Pál Zoltán

Az Eötvös Kollégium

Elitképzés a népi demokráciában

1956–1984

Kairosz Kiadó, 2013

Borítóterv:
Öri Kiss István

A kötet megjelenését támogatta

Nemzeti Kulturális Alap

ISBN 978 963 662 643 3

A kiadásért felel: Bedő György,
a Kairosz Kiadó ügyvezetője

1134 Budapest, Apály u. 2/b.
kairosz@hu.inter.net
www.kairosz.hu

Nyomdai előkészítés: Tordas és Társa Kft.
Nyomás és kötészet: Akaprint Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Barlai Gábor

Bevezetés

A magyar kultúra történetében nem sok példa van olyan oktatási intézményre, amely végigélte a 20. századot. Talán még ritkábban találkozhatunk ezek közt olyanokkal, amelyek időben folytonos szellemi kört, közösséget mutathatnak föl, és alkalmazkodni tudtak a sokszor tragikusan változó körülményekhez. A Gellért-hegy déli lejtőjén magasodó, historizáló stílusban, még a Monarchia idején épült Eötvös Collegium történetét különbözőképpen szakaszolhatjuk, de minden egységben olyan személyiségekkel és kezdeményezésekkel találkozunk, akik és amelyek nemcsak indikátorai, hanem vezető erői is voltak koruk kultúrtörténetének, a magyar szellemi valóságnak. Noha monográfiát erről a jeles iskoláról még nem írtak, 1945 előtti profilja, széles körű kapcsolatrendszere és hatása viszonylag ismert. Köztudott az is, hogy 1950-ben intézményszerűen megszüntették, igaz, sokat emlegetett *szelleme* tovább élt, ezért is lehetett a régi alapokon újjászervezni 1955–1956-ban. Az újnak nevezett, valójában folytatólagos korszak már az 1956-os szabadságharc utáni pártállami kultúr- és oktatáspolitika keveset kutatott történetéhez tartozik. Az új világba sajátos, ellentmondásos módon épült be a néhány tágabb látókörű, művelt pártfunkcionárius és a fiatal, zömmel népi értelmiségiek „serege" által támogatott, épített intézmény. Pedagógiája, szellemisége, alumnusainak sorsa önmagában is érdemessé teszi részletesebb vizsgálatra; jellegénél fogva azonban a szocializmus által döntően átalakítani kívánt magyar művelődésre – és így a magyar élet teljességére – is hatott, ezért a Kádár-kori Magyarország

történetének szempontjából sem érdektelen. Könyvem az ún. „újjászervezéstől” 1984-ig (illetve a rendszerváltozásig) vizsgálja az ELTE elitképző szakkollégiumának történetét.

Emellett megkerülhetetlenül beszélni kell a Kádár-kori hatalmi elit és az értelmiségképzés viszonyáról. „Hatalmi elit” alatt a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezetőit értem, élükön Kádár János első titkárral, illetve az ő környezetében lévő vezető párt- és állami funkcionáriusokkal. Vizsgálatom tárgya emellett a párt hivatalos ifjúsági szervezetének, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetségnek (KISZ) kapcsolata az Eötvös Kollégium tagjaival. Az Eötvös Kollégium az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) kollégiumaként nem vonhatta ki magát teljesen a szervezet befolyása alól, noha törekedett bizonyos fokú függetlenség elérésére, nem is sikertelenül. Bár hivatalos dokumentumokban rendre hangsúlyozták, hogy az egyetemi-főiskolai kollégiumok a KISZ-munka bázisai, az ifjúsági szervezet utánpótlását biztosítják a kollégiumok, gyakorlatilag az Eötvös Kollégiumot nem sikerült az ELTE Bölcsészettudományi Karán (BTK) működő KISZ-szervezet hatáskörébe vonni, a kollégiumnak saját kommunista pártaktívája volt, mely többször egyeztetett az ifjúsági szövetséggel (természetesen a két szervezet tagsága között volt átfedés is), de nem vetette alá magát mindig az akaratának. Ahogy teltek az évek, a KISZ egyre kevésbé akart beleszólni a kollégium életébe; ennél súlyosabb problémái is voltak: a hatvanas-hetvenes, majd a nyolcvanas években egyre kevésbé működött a pártvezetők által elvárt politikai-ideológiai nevelés, a KISZ szervező feladata elsikkadt. A nyolcszázezres tagság zömét nem érdekelte a politizálás, inkább csak tanulmányi, érdekvédelmi munkával, kulturális és sportrendezvényekkel akart foglalkozni,[1] sok Eötvös-kollégista KISZ-tag is erre használta fel szervezeti tagságát.

[1] Szerencsés 2010. 168. és 170.

A kollégium és a hatalom kapcsolatának érdekes részét képezi az intézménynek a létező szocializmus politikai rendőrségével való viszonya. Az 1956 után fokozatosan újjászervezett Eötvös Kollégium egyre kiteljesedő modellje önmagában, sokrétű hagyományainak és sajátos diákönkormányzatiságának jellegében sokszor értelmezhetetlen volt a szocializmus kultúrpolitikai elvei között. Emellett otthont adott számos olyan hallgatónak is, akik nem szimpatizáltak a rendszerrel, és a kollégium nemes hagyományainak folytatásán munkálkodtak. Mindezek elegendő okot adtak arra, hogy a korszak politikai rendőrsége ellenőrzése alatt tartsa az intézményt.

Ennek ellenére az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, ahol kutatásainkat folytattuk, nem található a kollégiumra vonatkozó önálló objektumdosszié.[2] Nehéz elképzelni, hogy az állambiztonsági szervek által megfigyelt budapesti egyetemnek, az ELTE-nek e kollégiuma ne került volna a Belügyminisztérium (BM) látókörébe. Az egyetem objektumdossziéja ugyan rendelkezésünkre áll, de erősen hiányos, a bölcsészkarra vonatkozó anyag nagy részét megsemmisítették.[3] Sajnos, nemcsak a kollégiumi kutatások szembesülnek ezzel a helyzettel, több olyan egyedi helyszín és intézmény is volt a Kádár-korban, amelyet bizonyosan megfigyeltek, ám a Történeti Levéltár mégsem rendelkezik róluk nagy, átfogó jellegű anyaggal.[4] Ha volt valaha külön dosszié-

[2] Objektum- vagy OD-dossziét olyan objektumokról nyitottak az állambiztonsági szervek, amelyek hálózati operatív ellenőrzést igényeltek (pl. egyetemek, üzemek, külképviseletek, hivatalok, szerzetesrendek, települések stb.). Ebben a dossziéban operatív feldolgozó munka nem folyt, csupán az objektum elhárításával kapcsolatos dokumentáció gyűjtésére szolgált. Lásd Petrikné 1999. 54., továbbá Papp 2010. 102.

[3] Unger 2004. 182. Az *„ELTE-n lévő ellenséges személyek – Bölcsészkar”* című dosszié pl. mindössze három lapot tartalmaz, amelyek egy 1986-os bombariadóra és egy 1987-es falfirkálásra vonatkoznak, lásd Papp 2010. 102.

[4] Így például nincsen külön objektumdossziéja az Egyetemi Színpadnak sem. Vö. Unger 2004. 179.

ja az Eötvös Kollégiumnak, akkor azt vélhetően 1989 végén vagy 1990 elején megsemmisítették.[5] Külön iratgyűjtemény hiányában az egyetlen lehetőségem az maradt, hogy másfajta dossziékból szedjem össze a Kollégium (és a kollégisták) állambiztonsági megfigyelésére vonatkozó adatokat.[6] Munkámhoz a Történeti Levéltár mellett a Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltárában, Budapest Főváros Levéltárában és az Eötvös József Collegium Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltárában kutattam.

A levéltári iratok mellett jól fel tudtam használni az egykori kollégisták írásos visszaemlékezéseit is. Az Eötvös Collegiumnak otthont adó Ménesi úti épület felavatásának 100. évfordulója tiszteletére kiadott *Lustrum* című kötetben haszonnal tanulmányozhattam Bakos István, Gereben Ferenc, Kósa László és Marafkó László memoárjait, kisebb mértékben felhasználtam Galántai Ambrus visszatekintését is. Bakos Istvánnak külön köszönöm, hogy a 2012. októberben Székesfehérváron elhangzott előadásának/visszaemlékezésének kéziratát rendelkezésemre bocsátotta. Egy 2002-ben Borsi-Kálmán Bélával készült interjú is számos adatot, adalékot szolgáltatott írásomhoz. A Kollégium 1956. évi történetének felvázolásához nagy segítséget nyújtott Bozó Gyula naplója, valamint Szakács Sándor visszaemlékezése. Egyik legfontosabb forrásom Tóth Gábor igazgatónak *Az idő sodrában* című memoárja volt, mely szintén a *Lustrum*ban jelent meg, és külön fejezetben foglalkozik a Kollégiummal.

[5] Horváth József, a BM III/III. Csoportfőnökség vezetője 1989. október 16-án javasolta az operatív nyilvántartás felülvizsgálatát és ezzel kapcsolatban különböző anyagok – köztük oktatási intézményekre vonatkozó iratok! – megsemmisítését. BARÁTH 2004. 278.

[6] Nem e sorok írója az első – s minden bizonnyal nem is az utolsó –, aki kénytelen ezzel a módszerrel élni. Papp István például így vázolta fel a neves klasszika-filológus és ókortudós, az Eötvös Collegium későbbi kurátora, Borzsák István megfigyelését. PAPP 2010., különösen: 103.

Szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik segítették munkámat. Mindenekelőtt Bakos Istvánnak és Bedő Györgynek, aki a legtöbbet tette azért, hogy a Kairosznál megjelenhessem ez a könyv. Kósa László professzornak, témavezetőmnek is köszönettel tartozom, aki rendszeresen utat mutatott szakmai tanácsaival, és nagy segítséget nyújtott emlékeinek felidézésével. Szerencsés Károly tanár úr szemináriumai és előadásai mélyítették el a jelenkor iránti érdeklődésemet: nagyon köszönöm pártfogását és támogatását. Hálás vagyok mindazoknak, akik személyesen fogadtak, és időt szántak arra, hogy kikérdezhessem őket kollégiumi élményeikről, így idősebb Arató Györgynek és Krasszteva Tatjánának, Borsi-Kálmán Béla, Kozma Béla, N. Pál József, Sarbu Aladár, Salamon Konrád, Ress Imre és Őze Sándor tanár uraknak. Köszönöm Papp István tanúr úrnak, hogy évek óta támogat hasznos tanácsaival és ötleteivel. Ifjabb Arató György barátom, a Collegium leköszönt levéltárosa és Történész Műhelyének egykori titkára értékes tanácsaival, ötleteivel és rendkívül sokat érő biztatásaival járult hozzá írásomhoz, Sonnevend Gergely pedig az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában állt mindig rendelkezésemre. Az intézmény előtörténetének felrajzolásához felhasználtam Garai Imre tanár úr segítségét, akinél ma talán senki sem ismeri jobban az Eötvös Collegium 1895 és 1950 közötti történetét. Ő az első szavamra rendelkezésemre bocsátotta disszertációja egy részének kéziratát, amiért itt szeretnék köszönetet mondani.

S őszinte hálával tartozom az Eötvös József Collegium Történész Műhelye számos egykori és mai, „hivatalos" és „tiszteletbeli" tagjának. Barátságuk, inspiráló jelenlétük nélkül valószínűleg bele sem fogtam volna ennek a munkának a megírásába. Itt szeretnék köszönetet mondani az elmúlt csodálatos évekért Arató Annának és Györgynek, Baráth Dórának, Biriszló Bencének, Boa Krisztinának, Bojtos Anitának,

Ditzendy Orsolyának, Farkasvölgyi Noéminak, Isó Gergelynek, Kapitány Adriennek, Kiss Alpárnak, Kovács Dórának, László Gábornak, Ligeti Dávidnak, Nagy Jánosnak, Novotnik Ádámnak, Őze Ágnesnak, Perényi Károlynak, Rigó Balázsnak, Salamon Gáspárnak, Segyevy Dánielnek, Simonkay Mártonnak, Szabó Melindának, Szekeres-Ugron Villőnek, Székely Mártonnak. Kedves tanáraim mellett ők jelentették (és jelentik ma is!) számomra az Eötvös Collegiumot, bárhova sodorjon is minket az élet...

Budapest, 2013. augusztus 18-án,
az Eötvös Collegium megalapításának 118. évfordulóján

Az Eötvös Kollégium újjászervezése az 1950-es években

Előzmények: a Báró Eötvös József Collegium története alapításától megszüntetéséig (1895–1950)[7]

A kiépülő totális kommunista diktatúra, a Rákosi-rendszer 1950-ben számolta fel az ország legszínvonalasabb elitképző intézményét, az Eötvös József Collegiumot, ahol olyan kiváló tudósok, írók és művészek nevelődtek, mint Kodály Zoltán, Horváth János, Szekfű Gyula, Szabó Dezső, Gombocz Zoltán vagy Zemplén Győző. A legendás, regényekben is megörökített intézmény 1895. évi alapításától 1946. novemberig összesen 730 főt bocsátott ki kebeléből. Belőlük 115-en lettek egyetemi/főiskolai vagy magántanárok, középfokú tanintézetekben 58 fő lett igazgató, kb. 400-an tanárok lettek, 60-an tudományos intézetekbe kerültek, 44 főt pedig a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) tagjaivá választottak.[8]

[7] Az 1950 előtti Eötvös Collegium történetéről számos tanulmány látott napvilágot, melyek legnagyobb része az alábbi kötetekben jelent meg: *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből.* Szerkesztette: NAGY JÓZSEF Zsigmond – SZIJÁRTÓ István. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1989.; *Szabadon szolgál a szellem. Tanulmányok és dokumentumok a száz esztendeje alapított Eötvös József Collegium történetéből 1895–1995.* Szerkesztette és a dokumentumokat válogatta: KÓSA László. A válogatásban közreműködött: RESS Imre. Budapest, GIFT Kft., 1995.; *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerk.: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly, PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. Az 1895 és 1950 közti Eötvös Collegium átfogó történetével ma Garai Imre foglalkozik doktori disszertációjában, remélhetőleg ez a mű a közeljövőbe önálló kiadvány formájában is megjelenik.

[8] LUSTRUM 2011. 112.

A kollégiumot még a dualizmus alatt, a 19. század végén alapították. Az internátus megszervezői a párizsi École Normale Supérieure példáját követték a kollégium szervezeti és oktatási működésének kialakításában, ezért később az intézmény a Monarchiára nehezedő erős német befolyás ellenére a francia szellemiség és kultúra szigete lett.[9] A párizsi intézet példájának felvetése valószínűleg a híres fizikus, Eötvös Loránd javaslatára történt, aki 1874. évi franciaországi tartózkodása idején megismerkedett az ismert elitiskolával, és tapasztalatairól beszámolt az akkori kultuszminiszternek, Trefort Ágostonnak.[10] Az általa megálmodott magyarországi elitiskola felállításához 1894-ben foghatott hozzá, amikor kinevezték vallás- és közoktatásügyi miniszternek.[11]

Eötvös Loránd kultuszminisztersége alatt ugyan előkészítette egy felsőfokú tanárképző intézmény tervét, de az csak a következő miniszter, Wlassics Gyula alatt kezdhette meg működését. Az 1895. augusztus 18-án (az uralkodó, I. Ferenc József születésnapján) Ischlben kelt császári és királyi rendelet alapján létrejött internátust Eötvös Loránd apjáról nevezték el Báró Eötvös József Collegiumnak. A kurátor Eötvös Loránd lett, az intézmény első igazgatója pedig Bartoniek Géza, az állami polgári iskolai tanítóképző intézet tanára. Az Eötvös Collegium 1895. szeptember 22-én szerény ünnepélyes keretek között nyitotta meg kapuit 30 középiskolai tanárjelölt számára a Kerkápoly-Bodor alapítvány házában, a budapesti Csillag utcában (ma Gönczy Pál utca 2.).[12] Az itt tanuló első, „nagy generáció" diákjai hatalmas műveltségre és komoly szakismeretekre tettek szert, az új európai kultúra ismeretlen útjainak kipróbálói lettek. A liberális szellemiségű

[9] Szabics 2011. 420.
[10] Tóth 1995. 16.
[11] Tóth 1995. 16–17., valamint 19.
[12] Kósa 1995. 156., Szabics 2011. 420. és Tóth 1995. 28.

intézményben a diákok a mítoszfosztástól, provokációtól sem riadtak vissza,[13] az első világháborús vereség, a trianoni békediktátum hatására azonban a felnőtt tudósok a nemzeti konzervativizmus nagyjaivá lettek (pl. a történész Szekfű Gyula, az irodalomtörténész Horváth János, a zeneszerző Kodály Zoltán stb.).[14] Gyakorlatilag nem volt olyan tudományág az 1918 és 1950 közti években, melynek jelentős alakjai között ne lettek volna végzett kollégisták. Az irodalomtörténet, a nyelvészet, a művészettörténet s részben a természettudományok meghatározó tudósai között számos egykori collegistát találhatunk, de legnagyobb számban a történettudomány és a klasszika-filológia területén töltöttek be fontos szerepet az Eötvös Collegium neveltjei.[15]

A kollégium szerény keretei hamarosan túl szűknek bizonyultak. Már 1897-ben felmerült annak a gondolata, hogy az intézet számára önálló épületet emeljenek.[16] Az építkezés végül 1909-ben indult meg a Gellérthegy oldalában, Alpár Ignác tervei szerint. A kollégisták 1910 karácsonyán költöztek be új otthonukba, az impozáns épület ünnepélyes felavatására 1911. október 26-án került sor.[17] A Ménesi úton felépült kollégium pompás környezetével, tudományos könyvtárával és felszerelésével, jól képzett és széles látókörű oktatóival gyakorlatilag minden lehetőséget biztosított a növendékek alapos felkészüléséhez. Eötvös Loránd 1919-es halálával megüresedett a kurátori tisztség, így annak betöltésére Teleki Pált, a nemzetközi hírű földrajztudóst és az új rendszer egyik befolyásos politikusát választották. Teleki 1941-es haláláig segítette kurátorként a kollégiumot. Fontos kiemelni, hogy a

[13] Lásd ehhez: Glatz 1970. 802.
[14] Őze 2009. 29.
[15] Glatz 1989. 41–42.
[16] Tóth 1962. 595.
[17] Kosáry 1989. 22.

két világháború között a földrajztudomány is jelentős szerepet kapott az internátusban: az Eötvös Collegium a magyar földrajz vezető műhelyévé vált.[18] A Teleki vezette magyar földrajztudomány legtöbb megnyilvánulásával a trianoni békediktátum területi revízióját igyekezett elősegíteni, emellett oroszlánrészt vállalt a magyar társadalom hazafias gondolkodásra való nevelésében is.[19] A magyar geográfia eme felívelő korszakában az Eötvös Collegiumnak jelentős szerep jutott. A geográfiát Teleki Pál kurátor mellett Fodor Ferenc szakvezető képviselte, az 1920-as években a század elején született földrajzos generáció legjobbjai voltak a kollégium növendékei (Wallner Ernő, Mendöl Tibor, Bulla Béla, Kádár László, Major Jenő).[20] A földrajzosok nemzeterősítő tevékenységét igen komolyan támogatta az 1921-ben megalakult Eötvös Collegium Volt Tagjainak Szövetsége, melyet az internátus egykori növendékei hoztak létre a kollégium támogatására, az „összetartozás tudatának erősítésére".[21]

Az idős Bartoniek Géza betegsége miatt az igazgatói tisztséget Gombocz Zoltán, nemzetközi hírű nyelvész, az intézmény első, „nagy generációjának" tagja vette át 1927-ben. A kollégiumi felvételik módszerét, a fejkopogtatást (vagy fejtapogatást) Gombocz Zoltán tette rendszeressé.[22] A legendás hírű igazgató és tudós 1935-ös, váratlan halála után Szabó Miklós klasszika-filológus került az internátus élére. Szabó Miklós nehéz időszakban vezette a tudós-tanárképző intézményt. 1944-ben a szélsőjobboldali sajtó indított támadást az Eötvös Collegium ellen. A cikkek bírálták az internátus liberális, franciás szellemiségét. Az igazgató válaszcikkben utasította el a vádakat. Magyarország német megszállása után, 1944 júliusának elején a kultuszminiszter indoklás nélkül mentette fel Szabó Miklóst igazgatói tisztségéből, s bár a következő miniszter rehabilitálta ugyan, és október 13-án visszahelyezte állásába, a nyilaspuccs miatt ez gyakorlatilag nem lépett életbe. A háború befejezése után, 1945. május 4-én méltatlanul felmentették Szabó Miklóst az igazgatói tisztségéből, a volt kollégisták egy csoportja ugyanis változást követelt az intézmény élén.[23] Így lett a kiváló irodalomtörténész, Keresztury Dezső a kollégium igazgatója. Elsődleges feladata a háború során megsérült kollégiumi épület helyreállítása volt, az újjáépítés – a tornaterem kivételével – 1946 őszére be is fejeződött. A tanulmányi munka javítása érdekében Keresztury megemelte az óraadó tanárok és órák számát. Az Eötvös Collegium alapításának 50. évfordulójára az igazgató ünnepséget tervezett, ez azonban nem valósult meg, a jubileum kapcsán azonban elkészíttette Pátzay Pál szobrász- és éremművésszel az intézmény emlékérmét, melynek feliratát, a később szállóigévé lett „*Szabadon szolgál a szellem*" jelmondatát Keresztury fogalmazta meg.[24]

A világháború után néhány évig úgy tűnt, hogy a nagyhírű Eötvös Collegium zavartalanul folytathatja működését. Igaz, a kommunista irányítás alatt álló, egyre rosszabb hírre szert tevő politikai rendőrség megfigyelte Keresztury Dezső igazgatót, de elsősorban nem azért, mert az ország legnívósabb elitképző iskoláját vezette, hanem azért, mert a Nemzeti Parasztpárt tagjaként 1945 novembere és 1947 márciusa között Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere volt. A feladatot kizárólag szakemberként vállalta el, nem pártpolitikusként, nem is fogadta el a felajánlott országgyűlési képviselő helyet, és megtartotta igazgatói tisztségét is. A hatalom

[18] Győri 2011. 308.
[19] Segyevy 2012. 420.
[20] Győri 2011. 309.
[21] Kosáry 1989. 28–29.
[22] Kicsi 2006. 55–56.
[23] Uo. 119–124.
[24] Nagy 2011. 128–129.

kizárólagos birtoklására törő kommunista pártvezetőket kezdettől fogva zavarta, hogy egy olyan ember áll a kultusztárca élén, aki pártján belül nem a szélsőbaloldali erőket támogató, Erdei Ferenc vezette csoport tagja, hanem a Kovács Imre körül tömörülő, „jobboldali" politikusok szövetségese. Ráadásul Keresztury hívő katolikusként nagyon jó személyes kapcsolatot ápolt Mindszenty József hercegprímással, akit köztudottan nem szíveltek Lenin és Sztálin magyarországi hívei.[25]

Közben jelentékeny esemény történt az Eötvös Collegium életében: 1946 februárjában főiskolai címet kapott. Keresztury Dezső és a kollégium hagyományainak képviselői azonban nehéz helyzetbe kerültek. A baloldali sajtó folyamatosan támadta a kultuszminisztert (annak ellenére, hogy az egyházi iskolák kérdésében igyekezett közvetíteni a klérus és a befolyásos baloldali pártok között, de kompromisszumos javaslatait nem fogadták el), a kommunisták és szövetségeseik az egyházi iskolák államosítását követelték. Keresztury az egyházak sok évszázados hagyománnyal rendelkező oktatási intézményeit a magyar közoktatás oszlopainak tartotta, ezért nem támogathatta ezt a követelést. A személyét ért támadások, valamint a mozgásterét elvesztő Nemzeti Parasztpárt tehetetlensége miatt végül 1946 októberében lemondott, de megfelelő utód híján még 1947. március 14-éig ő állt a kultusztárca élén.[26] Kis idő elteltével a kollégium éléről is eltávolították. Ennek közvetlen előzménye az 1948. május 5-i diákelnökválasztás volt, amelynek során az intézet kommunista frakciójának tagjai puccsot hajtottak végre a demokratikusan megválasztott Vekerdy József ellen. Helyére Nagy Andrást delegálták. Keresztury nem volt hajlandó jelöltjüket elismerni, és követeléseiknek megfelelően a kollégiumot káderképző főiskolává alakítani, a nem baloldali szellemű hallgatók

[25] PÁL 2011a. 599–601. és 603.
[26] PÁL 2011a. 604. és 608–609.

kizárásával. A frakció tagjai ezért Révai Józsefhez fordultak, és 1948 júliusában eltávolították Kereszturyt az intézmény éléről.[27] Utóda a befolyásolhatóbb Lutter Tibor lett, akitől az Eötvös Collegium átalakítási folyamatának ellenőrzöttebb formában történő levezénylését remélhették.[28]

Az angol irodalommal foglalkozó Lutter Tibor tökéletes választásnak bizonyult a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) vezetőinek, múltja miatt ugyanis „zsarolható" volt: 1943 márciusától egy évig a Német Birodalmi Gimnázium tanára volt, 1943 decemberétől a Külügyminisztérium sajtóosztályán gyűjtött és fordított angol híranyagot, ráadásul az a vád is felmerülhetett az államvédelem szemében, hogy Lutter angol kém. Ugyanis 1946-tól néhány hónapig Leedsben kutatott ösztöndíjasként, 1946 és 1948 között pedig a szegedi egyetem megbízott előadójaként kapcsolatba került Michael Halsted angol lektorral, akit a szovjet politikai rendőrség, az NKVD figyeltetett kémtevékenység gyanúja miatt. Lutter tisztában volt múltja „sötét foltjaival," s bár részt vett a németekkel szembeni ellenállási mozgalomban, és kommunista párttag is volt, igyekezett minél jobban megfelelni a párt akaratának. Ezért 1948 nyarán nagy lendülettel vágott bele az irányítására bízott Collegium „progresszív" átalakításába. Megengedte, hogy az intézmény kommunista hallgatóiból alakult bizottság vizsgáztassa a felvételizőket, amire korábban még nem volt példa.[29] Az „eredmények" nem is maradtak el: az új igazgató alatt tömegesen vettek fel munkás illetve paraszt származású hallgatókat, a felvételi eljárás során a szakmai és politikai szempontoknak egyszerre kellett megfelelni.[30]

[27] NAGY 2011. 129–130.
[28] GARAI 2012. 26.
[29] PÁL 2011b. 258–259.
[30] GARAI 2012. 17.

Az utolsó évekre vonatkozó visszaemlékezések jelentős része szerint Lutter már eleve a Collegium megszüntetésének tervével foglalta el az igazgatói széket. A kép azonban ennél árnyaltabb. Lutternek és a kommunista hallgatóknak az volt a céljuk, hogy az intézmény megmaradjon a megváltozott társadalmi-politikai környezetben is, csak az új rendszer számára átalakított formában. Az internátus képzési paradigmáját radikálisan megváltoztatták: a polgári társadalom igényeire szabott magasan kvalifikált középiskolai tanárokat, illetve tudósokat képző kollégium tradicionális formái az 1948/1949. tanév második felére meg is szűntek. Az 1948 előtt felvett, a kommunisták számára „ellenzéki szellemiségű" tanulókat két lépcsőben lemondatták, vagy a nyilvános koncepciós perekhez hasonló eljárásokban kizárták. Az intézményt azonban nem akarták teljesen felszámolni, a megszüntetés a kettős egyetemi reformnak volt „köszönhető," amelyben átalakult a tanárképzés, a minőségi oktatást pedig az ötéves terv által megszabott mennyiségi szempontok írták felül.[31]

Az 1948-ban megindított egyetemi reform összhangba kívánta hozni a felsőoktatási intézmények működését a népi demokrácia igényeivel. Az MDP célja új, munkás-paraszt származású értelmiség kinevelése volt, ezért radikálisan át akarták alakítani a hallgatók szociális összetételét. Emellett látogatásköteles előadásokat vezettek be, dogmatikus marxizmussal foglalkozó tanszékeket állítottak fel, előírták az orosz nyelv tanulását, és megkezdték a hatalomnak nem tetsző tanárok eltávolítását.[32] Sor került a tanárképzés átalakítására is: 1949 januárjában napvilágot látott a 260/1949. minisztertanácsi rendelet, mely felszámolta a középiskolai tanárképző intézeteket és tanárvizsgáló bizottságokat. A jogszabály a kollégium helyzetét alapvetően befolyásolta, hiszen

[31] Uo. 36.

[32] BORSODI 2003. 315–316.

eltüntette azt a struktúrát, amelyben létezett, tanárképző intézetként pedig felsejlett a bezárás réme is. Ezt Lutter Tibor is érzékelte, s 1949. május elején, a tanári értekezleten javasolta, hogy fokozatosan szüntessék meg az internátusban a tanárképzést, és teljesen álljanak át a tudósképzésre. Vagyis az igazgató távlati tervként az aspiránsok képzését ellátó intézményként képzelte el a kollégium jövőjét, amit le is írt a kultuszminiszter számára májusi tervezetében.[33]

Lutter egyre sötétebbnek látta az intézmény jövőjét. 1949 októberének elején már arról panaszkodott, hogy megszűnt az Eötvös Collegiumnak az a sajátos szerepe, hogy vezető értelmiségi réteget neveljen. Helytelennek tartotta az ott folyó szakképzés intenzitásának csökkentését, úgy látta, hogy az ország kultúrpolitikusai általában szükségtelennek tartják az Eötvöshöz hasonló elitintézményeket, az általa vezetett intézményre pedig külön féltékenységgel néznek, és „előkelősége" megszüntetése révén akarják a népi kollégiumok szintjére süllyeszteni.[34] Az igazgató azonban nem adta fel, novemberben újabb javaslatot készített Ortutay Gyula kultuszminiszternek, melyben jobban részletezte az aspiránsképzésre való átállás lehetőségét. Lutter megjegyezte, hogy a kollégium szervezeti és a tagság szociális összetételének szempontjából is átvette az állami kollégiumok által kialakított formákat, tehát maga is a szocialista nevelés szolgálatába állt. Elutasította, hogy egyszerű diákszállóvá minősítsék az internátust, ezt a múltban már bizonyítottan eredményes tudományos eszközök elpusztításaként értékelte. Az igazgató javaslata azonban nem hagyta el a kollégium falait, az intézmény sorsa megpecsételődött.[35]

[33] GARAI 2012. 28–31.

[34] PÁL 2011b. 262–263.

[35] GARAI 2012. 31–33.

Nem igaz tehát az az igen elterjedt vélekedés, hogy Lutter meg akarta szüntetni az internátust, annak megváltoztatott formájú működéséhez következetesen ragaszkodott. Igaz, az 1949–1950-es tanévben az egykor sikeres intézmény már csak árnyéka volt egykori önmagának. Azokat a hallgatókat, akik nem értettek egyet a hatalmon lévő párt politikájával vagy „osztályidegenek" voltak, eltávolították. A teljesítményen és az elért tanulmányi eredményeken alapuló szelekciós rendszert, mely az Eötvös Collegium képzési rendszerének egyik záloga volt, felváltotta a politikai és társadalmi alapú szelekció. A kizárásra ítélt személyekről az intézmény MDP Pártbizottságának tagjai döntöttek.[36] A „reakciós" diákok eltávolításában fontos szerepet játszott Frank (Falus) Róbert, Miklós Pál, Mihályi Gábor és Kardos (Pándi) Pál.[37] A kollégium képzési rendszerének szakmai, tudományos része fokozatosan kiüresedett. Mire tehát kialakulhattak volna a marxista tudósképzés feltételei, addigra alig-alig voltak órák az intézetben. Ráadásul a tanulók nagyobb része nem is a kollégiumban, hanem az egyetemen töltötte idejét tankörvezetőként vagy a mozgalmi élet résztvevőjeként. Lutter és hívei a régi szervezeti formák elnevezéseit is eltörölték, a szobák szövetkezetekké alakultak, a taggyűlés pedig szövetkezeti gyűléssé. A gyűléseken az MDP hivatalos lapjából, a *Szabad Népből* olvastak fel, amelyekhez mindenkinek kötelezően hozzá kellett szólnia, az ún. Szerda-estéken pedig csak politikai beszámolókat lehetett tartani.[38] A gazdagon fölszerelt könyvtárat, melynek anyagát korábban csak a kollégisták használhatták, 1949. novemberben megnyitották a többi egyetemi hallgató előtt is, ennek következtében az intézmény zártsága, mely hozzájárult a kollégista identitás kialakulásához, gyakorlatilag megszűnt.[39]

[36] Uo. 16.
[37] Csáki-Kovács 1990. 20–21.
[38] Garai 2012. 23., 46. és 49.
[39] Uo. 49. és Markó 2011. 228.

Az Eötvös Collegium a második, 1950-es egyetemi reform nyomán szűnt meg: a hallgatóság szociális szempontú átalakításának, a lemorzsolódás elkerülése végett a követelmények leszállításának, valamint a felsőoktatás szervezeti racionalizálásának köszönhetően. Az internátus felszámolása 1950-ben kezdődött el. Az Eötvös Collegium Volt Tagjainak Szövetségét 1950. május 22-én feloszlatták. 1950. június 27-ével mindenkinek ki kellett költöznie a kollégium épületéből, melyet a VKM 1950. augusztus 19-én keltezett rendelete értelmében a Tanfolyamellátó Vállalat vett át. Az internátus helyén a 20. számú diákszálló jött létre. Eme funkciót valójában már hamarabb elkezdte betölteni az intézet, mert 1950. július 17. és 30. között a BTK-ra felvételiző tanulók szálltak meg a Collegium épületében. Az Eötvös Collegiumot *de iure* 1951-ben számolták föl, amikor hatályon kívül helyezték azt a rendeletet, mely az *Eötvös József Kollégium Szervezeti Szabályzatának* minisztériumi engedélyezését tartalmazta.[40]

A „régi" Eötvös Collegium története tehát 1950-ben véget ért. A létrejött totális diktatúrában elképzelhetetlen volt egy olyan szabad szellemiségű, önálló-kritikus gondolkodásra és tudományos alázatra nevelő intézmény, mint amilyet Eötvös Loránd és Bartoniek Géza a 19. század végén megálmodtak. Az Eötvös Collegium kihívó intézmény volt az uralmon lévőknek, mert elitképzés folyt ott, és az internátusé demokratikus közösség volt, ahol mindenki azt mondott, hitt és gondolt, amit akart. Az intézmény megszűnése szükségszerű volt.[41] Az oktatáspolitika fordulatára és elhivatást érző, lelkes szervezők megjelenésére volt szükség ahhoz, hogy a kollégiumot valamilyen formában újjáalakíthassák. Erre azonban az 1950-es évek elején még halvány remény sem látszott.

[40] Garai 2012. 34–35.
[41] Csáki-Kovács 1990. 21–22.

A Ménesi úti diákotthon az ötvenes évek első felében (1950–1955)

Az Alpár Ignác tervezte Eötvös Collegium épületét és teljes felszerelését – a híresen gazdag könyvtár kivételével – a Tanfolyamellátó Vállalat vette át, és 1950. szeptemberben megnyílt a 20. számú diákszálló a Ménesi úton.[42] A könyvtár 1950. október 1-jével az MTA könyvtára egyik osztályává vált, a gyűjtemény egységét csak nagy tekintélyű régi kollégisták támogatásával sikerült ily módon megőrizni. 1950-ben a könyvtár mellett az egész első emelet az Akadémiához került, beköltözött az Irodalomtudományi Dokumentációs Központ és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Irodája.[43]

A diákszálló – hasonlóan az ELTE többi diákotthonához – függetlenedett az egyetem szervezetétől, gyakorlatilag valóban csak szálló volt, mindenfajta közösségi szellem nélkül. A diákszállók túlzsúfoltsága nem tette lehetővé az intenzív tanulást, a tudományos munkáról pedig még álmodni sem lehetett.[44] Helytelen takarékossági szempont vált uralkodóvá, melynek következtében még a legfontosabb anyagi feltételeket sem biztosították. Ez az épületek és a felszerelés fokozatos romlásához vezetett. A szakmai képzés mindenütt elmaradt.[45] Az egykori Eötvös Collegium épületét 150 fő kényelmes elhelyezésére tervezték, az ötvenes évek első felében ezzel szemben 400–450 főt zsúfoltak össze a Ménesi úton. A szobákba emeletes ágyakat állítottak, a tanulószobákat felszámolták, és míg korábban négy emberre jutott egy háló- és egy tanulószoba, addig most egy lakosztályban olykor 16 ember élt.[46] Az épület régi felszerelését elszállították,

[42] Tóth 1989. 135.
[43] Markó 2011. 229.
[44] Borsodi 2003. 337.
[45] Tóth 1972. 172.
[46] Kapitány 2011. 365–366.

6–8 hallgatóra jutott egy tanulóasztal. A szekrényeket a folyosóra helyezték, a diákszállón belül az étkezési lehetőséget megszüntették, a könyvtár használatát korlátozták. Az intézmény mindössze annyit tudott tenni, hogy alvóhelyet biztosított a hirtelen megnövekedett egyetemi hallgatóságnak.[47] Az intézmény csak abban különbözött a többi diákszállótól, hogy *de facto* saját könyvtára volt, melyet a tanév során használhattak a bölcsészkaron tanuló diákok.[48]

Az ország másik jelentős kollégiumi formájára, a népi kollégiumokra már korábban csapást mértek a hatalmon lévők. Az 1930-as évek közepén több népi író szorgalmazta, hogy hozzanak létre bentlakásos internátust, ahol tehetséges parasztfiatalok tanulhatnának. Az elképzelés 1939-ben vált valósággá, amikor a népi származású egyetemistákat tömörítő Parasztfőiskolások Közössége létrehozta a Bolyai Kollégiumot, mely egyre inkább balra tolódott, és 1942. február 27-én felvette a Györffy István Kollégium nevet. 1945-től a szerveződő pártok, elsősorban a Magyar Kommunista Párt és kisebb mértékben a Nemzeti Parasztpárt igyekeztek megnyerni maguknak a kollégistákat. 1946. július 18-án a Györffy Kollégium és az 1945 decemberében a kommunista Rajk László támogatásával szerveződött Petőfi Sándor Kollégium megalapította a Népi Kollégiumok Országos Szövetségét, a NÉKOSZ-t.[49] A szegényparaszti környezetből származó tehetséges fiatalok továbbtanulását segítő mozgalom sokak számára rendkívüli vonzerővel bírt: a népi kollégisták radikalizmusa és forradalmi öntudata miatt rengetegen gondolták úgy, hogy a mozgalom tagjai fontos szerepet fognak játszani egy új, magasan képzett, népi származású értelmiségi elit létrehozásában.[50] Ám ahogyan a kommunisták fokozato-

[47] Tóth 1989. 135.
[48] Simon 2011. 30.
[49] Papp 2005. 310–313.
[50] Dessewffy 1999. 123. és Majtényi 2005. 163.

san építették ki totális hatalmukat a társadalom felett, úgy vált a NÉKOSZ a maga népidemokrácia-felfogásával, autonómiájával, laza és szabálytalan pártkapcsolataival egyre kényelmetlenebbé a pártvezetők számára.[51] Ezért először államosították a szervezetet: 1948 szeptemberétől az addig a belügyminiszter ellenőrzése alá tartozó NÉKOSZ a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium irányítása alá került, és voltaképpen betagozódott az állami iskolák és kollégiumok szervezetébe. Magát a NÉKOSZ-t 1949 júliusában oszlatták fel.[52] A megszüntetett népi kollégiumokból is túlzsúfolt diákszállókat alakítottak ki.

Felmerül a kérdés, hogy ezekben a nehéz időkben, amikor régi elitképző intézményeket, jól működő kollégiumokat zártak be, mégis hogyan akarta a politikai vezetés biztosítani az elitképzést? Vezetőrétegre, politikai, tudományos és kulturális elitre ugyanis még a proletárdiktatúrában is szükség volt. A legnagyobb presztízst és a legfényesebb karrier ígéretét a korban az jelentette, ha valaki a Szovjetunióban tanulhatott tovább. Ezért hozták létre az Oleg Kosevoj Szovjetösztöndíjas Iskolát, egy olyan pártállami elitintézményt, melynek az volt a feladata, hogy *„az ide bekerült fiatalokat olyan nevelésben részesítse, hogy az érettségi vizsgálatok letétele után a Szovjetunióba kiutazva, jól megállják a helyüket, úgy szakmailag, mint ideológiailag, mint az egyéni magatartás terén."*[53] 1949 novemberétől kezdték el kialakítani az intézményt az 1950-ben kiutazók számára. Az iskola a Sas-hegy oldalában emelkedett a város fölé, húszperces sétára a legközelebbi villamosmegállótól,

[51] PAPP 2005. 326. A politikai ellenfelek elleni harcban mindenesetre ügyesen felhasználták a népi kollégisták forradalmi hevületét: többen a kommunisták utasítására belülről bomlasztották a Parasztpártot, vagy provokatőrként léptek fel Mindszenty József ellen a bíboros-hercegprímás 1948-as letartóztatása után. L. DESSEWFFY 1999. 123–124.

[52] MAJTÉNYI 2005. 98–99.

[53] MAJTÉNYI 2005. 164.

igazi „elitistának" ható környezetben, ahol az új korszak elitjének szánt fiatalok éltek és tanultak. Az épület 1930-ban készült el, és a Notre Dame de Sion apácarend leányinternátusa működött benne.[54] Az épületet a háború után kisajátították a szovjetek, a Rákosi Mátyás vezette pártvezetés pedig létrehozta benne az Oleg Kosevoj iskolát (a névadó a kommunista mitológia egyik legfontosabb mártírja volt: a tizenhét éves fiatalember partizáncsoportot szervezett a háború alatt, és felvette a harcot a megszálló német csapatokkal, ám elárulták, és a nácik elfogták. Társainak nevét a kínzások ellenére sem adta ki, így 1943 februárjában kivégezték).[55]

A „Kosevojban" kapták meg – gyorstalpaló módon – az alapképzést azok a leendő káderek, akiket az '50-es évek elején Moszkvába, Leningrádba, Harkovba, Rosztovba stb. küldtek felsőfokú tanulmányokra, hogy az arra hajlamosakat „janicsárokká" képezzék ki.[56] A szovjet ösztöndíjas iskola megszervezésével egy időben számolták fel az addigra megbélyegzett vidéki népi kollégiumokat, a „Kosevoj" diákjai között több egykori NÉKOSZ-os is akadt. Bizonyára nem a véletlen műve volt, hogy a népi kollégiumok napirendje nagymértékben hasonlított a Kosevojéra. Valószínűleg e napirendek modellként szolgáltak a szovjetösztöndíjas elitisko-

[54] Az apácák által vezetett iskola az elitképzést tartotta fő feladatának. Arisztokrata vagy gazdag nagypolgári családok leányai tanultak a teniszpályákkal, gyönyörű parkkal és saját neogótikus kápolnával (mely elpusztult a háborús bombázások alatt) rendelkező elegáns intézményben. Míg a Notre Dame de Sion feladata a kulturált úrihölgyek, szalonképes feleségek kinevelése, addig a „Kosevoj" hivatása az új társadalom elitjének kitermelése volt. DESSEWFFY 1999. 148–149. és 164.

[55] Hírneve 1945-ben kapott szárnyra, amikor megjelent Alekszandr Alekszandrovics Fagyejev *Az ifjú gárda* c. Sztálin-díjas regénye, mely Kosevoj és illegális komszomolcsoportjának történetét mesélte el. A szovjet megszállás alá került területeken iskolákat, úttörőtáborokat és kórházakat neveztek el Kosevojról, küzdelmének története a kötelező tananyag része lett. DESSEWFFY 1999. 149.

[56] BORSI-KÁLMÁN 2002. 229.

la rendtartásához.[57] Ha úgy tetszik, akkor valamit mégiscsak sikerült „átmenteni" a népi kollégiumokból a Rákosi-kor „elitképzésébe".

Az Oleg Kosevoj Szovjetösztöndíjas Iskolában természetesen a valóságban nem folyt, nem folyhatott valódi elitképzés. Először is a kollégistákba sulykolt harci szellem, az „éberség" jegyében történő ellenségkeresés, a totális terror légköre, mely az ötvenes évek első éveinek állandó jellemzője volt, erősen akadályozta az intézmény tanárait, hogy színvonalas, a tudomány minél komolyabb művelésére ösztönző nevelési rendszert alakíthassanak ki. A diákok mindennapjait a „hétköznapi" iskolákhoz képest fokozottabban ellenőrizték, szinte napi kapcsolat alakult ki az államvédelem és a kollégium között.[58] A politika áthatotta a kollégisták életét, de ebből következett az is, hogy a marxista-leninista-sztálinista ideológia mindennapjaik részévé, hétköznapi tudásukká vált, sőt pusztán nyelvi formulákat, egy elsajátítható beszédmódot jelentett.[59] Az ideológiai programnak nem volt különösebb jelentősége, mert nem problematizálódott, nem kérdőjeleződött meg, s ezért a mindennapi háttértudásba süppedt bele.[60]

Mindezeknek a körülményeknek köszönhetően a „Kosevoj" nem is lett túl sikeres. Az MDP Politikai Bizottsága (PB) 1953 júliusában értékelte az ösztöndíjas iskola munkáját. Megállapították, hogy *„tanulmányi téren fő probléma az anyag rendkívüli zsúfoltsága és az ezzel kapcsolatos súlyos túlterhelés"*.[61] Arra

[57] DESSEWFFY 1999. 125.

[58] MAJTÉNYI 2005. 164–165.

[59] MAJTÉNYI 2005. 166.

[60] DESSEWFFY 1999. 190.

[61] MAJTÉNYI 2005. 167. A kollégistáknak egy év alatt kellett megtanulniuk oroszul (ezt heti 12 órában oktatták), elsajátítaniuk a magyar középiskola IV. osztályos anyagát, és felkészülniük a szovjet felvételi vizsgára (annak ellenére, hogy kint nem felvételiztek). Emellett heti öt órában tanulták a Szovjetunió Kommunista Pártjának (SZKP) történetét. A pihenésre meg nem sok idő jutott, hiszen a szüneteket kitöltötték a röpgyűlések, mozgalmi értekezletek stb. DESSEWFFY 1999. 157.

jutottak, hogy a túlzott követelményekből fakadt az, hogy a diákok nem feleltek meg a magyar érettségi követelményeinek sem. A PB 1953. augusztus 13-i határozata értelmében az Oleg Kosevoj iskolát *„mint teljes internátust"* fel kellett számolni. Az 1953/54-es tanévben a kollégiumot már csak a vidéki tanulóknak tartották fenn (budapestieket csak abban az esetben vettek fel, ha a bejárás számukra megoldhatatlan volt). Csökkentették a tananyag mennyiségét, és a speciális szovjet tantárgyakat (szovjet történelem, szovjet irodalom), valamint az SZKP történetét már nem oktatták. Az 1954/55-ös tanévtől fogva pedig az iskolát végképp megszüntették. Ezt követően annak, aki a Szovjetunióban akart továbbtanulni, a középiskola harmadik osztályának elvégzése után kellett felvételiznie. Az Oleg Kosevoj Szovjetösztöndíjas Iskola története is mutatja, hogy valódi „elitképzést" nem lehetett teremteni abban a környezetben, ahol az ideológiai harcot mindenek fölé helyezték, és a képzést pártpolitikai szempontok alapján irányították.[62]

A felszámolt kollégiumok helyébe tehát a sztálinista magyar párt- és állami vezetőség nem tudott életképes alternatívát felkínálni. A politikai helyzet jelentős fordulatára volt szükség ahhoz, hogy ismét megfelelő „elitképző" vagy legalábbis magasabb színvonalú, az egyetemi képzést kiegészítő iskolákat hozhassanak létre.

1952-ben még csak egy mérsékelt reformfolyamat indult meg. Ebben az évben a diákszállók átkerültek az egyetemek kezelésébe. Az ELTE megkapta a Bolyai utcai, a Rákóczi úti, a Ráday utcai és a Ménesi úti két diákszállót.[63] A diákszálló elnevezést diákotthonra változtatták, 1952-ben a 20. számú

[62] MAJTÉNYI 2005. 167–168.

[63] TÓTH 1972. 172. A Ménesi út 11–13. alatti épület az Eötvös Collegium palotája, de közvetlen közelében volt egy másik diákotthon is, a 12. szám alatt. Ez később a Kollégium része lett, majd 1983-ban a Bibó István Szakkollégiumot alakították ki benne az ELTE jogász hallgatói.

diákszálló is diákotthon lett.[64] A legtöbb helyen a felsőoktatási intézmények igyekeztek diákszállóikat színvonalasabbá tenni, közösségi életet teremteni bennük. Ez az első években a magas hallgatói létszám miatt nehezen ment. Az 1953/54-es tanévtől a létszámok csökkentek, és ez lehetővé tette a normálisabb működés, a kulturáltabb élet kialakítását.[65] A változások azonban így is csak lassan következtek be.

1953-ban jelent meg a Ménesi úti intézmény életében egy kulcsfontosságú figura: Tóth Gábor. Rá részletesen ki kell térnünk, mert neve elválaszthatatlanul összeforrt az intézmény 1956 utáni történetével.

Tóth Gábor 1920. december 30-án született Budapesten, közelebbről Óbudán, református polgári családban. Családja 1928-ban a Fiumei útra, majd 1929-ben Budafokra költözött, itt végezte el az állami polgári fiúiskolát. Az értelmes, olvasni szerető fiú jó tanuló volt, de szellemi képességeivel nem tűnt ki különösebben diáktársai közül. Ez lehetett az egyik oka, hogy nem gimnáziumban, hanem tanítóképzőben folytatta tanulmányait. Önéletrajzában azt írta, hogy Szabó Dezső *Elsodort falu*jának hatására döntött úgy, hogy tanyai tanító lesz.[66] Tanulmányait 1935 és 1940 között a Jászberényi Magyar Királyi Állami Tanítóképző-intézetben folytatta. 1940-től a Szegedi Magyar Királyi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán tanult tovább, közben a Horthy Miklós Tudományegyetemet rendkívüli hallgatóként látogatta (itt találkozott a néprajztudós Ortutay Gyulával, aki évekkel később az Eötvös Kollégium egyik pártfogója lesz). Nyaranta Tóth a Banner János régész által vezetett ásatásokon dolgozott. Pályája alakításában sok segítséget kapott apai nagybátyjától,

[64] KAPITÁNY 2011. 367.

[65] BORSODI 2003. 337. és BORSODI 2009. 25.

[66] TÓTH 2011. 719.

Oroszlán Zoltán egyetemi tanártól.[67] 1944 októberétől a második világháború végéig katonai szolgálatot teljesített, így csak 1945. októberben tehette le a tanári vizsgát történelem, valamint magyar nyelv és irodalom szakon. 1946 júliusában avatták doktorrá. 1946-tól 1948-ban történt kizárásáig tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak.

1945-től az 1948-as államosításig vezette a budafoki Hangya Ipar Rt. Likőr és Rum Gyárát. 1946 őszén feleségül vette Kristóf Ilonát, házasságukból két leány, Katalin és Ilona született. 1947-ben költöztek főbérleti lakásba Budafokra, a Városház tér 6-ba. Visszaemlékezése szerint Tóth Gábor a rendezett, jó családi háttérnek köszönhette, hogy évtizedeken át keményen tudott dolgozni a kollégiumért.[68] 1948-tól a Marczibányi téri általános iskolában, 1948-tól 1953-ig az Ipari Szakmunkásképző Intézetben és a Műszaki Tanárképző Főiskolán tanított. 1951-től levelező képzéses hallgatókat oktatott történelemre az ELTE-n. 1953-tól az 1956-ig fennálló Földes Ferenc Pedagógiai Kollégiumban, majd az ELTE BTK Neveléstudományi Tanszékén volt egyetemi oktató.[69]

Tóth Gábor a Pedagógiai Kollégiumon keresztül került kapcsolatba a Ménesi úti diákotthonnal: a négy tanárból[70]

[67] Oroszlán Zoltán Tóth Gábor apja lánytestvérének, Tóth Zsófiának volt a férje. *„Amikor iskolába kerültem, keresztanyám már nem lakott velünk. Férjhez ment, és így lett egy nagybátyám. Nagyon jó kapcsolat alakult ki közöttünk. Zoltán bátyámmal ez a jó kapcsolat haláláig tartott."* TÓTH 2011. 712. és 824.

[68] Felesége megértette, hogy milyen fontos volt neki a kollégium: „*... amikor megnősültem, nemcsak odaadó, türelmes és szeretett feleséget kaptam, hanem életem legjobb barátját is. Ez a szeretet és barátság örök életű lett. Ezért csinálhattam én nyugodtan a munkámat, bármilyen nehéz is volt. (...) Negyven év alatt életem központi kérdése a kollégium és hallgatóim voltak. Ezt Ilonka nemcsak megértette, hanem segítette is a munkámat. A problémáimat megbeszélhettem vele, és mindig tapasztalhattam, hogy együtt érez és gondolkodik velem."* TÓTH 2011. 810.

[69] TÓTH 2011. 831.

[70] A történelmet tanító Tóth Gáboron kívül tagja volt még Hollós István (a Pedagógiai Kollégium vezetője), Nemeshanyi Béla (természetrajz, növénytan) és Bencsáth Aladárné (magyar nyelv és irodalom).

álló intézményt ugyanis itt helyezték el két szobában, bár az órákat az ELTE Bölcsészettudományi Karán, a Pesti Barnabás utcában tartották.[71] Mivel tanszéki szobája a 20. számú diákotthonban volt, Tóth Gábor napi kapcsolatba került az ott összezsúfolt 400 hallgató egy részével. Látta, hogy milyen körülmények uralkodtak az egykori elitkollégiumban, melynek híre természetesen hozzá is eljutott diákkorában: főiskolai évei alatt, Szegeden az egyik kedves tanára, Eperjessy Kálmán Eötvös-kollégista volt. Beszélgetéseik során többször szóba került a kollégium,[72] de bizonyára az sem volt elhanyagolható tény, hogy a Tóth Gáborra (és nemzedékére) oly nagy hatást gyakorló Szabó Dezső is kollégista volt. Tóth Gábor érdeklődése így fokozatosan a Ménesi úti intézmény felé fordult, ráadásul 1953. szeptemberben Bóka László, az ELTE BTK Nyelv- és Irodalomtudományi Karának dékánja fél évre megbízta őt a Nagyboldogasszony (Ménesi) úti diákotthon igazgatásával, mert az akkori igazgatót, Tóth Imre Bélát behívták katonai szolgálatra, Tóth Gábor irodája pedig amúgy is az épületben volt. A fél év alatt Tóthnak „hivatalból" is foglalkoznia kellett a diákotthon ügyeivel, meg kellett ismerkednie az egyetemistákkal. Arra jutott: sok diák elégedetlen volt a korabeli állapotokkal, és „idealizálta" az Eötvös Collegiumot.[73]

Az „eszményített" kollégium egykori tagjai ebben az időszakban többször is jelezték, hogy támogatnák alma materük újbóli felállítását. 1954 tavaszán Pais Dezső akadémikus, az MDP Központi Vezetőségének a közoktatás helyzetéről és feladatairól szóló határozatával kapcsolatban feltett körkérdésre válaszolva kijelentette: fel kellene újból állítani az Eötvöst.[74] Tőle függetlenül Pándi Pál irodalomtörténész, az ELTE tanára egy Eötvös Collegium típusú kollégiumi hálózat létrehozására tett javaslatot,[75] pedig néhány évvel korábban ifjú egyetemistaként ő még lelkesen részt vett az Eötvös Collegium „kommunista frakciójának" szervezésében,[76] ennek köszönhetően hozzájárult ahhoz, hogy az intézmény fokozatosan eltávolodjon eredeti célkitűzésétől, szellemiségétől, és kommunista irányítás alá kerüljön, nem sokkal később pedig megszűnjön...

1955. március 15-én a Ménesi úti diákotthon felvette az Eötvös József Kollégium nevet. Ez mutatta a régi kollégiumi hagyományokhoz való visszatérés vágyát, bár a diákbizottság eredetileg Eötvös Loránd nevének felvételére kért engedélyt.[77] Maga az elnevezés azonban még nem változtatta meg a helyzetet, a név mögött ekkor még mindig egy túlzsúfolt, pedagógiai koncepció nélküli diákotthon állt. A fejlesztés anyagi, tárgyi és személyi feltételei még nem voltak meg. Nagy segítséget jelentett azonban, hogy 1955-től országosan is felmerült a diákotthonok kollégiummá szervezésének gondolata.[78]

Ennek előkészítésében jelentős szerepet játszottak egyes írók, értelmiségiek. 1954 októberében „tizenöt fiatal író" készített javaslatot a Dolgozó Ifjúság Szövetségének (DISZ) *„A magyar ifjúság ügyében"* címmel. Az aláírók között szerepelt Kardos László, a népi kollégiumi mozgalom tekintélyes alakja, de Erdei Sándor, Kuczka Péter, Urbán Ernő és Sarkadi Imre írók is. Javasolták, hogy a DISZ szervezzen saját népi kollégiumokat, de kitértek az Eötvös Collegium hagyomá-

[71] TÓTH 2011. 778.
[72] TÓTH 2011. 782.
[73] TÓTH 2011. 780. *„Azokat a tapasztalatokat, amelyeket fél év alatt szereztem, később jól fel tudtam használni kollégiumi munkámban."* – írta később.

[74] KAPITÁNY 2011. 367.
[75] BORSODI 2009. 26.
[76] BAKOS 2011a. 401.
[77] KAPITÁNY 2011. 367.
[78] TÓTH 1989. 136.

nyának fontosságára is: „*Főiskolás vonatkozásban az Eötvös kollégium típusú, magas színvonalú nevelőintézmény visszaállítása, illetve megteremtése lehetne a közösségi nevelés megerősítésének egyik útja, valamennyi fontosabb egyetemünk mellett.*"[79] Tehát tudatosan számoltak mindkét kollégiumi hagyománnyal.

A diákotthon általános problémáit látva, 1955 nyarán a DISZ Központi Vezetősége az Oktatásügyi Minisztériummal közösen megkezdte egy új diákotthoni szervezeti szabályzat kidolgozását, decemberben pedig országos diákotthoni értekezleten vitatták meg a teendőket. Meghatározták, hogy a diákotthon nem lehet csak egyszerűen szálló, segítenie kell az egyetemi tanulmányokat, a diákok fejlődését, emellett közösségi programokat kell részükre biztosítania. Az egyetemek és a DISZ tehát egyre inkább a kollégiumi rendszerhez való visszatérésben látott lehetőséget. A meginduló kollégiumi mozgalom a következő célokat tűzte ki maga elé: az alapvető szociális kérdések megoldása mellett elég hely és megfelelő életkörülmények biztosítása a lakóknak a tanuláshoz, könyvtár, tanulószoba létrehozása. A kollégiumnak önkormányzattal kell rendelkeznie, lakóit közösséggé kell alakítania. A diákotthoni rendszerrel szemben a kollégium önálló nevelési és oktatási tevékenységet fejtene ki: fakultatív órákat és nyelvi képzést biztosítana lakóinak.[80]

A megélénkülő mozgalmat kihasználva több egykori kollégista a kollégium újbóli felállítása mellett érvelt. Sőtér István oktatásügyi miniszterhelyettes 1956. július 22-én az MDP hivatalos lapjában, a *Szabad Nép*ben megjelent cikkében javasolta, hogy a kollégiumokká alakított diákotthonok mellett állítsanak fel néhány „minta-kollégiumot" vagy „Eötvös-típusú kollégiumot," amelyekben magasabb szintű tudományos munkára nyílna lehetőség, emellett pedig hallgatói – a régi

[79] KARDOS 1977. 367–368.
[80] KAPITÁNY 2011. 368–369.

kollégium elzárkózását kerülve – követendő mintául szolgálnának a többi egyetemista számára. Kosáry Domokos, szintén a *Szabad Nép*ben megjelent cikkében a régi kollégiumnak azokat a jellemzőit elemezte, amelyek a diákotthonok megreformálására irányuló tervezetek kiemelten fontos pontjai voltak (nevelőmunka, speciális szemináriumok, közösségi programok, hallgatói önkormányzat stb.).[81] Az Eötvös Collegium szellemét az egyetem volt Eötvös-kollégista tanárai tehát átörökítették a fiatal nemzedékbe. Nem működött már a kollégium, de a szelleme élt.[82] A kollégiumba frissen bekerült elsőévesek nagy része az egyetem előtt már szinte semmit sem hallott az egykori híres elitképzőről. Legfeljebb az intézmény megviseltségében is impozáns palotája és óriási könyvtára gondolkodtatta el a vidékről a fővárosba felkerült hallgatókat.[83]

Ebben az időben a népi kollégiumi mozgalom rehabilitálása is megkezdődött. A DISZ vezetősége programjába iktatta a népi kollégiumok újjászervezését, egyes intézményeket népi kollégiumi mintára akartak átszervezni, a folyóiratok az egykori NÉKOSZ pedagógiai és politikai érdemeit méltatták: a legtöbb cikk a felszámolt kollégiumok pedagógiai tapasztalatait értékelte és felhasználásukat ajánlotta az oktatásnak.[84] Az *Új Hang* 1956. júliusi számában arról írt, hogy a magyar népi kollégiumi mozgalom Makarenko módszereinek ismerete nélkül teremtett olyan nevelési rendszert, melynek leglényegesebb vonásai megegyeztek a szovjet pedagógus neveléselméletének sajátosságaival,[85] sőt még tovább is fejlesz-

[81] KAPITÁNY 2011. 370–371.
[82] TÓTH 1989. 126.
[83] NEMES 2011. 429.
[84] KARDOS 1977. 365.
[85] KARDOS 1977. 372. Ahogyan írták: „*... ma már világos a kérdés ismerői előtt, hogy a makarenkói pedagógia értékesítésének legigazabb és legjárhatóbb, de talán egyetlen lehetséges útja nálunk: a népi kollégiumok közösségeihez hasonló közösségek létrehozása.*"

tették azokat: „*De a népi kollégiumok pedagógiája egyben a makarenkói pedagógia továbbfejlesztése is, magyar viszonyok közt, de talán ennél egyetemesebb érvénnyel is. Hiszen a népi kollégiumi mozgalom ahhoz mutatott utat, hogy az ilyen természetű nevelést nevelői közösségek nagy sokaságára terjesszük ki, országossá, általánossá tegyük.*"[86] A cikkben az Eötvös Collegiumra is utaltak: „*Ebben az időben – 1947 második felében – kezdett elmélyülni a kapcsolat a népi kollégiumok és az Eötvös-kollégium közt is, nemcsak az Eötvös-kollégium politikai balratolódása szempontjából üdvös módon, hanem a népi kollégiumokban folyó tanulmányok elmélyülésének javára is.*"[87] Nem szeretnénk ismét bemutatni, hogy milyen súlyos, korántsem „üdvös" következményekkel járt, hogy a kollégium diákságának egy része „balra tolódott", témánk szempontjából most csak arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy a népi kollégiumi mozgalomról zajló közbeszédben helyet kapott a Ménesi úti intézmény is, ez egyértelműen jelzi, hogy nemcsak a NÉKOSZ érdekelte akkoriban a politikusokat és a pedagógusokat.

Még egyértelműbben bizonyította ezt az MDP PB 1956. szeptember 14-i határozata, mely rehabilitálta a népi kollégiumi mozgalmat, elismerve, hogy – hibái ellenére is – pozitív szerepet játszott a szocialista értelmiség nevelésében. A közösségi nevelés megjavítása érdekében a határozat szükségesnek tartotta a diákotthonok kollégiummá alakítását, ehhez megvizsgálásra ajánlotta a népi kollégiumi mozgalom és az Eötvös Kollégium tapasztalatait.[88]

A kollégiumi rendszerre való áttérést azonban még az anyagiak hiánya is akadályozta. Ráadásul olyan események voltak készülődőben 1956 őszén, amelyek túlmutattak a diákotthonok életén...

[86] KARDOS 1977. 373.
[87] KARDOS 1977. 372.
[88] KAPITÁNY 2011. 369.

A kollégium az 1956-os forradalom alatt

Az 1956-os év mind a kollégium, mind az ország életében jelentős változást hozott. A kollégium szempontjából az jelentett nagy változást, hogy Tóth Gábor lett az igazgató. Sőtér István 1956 elején magához kérette a pedagógust, és arra kérte, vállalja el a Ménesi úti diákotthon igazgatását. Tóth ekkor már tudta, hogy hamarosan meg fog szűnni a Földes Ferenc Pedagógiai Kollégium (júniusban fel is számolták), és hogy ő a Neveléstudományi Tanszékre fog kerülni. Oktatói munkája mellett szerencsére el tudta vállalni a kollégium vezetését.

Az 1956-os év első felét arra használta fel a leendő igazgató, hogy megvizsgálta a régi Collegium történetét, munkáját, de a Györffy Kollégium tevékenységével is foglalkozott. Minden bizonnyal ekkor alakult ki Tóthban az a pedagógiai koncepció, amire alapozni akarta kollégiumi munkáját. Ötvözni akarta a két nagy jelenkori kollégiumi hagyományt, a „tudós-tanárokat" képző Eötvös és a széles körű önkormányzatisággal, mozgalmas közösségi élettel rendelkező népi kollégiumi tradíciót: „*Az Eötvös Collegium múltja példát adott a minőségi munkához. A nagyfokú igényesség cél lehet minden korban. A régi Collegium vezetésében autokratikusnak mondható vonásokat véltem felfedezni. Ezzel nem értettem egyet. Úgy láttam, hogy a Györffy Kollégium vezetése önkormányzati vonásokat példáz. Azt hiszem, a kettőnek az ötvözete teremtheti meg az általam elképzelt, kollégiumi vezetési modellt. (...) Ezek voltak elképzeléseim, amikor hozzáfogtam a kollégiumigazgatói munkámhoz.*"[89] – emlékezett Tóth Gábor évekkel később.

A kollégium épületében ekkor már működött az MTA Irodalomtörténeti Intézete, melynek megalakulását 1955 decemberében hagyta jóvá a kormány az Akadémia előterjeszté-

[89] TÓTH 2011. 783–784.

sére. Az intézet hivatalosan 1956. január 2-án kezdte meg működését, az egykori kollégium épületének földszinti jobb szárnyán és az első emeleten, az Eötvös Collegium kiváló könyvtára pedig az intézet könyvtára lett.[90] Az intézet élére az a Sőtér István került, aki támogatta Tóth Gábor kollégiumszervező munkáját, helyettese egy másik egykori kollégista: Klaniczay Tibor volt, aki 1950-től kezdve öt éven át küzdött azért, hogy létrejöhessen az intézet, egyértelműen ő volt az MTA I. Osztályának szaktitkáraként az előkészítő munka fő mozgatója.[91] A jól felszerelt, gazdag gyűjteményt használhatták az épületben lakó kollégisták, ami már önmagában minőségi különbséget jelentett a többi túlzsúfolt, könyvtárral nem rendelkező diákotthonhoz képest. Igaz, 1956 februárjában csökkent a nyitvatartási idő: a segítőkész könyvtárosok 14 és 22 óra között álltak a hallgatók rendelkezésére (korábban 9 és 22 óra között volt nyitva a könyvtár).[92] A könyvtár egységét sikerült megőrizni, az újonnan felállított intézet magja lett, és a kollégisták szakmai munkáját, tanulmányait is tudta segíteni. Működőképes konstrukciót sikerült ezáltal létrehozni, igaz, kezdetben úgy tűnt, hogy nem jön létre megegyezés az „akadémiai lobbi" és a „kollégiumi lobbi" között: a Ménesi úti épületből ugyanis az MTA akadémiai székházat szeretett volna kreálni azáltal, hogy beköltöztetik az épületbe az Akadémia I. Osztályát. Ezért kérték az Oktatásügyi Minisztériumtól a teljes épület, majd később ennek megvalósulásáig az egész földszint átadását. Az Oktatásügyi Minisztérium azonban mindkét kérést visszautasította azzal az érvvel, hogy a Ménesi úti diákotthon épülete eredetileg is kollégiumnak épült, a benne lévő könyvtár jól tudja segíteni az ott lakó diákok tanulmányait, ráadásul a zsúfolt épületben nem akart

[90] Markó 2011. 233–234.

[91] Simon 2011. 5. és 44.

[92] Kapitány 2011. 368. és Szakács 1994. 71.

férőhelyeket átengedni, hiszen épp azt tervezték, hogy lazítanak a diákotthonok zsúfoltságán.[93]

Az Irodalomtörténeti Intézet munkáját megalakulásakor Tudományos Tanács irányította (elnöke Sőtér István, titkára Klaniczay Tibor lett). Az Eötvös Kollégiummal való együttműködés biztosítéka volt, hogy a kutatóintézet vezetői és a tanács tagjainak jelentős része – összesen kilencen a tizennyolcból[94] –, továbbá az egyik könyvtáros, Németh Miklós is Eötvös-kollégista volt egykor.[95]

1956 szeptemberében Tóth Gábor munkához látott. Az első közgyűlésen üdvözölte a diákokat, és elmondta elképzeléseit a kollégiummá fejlesztésről, emellett kifejtette az intézménnyel kapcsolatos vezetési terveit is, majd kérte a hallgatók segítségét a közös munkához. A közgyűlés jó hangulatban zajlott.[96] A gyűlés után a hallgatók – az igazgatótól függetlenül, aki csak szemlélőként volt jelen – megválasztották a diákbizottságot, melynek titkára Nagy István lett.

Tóth Gábor úgy gondolta, hogy a kollégiumon belül létre kellene hozni egy külön csoportot, a szakkollégisták csoportját, ahova csak külön felvételi eljárás során lehetne bekerülni, és ahol intenzívebb képzést kapnának a szorgalmas, tehetséges hallgatók. A többi tanuló az „általános kollégium" tagja lenne. A szakkollégium szervezése már az első közgyűlés utáni napokban megindult. A szakkollégiumi tagságra pályázó

[93] Kapitány 2011. 366.

[94] Név szerint Barta János, Eckhardt Sándor, Horváth János, Képes Géza, Király István, Klaniczay Tibor, Nagy Péter, Sőtér István és Szauder József. L. Simon 2011. 105.

[95] Markó 2011. 234. és Simon 2011. 105.

[96] Tóth 2011. 784. Az igazgató visszaemlékezése szerint: *„Sokan kifejtették nézetüket. Az első azzal kezdte: »Tisztelt Igazgató Úr!«, majd egyetértve nézeteimmel, szinte megadta az egész közgyűlés hangulatát. (...) A megszólítással csak azt kívánom megjegyezni, hogy ebben az időben az »elvtárs« volt a hivatalos titulus. Az egyetemnek volt rektor elvtársa, dékán elvtársa, professzor elvtársai, és most lett a kollégiumnak igazgató ura. Ez a titulus mindvégig megmaradt."*

diákok felvételéről hosszas beszélgetés után döntött az igazgató (ezt nevezték „fejkopogtatásnak", illetve „fejtapogatásnak"), a régi hagyományt azonban megújította Tóth Gábor: a felvételiztetésben több III. és IV. éves hallgató is részt vehetett, az igazgató ezzel elérte, hogy azok között is lett bázisa a szakkollégiumnak, akik már – életkorukból adódóan – nem lehettek tagjai.[97] A „fejkopogtatásban" két kiváló tanár is részt vett a „régi" kollégiumból: Gyergyai Albert és Szabó Árpád.

Az 1954 és 1956 közötti időszaknak érdekes színfoltja volt a Kolhoz Körnek vagy Kolhoz Klubnak nevezett baráti asztaltársaság, egyetemi diákcsoport. Tagjainak jelentős szerepe volt 1956-ban a bölcsészkari nemzetőrségben, s tevékenységük – elsősorban az általuk elindított október 6-i tüntetés – a forradalom leverése után legendába hajló színezetet kapott.[98] A Kolhoz központi alakja Molnár József volt. A Kolhoz hallgatói magját a Ménesi úti diákszálló adta. A tágabb kör létszáma mintegy 30–40 diákból állhatott. Kialakulásának egyik fő oka, hogy az egyetemi közéletnek keretet adó DISZ-ben a hallgatóknak kevés lehetősége adódott egymás igazi megismerésére.[99] Ahogyan Szakács Sándor írta évekkel később: *„Voltunk néhányan, akik már első éves korunkban – 1954-től kezdve – »összejártunk.« Részben, mert együtt laktunk az Eötvös Kollégiumban, ami akkor természetesen (...) diákszálló volt."*[100] A klub tagjai együtt jártak inni, gyakran néhány tanáruk is elkísérte őket. Hogy ne az oktatóknak kelljen fizetni, ezért a diákok – mivel nem volt túl sok pénzük – közösen fizették a borozgatást, sörözgetést. Ezt nevezték el ironikusan közös gazdaságnak, vagyis kolhoznak.[101]

[97] Tóth 2011. 784.
[98] Beck–Germuska 1997. 30.
[99] Beck–Germuska 1997. 36.
[100] Szakács 1994. 71.
[101] Beck–Germuska 1997. 33.

Az első jelentős esemény a kör életében 1956. március 15-e megünneplése volt. A diákok meghívták egy budai kocsmába kedves tanáraikat, akik el is jöttek: köztük volt Molnár József mellett I. Tóth Zoltán dékán és helyettese, Varga János, de többen eljöttek a kollégiumból is. Sörözgetés közben országos problémákról beszélgettek az ünneplők, egyesek Ady-, Petőfi- és József Attila-verseket szavaltak. A sikeres ünnepség után gyakoribbakká váltak az összejövetelek, a Kolhoz tagjai sokat beszélgettek az ország helyzetéről, megvitatták a Petőfi Körben elhangzottakat. Az utolsó összejövetelre szeptemberben került sor, ekkor megegyeztek a résztvevők, hogy október 6-án az aradi vértanúk tiszteletére temetői sétát rendeznek.[102] Később a kádárista történetírás – saját érdekében – úgy mutatta be a Kolhozt, mint egy olyan illegális szervezetet, amely előkészítette az „ellenforradalmat" azáltal, hogy részt vett Rajk László újratemetésének előkészítésében.[103] A Kolhoz azonban nem szervezett Rajk-temetést, a klub tagjai az 1941-es antifasiszta demonstráció évfordulóján akartak tüntetést tartani.[104] Október 6-a előtt néhány nappal – a Rajk-temetés hírére – a szervezők elbizonytalanodtak, hogy nem kell-e elhalasztaniuk a sétát, majd mikor az újságok is közölték a temetés hírét, úgy határoztak, hogy a szertartáson történtektől teszik függővé a demonstráció megtartását.[105]

A diákok 1956. október 6-án ebéd után indultak el a temetésre a Petőfi-szobortól, ahol Kelemen Elemér több Petőfi-verset elszavalt, ezután elindultak a temetőbe. A diákokkal ment I. Tóth Zoltán, Varga János és Molnár József is. Két koszorút vittek, de a Rajk-temetés drámai eseményeinek hatására csak egyet helyeztek el a síron, és a demonstráció

[102] Beck–Germuska 1997. 41–43.
[103] Beck–Germuska 1997. 50.
[104] Szakács 1994. 73.
[105] Beck–Germuska 1997. 44.

megtartása mellett döntöttek. A temetésről a Batthyány-mécsesnél meghirdetett DISZ-ünnepségre induló bölcsészek csoportjához csatlakozott a Képzőművészeti Főiskola tanulóinak egy része is. A 200–250 fős társaság a Thököly, majd a Dózsa György úton énekelve és antisztálinista jelszavakat kiáltozva a Sztálin-szoborhoz vonult. Itt elénekelték Erkel Ferenc *Hunyadi Lászlójából* a *„Meghalt a cselszövő"* c. művet, majd rövid beszéd hangzott el a millenniumi emlékműnél, az ismeretlen katona sírjánál. Ezután Román Károly elszavalta a *Szózat*ot, elénekelték a *Himnusz*t, majd a jugoszláv nagykövetség és az Andrássy út 60. érintésével elindultak a Batthyány-mécses felé. A koszorú letétele után ismét elénekelték a *Himnusz*t és a *Szózat*ot, ezzel véget ért a demonstráció.[106]

A tüntetés szimbólumértékű volt. Csírájában benne rejlett 1956 őszének szinte minden követelése. A Kolhoz-tüntetést nem lehet egy illegálisan, konspiratív módon előre megszervezett tüntetésnek nevezni, de kétségkívül radikális demonstrációnak tarthatjuk, melynek komoly visszhangja volt: az egyetemeken gyorsan elterjedt a tüntetés híre. A rendőrség – amely a Kolhozt egy ideje már figyelte – valószínűleg nyomozást indított, de a forradalom kitörése meggátolta, hogy a demonstráción való részvételért bárkit is felelősségre vonjanak. A Rajk-újratemetés és a Kolhoz-tüntetés után a diákság tovább radikalizálódott, ugyanakkor – az események felgyorsulása miatt – a Kolhoz politikai szerepe megszűnt, további összejövetelekre már nem került sor. A Kolhoz kifejezésre juttatta az egyetemi hallgatóság politikailag egyik legaktívabb részének állásfoglalását egy nagyon fontos történelmi időszakban. Emellett a szinte minden közéleti önállóságtól megfosztott diákság egyik legsikeresebb önszerveződési kísérletének adott keretet.[107] A Kolhoz megalakításában, működtetésében aktívan részt vettek a Ménesi úti diákotthon lakói, közéleti aktivitásuk, egy szabadabb, igazabb világ értékei iránti bátor kiállásuk[108] példaértékű a későbbi nemzedékek számára is.

A kollégisták jelentős része a többi egyetemistához hasonlóan részt vett az október 23-i tüntetésen. Néhányan már a forradalom kitörése előtti napokban aktivizálódtak. Az október 21-i DISZ-értekezleten határozatot hoztak a DISZ újjászervezéséről. A megválasztott új DISZ-bizottságban, melynek vezetője a kari DISZ-titkárnak már szeptember közepén kinevezett Pozsár István tanársegéd lett, Molnár József és Vadász Sándor tanársegédek, Román Károly, Szakács Sándor, Kelemen Elemér, Kende János, Kömény István hallgatók kaptak helyet – csupa kolhozos diák. Bár a gyűlésen résztvevők több százan voltak, a kolhozosok pedig csak 15–20-an, előre megszervezett hozzászólásaikkal irányítani tudták annak menetét. A diákok egy része azonban a szegediek példája nyomán a MEFESZ megszervezésére törekedett, míg másik csoportjuk – élükön a kolhozosokkal – a DISZ megreformálását tűzte ki célul. Közös vitafórumuk a Március 15-e Kör lett volna. Az események azonban felgyorsultak, s az október 22-én megtartott alakuló ülés igazi jelentősége a másnapi diáktüntetés előkészítése lett.[109]

Az Eötvös Kollégium lakói közül nyolcan október 22. estéjén elindultak a Műegyetemre, de nem érkeztek meg,[110] így

[106] BECK–GERMUSKA 1997. 44–46. Néhányan még visszamentek a Petőfi-szoborhoz, és az egyetem előtt elhaladva a *„Tanítsatok igazat!"* jelszót skandálták. A Petőfi-szobornál elszavalták a Nemzeti dalt, s a megmaradt 25–30 fős társaság is feloszlott.

[107] BECK–GERMUSKA 1997. 46–48.

[108] Ne feledjük: Ekkor már hosszú évek óta semmiféle nem hivatalos utcai megmozdulás nem volt az országban (leszámítva az 1954. július 4-i futballtüntetést, amikor a világbajnokságon elért második hely okozta csalódás miatt tömegtüntetés tört ki a fővárosban). BECK–GERMUSKA 1997. 47.

[109] BECK–GERMUSKA 1997. 57–58.

[110] Bozó Gyula naplójából nem derül ki, hogy miért nem jutottak el a kollégisták a Műegyetemre.

csak másnap délelőtt tudták meg többekkel együtt, hogy előző este a Műszaki Egyetem hallgatói átfogalmazták, és 16-ra bővítették a Petőfi Kör 14 pontját, emellett elhatározták azt is, hogy tervezett tüntetésüket október 23-án, vagyis másnap, megtartják.[111]

Október 23. délelőttjén megkezdődött a BTK-n a tüntetés előkészítése. A Történettudományi Kar DISZ Bizottságán Vadász Sándor és Román Károly vezetésével folyt a szervezés.[112] Ebéd után az ELTE bölcsészkarának hallgatói gyülekezni kezdtek a Petőfi-szobornál, majd nem sokkal három óra előtt elindultak a Bem térre, hogy csatlakozzanak a műegyetemisták tömegéhez. A bölcsészek koszorúját az egyik kollégista vitte.[113] A kollégistákkal sok tanár is ment, maga Tóth Gábor is elkísérte hallgatóit. A Bem téren egyesült tömeg átvonult Pestre a Margit hídon a Parlament elé, felerősödtek a jelszavak, a követelések. A kollégium igazgatója így emlékezett a sorsdöntő napra: *„A Parlament előtt sokáig kellett várni Nagy Imre beszédére. Ekkor már olyan hírek jöttek, hogy a Rádiónál lőnek az ávósok a forradalmi tömegre. (...) Az én hallgatóim azonnal oda akartak menni segíteni. A tagság zömét azzal tartottam vissza, hogy előbb hallgassuk meg Nagy Imre beszédét. Néhányan azonban elmentek a »nagy kalandra«, a Rádióhoz. A beszédtől nem voltunk elragadtatva. Utána elég csöndben vonultunk haza. Lassan megérkeztek a Rádióhoz ment hallgatók is, és a kollégium nem tudott elcsendesedni. Mindenki az eseményeket tárgyalta, és meg volt elégedve magával, hogy »forradalmat csináltunk«. Körülbelül három óráig együtt voltam velük, és azután indultam haza az éjszakai HÉV-vel. Szerencsére a gyerekek aludtak, csak Ilonka várt idegesen. Mi sem aludtunk reggelig. Le se feküdtünk."*[114] A kollégium lakóinak egy része már este 9 órakor visszatért a Ménesi útra,[115] a Rádióhoz kevesen mentek el. Nem tudunk arról, hogy az ottani fegyveres harc során bármelyik kollégista megsebesült volna.

[111] Bozó 2000. 182.
[112] Pozsár 2009. 455.
[113] Bozó 2000. 183.
[114] Tóth 2011. 785.

Október 24-én korán az igazgató újra bement a kollégiumba, hajnali öt órakor riadót fújt, és közölte a kollégistákkal, hogy telefonon utasítás érkezett, miszerint még a napfelkelte előtt mindenkinek be kell mennie az egyetem épületébe. A közlést szó nélkül tudomásul vette mindenki.[116] Kora reggel Román Károly többedmagával a Rákóczi út 5. alatt lévő leánykollégiumba (mely 1955-ben felvette a Zrínyi Ilona Kollégium nevet)[117] vitt élelmet, ezután Pozsár Istvánnal és feleségével, valamint két hallgatóval elmentek a pártközpontba informálódni, de ott senkivel sem tudtak beszélni. Ezután visszatértek a bölcsészkar épületébe, a Pesti Barnabás utcába, és megszervezték a kollégiumok élelmiszerellátását.[118]

Október 24–25-én többen hazautaztak a kollégiumból, de a forradalom és szabadságharc alatt végig volt az épületben 80–100 hallgató. Ők rendszeresen járták az utcákat, este megbeszélték az eseményeket.[119] A Ménesi úti épület periférikus helyzete, a központtól való távolsága miatt nem lehetett a nagyobb események központja: az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság is a Műszaki Egyetem Bartók Béla úti kollégiumában alakult meg október 25-én.[120] Az a sajátos helyzet alakult ki, hogy azok a diákok, akik a forradalom kitörése előtti időszakban fontos szerepet játszottak az egyetemen alakuló mozgalmakban (pl. a Kolhoz Kör) tulajdonképpen bizonyos

[115] ÁBTL 3. 2. 1. Bt-1118. 53.
[116] Bozó 2000. 188.
[117] Tóth 1972. 172.
[118] Beck–Germuska 1997. 74.
[119] Tóth 2011. 786.
[120] Beck–Germuska 1997. 75.

mértékig elszigetelten, a Ménesi úti diákotthonban rekedtek. A Forradalmi Diákbizottságot nagyrészt a bölcsészkar Pesti Barnabás utcai épületében maradt Pozsár István és újságíró-szakos hallgatói alkották.[121] A Kollégiumban lakó „kolhozosok" közül főleg Román Károly vállalt komolyabb szerepet, aki az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság tagjaként az egyetemi diákotthonokkal tartotta a kapcsolatot, 1956. november 4. után pedig az újjászerveződő MEFESZ országos vezetőségének lett a tagja. Volt, aki beállt az egyetemen nemzetőrnek (pl. Kelemen Elemér), mások tüntetésen vettek részt. Sebesültek is voltak: Nagy István és Arnót Károly (mindketten elsőévesek voltak) október 25-én reggel azért mentek be a városba, hogy meglátogassák Nagy István bátyját, a költő Nagy Lászlót, de a Kossuth téri sortűz során mindkettőjüket meglőtték, Nagyot a lábán, Arnóthot a karján.[122] Such Sándor kollégista október 26-án sebesült meg, a Móricz Zsigmond körtéren, a lábát érte találat, de szerencsére nem volt súlyos a sebe.[123] Tóth Gábor visszaemlékezése szerint két hallgatója még a Corvin-közben is harcolt.[124]

November 4. után a szovjet csapatok leverték a forradalmat. A kollégisták közül 26-an külföldre távoztak, de végül csak ketten maradtak végleg Nyugaton (a két Corvin-közi harcos). Több kollégista ellen eljárás indult a megtorlás során, többeket (pl. Román Károlyt) letartóztattak, másokat kizártak több félévre az egyetemről. Érdemes megemlíteni, hogy egy 1957. június 25-én keletkezett rendőrségi jelentés 23 nevet sorolt fel az addigra már „ellenforradalomnak" minősített 1956-os eseményekben kompromittálódott bölcsészkari hallgatók közül. A 23 egyetemistából 13-an az Eötvös Kollégiumban laktak, hárman tagjai voltak a Kolhoz Klubnak.[125]

[121] Borsodi 2009. 51.
[122] Bozó 2000. 195.
[123] Bozó 2003–2004. 318–319.
[124] Tóth 2011. 786.

Az 1956–1957-es tanév második fele igen feszült volt. Ez volt a megtorlások időszaka, a hatalomra kerülő Kádár-kormány messze volt még a konszolidációtól. Március 15-től különösen félt a hatalom, ez volt a MUK (Márciusban Újra Kezdjük!) időszaka, a levert forradalom hívei ezzel a jelszóval akarták ismét kirobbantani a rendszerellenes felkelést, de a terror miatt erre nem került sor. Az 1848-as forradalom kitörésének napja, március 15. megünneplése azonban kényelmetlen volt a hatalom számára, s bár 1956 decemberében újra nemzeti ünnep lett, 1957-ben, öt nappal március 15. előtt ismét kivették a munkaszüneti napok közül, az iskolában azonban megemlékezésekkel egybekötött aktív tanszünetet írtak elő, állami szinten nem voltak megemlékezések. A hatalom attól tartott, hogy március idusát az egyetemi hallgatóság fel fogja használni újabb demonstrációkra. Ebben a légkörben a kollégium mégis megünnepelte a jeles napot. A megemlékezés 10 órakor kezdődött, az egyik negyedéves történelem szakos kollégista tartotta az ünnepi beszédet, és volt műsor is. Az *Internacionálé* helyett a *Himnuszt* és a *Szózatot* énekelték. A megemlékezés hozzájárult ahhoz, hogy szorosabb kapcsolat jöjjön létre az igazgató és a kollégisták között.[126]

A forradalom és szabadságharc kitörése megakadályozta, hogy a tervezett szakkollégiumi munka elindulhasson, de maga a Kollégium 1956-tól megkezdte működését. A szakkollégiumi tevékenység megszervezése a következő évekre maradt.

[125] Standeisky 1994. 68–69. A 13 kollégista: Banos József, Buzás Andor, Csete Jenő, Gálosi János, Karai László, Katona Ferenc, Kövér István, Ladányi Mihály, Misz János, Nyirádi Vince, Román Károly, Szakács Sándor, Takács Zoltán.
[126] Tóth 2011. 787–788.

A szakkollégium megszervezése (1957–1959)

Az igényesebb kollégiumi munka megkezdéséhez mindenekelőtt a zsúfoltságon kellett enyhíteni. 1957 januárjában sikerült a Műszaki Egyetem hallgatóit kiköltöztetni a Ménesi útról a BME saját diákotthonaiba, így a kollégiumban az ELTE BTK hallgatói maradtak (180 fő). A több évig tartó diákotthoni élet elszoktatta a hallgatókat az intenzívebb munkától, a közösségi élettől, sokan közömbösek voltak diáktársaik problémái iránt, a nevelési feladatokat Tóth Gábor pedig egyedül nem végezhette. Probléma volt az is, hogy az igazgatói állás mellékhivatásnak számított (a két nevelőtanár is csak mellékállásban dolgozott).[127]

A hatalmon lévőknek Tóth Gábor azt igyekezett bizonyítani, hogy az oktatási-nevelési feladatokat ellátó kollégiumok nagy segítséget nyújthatnak az egyetemeknek a „kommunista szakemberképzés" során. Írásaiban hangsúlyozta, hogy célja a „régi" Eötvös József Collegium „haladó hagyományainak" összeegyeztetése a szocializmust építő társadalom igényeivel, hogy kibontakozhasson az „új" kollégium, a szocialista Eötvös József Kollégium.[128] Tóth úgy gondolta, hogy a „régi" Collegium minden lehetőséget biztosított a növendékek alapos szakmai felkészüléséhez, de nem tudott kialakulni olyan ifjúsági önkormányzat, amely a saját problémáinak megoldására képes lett volna, még olyan formában sem, ami a régi protestáns kollégiumokban kialakult. A kollégium vezetése nem ismerte fel az ifjúsági önkormányzatokban rejlő nevelési lehetőséget, a „tudós tanár" ideálja lebegett az igazgatók és a tanárok előtt, ezért elhanyagolták a pedagógiai munkát.[129]

[127] TÓTH 1958. 477.
[128] TÓTH 1962. 593.
[129] TÓTH 1962. 596., valamint 598–599.

Ugyanakkor Tóth kiemelte azt is, hogy a Collegium nagyszerű nevelőkkel elérte, hogy olyan szellem alakult ki a Ménesi úti intézményben, amely *„fiatal makacssággal követelte magának a szabad vélemény és gondolat jogát abban a korban, amikor szabad véleményről, szabad gondolatról nem beszélhettünk".* Igaz, az uralkodó osztály a maga számára kívánta nevelni a „tudós-tanárokat", de nem tudta megakadályozni, hogy az ellenzékiség sokaknál ne jusson el a forradalmiságig: 1919 tavaszán a kollégisták bekapcsolódtak a Tanácsköztársaság működtetésébe és védelmébe.[130] A 133 napig létező magyarországi kommünt nem véletlenül hozta fel példaként az igazgató, az ötvenes évek végén a hatalom a Rákosi-korszakkal ellentétben – részben a személyi kultusz elleni kritika jegyében – kiemelte és ünnepségek tárgyává tette az 1919-es „forradalmi elődök" tevékenységét. A pártvezetés úgy gondolta, hogy a társadalom erős 1848-as hagyományait a Tanácsköztársaság felfrissített emlékével (illetve kisebb mértékben a partizán múlttal) lehet ellensúlyozni. Erre minden lehetőségük megvolt, hiszen a Szovjet Kommunista Párt (SZKP) XX. kongresszusa után rehabilitálták Kun Bélát és a spanyol polgárháború résztvevőit is. Ezzel megszűnhetett a hallgatás azon munkásmozgalmi „hősök" körül, akik addig valamilyen veszélyes elhajlás gyanúja miatt nem jelenhettek meg a hivatalos kommunista panteonban.[131] Tóth Gábor valószínűleg jól taktikázott, amikor a Collegium és a kommün pozitív kapcsolatát hangsúlyozta, bár a valóságban csak kevés collegista vett részt aktívan a rövid életű 1919-es kommunista diktatúra működtetésében és védelmében. Arról természetesen bölcsen hallgatott az igazgató, hogy a proletárdiktatúra vezetői – köztük Lukács György népbiztos – az elitképzőnek bélyegzett kollégiumot meg akarták szüntetni 1919-ben, és

[130] TÓTH 1962. 602–603.
[131] KALMÁR 1998. 155–156.

csak egy volt kollégistának, a szociáldemokrata és kommunista politikusok között nagy tekintélynek örvendő Balázs Bélának köszönhette az intézmény a bezárás elkerülését. 1919. július 28-án, nem sokkal a Tanácsköztársaság bukása előtt, a Közoktatásügyi Népbiztosság a Collegiumot így is az új Középiskolai Tanítóképző Főiskolába olvasztotta,[132] de ezt már nem tudták keresztülvinni. Tóth Gábor mindezekről hallgatott, azt viszont nem felejtette el megemlíteni, hogy több végzett vagy még egyetemi tanulmányokat folytató kollégista beállt a Vörös Hadseregbe, és ehhez azt is hozzátette, hogy voltak olyan egykori kollégisták, akiket a kommün bukása után megfosztottak egyetemi katedrájuktól (Czebe Gyula, Laczkó Géza) és olyanok is, akik tevékenységük miatt emigrációba kényszerültek (pl. a már említett Balázs Béla). Megemlítette még, hogy a két háború között a Collegiumot *„elég nagyfokú elzárkózás jellemezte a külső világtól"*, ami ugyan megmentette az intézményt a fasizmustól, de egyben távol tartotta lakóinak nagyobb részét a marxista-leninista eszméktől is, igaz, 1932-ben az egyetemen történő kommunista szervezkedés szálait a Collegiumban is megtalálták. 1945 után a Collegium – múltbeli kötöttségei révén – nem tudta elzárkózását feloldani, nem tudott a hallgatók politikai nevelőiskolájává válni, nem vált alkalmassá arra, hogy az új értelmiség nevelésének munkájában segítséget nyújtson. 1950-es felszámolása azonban hiba volt, mert a diákszálló-rendszer mechanikus bevezetése lényegében visszavetette a *„színvonalas kommunista szakemberképzést"*. Tóth Gábor szerint a kollégium újjászervezése 1956-ban fontos lépés volt, mert az intézmény nemcsak a kommunista szakemberek képzését segítheti elő, hanem a tudományos utánpótláshoz is segítséget nyújthat.[133]

132 Kosáry 1989. 27.

133 Tóth 1962. 603–607.

Közben az ELTE-n jelentős változások történtek. Az 1956-os forradalmat és szabadságharcot ugyan leverték, de a hatalom hosszú távon mégsem folytathatta azt a politikát, ami a Rákosi-korszakot jellemezte, az MSZMP vezetői pontosan tudták: bizonyos korlátozott mozgásteret kell adni a társadalomnak, mind a gazdaságban, mind a szellemi életben. Mindez kihatott a felsőoktatásra is: a politika beleszólása az egyetem belső életébe kifinomultabb lett, a szinte napi direkt utasításos rendszer hosszabb távon megszűnt. A forradalom alatti tevékenység miatt indított nagyobb fegyelmi eljárások 1958-ra lezárultak, és néhány kisebb fegyelmi ügytől eltekintve, nem került sor újabb retorziókra. Egyre többen léptek be az 1957-ben megalakult KISZ-be, az 1960-as évtized elejére a hallgatók 75–80%-a tagja lett a szervezetnek. Az MSZMP egyetemi szervezetei 1957-ben jöttek létre, de a szervezési munka lassan haladt. Az ELTE önálló pártbizottsága 1958-ban alakult meg, de a pártszervezés nehezen haladt, hiszen az oktatók a korábbi évtized rossz tapasztalatai után finoman szólva nem lelkesedtek, hogy újra a párt tagjai lehessenek. Ráadásul az MSZMP tevékenységének első éveit éles viták jellemezték, sor került felsőbb pártszervek beavatkozására is. A vita főleg a dogmatikusok és az új módszereket követők között folyt, s ez személyi ügyekre is kiterjedt. Mindenképpen pozitív változás volt, hogy az ideológiai tárgyak aránya csökkent a szakmai tárgyakéhoz képest.[134] Mondanunk sem kell, hogy ez a korábbi évekhez képest jóval kedvezőbb környezetet biztosított Tóth Gábornak ahhoz, hogy újjáélessze az Eötvös Kollégiumot.

Az igazgató 1957 szeptemberében készítette el a kollégium újjászervezésének tervét. A javaslat hangsúlyozta, hogy az újonnan felállítandó intézmény a „régi" Collegium „haladó hagyományainak" átvételével kezdi majd meg működését,

134 Borsodi 2003. 358.

ám számos tekintetben különbözik tőle. A kollégium arra nyújtana lehetőséget, hogy az egyetem mindhárom karának (BTK, TTK, ÁJK) legtehetségesebb munkás-paraszt származású hallgatói színvonalasabb képzettséget szerezhessenek. A kollégiumba felveendő munkás-paraszt származású fiatalok arányát 70%-ban határozták meg.[135] A fizikai dolgozók gyermekeinek továbbtanulását segítő szándék hangsúlyozása ebben az időben nem volt véletlen: a forradalom leverése után a felsőoktatásban visszatérés történt a származás szerinti megkülönböztetés szigorú alkalmazásához. A felsőoktatási felvételik esetében a szülők 1938-as foglalkozását kellett alapul venni, s ennek alapján legalább 50%-os arányban kívánták előnyben részesíteni a munkás-paraszt származásúakat.[136] A fennálló helyzet miatt azt sem lehetett elkerülni, hogy a kollégiumban politikai nevelés is legyen. Komoly változást jelentett az is, hogy női hallgatók is felvételt nyerhettek. Az intézet maximális létszámát Tóth Gábor 220 főben jelölte meg (150 férfi és 70 női hallgató), ez évfolyamonként 44 főt jelentett. A kollégiumot, mely 1950 előtt önálló intézmény volt, most az ELTE rektorának rendelték alá. A tervezet kitért a tanulmányi munkára is. A hallgatóknak az egyetemen tanult orosz nyelv mellett még két idegen nyelv tanulását írta elő, amelyekből vizsgát kell tenniük. Ezek mellett az első négy évben minden tanulónak a szaktárgyainak megfelelő kollégiumi szemináriumokat kell látogatnia, amelyeket az 5. évben lélektani, logikai, pedagógiai szemináriumok váltanak fel (ebben a programban tehát feltűnt a tanárképzés régi eszményének modern változata). A politikai nevelés formái a filozófiatörténeti óra – amelyet a kollégisták minden évben kötelesek lesznek látogatni –, valamint a rendszeresen megrendezendő politikai ankétok, melyekre vezető politikusokat hívnak meg.[137]

Közben az ELTE vezetőségében is szóba kerültek a diákszállók, kollégiumok ügyei, a hallgatók szociális helyzete az ország legnagyobb egyetemén ugyanis rengeteg kívánnivalót hagyott maga után. Az ELTE BTK 1957. szeptember 19-i Kari Tanácsülésén Bóka László fel is hívta a tanács tagjainak figyelmét, hogy jó lenne, ha foglalkoznának a hallgatók szociális helyzetével, étkezésével, egészségügyi viszonyaival, hiszen hallgatók tömegei vállaltak éjszakai rakodóként munkát a vásárcsarnokokban, hogy így kereshessenek egy kis pénzt. A jeles irodalomtörténész kívánatosnak tartotta, hogy bizottság vizsgálja meg az egyetemisták szociális helyzetét. Turóczi-Trostler József dékán megjegyezte, hogy lesz majd egy olyan kari tanácsülés, amely a kollégiumokkal *„és ezekkel a kérdésekkel”* foglalkozik.[138]

A Kari Tanács előtt az ELTE Rektori Tanácsa foglalkozott a kérdéssel. 1957. október 11-én a tanács Tóth Gábor tervezetét tárgyalta az Eötvös Kollégium újbóli felállításáról. Az ülésen jelen volt Tóth Gábor keresztapja, Oroszlán Zoltán is.[139] A tanács összességében véve egyetértett a javaslattal, ám több kérdést illetően vita alakult ki a résztvevők között. Lengyel Sándor, a Természettudományi Kar (TTK) dékánhelyettese a gyakorlati – politikai gazdaságtani, közgazdaságtudományi és üzemgazdaságtani-képzés felvételét javasolta a kollégium programjába. Ugyanakkor ő volt az egyetlen, aki a kollégium feladatai között a vezetőkáder-képzés mellett meg-

[135] KAPITÁNY 2011. 371–372.

[136] MANN 2002. 95. Ám 1958-ban így is csak a hallgatók 27,1%-a volt munkás- vagy parasztszármazású az egyetemeken-főiskolákon, az elkövetkező években pedig hiába történtek erőfeszítések ennek megváltoztatására, az e társadalmi kategóriához tartozó hallgatók aránya csökkenő tendenciát mutatott a felsőoktatásban. HUSZÁR 1990. 24.

[137] KAPITÁNY 2011. 372.

[138] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 19. d. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1957. szeptember hó 19-én tartott tanácsülésről.

[139] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 20. d. 77 914/958. Határozatok, megállapodások.

említette a tudományos utánpótlás képzésének fontosságát is. A tanács kifejezetten fontosnak tartotta, hogy a kollégisták a többi egyetemistától ne szigetelődjenek el, hanem szervezési és tanulmányi munkájukkal élen járva váljanak példaképükké. Szóba hozták a gazdasági és szervezeti kérdéseket is: a kollégiumot lehetőleg ne vegyék bele az ELTE költségvetésébe, legyen gazdaságilag önálló, ám mégis az egyetem része.[140] A Tanács végül kimondta, hogy helyesli az Eötvös Kollégium újbóli felállításáról szóló javaslatot, a részletes tervezet kidolgozására pedig bizottságot állított fel, melynek tagja lett többek között az oktatási és a gazdasági rektorhelyettes, Tóth Gábor, Mátrai László, Soó Rezső, Moravcsik Gyula és Sallai Géza, az utóbbi három személy maga is kollégista volt.[141]

Közben a pártszervek is érintették a kollégiumok ügyét. 1957 decemberében a KISZ Budapesti Bizottsága foglalkozott a középiskolai és egyetemi KISZ-munkával. Jelentésüket 1957. december 2-án megtárgyalta az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága (VB). Szóba kerültek a kollégiumok is. Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes helyeselte a kollégiumi agitáció megvizsgálását: *„Nekünk szervezetten kell a kollégiumi rendszer felé menni. Ez politikai nevelési lehetőség. A burzsoázia ezt kitűnően fel tudta használni. Nagyszerű gárdákat nevelt magának. Minekünk ez nem sikerült. Sem a Nékoszt, sem később a diákotthonokat nem tudtuk magunknak nevelni."*[142] Reimann Józsefné úgy vélte, hogy számos kollégiumban figyelmen kívül hagyják a diákönkormányzatot, példaként az Eötvös Kollégiumot nevezte meg, majd hozzátette: *„Felajánlottuk az Ortutay elvtárséknak, hogy segítünk a szervezésben. Ő ezt nagyon udvariasan visszautasította. Azt írta, hogy jelenleg nem tartják szükségesnek a KISZ részvételét ennek a kollégiumnak a szervezésében. Ugyanakkor olyan igazgató van ott, aki egyáltalán nem veszi figyelembe a kollégium lakóinak véleményét."*[143] A KISZ Budapesti Bizottságának jelentése végül arra jutott, hogy a túlzsúfolt diákotthonok problémáin csak úgy lehet segíteni, ha azokat fokozatosan, több év alatt kollégiumokká alakítják át. A jelentés készítői úgy vélték, hogy az elmúlt időszakban az egyetemeken valóságos *„kollégiumszervezési láz"* ütötte fel a fejét, ami mögött *„nemcsak egészséges, a problémákat ténylegesen megoldani akaró jó szándékú törekvéseket kell látni, hanem bizonyos, volt NÉKOSZ-ista és volt Eötvös Kollégista köröknek egészségtelen politikai mozgolódását és olyan törekvését is, hogy »kollégium szervezés« címen az ifjúság szervezeti és politikai egységét ismételten megbontsák."*[144] A kollégiumokkal szembeni gyanakvás és bizalmatlanság tehát még erősen jelen volt. Mindenesetre figyelemreméltó, ahogyan Ortutay visszautasította a KISZ részvételét az Eötvös Kollégium megszervezésében. Lehetséges, hogy a Tóth Gáborhoz fűződő barátsága volt ennek az oka, amiről még lesz szó a későbbiekben.

Az 1957/58-as tanévben nagy lendülettel zajlott a Ménesi úton a szakkollégiumi munka előkészítése. Három tanulószobát hoztak létre, és a lakószobákban megszüntették a zsúfoltságot (3–4 tanuló került egy szobába), bár még nem jutott minden tanulónak saját íróasztal. A második félévben német és francia nyelvtanfolyamot indítottak, mely önkéntes volt, és 10–10 fővel működött. A nyelvtani anyagból a résztvevők kb. a gimnázium I–III. osztályának anyagát tanulták meg.[145]

[140] Kapitány 2011. 373.

[141] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 20. d. 77 914/958. Határozatok, megállapodások. Moravcsikot 1910-ben, Soó Rezsőt 1921-ben, Sallai Gézát pedig 1945-ben vették fel az Eötvös Collegiumba.

[142] BFL XXXV. 1. a. 4. 1957. 13. ő. e. 25.

[143] BFL XXXV. 1. a. 4. 1957. 13. ő. e. 30–31. A visszaemlékezések és a levéltári iratok alapján úgy gondolom, ez meglehetősen egyoldalú kép az igazgatóról.

[144] BFL XXXV. 1. a. 4. 1957. 13. ő. e. 65.

[145] Tóth 1958. 477–478.

Közben az ELTE Rektori Tanácsa ismét napirendjére tűzte a diákotthonok ügyeit. A testület 1958. január 31-i ülésén a Ráday utcai diákotthon helyzetével foglalkozott, ahol az óriási rendetlenség és piszok miatt nem lehetett fejlett kollégiumi munkáról beszélni. Ortutay Gyula rektor megállapította, hogy a Ráday utcában kialakult helyzetért a felelősség megoszlik az egyetem mostani és korábbi vezetősége között, de különös súllyal az utóbbi évek vezetését terheli. A kialakult állapotok megszüntetését szorgalmazta, és felvetette, hogy nem kellene-e kísérletet tenni a kollégiumban a szakosításra, hiszen akkor jobban lehetne foglalkozni a hallgatókkal. Mindemellett kijelentette, hogy hamarosan megtörténik a kollégiumok helyzetének elmélyültebb vizsgálata, és a hallgatók számára kedvezőbb viszonyok megteremtése.[146]

A szakkollégium munkája végül nem indulhatott meg a tervezett időpontban, hanem csak a következő, 1958/59-es tanévben. Közben az eredeti tervezetet a Rektori Tanácsban elhangzottak alapján módosították 1958 júniusában. Leszállították a hallgatók létszámát is: a férfiakét 100 főre, a nőkét 50 főre. Az új tervezetben megjelent a KISZ szerveként működő diákbizottság, valamint a KISZ-tervezetekkel összhangban az alapközösségek – a hagyományoknak megfelelően családok – létrehozásának gondolata. A tervezet szabályozta a kollégiumi gyűlésnek mint a kollégium önkormányzatiságáért felelős szervnek és a gondnoknak a feladatait.[147]

A Kollégium (újjá)szervezése nehéz időszakban zajlott. A politikai vezetés célja az volt, hogy a marxista-leninista elméletet jól ismerő kommunista szakembereket nevelhessen, ám a felsőfokú intézmények oktatói karának zöme ezt elhárította magától. Pedig a diákotthonokban lévő közösségi szellem jelentőségét már hamar felismerték: Sápi Vilmos egyetemi tanársegéd az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának 1957. november 16-i tanácsülésén helyeselte, hogy a KISZ hívjon meg előadókat a kollégiumok meglátogatására, és ott előadások tartására, *„mert a kollégiumokban jobb kollektív szellem alakult már ki, mint az egyes csoportokban, és maga a kollégiumi légkör lehetővé teszi a közvetlenebb hangnem kialakulását"*. Úgy gondolta, hogy a kollégiumi látogatásokat szervezettebbé kell tenni.[148] 1958-ban felmerült a gondolat: a politikai-ideológiai nevelés bázisaivá a diákotthonokat kell fejleszteni, hiszen a felsőoktatási intézmények (nappali tagozatos) hallgatóinak fele (11 996 fő) az 1957–58-as tanévben diákotthonban lakott.[149] A vidéki munkás-paraszt származású fiatalok túlnyomó része diákotthonban élt, a hatalom – ideológiai okokból – rájuk akart támaszkodni. 1958 nyarán számos tervezet született a Művelődésügyi Minisztériumban, a KISZ Központi Bizottságának (KB) illetékes osztályain, valamint az Országos Pedagógiai Intézetben, de az egyetemek-főiskolák is tervezgették saját diákotthonaik jövőjét. A viták során ismét felvetődtek a NÉKOSZ-vita emlékei, szóba kerültek az elitizmus hátrányai, a KISZ monopol helyzetének esetleges gyengülése és a megalapozatlan, gyors átalakulás következményei. A hatalom úgy gondolta, hogy majd a kollégisták fogják képezni (az állami és pártösztöndíjasok mellett) az MSZMP és a KISZ fő bázisát.[150] Az Eötvös Kollégium nem került az egyetemi KISZ irányítása alá, az első években, míg létre nem jött az intézmény saját kommunista aktívája, az elkerülhetet-

[146] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 20. d. 77 756. Határozatok, megállapodások és bejelentések az Eötvös Loránd Tudományegyetem Rektori Tanácsának 1958. január 31-én, pénteken du. 2 óra kezdettel Ortutay Gyula rektor elnökletével tartott ülésén (1958. február 8.).

[147] Kapitány 2011. 373–374.

[148] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 20. d. 747/1957-58. Jegyzőkönyv (1957. november 16.).

[149] Radnóti 1970. 287. Budapesten az egyetemi és főiskolai hallgatóknak több mint fele, vidéken több mint háromnegyede diákotthonban élt 1958-ban. Tóth 1958. 477.

[150] Gergely 2008. 41–42.

len politikai nevelőmunkát a diákbizottság az egyetem ifjú párttagjainak és KISZ-tagjainak segítségével, viszonylag önállóan szervezte.[151]

A diákotthonok, kollégiumok megítéléséről, fejlesztéséről szóló viták után végül 1958 júliusában megjelentek az MSZMP művelődéspolitikai irányelvei, melyek rámutattak a kollégiumi nevelés fontosságára: *„A szocialista szellemű nevelés szempontjából nagy jelentősége van annak is, hogy a diákotthonok életét tartalmasabbá, kulturáltabbá, vonzóbbá tegyük. Ezért a diákotthonokat az értékes pedagógiai hagyományok felhasználása, valamint a tárgyi feltételek fokozatos megteremtése útján kollégiumokká kell fejlesztenünk."*[152] 1958. szeptember 11-én megjelent a Művelődésügyi Minisztérium (MM) és a KISZ KB közös tervezete, mely meghatározta a felsőoktatási intézmények diákotthonai kollégiummá szervezésének irányelveit, és kettős feladatot tűzött ki: *„Egyrészt minden diákotthont kollégiummá kell fejleszteni, másrészt az új tudományos kommunista káderutánpótlás nevelésének elősegítésére néhány szakkollégiumot kell létrehozni."*[153]

Tóth Gábor tervezetét a szakkollégium kialakítására támogatta az ELTE Rektori Tanácsa, így a kollégiumok új szervezeti szabályzatába bekerült, hogy a Ménesi úti kollégiumban 1958 őszén kísérleti jelleggel, 12–15 fős létszámmal férfi bölcsész szakkollégiumot kell létrehozni az általános kollégium keretein belül. Ennek az épületnek voltak ugyanis a legmegfelelőbbek az adottságai könyvtára és több évtizedes hagyományai révén.[154] Így 1958. október 17-én megkezdte működését 12 önként jelentkező, tehetséges bölcsészhallgató részvételével[155] a szakkollégium, a rektori tanács által ideiglenesen jóváhagyott szervezeti és működési szabályzat alapján. A kollégium vezetősége a szakkollégiumi felvételi kéréseket a párt, a KISZ, a tanszékek és a diákbizottság javaslata alapján bírálta el. A döntésnél a következő szempontokat vették figyelembe: milyen a kollégista világnézete, politikai magatartása, milyen tanulmányi eredményt ért el, milyen emberi tulajdonságai vannak, hogyan illeszkedik be a közösségbe és milyen munkát végez a közösségért. A rektori tanács döntése alapján elsőéves hallgató nem lehetett tagja a szakkollégiumnak.[156] A szakkollégium szervezését a Művelődésügyi Minisztérium 1959. április 10-i levelében – a szabályzatot ideiglenes jellegűnek tekintve – jóváhagyta.[157] A Ménesi út legtöbb lakója természetesen nem nagyon fogta fel, hogy milyen bátor és jelentős vállalkozásba fogott Tóth Gábor, amikor nekifogott egy olyan intézmény szervezésének, amely a lehető legtöbb értéket ment át az 1950 előtti Collegiumból. Az igazgató az általa létrehozott szakkollégiumot az évek során egyre inkább a „régi" Collegium egyfajta folytatásaként értelmezte.[158]

A szakkollégistáknak egyetemi szakpárjuk egyikéből kellett kollégiumi szemináriumot végezniük, kötelező volt egy idegen nyelvet a kollégiumban tanulniuk, filozófiatörténeti

[151] Tóth 1958. 477.
[152] MPP 2004. 379.
[153] Tóth 1972. 173.
[154] Kapitány 2011. 374–375.

[155] A 12 szakkollégista: Baranyi Ferenc (magyar–olasz), Bollonátz József (magyar–történelem), Fodor István (francia–orosz), Havas László (magyar–latin), Lekli Béla (orosz–latin), Lövey Emil (magyar–orosz), Meszerics István (magyar–orosz), Mihucza Artúr (magyar–történelem), Schmidt József (magyar–latin), Szabó Imre (magyar–filozófia), Komoróczy Géza (ókori történelem), Varga Károly (francia–német). Az utolsó két hallgató harmadéves volt, a többiek másodévesek. EJC MDL 121. doboz, 226. dosszié. 1958. december 10. A szakkollégiumba felvett hallgatók sikeresen zárták az első évet, átlaguk 4,75 lett (a teljes kollégiumé 4,13). Kapitány 2011. 376.
[156] Tóth 1962. 611.
[157] Tóth 1989. 137.
[158] Nemes 2011. 429.

órán és a politikai ankétokon részt venniük.[159] A több munkával előnyök is jártak, a szakkollégium tagjait nem négyágyas, hanem háromágyas szobákban helyezték el, és saját asztalt is kaptak (az általános kollégisták közül két fő használt egy asztalt.)[160] A kiváló tanulmányi eredmény a szakkollégisták számára kötelező volt, 4-es átlag alatt kizárták a hallgatót. A szakkollégiumi hallgatóság nem volt ugyan a régi „kollégiumi elit", de nem is volt egy közönséges diákotthon lakója. A szakkollégisták munkáját az Eötvös Könyvtár is segítette, az itt lévő műveket nemcsak kölcsönözhették, hanem közvetlenül használhatták is az asztalokkal ellátott könyvtárban.[161] A rendkívül gazdag könyvtárba való szabad bejárás jelentősen elősegítette több diák szakmai fejlődését.[162]

A szakkollégium irányítását induláskor intézőbizottság látta el, tagjait az ELTE rektora bízta meg. Tagjai: három egyetemi tanár, az egyetem párt- és KISZ-bizottságának egy-egy képviselője, a kollégium igazgatója és diákbizottságának titkára. Az intézőbizottság elnöke Sőtér István volt. A bizottság tanácsaival segítette a szakkollégiumot, döntött a felvételi és kizárási ügyekben, meghatározta a feladatokat. Az 1959/60-as tanévben az intézőbizottság megszűnt, feladatát a kollégiumi tanács vette át, mely 1970-ig működött. Elnökei: Mód Aladár (akinek öccsét, Mód Pétert 1932-ben kommunista szervezkedés miatt kizárták a Collegiumból), Kardos László és Oroszlán Zoltán egyetemi tanárok voltak.[163]

[159] Az 1958/59-es tanév első félévében három politikai ankéton vettek részt a szakkollégisták: belpolitikai ankét (tartotta: Borbély Sándor budapesti KISZ-titkár), külpolitikai ankét (tartották: Sebes István és Szarka Károly külügyminiszter-helyettesek), a Lukács-kérdés (tartotta: Szigeti József művelődési miniszterhelyettes). EJC MDL 121. doboz, 226. dosszié. 1958. december 10.

[160] Kapitány 2011. 375.

[161] Lekli 2011. 837.

[162] Bertényi 2010. 59–60.

[163] Tóth 1989. 137.

Az Eötvös Kollégium újjászervezése kedvezően hatott a többi diákotthon fejlesztésére is. Az ELTE Bölcsészettudományi Karának 1958. november 27-i tanácsülésén megvitatták a kar tízéves fejlesztési tervét. Itt Waldapfel József (aki Tálasi Istvánnal együtt dolgozta ki a fejlesztési tervet) kijelentette, hogy a *„kollégiumok szervezésére is gondolni kell. Ahol a tervezet diákotthont említ, oda be kell szúrni, hogy Eötvös Kollégium, és ezzel felhívni a figyelmet erre a kérdésre."*[164] Az ELTE diákotthon fejlesztési tevékenységét tulajdonképpen az Eötvös Kollégium szakkollégiumán próbálták ki, ez lett a többi intézmény mintája.[165]

A szakkollégium tehát elindult, az Eötvös Kollégiumot megváltozott körülmények között, megváltozott formában, de sikerült újjászervezni 1958-ra. Az 1958-as év egyben megteremtette a politikai feltételeit is a diákotthonok kollégiummá fejlesztésének. Az 1959-es évben megkezdték az intézmények a közvetlen áttérést a magasabb szintre.[166] Az Eötvös Kollégium azonban mindegyiknél előrébb járt: míg a többi diákotthon épphogy csak hozzáláthatott a kollégiummá alakulás előkészítésének, addig 1959 szeptemberében már a második szakkollégista évfolyam kezdte meg tanulmányait a Ménesi úton. Ez Tóth Gábor és a régi kollégista nemzedék bizonyos tagjai előrelátásának, gondos szervezőmunkájának volt köszönhető.

A másik mozgalom, a népi kollégiumoké nem volt ilyen sikeres, a népi kollégiumok nem alakultak újjá, hiszen 1955–1956 után alapvetően megváltozott az a paraszti társadalom, ami kibocsátó közege volt, amelyhez szólhatott volna. Rá-

[164] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 57. d. 27112. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1958. november 27-én tartott tanácsülésről.

[165] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 155. d. Jelentés az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1958/59. évi munkájáról.

[166] Magyar Nemzet 1959a. 1.

adásul a népi eszmekör feltámasztása egyáltalán nem volt kívánatos a konszolidálódó Kádár-rendszernek. Így fokozatosan szétesett az az amúgy is heterogén tábor, amelyet a népi kollégisták alkottak.[167] A népi kollégiumi hagyomány bizonyos eredményeit – mint már korábban említettük – azonban igyekezett Tóth Gábor felhasználni, ötvözve a „régi" Eötvös Collegium progresszívnek minősített hagyományaival.

[167] Papp 2005. 337.

A szakkollégium megszervezésétől az 1969-es „KISZ-lázadásig". Az Eötvös Kollégium 1960 és 1969 között

A kollégiumszervezés nehézségei

Az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején a diákotthonoknak, kollégiumoknak kevés financiális mozgásterük volt. Az MSZMP Titkárságának 1959. február 27-i ülésén Simonovits István, az egészségügyi miniszter első helyettese arra panaszkodott, hogy a kollégiumok túlzsúfoltak, a hallgatók nem tudnak rendesen tanulni szobáikban, s politikailag sem tudják őket kézben tartani: *„Nincsenek rendes diákszállók. A diákszállókban emeletes ágyakon 4-en laknak együtt."* Kádár Jánost, az MSZMP első titkárát nem hatották meg ezek a tények. Nyíltan megmondta, hogy ezen a téren egyelőre nincs sok lehetőség az előrelépésre, mert nincs elég pénz a diákotthonok fejlesztésére. Javasolta, hogy a munkásszülők gyermekei, ha tehetik, lakjanak a szüleiknél, tanulni pedig nemcsak a szobákban lehet, hanem a könyvtárban, jó időben pedig a parkokban. Válaszából kiderült az is, hogy a párt vezetője kissé gyanakodva szemlélte a felsőfokú intézmények kollégiumait: *„A munkásosztály fele Budapesten lakik, a gyerek lehet a szüleinél. Különben ugyan az jönne ki ebből az egész dologból, mint 1956-ban. Ott voltak a munkásgyerekek, akik kollégiumokban laktak, de nem tudja, mi lesz vele, ha elvégzi az egyetemet, fellázadt."*[168] Nem csoda, hogy Kádár tartott a fiataloktól, hiszen köztudott, hogy 1956-ban döntő szerepe volt az egyetemistáknak a forradalom kirobbantásában. Az akkori események

[168] MOL M-KS 288. f. 7/45. ő. e. 16–18.

megdöbbentették a kommunista politikusokat, hiszen tömegével mentek tüntetni, majd harcolni a rendszer ellen azok a munkás- vagy parasztszármazású gyerekek, akikből a párt új értelmiséget akart kinevelni. A „Népköztársaság elleni bűncselekmények elkövetése miatt" 1957 áprilisában elítéltek között a fiatalkorúak aránya elérte a 40%-ot. A forradalom és szabadságharc utáni terror számarányuknál sokkal nagyobb mértékben sújtotta a fiatalokat, ezért vált a hatvanas években az ifjúsági nevelés kérdése jelentős problémává.[169]

A diákotthonok kollégiummá fejlesztése mindenesetre így is jelentősen előrehaladt 1958 és 1960 között. A folyamatban végig élen járt az Eötvös Kollégium, ezt tükrözi az ELTE BTK 1958. december 18-i tanácsülésének jegyzőkönyve is. Az ülésen Sinkovics István (aki 1928 és 1933 között az Eötvös Collegium hallgatója volt) tájékoztatta a kari vezetést a szociális bizottság munkájáról. Kiderült, hogy a legtöbb diákotthonban komoly nehézségei vannak a hallgatóknak: novemberben 120 rendkívüli segélyért folyamodó kérvény érkezett, rendszerint téli ruha beszerzésére, a parasztszármazású diákok kevés támogatást kaptak otthonról, így kénytelenek voltak újságkihordással vagy mással megkeresni a ruhára és egyébre valót. Sinkovics javasolta, hogy a kari munkatervbe vegyék bele, hogy a kollégiumokban mérjék fel a diákok anyagi helyzetét. Pálffy Endre dékánhelyettes kijelentette, hogy Tóth Gábor igazgató mindig pontosan tudja, hogy egy-egy Eötvös-kollégistának milyen a ruházati leltára. Javasolta, hogy tapintatosan kérjék fel a többi kollégiumi igazgatót is, hogy kísérjék figyelemmel a hallgatók szociális helyzetét. Megemlítette, hogy a kari tanács a félév második felében meg fogja hívni az Eötvös Kollégium igazgatóját, hogy megtárgyalhassák az általa vezetett intézmény helyzetét. Bóka László hozzátette, hogy többször is megfordult az utóbbi idő-

[169] Horváth 2008. 333.

ben a Ménesi úton, látta, hogy sokkal tisztább lett az épület, emberségesebbekké váltak a viszonyok, és a belső társadalmi élet kialakulásának is mutatkoztak nyomai. Úgy vélte, szükséges, hogy egyes egyetemi rendezvények ott folyjanak le (ez később meg is valósult). Javasolta azt is, hogy minden diákotthonnak legyen egy olyan egyetemi tanára, aki patronálná az intézményt. Kardos László dékán (aki szeptember óta három ízben is meglátogatta az Eötvös Kollégiumot) egyetértett a javaslattal. A tanácsülésen kiderült még az is, hogy az átépülőben lévő Rákóczi úti leánykollégiumot lakói otthontalannak érzik, nincsenek ott könyvek, ráadásul az ülésen részt vevő Szamuely Tibor úgy hallotta, hogy a diákotthonban annyira laza az erkölcs, hogy néhány lány pornográf képeket készített magáról. Közben az Eötvös Kollégiumban már azt tervezték, hogy évkönyvet fognak kiadni, ahol tehetséges fiatal alkotók első művei jelennének meg (Tóth Gábor kérte is a kari tanácsot ennek támogatására), a jövő félévre tudományos ankétot kívántak szervezni Hunyadi Mátyásról és Apáczai Csere Jánosról, szóba került a hallgatókat tudományos pályájukon elindító kollégium indítása is, és emellett azon is gondolkodtak a Ménesi úton, hogy hogyan lehetne díjazni azokat a fiatal oktatókat, akik szakkollégiumokat és nyelvórákat tartottak az Eötvös Kollégiumban.[170]

A diákotthonokban lakó hallgatók „politikai fejlődésével" nem volt mindenki megelégedve. Koch Ferenc geográfus, egyetemi tanár, az ELTE TTK 1959. február 26-i Kari Tanácsülésén elszomorítónak tartotta, hogy a kar I. félévi munkájáról készített jelentés szerint a diákkollégiumok hallgatóságának politikai magatartása teljesen közömbös, a diákok nem

[170] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 57. d. 27112/959. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1958. december 18-án tartott tanácsülésről.

olvasnak újságot, a politikai kérdések nem érdeklik őket. Sajnálatosnak nevezte, hogy ebben a vonatkozásban a legrosszabbul a TTK-s hallgatók álltak. Panaszkodott amiatt is, hogy a karon a *„vallásos nézetek elburjánzása lépten-nyomon tapasztalható"*.[171] Bíráló megjegyzései nem az Eötvös Kollégiumot érintették, hiszen ott bölcsészek laktak, hanem a Ráday utcai és a Rákóczi úti intézményt.

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának 1959. március 21-én tartott tanácsülésén elégedetten állapították meg a résztvevők, hogy a diákotthonok KISZ-csoportjai jelentős politikai felvilágosító munkát végeznek, az általuk rendezett viták központi kérdése az újraindult kollektivizálás, mely érthető okokból erősen foglalkoztatta a parasztszármazású hallgatókat. Bár felmerültek helytelen nézetek, ezek alapja *„a tájékozatlanság s nem az ellenséges indulat,"* az eredményes, nyílt és őszinte viták *„igen alkalmas eszközt jelentenek a hallgatók helyes politikai nézeteinek kialakításában"*. A tanácsülés résztvevői értesülhettek arról, hogy kulturáltabb lett az elhelyezés a Ráday utcai diákotthonban, a szállót tatarozták, minden egyes szobában szőnyeget helyeztek el, sőt még televíziót is vásárolt az intézmény, a fürdési lehetőséget viszont nem sikerült bevezetni. A Rákóczi úti leánydiákotthonban kevésbé javultak a körülmények, a zsúfoltság nem szűnt meg, és komoly nehézségekbe ütközött egy-egy hallgató év közbeni elhelyezése. A fegyelem javult a diákotthonokban, kisebb rendetlenkedésektől eltekintve nem volt semmi kifogás a diákok magatartása ellen (a leánykollégiumban két hallgató ellen kellett késői kimaradás miatt fegyelmi eljárást indítani).[172]

A hallgatók számára fenntartott bentlakásos intézmények zsúfoltsága azonban nehezebbé tette a kollégiumok szervezését. A művelődés irányításáért felelős szervek 1957 januárjában öt évre emelték az egyetemi képzés idejét. Az 1957/58-as tanévtől az első és második évfolyam hallgatói már ötéves képzésre iratkoztak be.[173] Ez azt eredményezte, hogy az 1960/61-es tanévben nem volt végzős évfolyam, így a hallgatói létszám jelentősen megemelkedett. Ez a vidéki diákok diákotthoni elhelyezésében jelentett megoldhatatlannak tűnő problémát. 1959 tavaszán az ELTE mindhárom kollégiumában túlzsúfoltság volt. Az ideális létszám a Rákóczi úti leány-, és a Ráday utcai fiúdiákotthonban 270 fő volt, ehhez képest az előbbiben 386-an laktak, az utóbbiban pedig 380-an, az Eötvös Kollégiumban pedig 170-en (az ideális létszám 150 fő lett volna). Az egyetem oktatási osztályának számítása szerint[174] az 1960/61-es tanévben 488 lányt kellene elhelyezni a Rákóczi úton, és 445 fiút a Ráday utcában (a Ménesi úton továbbra is „csak" 170-en laktak volna). Mindezek alapján Ortutay Gyula rektor szükségesnek látta, hogy találjanak egy 170–180 fős épületet a TTK-s lányhallgatóknak, és egy 180–190 fős komplexumot a jogász fiúhallgatóknak a meglévő diákotthonok mellé. Mindezt az egyetem tízéves fejlesztési tervében is feltüntették.[175] Az ELTE 1959/1960. évi munkatervében már azt is kijelentették: amennyiben új épü-

[171] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 57. d. Kari Tanácsülés 1959. február hó 26-án. Valószínűleg nem véletlen, hogy a gazdaságföldrajzos Koch Ferenc szóvá tette ezeket a jelenségeket, hiszen ő már – feltételezhetően egzisztenciális okokból – korábban kompromisszumot kötött a rendszerrel. A kompromisszum egy sajátos bizonyítéka, hogy ő írta meg egykori mestere, az Eötvös Collegium volt kurátora, Teleki Pál munkásságának marxista-leninista bírálatát 1956-ban, amelynek alaposabb olvasásakor különös módon sokkal inkább a méltatás, mintsem az elmarasztalás olvasható ki a sorok közül. L. GYŐRI 2011. 301.

[172] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 57. d. 2260/1958-59. Jelentés az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 1958/59. tanévi első félévi munkájáról.

[173] BORSODI 2003. 359.

[174] Az ELTE tízéves fejlesztési tervének elkészítését elrendelő utasítás 1960/61-re 20%-os hallgatói létszámemelkedést irányzott elő, l. MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 57. d. 856/1959. ELTE diákotthoni épület igénye (1959. április 14.).

[175] Uo.

letet nem kap az egyetem, úgy ez azt eredményezheti, hogy a kollégiumokká való átalakítás feltételei megszűnnek.[176]

Eközben a sajtó is foglalkozott a bentlakásos felsőoktatási intézményekkel. A *Magyar Nemzet* 1959. április elsejei száma arról tudósított, hogy egyre többen javasolják, hogy a diákotthonokat fejlesszék kollégiumokká. A nagyvárosba kerülő, addig vidéken élő ifjú egyetemisták ugyanis ki voltak téve az új, budapesti élet veszélyeinek: *„A társadalom és a fiatalok érdeke, hogy az új hatások ne okozzanak törést, hanem a további fejlődést mozdítsák elő. Ezt a segítséget a diákotthon még nem adja meg. Gondoskodik ugyan róluk, de a fiatalok tanulmányait, gondolkodását nem alakítja. Pedig erre is szükség van. Nemrég az egyetemek felhívták Budapestre néhány hanyag hallgató szüleit. Az egyik édesanya nem akarta elhinni, hogy fia évfolyamot ismétel, hiszen a levelekben egészen mást írt."*[177] A cikk megemlítette azt is, hogy a kollégiumok nagyban elősegíthetik a munkás- és parasztszármazású diákok támogatását, csökkenthetik lemorzsolódásukat, és jelentősen hozzájárulhatnak az új, szocialista társadalom felépítéséhez: *„A szocializmus építésének meggyorsítása megköveteli, hogy mind több gondot fordítsunk az értelmiség világnézeti nevelésére. A most egyetemre járó fiatalok már a szocialista társadalomban dolgoznak majd. A kollégiumok közösségi élete nemcsak kiváló szakemberek képzését segítheti elő, de kialakíthatja a fiatalokban az új társadalom gondolkodásmódját, erkölcseit is."*[178] Erre nagyon nagy szükség van a cikk szerint, hiszen *„az utóbbi években a fiatalok gondolkodásában, magatartásában megerősödtek egyes polgári vonások, mint például az önzés, anyagiasság, ügyeskedés, aminek alapja, hogy szembeállítják az egyén érdekét a közösségével (...). A kollégiumban a közösség elsorvaszthat minden olyan*

[176] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 57. d. 2196/1959. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1959/60. évi munkaterve (1959. szeptember 15.).

[177] MAGYAR NEMZET 1959a. 1.

[178] Uo.

jelenséget, mely sérti az összesség érdekeit. (...) S ha a kollégiumokban az egyetemi fiatalságnak csak egyik része él is, hatásuk kiterjed majd az egész diákságra."[179]

Májusban ismét cikkezett a *Magyar Nemzet* a diákotthonokról. Bár azt írták, hogy jelenleg az elsődleges cél az általános kollégiumok fejlesztése, elismeréssel szóltak a szakkollégiumokról is, melyek feladata, hogy segítsék *„azokat a munkás-paraszt származású fiatalokat, akik tudományos pályára készülnek"*. Az írásban Gyergyai Albert idézte fel a „régi" Eötvös Collegium hatalmas előnyeit, a nagyszerű közösségi életet, a kötelező nyelvtanulás hasznát és a *„szép, nagy könyvtárat, amelyet a diákok szabadon használhattak"*. A jelen kollégiumáról Tóth Gábor igazgató szólt, a cikk emellett beszámolt a Rákóczi úti leánykollégium fejlődéséről is.[180]

Az ELTE vezetősége 1959 nyarán számot vetett az 1958–1959-es tanév eredményeivel, értékelték a kollégiumszervezési munkát is. Az erről készült jelentés csak lassú fejlődésről számolt be, a tanévet inkább a diákotthonok helyzetének felmérésére fordította az egyetem, továbbá a szervezeti kérdések rendezésére. Megállapítást nyert, hogy a diákotthonokban lakó hallgatók politikai magatartása és eredménye – annak ellenére, hogy a velük való foglalkozás sokkal rendszeresebb volt, mint más diákokkal – nem sokban különbözött az egyetemi nagy átlagtól. A diákotthonok még inkább voltak szociális intézmények, mint a kommunista nevelés bázisai. Az ifjúság részvétele az intézmények vezetésében és munkájában még csak névleges volt, ráadásul a szervezettebb életforma ellen némi tiltakozás volt észlelhető bizonyos hallgatóknál. Ugyanakkor egyre nőtt azoknak a száma, akik egyéni munkájuk okosabb megszervezését a kollégiumi rendszer bevezetésétől remélték. A kollégiumokban rejlő lehető-

[179] Uo.

[180] MAGYAR NEMZET 1959b. 3.

ségeket felismerték az oktatók, közülük sokan felkeresték az intézményeket, sőt részt vettek rendezvényeiken is. A Pártbizottság kezdeményezésére a diákotthonokban lakók politikai nevelése céljából megyei párttitkárok tartottak előadást a mezőgazdaság kollektivizálásáról, továbbá aktuális kül- és belpolitikai kérdésekről. A politikai nevelőmunkát azonban főként egyéni beszélgetések során bonyolították le. Az elméleti kérdések megvitatása mellett sok fiatal a gyakorlatban is igyekezett hozzájárulni – mint írták – a szocializmus felépítéséhez: *„A KISZ-munka keretében igen sok hallgató végzett fizikai munkát a termelőszövetkezetekben. A hazatérők kitűnő hangulata azt mutatta, hogy az ilyenfajta tevékenység nevelési szempontból is jó eredménnyel jár."*[181]

Érdemes megvizsgálnunk a diákotthonokban lakók szociális megoszlását. Az MSZMP vezetőit nyilvánvalóan a „dolgozó osztályok" gyermekei érdekelték. E téren az Eötvös Kollégium „állt a legjobban": a hallgatók 83%-a munkás-paraszt származású volt, 16%-uk értelmiségi, 0,7%-uk alkalmazott, egyéb: 0,3%. A Ménesi úton lakók 4%-a volt párttag, 53%-uk KISZ-tag. Ezzel szemben a Zrínyi Ilona Leány Diákotthonban 56% volt munkás-paraszt származású, értelmiségi 20,5%, 23% jött alkalmazotti családból, és 0,5% egyéb kategóriájú is élt a Rákóczi úton. A lányok 3,4%-a párttag volt, 44%-uk KISZ-tag. Valamivel „jobb" volt a helyzet a Ráday utcában: itt 74%-a a diákoknak munkás vagy paraszt szülők gyermeke volt, 18%-uk származott értelmiségi családból, 8%-uk az egyéb kategóriába esett. 1,4%-uk volt tagja az állampártnak, és 51,5%-uk az ifjúsági szervezetnek.[182]

Az ELTE BTK 1959. október 15-i tanácsülésén komoly figyelmet fordított a kollégiumok ügyének. Tálasi István dé-

[181] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 155. d. Jelentés az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1958/59. évi munkájáról.
[182] Uo.

kán (aki 1928 és 1933 között az Eötvös Collegium hallgatója volt) kijelentette, hogy az 1959/60-as tanévben az ELTE továbblép a kollégiumok fejlesztése terén, hiszen a diákotthonok *„ifjú népe már saját igényének érzi a minőségi átalakítást"*. Kérte a kari tanács tagjait, hogy foglalkozzanak a kollégiumokkal, látogassák meg az ott lakó hallgatókat, ezáltal is elősegítve a fejlődést. Azt mondta, hogy a kollégiumok *„a szocialista emberképzés otthonaivá válnak, s hatóerejük előbb-utóbb érvényesülni fog közoktatásunk, közművelődésünk, tudományos életünk minden területén"*.[183] Köszönetét fejezte ki mindazoknak, akik a múltban támogatták a diákotthonokat és a szakkollégiumokat, emellett elismerte a KISZ munkáját, *„amely a mai diákotthonok éltető motorja"*. Kijelentette azt is, hogy jobban oda kell figyelni azon hallgatókra, akik nem laknak kollégiumban, hogy *„ne essenek prédájául ellenséges hatásoknak, káros nézeteknek"*.[184] Hahn István az ülésen azt kérte, hogy a kari vezetés készítse el a tanszékek káderellátottságának térképét, mert a görög-római történeti tanszékre nagy nyomás nehezedett a magas óraszám miatt, amit tetézett az is, hogy néhány oktató az Eötvös Kollégiumban is tartott órát. Simon Péter, az egyik dékánhelyettes megjegyezte, hogy a korábbi időszakhoz képest nagyot fejlődött a kari KISZ-szervezet tevékenysége, s hogy az Eötvös Kollégiumban is *„mélyreható változásokat tapasztalt a közösségi szellem, az egymásért való felelősségérzet kialakulása terén"*.[185] Úgy vélte, hogy ezek az eredmények kihatnak majd az oktató és nevelőmunkára. Érdekesség, hogy az Eötvös Kollégium egyik szakkollégistájának ügye is szóba került a tanácsülésen. Komoróczy Gézáról van szó, aki ekkor IV. éves volt, és Dobrovits Aladár professzort segítette az

[183] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 57. d. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1959. október 15-én tartott tanácsülésről.
[184] Uo.
[185] Uo.

ókori keleti tanszéken, aki arra panaszkodott, hogy a kiváló diákot nem tudja teljesen a tanszékhez kapcsolni, mert *„magatartása ellen volt valami kifogás".*[186] Pálffy Endre dékánhelyettes szerint Komoróczy ellen az volt a kifogás, hogy nem volt hajlandó felvenni a tudományos szocializmus alapjai című kollégiumot, mondván, hogy erre egyelőre nincs szükség. Dobrovits tévedésnek minősítette az állítást.[187]

A diákotthonokkal való intenzívebb foglalkozás is mutatja: az egyetemi vezetésnek az ötvenes-hatvanas évek fordulóján a legnagyobb problémát az elhelyezési gondok (főleg az új TTK épületének hiánya) és a kevés kollégiumi férőhely jelentette.[188] A hatvanas évek elején az ELTE tanulóinak 29%-a kaphatott kollégiumi elhelyezést, ami a magyar felsőoktatás nem túl pozitív helyzetében is rendkívül alacsony volt, s ezeknek a helyeknek egy része továbbra sem felelt meg az akkori követelményeknek sem. Az Eötvös Kollégiumon, a Ráday utcai és a Rákóczi úti intézményeken kívül sikerült megszereznie az egyetemnek a Szerb utcai, és ideiglenesen a Béla király úti (Fácános) s a Kun Béla téri diákszállókat,[189] illetve egy épületet a Róbert Károly körúton és a Dózsa György úton. Ezen utóbbi, ideiglenes szállásokon azonban a minőségi kollégiumi életnek még a nyomait sem lehetett felfedezni. A Fácános annyira messze volt az egyetemtől, hogy a diákok naponta órákig utazhattak,[190] a Dózsa György úti elhelyezés kriminális volt,[191] a Róbert Károly körúti Monarchia korabeli laktanya-

[186] Uo.
[187] Uo.
[188] BORSODI 2003. 362.
[189] BORSODI 2003. 365.
[190] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 155. d. Jelentés az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1960/61. tanévi munkájáról (1961. augusztus 7.).
[191] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 155. d. 31 714. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Tanácsának 1961/62. évi I. rendes üléséről (1961. szeptember 22.).

épületben két nagy hálóteremben hatvanan laktak, az üveges ablakok rosszul csukódtak, a fűtés gyenge volt, a mosdókban csak hideg víz folyt bádogvályúkba.[192] A problémák miatt az ELTE Egyetemi Tanácsa 1959 júliusában ismételten felhívta a Művelődésügyi Minisztérium figyelmét a diákotthoni férőhelyek alacsony voltára. A helyzetet súlyosbította, hogy a végzős hallgatók kb. feleannyian voltak, mint amennyit az I. évre felvehetett az egyetem. Ortutay Gyula rektor kijelentette: a nőhallgatók elhelyezését az 1959–1960-as tanévben nem fogja tudni megoldani az ELTE.[193]

A kollégium és a KISZ viszonya

A kollégiumok fejlesztése mindenesetre nem akadt meg, annak ellenére, hogy olykor előfordultak kisebb-nagyobb súrlódások az állami és pártszervek, valamint a felsőoktatási intézmények között. Az Eötvös Kollégium sem volt ez alól kivétel. Tóth Gábor visszaemlékezése szerint a problémák mindig egyes személyek és a KISZ-vezetés részéről merültek fel: *„Az egyetemi KISZ-vezetés mindig a hatáskörébe akarta vonni a kollégiumot, de ez ellen nemcsak én, hanem a hallgatók is tiltakoztak. Az országos KISZ-vezetés részéről ilyen probléma nem volt. Azt azonban mindig a szememre vetették, hogy a kollégiumban túlságosan szabad a légkör, és én »mindent megengedek« a hallgatóknak. (...) A szakkollégium megindításakor, de később is, sokak szemében problémát jelentett, hogy a kollégiumban »elit«-képzés folyik. Főként a KISZ részéről hangzottak el kritikai észrevételek, azok is elsősorban az én nézeteimet kritizálták. Ez engem nem nagyon érdekelt."*[194]

[192] KÓSA 2011. 864.
[193] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 155. d. 1659/1959. Az Egyetem 1958/59. év végi jelentésének megküldése (1959. július 24.).
[194] TÓTH 2011. 790.

Nem hisszük, hogy az igazgatót ne érdekelte volna az ifjúsági szövetség vezetőinek véleménye, a kollégium érdekében igenis oda kellett figyelnie, hogy mit gondolnak róla és az „elit" intézményről a pártszervek vezetői. Tőlük kellett kompromisszumokat kiharcolni, hogy biztosítani lehessen a kollégium bizonyos fokú önállóságát.

A mozgástér az első időkben meglehetősen szűk volt, hiszen a KISZ-vezetők továbbra is azon az állásponton voltak, hogy a kollégiumok alkotják majd az egyik bázisát az ifjúsági szervezetnek. Voltak olyan feladatok, amelyekre a KISZ-nek nem volt különösebb befolyása (oktatás feltételei, tantervek stb.), elsődleges szerepet követelt viszont magának a tudományos diákkörök, szakkörök, kulturális és sportrendezvények kezdeményezésében, továbbá a diákotthoni, kollégiumi élet megszervezésében.[195] Az volt az 1958-as irányelvekben is meghatározott alapelv, hogy nincs külön – a KISZ-től független – kollégiumi mozgalom, ez a felsőoktatási intézményekben a KISZ-munka szerves része, a KISZ fő bázisa, a kollégium ifjúsági önkormányzatának szervezésében és irányításában döntő szerepet kell biztosítani a KISZ-nek.[196] Hivatalosan a kollégiumi hallgatók önkormányzata (a diákbizottság) is az egyetemi KISZ szerve volt.[197] Az irányelvek kimondták azt is, hogy nem lehetnek a kollégiumok az egyetemtől különálló vagy azzal szembenálló centrumok. Az egyetem vezetése, a

[195] GERGELY 2008. 56.

[196] JELEN–NÉMETH 1962. 746. *„A kollégiumoknak fontos szerepet kell betölteniük a felsőoktatási intézmények nevelési és oktatási programjának a megvalósításában, és különösen jó talajt kell biztosítaniuk a KISZ-szervezetek munkájához. (...) egyre erőteljesebben nyilvánul meg az a követelmény, hogy a kollégiumok az egyetemi és a KISZ-munka bázisaként hatékony nevelői feladatokat oldjanak meg..."* (GORDOS 1962a. 233–234.) Továbbá: EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Beszámoló a kollégiumok helyzetéről. 1962–63. I. félév.

[197] TÓTH 1958. 480. Az ELTE kollégiumainak munkaterveit a KISZ Végrehajtó Bizottsága (VB) tárgyalta meg és hagyta jóvá (GORDOS 1962b. 302.)

párt- és KISZ-szervezetek használják fel a kollégiumokat az egyetemen még meglévő *„kispolgári szellemmel"* szemben. A kollégiumok ismertessék meg tagjaikat a párt célkitűzéseivel, a szocializmus építésének eredményeivel és gyakorlatával, neveljék tagjaikat szilárd marxista világnézettel rendelkező szocialista szakemberekké.[198] A lefektetett alapelvek, mint azt majd a későbbiekben látni fogjuk, az Eötvös Kollégiumban alig valósultak meg.

Előfordultak olyan botrányos esetek, melyek veszélybe sodorhatták az Eötvös Kollégium és a KISZ kapcsolatát. 1958-ban pl. Komócsin Zoltán, a KISZ első embere tartott politikai ankétot a Kollégiumban. Előadása után az egyik hallgató azt mondta Komócsinnak, hogy 1956-ban forradalom volt, az ellenforradalom azután következett, és nem fordítva. A hallgató ezzel a rendszer egyik legfontosabb tabujához nyúlt hozzá. Az ankét után Komócsin megjegyezte Tóth Gábornak, hogy reméli, a hallgatót már másnap kirúgja a kollégiumból. Az igazgató bízott abban, hogy a befolyásos politikus megfeledkezik majd az ügyről, de nem így történt. Másnap délelőtt felhívta Tóthot azzal, hogy reméli, a tanuló már nincs a kollégiumban. Az igazgató egyeztetett a hallgatókkal, és végül csak egy félévre zárták ki a kollégistát, ezzel az ügy elintéződött.[199] Tóth Gábor később elmesélte a történetet Salamon Konrádnak (aki a hatvanas évek első felében élt a kollégiumban), állítása szerint Komócsin addig zaklatta telefonon az igazgatót, amíg nem tette ki a „renitens" hallgatót a Ménesi útról. Pedig Tóth először arra számított, hogy Komócsin nem lesz ennyire kicsinyes.[200]

[198] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Feljegyzés a beszámolóhoz. A felsőfokú oktatási intézmények kollégiumi igazgatóinak és diákbizottsági titkárainak országos értekezlete (1962. X. 25–26.). 1962. szeptember 20.

[199] TÓTH 2011. 790.

[200] Salamon Konrád személyes közlése (a szerző birtokában).

Érdekes módon nem sokkal később egy másik hasonló eset is történt, ráadásul szintén Komócsin Zoltánnal. A KISZ KB első titkára 1960. március 7-én ismét ankétot tartott (*Az értelmiségi ifjúság helyzete társadalmunkban* címmel). Az ankéton felszólalt az illuminált állapotban lévő Takács Zoltán (becenevén: „Puzsér") IV. éves magyar–történelem szakos hallgató, és a következő kérdést tette fel a KISZ vezetőjének: Ő, a IV. éves egyetemista hogy fogja megmagyarázni parasztszármazású apjának, hogy a mezőgazdaság kollektivizálása jó dolog, amikor a magángazda jobban termel, mint az, aki a termelőszövetkezetben dolgozik?[201] Felszólalása közben az egyik kollégista kihívta a portára, elkerülendő a botrányt. Közben Misz János IV. éves magyar–történelem szakos hallgató, aki szintén részeg volt, rosszul lett és összerondította környezetét. Csorba Zoltán IV. éves magyar–történelem szakos hallgató szintén alkohol hatása alatt volt, ezért nem vett részt a kötelező ankéton, inkább lefeküdt aludni. Őt ezért csak megrovásban részesítette az igazgató, Misz Jánost félévre, Takácsot pedig egy évre kizárta az intézményből.[202] Takács viszont csak fél évig volt távol, 1960 őszén már újra bent lakott a kollégiumban.[203] Úgy tűnik, hogy a fegyelmezésnek elterjedt módja volt a fél vagy egy évre történő kizárás.

Az 1960-as év több szempontból is fontos volt a kollégium életében. Májusban ünnepelte az ELTE alapításának 325. évfordulóját, ennek keretében május 14-én az Eötvös Kollégiumot hivatalosan is általános kollégiummá nyilvánította a Művelődésügyi Minisztérium és a KISZ KB.[204] Arra vigyázott a vezetés, hogy nehogy az Eötvös legyen az első a „kitüntetettek" között, holott az országban először itt indult meg a kollégiummá szervezés és a kollégiumi tevékenység.[205] Az eseményről beszámolt a *Magyar Nemzet* is. Az ünnepségen megjelent Ortutay Gyula rektor, a rektorhelyettesek, több dékán és professzor, a KISZ KB, a Művelődésügyi Minisztérium képviselői, sőt néhány külföldi egyetemi vezető is eljött. Tóth Gábor beszéde után Nádasdi József, a KISZ KB képviselője zászlót adott át a kollégiumnak, Ortutay rektor pedig néhány közvetlen, baráti szó kíséretében Eötvös Loránd-emlékplaketteket osztott ki a kollégiumszervező munkában kitűnt hallgatók között. Az eseményről cikket író Gábor István tíz évvel korábban lakott a túlzsúfolt diákszállóvá züllesztett épületben, és most örömmel tapasztalta a fejlődést: a ragyogó tisztaságot, a frissen meszelt falakat, a folyosókra helyezett virágállványokat. Mindemellett örült, hogy ami *„a régi Eötvös-kollégiumban helyes és haladó volt, abból sokat vett át ez a mai intézmény, vállalja ezeknek örökét, de közben és elsősorban szocialista lett. S ennek lényege a közösségen alapuló nevelés, a világnézeti tartalom, a hajdani befelé fordulás helyett kitekintés nemcsak a nagyvilág múltjába és jelenébe, hanem szocialista hazánk életébe is."*[206] A szerző szólt a szakkollégistákról is (ekkor már 29-en éltek a kollégiumban), akik amellett, hogy jól tanultak, nyaranta részt vettek a Hanság lecsapolására szervezett KISZ-táborok munkáiban is.[207]

A másik jelentős esemény az volt, hogy az 1960/61-es tanévtől már női hallgatókat is felvett a kollégium.[208] A koedukációt a szükséglet hozta létre: bár az ELTE renováltatta a Zrínyi Ilona lánykollégium épületét, de kiderült, hogy lelkiismeretlen mérnöki felmérés miatt az épület életveszélyessé

201 Kozma Béla személyes közlése (a szerző birtokában).
202 EJC MDL 114. doboz, 210. dosszié. Értesítés. 1960. március 10.
203 Kozma Béla személyes közlése (a szerző birtokában).
204 EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégium 1961–1962. évi munkájáról. 1962. április 14.

205 Tóth 2011. 789.
206 Gábor 1960. 5.
207 Uo.
208 Tóth 1989. 138.

vált.[209] 1960 végén, az egyetemi év kellős közepén kellett sürgősen elköltöztetni a Rákóczi útról a lányokat, hiszen az épület már roskadozott. A meglévő fiúkollégiumokban szoríttottak helyet az ifjú hölgyeknek.[210] Sok fiúnak el kellett hagynia kollégiumi szobáját, az Eötvös Kollégium több fiú tagja is kénytelen volt ideiglenesen rosszabb helyre költözni. A másodévesek a szigorlati év miatt maradhattak a Ménesi úton, de az első- és harmadéveseknek menniük kellett, sokan a Fácánosba kerültek, amelyet a már megszűnt 58-as villamos végállomásától lehetett megközelíteni... negyedórás séta után.[211] Sokan elégedetlenkedtek, az egyetem vezetése a pártszervezettel együtt idejének jelentékeny részét kénytelen volt arra fordítani, hogy letörje a hallgatók és az oktatók ellenállását. A hivatalos jelentés szerint maga a költözködés komolyabb zavarok nélkül bonyolódott le, a hallgatók hangulatának jobbra fordításában nagy szerepe volt a KISZ-nek (bár ez a fordulat a korabeli intézményi jelentések visszatérő panelje volt).[212] De az új helyzet alapvetően nehézségeket okozott, az 1957 óta fejlődő kollégiumok eredményei kerültek veszélybe, hiszen már a meglévő épületekben is túlzsúfoltság volt, az 1960/61-es tanévre a hallgatók létszáma megnégyszereződött, amivel nem számolt az ELTE vezetősége. A kollégiumi helyzet tekintetében az egyetemi vezetés a legmagasabb szintig, Kádár Jánosig és az MSZMP Politikai Bizottságáig (PB) ment el. Elhangzott az az ígéret, hogy három éven belül lesz az egyetemnek egy új, korszerű kollégiumi

[209] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 155. d. 31 714. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Tanácsának 1961/62. évi I. rendes üléséről (1961. szeptember 22.). Az Építésügyi Minisztérium illetékesei azt állították, hogy már tíz éve tudtak az épület életveszélyes állapotáról.

[210] HAJDUSKA 1962. 93.

[211] Salamon Konrád személyes közlése (a szerző birtokában).

[212] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 155. d. 31 714. Jelentés az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1960/61. tanévi munkájáról (1961. augusztus 7.).

épülete, addig is próbálkozzanak a hallgatók átmeneti elszállásolásával. Kállai Gyula megbízta egyik munkatársát, hogy állandóan tartsa a kapcsolatot a Művelődésügyi Minisztériummal, és találjanak valamilyen ideiglenes megoldást a súlyos problémára.[213]

A hatvanas évek végéig csak kisebb eredményeket sikerült elérni e téren. Míg 1959. március 1-jén az ELTE diákjainak 38,3%-a kapott kollégiumi elhelyezést, addig egy évvel később már csak 37,7%-uk, 1961. március elsején pedig már csak 34,4%-uk. 1961-ben igen kevés hallgató végzett, s az amúgy is zsúfolt diákotthonokban hely alig szabadult fel. Félő volt, hogy az 1961-ben felvett vidéki diákokat nem tudják majd elhelyezni, ami a hallgatók szociális összetételének romlásához vezethet, mert a munkás- vagy parasztszármazású tanulók többsége vidékről került az ELTE-re. Annyit sikerült elérnie az egyetemi vezetésnek, hogy ideiglenesen megkapták a Fácános diákotthon melletti elavult és elhanyagolt épületet, melyet egykor a katonaság zenekara használt, de ez csak kb. 50 fiú laktanyaszerű elhelyezését tette lehetővé. 1960 decemberének közepén a Művelődésügyi Minisztérium átvette a zugligeti határőr-tiszti iskola épületét, ahol a hallgatók egy részét sikerült elhelyezni. Ugyanakkor az egyetemi vezetés úgy számolt, hogy 1961 szeptemberében 200 olyan új hallgatója lesz az ELTE-nek, akit nem tudnak majd kollégiumban elhelyezni.[214]

A súlyos körülmények ellenére pozitív eredményei is voltak a tanévnek. 1961 májusában a Ráday utcai fiúdiákotthont (ahova február folyamán a TTK nőhallgatói is beköltöztek) kollégiummá nyilvánították, amely felvette Földes Ferenc ne-

[213] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 155. d. 31 714. Jegyzőkönyv az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Tanácsának 1961/62. évi I. rendes üléséről (1961. szeptember 22.).

[214] MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 155. d. 31 714. Jelentés az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1960/61. tanévi munkájáról (1961. augusztus 7.).

vét.[215] Május 12-én, az avatási ünnepségen Léránt Ferenc, az Eötvös Kollégium diákbizottságának titkára köszöntötte intézményének nevében az új kollégiumot. Beszédét a „régi" Collegium gyűléseinek hagyományos megszólításával kezdte: „*Tisztelt Kollégium!*", majd reményét fejezte ki abban, hogy a két intézmény szorosabban fog együttműködni a jövőben. Beszéde tökéletesen tükrözte az akkori hivatalosan elfogadott kollégiumi mozgalom célkitűzéseit: „*A régi kollégiumok megszólító formulájával idéztem, hogy a mai koll. mozgalom örököse a réginek, amennyiben legnemesebb tradícióinak folytatója, de a mai kollégiumi mozgalom nemcsak, hogy nem érheti be a régi kollégiumok eredményeivel, de még a ma feladatainak, szükségleteinek teljesítésével sem. Hiszen feladatunk az új szocialista, kommunista értelmiség, a jövő társadalom szakembereinek nevelése állandóan fokozódó feladat. Nem lehet tehát megállnunk azon az úton, amelynek a kollégiummá alakulás csak első szakasza volt. (...) nagy munka vár ránk, a kollégiumok meg kell, hogy feleljenek az épülő új társadalom, a jövő kommunista Magyarország társadalma egyre fokozódó követelményeinek.*"[216] Beszéde végén átadott egy 2000 Ft értékű könyvcsomagot a kollégiumnak.

Ebben az időszakban egyre aktívabban kapcsolódtak be a kollégisták az egyetemi KISZ-életbe. Volt, aki karrierizmusból, de sokan azért, hogy segíthessék társaikat a kollégiumban. 1962-ben már több kollégista a KISZ vezetőségébe is bekerült.[217] Gereben Ferenc visszaemlékezéséből tudjuk, hogy voltak olyan évfolyamok bizonyos szakokon (pl. a könyvtár), akik közül szinte mindenki belépett a KISZ-alapszervezetbe, így tudták egymást segíteni. A „mozgalmi" munka alatt pedig kulturális tevékenységet végeztek az ifjúsági (tömeg)szervezetben. Alapszervi szinten a vezetőség gyakorlatilag önállóan megszabhatta a programját, de a kari KISZ-bizottságban már jobban ki volt téve az ember a központi elvárásoknak, az intrikáknak.[218]

1964 őszére a kollégium szinte teljes tagsága KISZ-tag volt, igaz, ekkor már az egyetemisták nagy része szinte automatikusan tagja lett a szervezetnek. A kollégistáknak csak mintegy 40%-a dolgozott aktívan a KISZ-ben (többnyire vezetőségi tagok lettek), de egyetemista társaik passzivitása miatt a kívánatosnál több munkát kaptak a karokon, így a kollégiumi szervezőtevékenységre már nem futotta az erejükből, legfeljebb a szobákban zajló vitákat irányították.[219] Ez a szabadabb légkör fenntartását jól szolgálta.

1963-tól megfigyelhető, hogy az újonnan beköltözők egy része[220] már nem osztotta a fennálló rend iránti lelkesedést (ellentétben a kollégiumban lakó szeniorokkal, akiket az igazgató mozgalmi posztokat betöltő diákokból, ideológiailag fontos tanszékek gyakornokaiból, tanársegédeiből válogatott), sőt bizonyos ellenzéki szellemet kezdett képviselni. Ez nem nyílt rendszerellenességet, akciózást, bujtogatást jelentett, hanem az egyetemi párt- és KISZ-mozgalommal való csendes oppozíciót.[221]

A KISZ és a kollégium között mindenesetre nem voltak komolyabb összetűzések még ekkor. Más kollégiumokban előfordultak viták, ellentétek a diákközösség és az ifjúsági szövetség között. A Közgazdaságtudományi Egyetem kollégiuma és a KISZ között 1962-ben pl. összeütközések voltak egyes rendezvényekkel kapcsolatban, Bazsó László diákbi-

[215] Uo.
[216] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1961. május 12.
[217] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégium 1961–1962. évi munkájáról. 1962. április 14.

[218] GEREBEN 2011. 844–845.
[219] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégiumban folyó nevelőmunkáról. 1964. november 12.
[220] Pl. Bollók János, Kiss Sándor, a közös szobában lakó Kósa László, Gereben Ferenc, Szabó Tibor, Varga Lajos, az 1964-ben beköltöző Bakos István stb.
[221] KÓSA 2011. 880.

zottsági titkár már arra tett javaslatot, hogy legyen egy olyan ember a KISZ-bizottságban, aki közvetít az ifjúsági szervezet és a kollégiumi önkormányzat között. De voltak ilyen jellegű problémák a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem kollégiumában és az ELTE Földes Ferenc Kollégiumában is.[222]

Összességében megállapítható, hogy az egyetemi KISZ-bizottságok csak kis mértékben foglalkoztak a kollégiumokkal, az Eötvös Kollégium esetében sem volt ez másként. Bár az 1962 januárjában megjelent kollégiumi szervezeti és működési szabályok[223] is hangsúlyozták, hogy a kollégiumi mozgalom a KISZ fő bázisa, a valóságban az egyetemi KISZ VB-k nem foglalkoztak rendszeresen a kollégiumokkal, főleg azokban az intézményekben nem, ahol meglehetősen nagy önállósággal rendelkeztek a diákbizottságok (az Eötvös Kollégium mellett ilyen volt a Földes Ferenc Kollégium és a Pécsi Főiskola kollégiuma).[224] A KISZ-munka részére a kollégiumok annyiban jelentettek tömegbázist, hogy a káderutánpótlásukat a különböző intézményekből biztosították, de az egyetemi KISZ-munkára beosztott kollégistáknak alig hagytak időt arra, hogy saját intézményeikben is „mozgalmi" munkát fejtsenek ki. Ez egyrészt pozitív fejlemény volt, mert így némely intézmények – így az Eötvös Kollégium is – viszonylagos önállóságra tehettek szert, ugyanakkor ez a rendszer bizonyos határt szabott a pártállami keretek közötti érdekérvényesítésnek is.[225]

[222] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jegyzőkönyv az 1962. okt. 26–27-én tartott felsőfokú oktatási intézmények kollégiumai igazgatóinak és diákbizottsági titkárainak értekezletéről.

[223] A 102/1962 MM. sz. utasítás melléklete: A felsőoktatási intézmények kollégiumainak szervezeti és működési szabályzata.

[224] GORDOS 1962b. 303–304.

[225] EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. Jelentés a kollégiumokban folyó politikai nevelőmunkáról. 1965. november 4.

Hogy elősegítsék a kollégiumokban a politikai nevelőmunka fejlesztését, az ELTE Pártvégrehajtó Bizottsága 1966-ban kollégiumi bizottságot hozott létre, a korábbi centralizált rendszer helyett pedig a kollégiumi munka irányítását a karokra decentralizálták. Az egyetemi karokon kollégiumi tanácsokat hoztak létre, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy összehangolják a párt- és állami vezetés, valamint a KISZ munkáját a kollégium segítésében. A Pártbizottság határozatot hozott arról is, hogy a kollégiumokban pártaktívát kell létrehozni, de a Ménesi út 11–13-ban már 1962 óta létezett kommunista aktíva.[226]

„Hargous" ügye

A hatvanas évek elejéről fennmaradt némi forrás az Eötvös Kollégium és az állambiztonság kapcsolatáról. Joggal merülhet föl a kérdés: kik jelenthettek a kollégiumról? Mindenekelőtt meg kell említeni Tóth Gábort, aki hivatalos kapcsolat[227] volt, tehát hivatalból tájékoztatnia kellett a Belügyminisztériumot a kollégium lakóiról. Ez pozíciójából adódott.[228] Arra, hogy mi módon történhetett ez a tájékoztatás, a következő esetet szeretném bemutatni.

A Belügyminisztérium III/I., hírszerzésért felelős csoportfőnöksége 1963 januárjában foglalkozni kezdett egy Londonban tanuló amerikai diák, bizonyos Stephen D. O'Harrow személyével,[229] aki 1963 áprilisában tíz napot töltött Magyar-

[226] EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. Az ELTE kollégiumok nevelőmunkájáról. 1970. május 11.

[227] A szakzsargon így nevezte azt a személyt, aki az adott területen, vonalon vagy objektumban betöltött vezetői munkakörénél fogva segítette az állambiztonság munkáját. ÁÉK 1980. 35.

[228] ÁBTL 3. 1. 5. O-20021/1. 14/2. Az ELTE-n dolgozó hivatalos kapcsolatok. ELTE diákszállók.

országon, elfogadva levelezőtársa, az ELTE magyar–arab szakán tanuló Juhász Ernő meghívását. Az amerikai állampolgár itt-tartózkodása alatt az Eötvös Kollégiumban lakott, Juhász Ernő és angol szakos évfolyamtársa, Sarbu Aladár szobájában (mindkettőjüket 1958-ban vették fel a kollégiumba). Sarbu ösztöndíjjal 1962 októberétől 1963 márciusáig Londonban tanult, az egyetemen többek között az ún. marxizmust kutató tanulócsoport (Marxism Study Group) kurzusait is hallgatta. Itt ismerkedett meg Stephen D O'Harrow kínai szakos hallgatóval, akinek – amerikai állampolgárságából kifolyólag – tilos volt Mao Ce-tung országába utaznia, csak szingapúri, tajvani, makaói, esetleg hongkongi kínaiakkal találkozhatott, de ő a népi Kína lakóival is fel akarta venni a kapcsolatot.[230] Sarbu megadta Juhász Ferencnek O'Harrow címét, mert ő angol levelezőpartnert keresett,[231] majd megszervezték az amerikai diák magyarországi látogatását. O'Harrow (akit az állambiztonsági szervek „Hargous" fedőnéven jelöltek) elutazása után meghívta magához Juhászt, aki előbb egy egyiptomi ösztöndíj reményében, majd anyagi okok miatt nem tudott élni ezzel a lehetőséggel.[232]

Az állambiztonsági szervek figyelmét felkeltette a két egykori Eötvös-kollégista, úgy vélték, hogy ha „Hargous" meghívná őket Angliába (esetleg Amerikába), akkor hírszerzőként lehetne őket alkalmazni.[233] Ezért Oláh János rendőr alhadnagy 1964. április 15-én felkereste Sarbu Aladárt munkahelyén, az ELTE Angol Tanszékén, hogy megtudja tőle: van-e lehetősége arra, hogy kiutazzon nyugatra, O'Harrowhoz? Az állambiztonság embere azt közölte Sarbuval, hogy okuk van feltételezni, hogy Stephen D. O'Harrow kém, amit a fiatal tanársegéd nem akart elhinni. Hamarosan kiderült, hogy Sarbu nem tartja a kapcsolatot az amerikai fiatalemberrel, ugyanis összeveszett vele.[234] Ezzel szemben Sarbu Aladár úgy emlékszik, hogy békében váltak el az amerikaitól, aki találkozott az Eötvös Kollégium kínai diákjaival is (a tolmács Sarbu volt a két fél között), sőt még az épülő óbudai kísérleti lakótelepre is elvitték a fiatalembert, akinek az nagyon tetszett.[235] Még kirándulni is elvitték magukkal Tihanyba,[236] de a kapcsolat „Hargous" elutazása után megszakadt. A politikai rendőrség embere azonban úgy ítélte meg, hogy Sarbu egyéb területeken jó lehetőségekkel rendelkezik, ugyanis ő volt akkor az egyetem UNESCO Bizottságának elnöke (ez nem bizonyított, Sarbunak erről semmi emléke sincs),[237] ezért rajta keresztül a politikai rendőrség információkat remélhetett a vasfüggöny túloldalára kiutazó magyar és az onnan

229 Az 1942-es születésű nyelvész szakos egyetemista angol ösztöndíjának köszönhetően került a Londoni Egyetemre, ahol távol-keleti nyelveket tanult. Tanulmányai után újságíróként akart dolgozni Kínában és Vietnamban, hogy gyakorolhassa nyelvtudását. ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 7/a. Javaslat „Hargous" ügyében. 1964. december 29., valamint 27. Javaslat Juhász Ernő ügyében. 1964. május 26.

230 Sarbu Aladár személyes közlése (a szerző birtokában).

231 ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 8. Jelentés „Hargous" ügyében dekonspirációról. 1964. július 13.

232 Pedig nagyon szeretett volna kiutazni, hogy gyakorolja az angol nyelvet, továbbá, hogy kapcsolatba kerüljön angol orientalistákkal. ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 26. Jelentés Juhász Ernő ügyében. 1964. június 6.

233 ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 63. Jelentés O'Harrow ügyében. 1964. május 3.

234 Sarbu Aladár személyes közlése, valamint ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 62. Jelentés O'Harrow ügyében. 1964. május 3. Sarbu elmondta, hogy O'Harrow-t *„józan gondolkodású embernek ismerte meg. Kritikusan bár, de elismerte eredményeinket. (...) Politikailag reális és haladó gondolkodásúnak mondható. Sok zavaros nézete van még, s ez heves vitákra adott okot"* Sarbu és „Hargous" között. Sarbu magáról azt állította, hogy *„a vitákban elég heves természetű, s egy vita során annyira összekülönböztek, hogy többet nem is találkoztak. O'Harrow-t nem kísérte ki az állomásra, amikor elutazott, s nem is tartottak fenn levelezési kapcsolatot."*

235 Sarbu Aladár személyes közlése (a szerző birtokában).

236 ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 16. Jelentés „Hargous" ügyében dekonspirációról. 1964. július 13.

237 Sarbu Aladár személyes közlése (a szerző birtokában).

beutazó külföldi diákokról.[238] Oláh alhadnagy ezért fokozatosan megpróbálta társadalmi kapcsolatnak[239] beszervezni Sarbut, e célból még háromszor felkereste, baráti beszélgetéseket folytattak, összetegeződtek,[240] ám a tanársegéddé kinevezett ifjú tudós közölte a tiszttel, hogy nem szeretne a belügyi szerveknek dolgozni, mert elvesztené hitelét tanítványai előtt, ha megtudnák, hogy titokban jelentéseket készít. Ráadásul élethivatásának tekintette a tanári pályát, ami rengeteg elfoglaltsággal jár, s így nem tudná vállalni, hogy rendszeresen találkozzon a Belügyminisztérium embereivel.[241] Mivel a titkos kapcsolattartástól Sarbu visszariadt, Oláh alhadnagy úgy döntött, nem erőlteti a beszervezését.[242]

Sarbu mellett a másik érintettet, Juhász Ernőt is felkereste az állambiztonság embere. Május 28-i soproni[243] találkozásuk során Juhász közölte Oláh alhadnaggyal, hogy nem tartja a kapcsolatot O'Harrow-val, aki feltételezése szerint már visszautazott hazájába, ugyanis lejárt a kétéves angliai ösztöndíja.

[238] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 55. Jelentés Sarbu Aladár ügyében. 1964. június 10.

[239] Társadalmi kapcsolatnak nevezték azt a szocializmushoz hű személyt, aki felkérésre vagy önként folyamatosan segítette, tájékoztatta az állambiztonsági szerveket. ÁÉK 1980. 76.

[240] Saját bevallása szerint az alhadnagy Sarbut *„becsületes, őszinte elvtársnak"* ismerte meg, akivel *„őszintén és nyíltan lehet beszélni"*. ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 9. Jelentés „Hargous" ügyében dekonspirációról. 1964. július 13.

[241] Azt is mondta, hogy nem szereti *„a titkos dolgokat. Ha arra kerülne a sor, hogy szemtől-szembe fegyverrel kellene harcolni az ellenséggel"* és hívnák, azt mondaná: *„elvtársak, adjanak géppisztolyt és megyek"*. ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 10–11. Jelentés „Hargous" ügyében dekonspirációról. 1964. július 13. Ez valószínűleg a jelentés szerzőjének túlzása volt, mert Sarbu saját bevallása szerint ilyen vagy ehhez hasonló szövegeket soha nem mondott a Belügyminiszter emberének. (Sarbu Aladár személyes közlése.)

[242] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 50. Jelentés Sarbu Aladár ügyében. 1964. június 26.

[243] Juhász arab szakon szerezte meg a diplomáját, de szakmájában nem tudták elhelyezni a fővárosban, ezért a soproni Széchenyi István Gimnázium magyar, angol és francia tanára lett egy időre. ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 24. Jelentés Juhász Ernő ügyében. 1964. június 6., valamint ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 21. Környezettanulmány. Juhász Ernő Vilmos. 1964. június 30.

Elmondta, hogy „Hargous" magyarországi tartózkodása alatt beszélgettek politikai kérdésekről is, többek között a szovjet–kínai rivalizálás is szóba került. Az amerikai diák nem tartotta jónak Peking politikáját, úgy vélte, ha a többi szocialista ország is a kínai politikát követné, az háborúhoz vezetne. Kifejtette azt is, hogy véleménye szerint Magyarországon az életszínvonal rosszabb, mint Nyugaton, ennek ellenére sok minden tetszett neki, főleg a nagy építkezések.[244] Oláh János úgy ítélte meg, hogy Juhász képzett, tehetséges ember, és képes lenne segíteni a politikai rendőrséget. Az alhadnagy úgy döntött, hogy a következő találkozásukkor megkéri Juhászt, vegye fel a kapcsolatot „Hargous"-szal, hátha fenntartja még számára a londoni meghívást. Ha a kapcsolatfelvétel sikerrel jár, a tiszt javaslatot tehet Juhász fokozatos beszervezésére.[245]

Őt sem sikerült azonban megnyerniük. Júniusban ugyanis Juhász felkereste Tóth Gábort, és közölte vele, hogy egy magát a Belügyminisztérium alkalmazottjának kiadó gyanús személy zaklatja őt, aki szerinte nyugati kém, mert amerikai ismerőséről tett fel kérdéseket. Juhásztól függetlenül Sarbu is elment Tóthhoz, és ugyanezt mondta el neki.[246] Mivel mindketten ugyanarra a személyre panaszkodtak, az igazgató mindkét fiatalembert magához hívatta, hogy közösen tisztázzák az ügyet. Sarbu beszámolt a találkozókról, elmondta Tóth Gábornak, hogy az állambiztonság embere igen *„agresszíven"*, *„erőszakosan"* viselkedett vele, s írásban *„követelte"* tőle a jelentést. Juhász is azt mondta, hogy az alhadnagy *„követelőzően"* tette fel a kérdéseket.[247]

[244] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 25–26. Jelentés Juhász Ernő ügyében. 1964. június 6.

[245] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 26. Jelentés Juhász Ernő ügyében. 1964. június 6.

[246] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 7/a. Javaslat „Hargous" ügyében. 1964. december 29., valamint ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 12–13. Jelentés „Hargous" ügyében dekonspirációról. 1964. július 13.

[247] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 13. Jelentés „Hargous" ügyében dekonspirációról. 1964. július 13.

Tóth Gábor megpróbálta az ügyet tisztázni: 1964. június 26-án az egyetemen magához kérette Sarbut és Oláh alhadnagyot, aki Bőr Ferenc rendőr főhadnaggyal jelent meg (Juhász nem volt jelen, mert visszautazott Sopronba). Oláh megkérdezte Sarbut, hogy miért dekonspirálta[248] kapcsolatukat az Eötvös Kollégium igazgatója előtt, amikor találkozóikon többször is felhívta a figyelmét arra, hogy állambiztonsági kérdésekről lévén szó, szigorúan titkos államtitokként kezelje az elhangzottakat. Az ifjú tanársegéd azt válaszolta: gyanús volt neki az, hogy a tiszt nem mutatott fel BM-igazolványt. Az alhadnagy azt mondta, nem tartotta szükségesnek igazolni magát, mert úgy érezte, beszélgetőpartnerével megfelelő, bizalmas viszonyba került. Ezután megkérdezte Sarbut, a beszélgetéseken valóban agresszívnek, erőszakosnak érezte-e a magatartását, aki azt felelte, hogy ő ezt soha nem mondta, ellenkezőleg, éppen az tűnt fel neki, hogy igen barátságos volt az alhadnagy, ugyanakkor határozott is, s ez szintén gyanús volt számára. Végül tisztázták, hogy Tóth Gáboron kívül másnak nem beszélt az ügyről.[249]

Június 29-én Juhász Ernővel is tisztázták az ügyet (ekkor szintén jelen volt Tóth Gábor). Oláh alhadnagy tőle is megkérdezte, miből gondolta, hogy nem magyar belügyi tiszt keresi, hanem valamiféle nyugati hírszerző a BM nevében? Ő szintén azt válaszolta, hogy nem mutatott neki igazolványt, ugyanakkor titoktartást kért tőle. Emellett elmondta, hogy egyszer, amikor egy presszóban találkoztak, az alhadnagy épp az órájával bajlódott, és ő azt gondolta, hogy abban magnetofon van, ami megijesztette.[250] A soproni találkozón a beszélgetés hangneme szerinte nem volt agresszív, ezt soha sem állította. Elmondta még, hogy a történtekről beszámolt édesanyjának is. Oláh alhadnagy ezért finoman megdorgálta Juhászt, s ismét felhívta a figyelmét arra, hogy erről az ügyről senkinek sem szabad beszélnie. Juhász megígérte, elmondja édesanyjának, hogy megnyugodhat, az ügy tisztázódott, és nem szabad terjesztenie a dolgot.[251]

Minderről az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található „Hargous" dossziéban található iratok tájékoztatnak. Csakhogy Sarbu Aladár az eseményekre egészen máshogy emlékszik. Ő és Juhász nem mentek el egykori kollégiumi igazgatójukhoz, és nem beszéltek neki a beszervezési kísérletről. Sarbu minderről nem szólt senkinek, az viszont igaz, hogy Juhász beszélt a titkos találkozókról édesanyjának, aki nagyon jóban volt a kollégium gondnoknőjével, Sánta Istvánnéval, és továbbmondta neki, hogy mi történt a fiával. A gondnoknő szólt az igazgatónak, aki először azt hitte: valamelyik nyugati állam szervezete akarta az ifjakat beszervezni, ezért riasztotta a politikai rendőrséget.[252] De az is lehet, hogy a gondnoknő szólt a hatóságnak, ami nem eshetett nehezére, mert férje tiszti rangban szolgált a Belügyminiszté-

[248] Dekonspiráció (lat.): Árulás, fecsegés vagy egyéb titoksértő magatartás következtében operatív értékű adat lelepleződése. Emiatt az adott területen lépéshátrányba kerülnek az állambiztonsági szervek. ÁÉK 1980. 16.

[249] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 14–15. Jelentés „Hargous" ügyében dekonspirációról. 1964. július 13. Érdekes, hogy Juhász János őrnagy, a Belügyminisztérium III/6-d alosztályának vezetője egy 1964. június 25-én keltezett dokumentum szerint úgy vélte, hogy az igazgató Sarbu Aladárról részletesebb információkkal rendelkezett, mint amit a hatósággal közölt. L. ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 48. Környezettanulmány. Sarbu Aladár. 1964. június 25.

[250] Még a beszélgetés elején elmondta Tóth Gábor, hogy tapasztalata szerint a diákok nem ismerik eléggé az állambiztonsági munkát, nincsenek tisztában a kémtevékenységgel, csak a filmek és regények alapján vannak elképzeléseik, ennek következtében már nem egyszer jeleztek olyan „kémtevékenységet", amiről kiderült, hogy fantáziájuk szüleménye. ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 15. Jelentés „Hargous" ügyében dekonspirációról. 1964. július 13.

[251] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 15–16. Jelentés „Hargous" ügyében dekonspirációról. 1964. július 13.

[252] Sarbu Aladár személyes közlése (a szerző birtokában).

riumnál.[253] Mindenesetre O'Harrow nem került újra a magyar szervek látókörébe, így következmény nélkül zárták le az ügyet.[254]

Mi lehet a magyarázata annak, hogy ilyen nagy ellentmondás van az állambiztonsági iratok és Sarbu emlékei között? A jelentésekben lévő téves állítások minden bizonnyal Oláh alhadnagy számlájára írhatók. A fiatal tisztnek ugyanis ez volt az első beszervezési kísérlete, de nem járt sikerrel, Sarbu többszöri megkeresésre sem volt hajlandó együttműködni a Belügyminisztériummal,[255] és Juhász sem állt kötélnek, igaz vele a későbbiekben akartak próbálkozni, de féléves tanulmányútra Egyiptomba utazott.[256] Sarbu határozottan állította, hogy ő senkinek sem beszélt a beszervezési kísérletről, könnyen lehet, hogy Oláh alhadnagy csak kitalálta, hogy a két egykori kollégista Tóth Gábor előtt dekonspirálta őt, így akarván másra hárítani sikertelenségének okát.[257]

Világnézeti-politikai nevelés a kollégiumban

Az államszocializmus időszakában kettősség jellemezte az újjáalakított Eötvös Kollégiumot. Jelen volt egy igen intenzív, az egyetemi oktatást kiegészítő, adott esetben a tudós-tanári

[253] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 16. Jelentés „Hargous" ügyében dekonspirációról. 1964. július 13. A jelentés megerősíti Juhász édesanyjának és a Kollégium gondnoknőjének jó kapcsolatát.

[254] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 7/b. Javaslat „Hargous" ügyében. 1964. december 29.

[255] Sarbu Aladár személyes közlése (a szerző birtokában).

[256] ÁBTL 3. 2. 4. K–605. 7/b. Javaslat „Hargous" ügyében. 1964. december 29.

[257] Nem sokkal az eset után még egyszer felkeresték Sarbut, aki ismét visszautasította azt, hogy az állambiztonságnak dolgozzon, pedig igen erőszakosan kapacitálták erre. A hatóság emberei végül az Astoria aluljáróban váltak el a tanársegédtől, kezet ráztak vele, majd azt mondták: *„Sarbu elvtárs, mi tiszteljük azt, aki nekünk dolgozik, de azt is tiszteljük, aki nemet mer nekünk mondani."* Sarbu Aladár személyes közlése (a szerző birtokában).

pályára felkészítő képzés, és a diktatúra igényeinek megfelelő politikai-ideológiai nevelés is.

A világnézeti-politikai neveléssel tudta talán a legjobban bizonyítani a Kollégium, hogy lojális a hatalomhoz, célja a „szocialista szakemberek" képzése. Mindezek mellett igyekezett biztosítani az igényes szaktudományos munka feltételeit is a szakkollégistáknak, emellett bizonyos fokú önállóságot kiharcolni.

A politikai-ideológia nevelőmunka különböző előadások, ankétok, viták, valamint ideológiai kurzusok keretében folyt. Az évtized elején a kollégium szocialista szerződést kötött a Fémáru- és Szerszámgépgyárral, a hivatalos indoklás szerint azért, mert a kollégium vezetése felfigyelt arra a jelenségre, hogy a munkás-paraszt hallgatók egyetemi tanulmányaik során kezdenek elszakadni osztályuktól. A szerződéssel közelebb akarták hozni a hallgatókat az üzemi munkásokhoz. A kollégisták és a gyár ifjú munkásai kölcsönösen meghívták egymást saját rendezvényeikre, a kollégisták a vallás akkori helyzetéről, irodalomról, történelemről és művészettörténetről szóló előadásokat, valamint nyelvórákat tartottak a dolgozóknak (elsősorban a KISZ-tagoknak), 4 kollégista pedig „cserébe" szakmát tanulhatott az üzemben. Összesen 15 kollégista vett részt a munkában. Az ötvenes éveket idéző, erősen propagandisztikus és némileg demagóg szocialista szerződés célja az eszmei-politikai nevelés fejlesztése volt. A kollégisták egy része úttörőknek és KISZ-szerveteknek is tartott „felvilágosító" előadásokat (pl. vallástörténetről).[258]

Az ideológiai, politikai előadások, előadássorozatok kötelezőek voltak a szakkollégistáknak. Számos egyetemi tanár vett részt az ideológiai képzésben. Balogh Sándor a kollégiu-

[258] EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. Eszmei-politikai nevelőmunka az Eötvös József Kollégiumban (1960/61. I. félév). 1961. január 18.

mi mozgalomról adott elő,[259] Ortutay Gyula, az ELTE rektora belpolitikai kérdésekről tartott ankétot, ahol a tanulók többek között a mezőgazdaság kollektivizálásáról kérdezték, Hajdú Gyula a nemzetközi helyzet kérdéseiről beszélt, az előadás utáni megbeszélésen a kollégisták elsősorban a nemzetközi kérdések jogi oldala iránt érdeklődtek (pl. az amerikai elnökválasztás jogi kérdései, az ENSZ főtitkárának jogköre stb.). Ankétot rendeztek Gyergyai Albert vezetésével az egzisztencializmusról is. Az előadásokon, ankétokon kívül több egyetemi oktató, és a kollégiumi kommunista aktíva sokszor *„egyéni beszélgetések útján mozdította elő a hallgatók eszmei-politikai nevelését"*.[260] Előadást tartottak a kommunista aktívának és a diákbizottságnak *Munkáspártok és a XXII. kongresszus határozatai* címmel.[261] Molnár János művelődésügyi miniszterhelyettes – aki egykor maga is az Eötvös Collegium hallgatója volt, igaz, mindössze felsőfokú tanulmányainak utolsó évében, 1948 és 1949 között, amikor az intézményben már meghatározóvá vált a kommunista pártnak megfelelő képzés – is tartott ankétot 1966-ban a Ménesi úton. Tóth Gábor nem véletlenül hívta meg őt, tudta, hogy egykor ő is az Eötvös Collegiumban lakott, tehát van némi köze az intézményhez.[262] Molnár látogatása előtt nem sokkal jelent meg a *Csehszlovák nép öröksége* című brosúra, melyben északi szomszédaink a Felvidékről származó magyar műkincseket, levéltári anyagokat követeltek (a lista összeállításán éveken át dolgoztak). A füzet jelentős felháborodást keltett, a kollégium ifjúságát is foglalkoztatta a kérdés. A diákok közül Kósa

[259] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégium 1961–1962. évi munkájáról. 1962. április 14.

[260] EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. Eszmei-politikai nevelőmunka az Eötvös József Kollégiumban (1960/61. I. félév). 1961. január 18.

[261] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégium 1961–1962. évi munkájáról. 1962. április 14.

[262] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

László kérdezte meg Molnárt, hogy mi a véleménye a brosúráról. A politikus egyszerűen letagadta, hogy hallott volna a dologról.[263]

Jelentősebb események alkalmával vitákat rendeztek a kollégiumban, pl. az iskolai felvételi rendszer 1963-as módosítása kapcsán. A pártvezetés egy része már 1959 óta foglalkozott a származás szerinti kategorizálás, a munkás-paraszt szülők gyermekeit előnyben részesítő felvételi rendszer eltörlésének kérdésével. Természetesen a nómenklatúra jelentős része féltette a gyermekei számára eddig biztosított kiváltságokat, más pártvezetők – maga Kádár János is – a konszolidáció érdekében változásokat kívántak. Az első titkár, látva azt, hogy saját pártközponti apparátusában is ellenállás mutatkozik, a pártkongresszus nagyobb nyilvánosságát hívta segítségül. Valósággal „becsempésztette" a VIII. pártkongresszus irányelveibe a származás szerinti kategorizálás eltörlését. A kongresszusi irányelvek a döntés legfőbb indokaként az 1945 után a társadalomban és a közoktatásban végbement fejlődést jelölték meg, ugyanakkor rögzítették azt is, hogy továbbra is fontos művelődéspolitikai prioritás a tehetséges munkás- és parasztszármazású fiatalok továbbtanulása, amit viszont a párt nem a *„szociális korlátozások merev alkalmazásával"* kíván biztosítani.[264]

Az 1962. november 20. és 24. között rendezett VIII. kongresszuson elfogadták a származási megkülönböztetés eltörléséről elfogadott irányelveket. A kongresszus határozatában kimondta, hogy *„az iskolai felvételeknél is a jelöltek felkészültsége, rátermettsége, politikai és erkölcsi magatartása legyen a mérce. Nincs szükség többé tanulóifjúságunk származás szerinti kategorizálására."*[265]

[263] EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. Feljegyzés dr. Balogh Sándor oktatási rektorhelyettes elvtárs részére. 1966. április 15. és KÓSA 2011. 882.

[264] TAKÁCS 2008. 96–97.

[265] HORVÁTH–IZSÁK 1972. 64.

1962 novemberétől a Művelődésügyi Minisztériumban kezdetét vette az átalakítás. A származási kategorizálás nyomán előálló változások a felvételi rendszerben anyagi jellegű változásokat is generáltak, a módosítás lényege az volt, hogy a juttatások alapja nagyrészt a szociális helyzet legyen, a felvételeknél azonban arra kell törekedni, hogy azonos feltételekkel induljanak a hallgatók. A tételes tudás mellett fel kell tudni mérni a továbbtanulni szándékozó diákok rátermettségét, erkölcsi és politikai magatartását is. A felvételivel kapcsolatos vitát 1963. január 10-én rendezték meg az Eötvös Kollégiumban, a minisztériumot Nábrádi István képviselte. Tájékoztatója után a kollégisták bátran kérdeztek, és többször is felhívták Nábrádi figyelmét az oktatásügy problémáira, pl. hogy a középiskolai oktatás alacsony színvonalú, nincs összhangban azokkal a követelményekkel, amelyek már az egyetemi oktatás kezdetén szerepelnek, az egyetemen rossz az anyag válogatása (pl. az irodalom tanításánál Petőfi, Radnóti, József Attila hiányzik), a társadalmi ösztöndíjak rendszere nem megfelelő, több visszaélésre ad lehetőséget, a hiányos felvilágosítás miatt nem a legjobban rászorulók kapják az ösztöndíjakat. Szóltak arról is, hogy a középiskolák tájékoztatása az egyetemre jelentkezőkről a felvételi bizottságok részére nem megfelelő, sematikus, nem merik megmondani a hiányosságokat, a jellemzések nem részletesek. Szarvas László IV. éves hallgató kijelentette, a tandíj eltörlése nem segíti a kevés fizetésű szülők gyermekeit, mert eddig is csak a magasabb fizetési kategóriákba tartozók fizettek. Javasolta, hogy legyen keret kollégiumi felvételre, mert így lehetne biztosítani a szegényebb diákok továbbtanulását. Nábrádi válaszában hangsúlyozta, hogy a tandíj eltörlésével mindenki egyetért, egyik szocialista országban sem fizetnek. Magyarországon a hallgatók 62%-a szorul kollégiumi elhelyezésre, de csak 50%-ot tudnak elhelyezni. Többen megjegyezték, hogy helytelen a rendszeres szociális segély eltörlése, elhangzott olyan

javaslat is, hogy az egyetem szociális bizottsága az arra rászorulóknak külön kereseti lehetőséget biztosíthatna. Nábrádi elvből helytelennek tartotta, hogy az egyetemistáknak a tanuláson kívül más elfoglaltságot is adjanak (nyilván a „mozgalmi", pártépítő munkára ez nem vonatkozott). A IV. éves Hüvely István felhívta a figyelmet arra, hogy sokan passzívvá válnak, mikor bekerülnek a felsőoktatásba, de elveszik a helyet sok tehetséges embertől. Nábrádi erre azt mondta, hogy vannak eszközök a passzív emberek aktívvá tételére (különösen a kollégiumi közösségben), de a fiatalok között kevés az egymás iránti felelősségérzet, erre többen felháborodottan közbeszóltak, hogy ez így nem teljesen igaz, volt javaslat a Kollégiumban kizárásra is, a kollégiumi gyűlés rendszeresen megvitatja az ilyen természetű ügyeket.

A vitán szóba került a szocialista Magyarországért életüket adók gyermekeinek előnyben részesítése is. Nábrádi kijelentette, hogy *„Hatalmas dolog az ellenforradalomban elvesztett szülő nélkül továbbtanulni, az ilyen ember helyzete más, mint az átlagemberé."*[266] A IV. éves Vajda Ilona erre azt felelte, hogy ha a származási kategóriát eltörölték, töröljék el ezt is, csak akkor részesítsék a mártírok gyermekeit előnyben, ha megfeleltek a felvételin. Szarvas László pedig még azt is mondta, hogy fellebbezési ügyben ne lehessen a miniszterhez fellebbezni.[267]

Ebből a vitából is látszik, hogy adott helyzetben a kollégisták bátran kiálltak véleményükért, az aktuális ügyekkel kapcsolatos tájékoztatások sokszor valóban viták voltak, több hallgató önálló, adott esetben a hatalommal szemben ellentétes nézeteket fogalmazott meg. A döntésekre természetesen nem lehettek befolyással. Néhány hónappal később megje-

[266] EJC 117. doboz, 219. dosszié. Jegyzőkönyv a felsőoktatási intézmények felvételi rendszerének továbbfejlesztési javaslatának vitájáról. 1963. január 10.
[267] Uo.

lent a művelődésügyi miniszter 3/1963 (V. 19.) MM számú rendelete a felsőoktatási intézményekbe való felvétel szabályozásáról. Társadalmi – nem adminisztratív – feladatnak mondták a fizikai munkát végző szülők gyermekeinek támogatását. A felvételi kérelmek elbírálásánál a már említett rátermettséget, tehetséget, felkészültséget és a magatartást kívánták alapul venni. Fontos kitétel volt, hogy a megadott keretszámon belül a jelentkezőket a *„felvételi vizsgán megállapított összpontszámuk sorrendjében köteles az intézmény felvenni"*. Ehhez képest kaptak előnyt a Magyar Szabadság Érdemrend, a Munkás-Paraszt Hatalomért emlékérem tulajdonosainak, továbbá a munkásmozgalom mártírjainak gyermekei. Őket, ha a minimális pontszámot (a felvételi esetében 5 pontot) elérték, fel kellett venni. Azonos pontszámot elértek esetében elsőbbséget kaptak a fizikai munkások és parasztok gyermekei. Értük lejjebb vitték a felvételi ponthatárt, így gyakran a megfelelt egyéb származásúak kimaradhattak. Ők fellebbezési jogot kaptak.[268] Az 1963/64-es tanévben bevezetett új ösztöndíjrendszer célja a fizikai dolgozók gyermekei megfelelő arányú továbbtanulásának elősegítése volt, az állami támogatás összege emelkedett, és jelentősen bővült a juttatásban részesülők köre is.[269] Néhány évvel később azonban be kellett látni, hogy az állami juttatások kiterjesztése túlzottnak bizonyult, és biztosítékot nyújtott olyan fiatalok számára is, akik csak diplomát akartak szerezni, de nem törekedtek alapos felkészülésre, ráadásul az új ösztöndíjrendszer nem ösztönzött eléggé a jobb tanulásra.[270]

A hatvanas évek elejétől nőtt a kollégiumok jelentősége. 1962. október 26–27-én az Eötvös Kollégiumban rendezték

[268] KARDOS 2007. 106–107.

[269] Az 1962/63-as tanévben 31 235 fő kapott rendszeres állami támogatást (a nappali tagozatos hallgatók 77,6%-a), 1963/64-ben pedig már 43 016 fő (95,1%). RADNÓTI 1970. 285.

[270] RADNÓTI 1970. 285–286.

meg a felsőoktatási intézmények kollégiumi igazgatóinak és diákbizottsági titkárainak országos értekezletét, ahol általános egyetértés volt abban, hogy a jelentős eredményeket felmutató kollégiumokat csak úgy lehet továbbfejleszteni, ha erősítik az önkormányzatokat, és a színvonal csökkentése nélkül meg kell gyorsítani a diákotthonok kollégiummá válásának ütemét, emellett biztosítani kell a kollégiumi nevelők továbbképzését is.[271] A neveléssel kapcsolatban azonban voltak eltérő vélemények. Genczwein Ferenc, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Veres Pálné utcai kollégiumának igazgatója pl. nem értett egyet a szakkollégiumi rendszerrel, szerinte ez arra teremtett esélyt, hogy *„kiválók kollégiuma"* alakuljon ki, ami miatt megosztódnak a hallgatók. Mások – és nemcsak az Eötvös-kollégisták! – viszont kiálltak a szakkollégiumi rendszer mellett. Pusztai Ferenc, a diákbizottság titkára jónak tartotta a szakkollégiumot, ahol *„gondolkodó, törekvő emberek vannak, akikben energia van, és ezt ki kell használni. Nincs semmi kiváltságuk, csak többet követelnek tőlük."*[272]

A származási kategorizálás 1963-as megszüntetése után azért is nőtt a kollégiumok jelentősége, mert a politikai uralmon lévők úgy képzelték, hogy a kollégiumok hathatós segítséget fognak nyújtani a felsőoktatásba került munkás- és parasztszármazású fiataloknak. *„Sok esetben éppen a kollégium az egyetlen feltétele annak, hogy ezek a fiatalok egyetemi, főiskolai tanulmányokat végezhessenek. A származási kategóriák eltörlése után e feladat elvégzése még inkább a kollégiumokra hárul."* – írták 1962 végén a *Felsőoktatási Szemlében*, a Művelődésügyi Minisztérium lapjában.[273] A diákotthonok, kollégiumok terén azonban komoly elmaradások mutatkoztak: az intézmények

[271] JELEN–NÉMETH 1962. 746.

[272] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jegyzőkönyv az 1962. okt. 26–27-én tartott felsőfokú oktatási intézmények kollégiumai igazgatóinak és diákbizottsági titkárainak értekezletéről.

[273] JELEN–NÉMETH 1962. 747.

túlzsúfoltak voltak, több helyen elérték a befogadóképesség végső határát. A mezőgazdaság kollektivizálása miatt a hatalom figyelme az agrártudományi képzés felé fordult, olyan javaslat is elhangzott, hogy a gödöllői, keszthelyi és a debreceni agrár felsőoktatási intézmények diákotthonait kellene elsősorban fejleszteni. Általában nem volt külön könyvtára a diákotthonoknak, szükségmegoldásként az az egyetem vagy főiskola látta el őket, amihez tartoztak. Az Eötvös Kollégium – mint már említettük – szerencsés helyzetben volt, hiszen a kollégisták használhatták az Irodalomtörténeti Intézet 100 000 kötetes könyvtárát (emellett saját könyvtárat is elkezdtek kialakítani).[274]

Az ideológiai képzés területén elsősorban arra törekedtek, hogy az egyetemi anyagot egészítsék ki. Az egyes kérdésekről maguk a hallgatók tartottak előadást, alapos felkészülés után. Referátumukat a vezető tanár irányításával megvitatták a hallgatók. Az 1962–1963-as tanévben a következő témák kerültek megvitatásra: freudizmus, egzisztencializmus, perszonalizmus és a marxista személyiségelmélet.[275] Az 1964/65-ös tanév II. félévére a következő témák megtárgyalását vette tervbe a diákbizottság: szocializmus és bürokrácia kérdései, az elidegenedés problémáinak jogi vetülete, állam és elidegenedés, népgazdasági tervezés, fogyasztás és a munkafegyelem kérdései, a világgazdaság alakulása és ennek összefüggései a nemzetközi politikával, a szocialista realizmus, a pszichológia és a művészet, a mai magyar irodalom kérdései.[276]

Néha külön szemináriumokat is tartottak a hatalom számára megfelelő témákról. Molnár János művelődési miniszterhelyettes pl. 1964 őszén *Az 1956-os ellenforradalom* címmel

[274] GORDOS 1962a. 234–235.

[275] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Beszámoló a kollégiumok helyzetéről. 1962–63. I. félév.

[276] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Az Eötvös József Kollégium munkaterv-javaslata. 1964/65. tanév, II. félév. 1965. február 20.

tartott szemináriumi foglalkozást, majd megírta könyvben[277] a forradalom csúcsra járatott rágalmazását.[278] A szeminárium résztvevői az anyagot részben önállóan dolgozták fel, ezért Tóth Gábor 1964. október 26-án még levelet is írt az Országgyűlési Könyvtár igazgatójának, hogy engedélyezze Gellai Piroska és Kiss Sándor III. éves hallgatóknak a könyvtár 1956-os sajtóanyagának tanulmányozását.[279]

Már szó volt róla, hogy a kollégisták egy részénél tudatos szembehelyezkedés volt tapasztalható a rendszer és ideológiája iránt. A hatvanas években már egy olyan generáció kezdte meg kollégiumi tanulmányait, melynek tagjai nem riadtak vissza különféle ellenzéki akcióktól sem. A nemzedék öntudatos tagjai a Ménesi úti intézmény meghatározó tagjai lettek. Az 1963-ban felvételt nyert Kósa László és köre kiemelkedő szerepet játszott a diákélet szervezésében. Az 1942-ben született Kósa a gyulai gimnáziumban tanult, ám hiába volt jeles tanulmányi eredménye és kitűnő érettségije, gimnáziuma, mint „vallásos világnézetűt" nem javasolta továbbtanulásra (Kósa édesapja református lelkész volt). Így hiába sikerült jól 1960-ban a felvételi vizsgája történelem–néprajz szakra, az ELTE elutasította. Ezután két évig üzemi munkásként dolgozott, s végül 1962-ben felvették az egyetem magyar– néprajz szakára – a megfelelő pártszervek bizonyára úgy vélték, hogy két év alatt a vidéki fiú megismerte a munkásosztály életét. Elsőéves korában a Róbert Károly körúti diákotthonban lakott, itt ismerkedett meg Gereben Ferenccel és Szabó Tiborral, akik hozzá hasonlóan szintén nem kerültek be az egyetemre az érettségi évében. 1963 őszén mindhármukat fölvették az Eötvös Kollégiumba. Egy félév után

[277] Molnár János: *Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban: a polgári magyarázatok bírálata.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

[278] KÓSA 2011. 882.

[279] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Országgyűlési Könyvtár igazgatójának. 1964. október 26.

közös szobába kerültek, hozzájuk csatlakozott 1964 szeptemberében Varga Lajos, aki később Varga Lajos Márton néven újságíró lett).[280] 1963 és 1967 között egyértelműen ez a szobaközösség volt a „királycsináló", Kósa mindenhova megtalálta a megfelelő embert, nem véletlen, hogy Tóth Gábor és a nevelőtanári kar is tartott tőle. Hozzá hasonló szerepet játszott Nagy József Zsigmond is, aki később is sokat segített a háttérből a kollégiumnak.[281]

Több kollégista gondolkodásában jelen volt egy erősen népies-plebejus attitűd, melyet megtámogatott a népi írók műveinek olvasása is. Ahogyan Gereben Ferenc írta: „*Szabadságot óhajtó (de annak közeli megvalósulásában nem reménykedő) nemzeti és polgári demokraták voltunk – így együtt. Elutasítottuk a létező szocializmust, ugyanakkor nem tartottuk magunkat a kapitalizmus kimondott hívének sem. Így utólag visszatekintve, kamaszkori élményünk, az 1956-os forradalom kitörölhetetlen nyomot hagyott világképünkön és értékvilágunkon: főbb eszményünk a polgári demokratikus szabadságjogok, a nemzeti függetlenség, a harmadik úthoz közel álló társadalomkép. (...) Amellett, hogy foglalkoztunk más népek, különösen a közép-európai térség történetével és kultúrájával, közös nevezőnk volt a nemzeti identitás (akkor még nem így hívtuk) fontossága, és egyre tudatosabbá vált körünkben az akkori nyilvánosság által teljesen elhallgatott határainkon túl élő magyarok iránti érdeklődés.*"[282]

A határon túli magyar kultúra iránti érdeklődés fokozásához hozzájárult az Irodalomtörténeti Intézetben dolgozó (egykor maga is kollégista) Czine Mihály és munkatársa, Kiss Ferenc, akik többször is vezettek szemináriumot a kortárs magyar s benne hangsúlyosan a kisebbségi irodalmakról. Czine és Kiss Ferenc körül hamarosan baráti kör formálódott a kollégistákból. Legénybúcsúk, bálok, névnapok alkalmából nemegyszer került sor bor és nótázás közben bizalmas beszélgetésekre. A tagok között leendő írókat, művelődéstörténészeket, szociográfusokat, társadalomtudósokat találhatunk (pl. Miskolczy Ambrust, Kósa Lászlót, Kovács Istvánt, Kiss Gy. Csabát és másokat).[283]

Többek vallásossága szintén növelte az ateizmust támogató rendszerrel szembeni idegenséget. Hívő katolikusok és protestánsok egyaránt éltek ekkor a Ménesi úton. A Pannonhalmán végzett Gereben Ferenc kollégista barátaival együtt járt az Egyetemi Templom adventi és nagyböjti konferenciabeszédeire, Kósa László pedig egy általa jól ismert református gyülekezet legális ifjúsági bibliaóráira hívta el társait a Klauzál térre. Később kiderült, hogy a politikai rendőrség besúgói révén szoros felügyelet alatt tartotta ezt a közösséget, és kevésen múlt, hogy nem lett bírósági eljárás az ügyből.[284]

A vallásosságnak ebben az időben komoly következményei is lehettek, ezt tanúsítja Bollók János, az Eötvös Kollégium évtizedekkel későbbi igazgatójának esete is. 1965 februárjában a kollégisták Bollókot nagy fölénnyel, 77 szavazattal választották meg diákbizottsági titkárnak (Szijártó István 40, Nagy Ferenc pedig 31 szavazatot kapott).[285] Bollók nemzeti érzelmű, hívő katolikusként finoman szólva nem volt a proletárdiktatúra híve, várható volt, hogy a korábbi évektől markánsan eltérő politikát fog folytatni a kollégiumban. A munkát azonban nem kezdhette el, mert egyik évfolyamtársa egy korteskedő vita után nyilvánosan szóvá tette Bollók „klerikális propagandatevékenységét" (az illető Lukács György híveként többször folytatott vitát Bollókkal). Tóth Gábor csak

[280] KÓSA 2011. 862–864. és 866.
[281] BAKOS 2012. 11.
[282] GEREBEN 2011. 850.

[283] BORSI-KÁLMÁN 2002. 236. és 287. A sokszor késő éjszakáig nótázó-borozgató csoport összejöveteleinek gyakran az Eötvös Kollégium adott otthont.
[284] GEREBEN 2011. 850–851. és KÓSA 2010. 271.
[285] EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. Javaslat. 1965. február 13.

Bollók megválasztásának éjjelén tudta meg, hogy a tehetséges kollégista vallásos. Az igazgató végül behívatta magához a frissen megválasztott DB-titkárt, és lemondatta.[286] Utóda Kiss Sándor lett (később M. Kiss Sándor néven történész), aki Bollókhoz hasonlóan szintén tagja volt a bölcsészkari KISZ-bizottságnak.[287] (Igaz, később nem választották meg újra DB-titkárnak.) A szabályosan, demokratikusan megválasztott Bollók lemondatásával Tóth Gábor egyértelműen megsértette a sokat emlegetett diákönkormányzatot, ez mindenképpen sötét foltnak számít több évtizedes igazgatóságában.[288] Minden bizonnyal kissé gyötörte is ezért őt a lelkiismeret: az általa az 1980-as években összeállított, rendkívül részletes, az Eötvös Collegium/Kollégium történetéről szóló bibliográfiából[289] kimaradt az *Egyetemi Lapoknak* az a cikke, mely említést tesz Bollók DB-titkárrá választásáról.[290] Sőt, az említett folyóirat többi, Eötvös Kollégiummal és Bollókkal kapcsolatos írása[291] szintén kimaradt a több száz tételes bibliográfiából, mely egyébként annyira részletes, hogy még osztrák, francia és görög folyóiratokban megjelent írások is szerepelnek benne. Nehéz elképzelni, hogy Tóth Gábor „véletlenül" hagyta ki a Bollókkal foglalkozó írásokat. Meglehet, hogy az egész 1965-ös DB-választást ki akarta törölni az Eötvös Kollégium históriájából...

A diákbizottság vezetősége gyakran Kósa Lászlóék szobájában vitatta meg a teendőket.[292] Kiss Sándor után több olyan DB-titkárt is megválasztottak, akik vagy nem voltak

[286] GEREBEN 2011. 853–854., KÓSA 2011. 878–879. és STANDEISKY 2010. 271.
[287] BARANYI 1965c. 6.
[288] Ezt még a Tóth Gáborra kifejezetten pozitívan emlékező N. Pál József is elismerte. N. Pál József személyes közlése (a szerző birtokában).
[289] Lásd TÓTH 1987.
[290] BARANYI 1965a.
[291] BOLLÓK 1965., BARANYI 1965b. és BARANYI 1965c.
[292] KÓSA 2011. 879.

párttagok, vagy kifejezetten máshogy gondolkodtak az előző évek titkáraihoz képest. Doba László, az 1969-ben választott DB-titkár heves szócsaták után kapta meg a szavazatok többségét a párt jelöltjével szemben, az 1970-ben megválasztott Ress Imre pedig *„egyértelműen rebellis alkatú"* volt Galántai Ambrus visszaemlékezése szerint.[293]

Bár voltak, akik komolyan érdeklődtek az ideológiai kurzusok iránt (nem utolsósorban karrierépítés céljából is), a tudósi–tanári pályára tudatosan, komolyan készülő kollégisták általában megvetették és lenézték ezeket a foglalkozásokat és tárgyakat (a pedagógiai órákkal együtt). A logikátlan fölépítésű jegyzetek, az unalmasság és a hazugság, az értelmetlen szószaporítás lehettek okai, hogy a legtöbben nem vették ezeket komolyan. Ugyanakkor a kollégiumi tagságuk és a tanulmányi ösztöndíj miatt kénytelenek voltak a hallgatók ezekből a tárgyakból is jelest szerezni.[294]

Szakmai tevékenység a kollégiumban

A politikai-ideológiai képzés mellett természetesen igényes szakmunka, a tudósi-tanári életpályára felkészítő, az egyetemi képzést kiegészítő (adott esetben annál többet nyújtó) képzés is folyt a Ménesi úton. Igaz, sok „régi kollégista" többször kinyilvánította, hogy az 1956-tól újjászervezett Eötvös Kollégium már nem azonos a régi, „igazi" Collegiummal. Tény, hogy komoly törekvés volt arra, hogy szakmailag minél felkészültebb emberek kerüljenek ki onnan. Bár az elitképzésről hivatalosan nem volt szabad beszélni, mert ez nem fért össze a hivatalos szocialista pedagógia elveivel, a szakkollégistáknak számos plusz követelménynek kellett eleget

[293] GALÁNTAI 2011. 915.
[294] KÓSA 2011. 874.

tenniük, pl. esténként kötelező szemináriumokat kellett hallgatniuk, és többlet nyelvórákat is fel kellett venniük.[295] Mindehhez azonban hozzá kell tennem, hogy a szakórák nem választhatók el teljesen a politikai-ideológiai képzéstől, a kettő keveredett egymással. A diákbizottság 1967. februári beszámolójából kiderül, hogy a kollégiumi tanórák megszervezésekor arra törekedtek, hogy a szakanyag a kapcsolódó ideológiai – eszmei – politikai kérdéseket is felölelje. Ezért tartottak pl. marxista szövegelemző szemináriumot egy időben.[296]

A szakkollégium első évében (1958–1959) az idegen nyelv tanulása (3 óra) mellett csak az egyik szakból írtak elő (2 óra) kötelező kollégiumi órát. Az 1959–1960-as tanévtől mindkét szakjukból tartottak foglalkozásokat a szakkollégistáknak, és filozófiatörténeti órákat is beiktattak a hivatalos ideológiai stúdiumok helyett.[297] Az elsőéveseknek előkészítőket és különböző nyelvórákat szerveztek.[298] A szakkollégisták hamarosan igen szép eredményeket mutattak fel. Az 1961/62-es tanévre a 68 szakkollégista 4,81-es átlagot ért el. A jó tanulmányi eredmény kellő megbecsülést vívott ki a hallgatók előtt. Az igazgató büszkén állapíthatta meg, hogy *„Néhány évvel ezelőtt még annak volt becsülete, aki nem végezte el rendesen a tanulmányi munkáját, aki legtöbb órát mulasztott. Ma már a tudományos munka igénye lépett fel. A légkör jó. Fokozódott az általános kollégistáinknál is az év közi munkatempó."*[299] Ekkor a szakkollégisták már heti 8 többletórában tanultak. Tudományos tevékenységet is folytattak: a hallgatók antológiát állítottak össze a párizsi kommünről és a kelet-európai munkásköltők verseiből, amelyek a szocialista rendszer profiljába is jól il-

[295] GEREBEN 2011. 843.
[296] EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. Titkári beszámoló. 1967. február 16.
[297] TÓTH 1989. 138. és TÓTH 2011. 788.
[298] TÓTH 2011. 788.
[299] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégium 1961–1962. évi munkájáról. 1962. április 14.

leszkedtek. De emellett lefordították Pietro Ranzano *Epithoma Rerum Hungaricarum (A magyarok történetének rövid foglalata)* című krónikáját, és tanulmányt is írtak hozzá. Többen részt vettek Debrecenben az országos diákköri konferencián.[300] Az 1966/67-es tanév őszi félévében a szakkollégium átlaga 4,72 volt (a teljes kollégiumé 3,99).[301]

A szakmai előadásokra csütörtökönként került sor. Az 1964/65-ös tanévben a barokk stílusról tartottak referátumokat meghívott szakértők. Októberben Tolnai Gábor beszélt a barokk irodalomról, novemberben Pogány Frigyes adott elő a barokk építészetről, decemberben Szabolcsi Bence a barokk zenét mutatta be a hallgatóknak. A szakkollégistáknak emellett három filozófiai előadást szerveztek (egzisztencializmus, pozitivizmus, neotomizmus), ezeken (ahogy a szakkollégisták kurzusain, nyelvóráin) önkéntesen részt vehettek az általános kollégisták is.[302] Szabolcsi előadása egyébként annyira jól sikerült, hogy 1965 októberében Tóth Gábor ismét elhívta a kollégiumba, hogy ezúttal Bartók Béla művészetéről adjon elő.[303] Az évtized során az egyik csütörtök estén rendkívül nevezetes vendéget fogadhattak a Ménesi úton: Illyés Gyulát, a népi írói mozgalom egyik legfontosabb alakját. A hatvanas évtized első felében a neves alkotó visszavonultan élt, viszonylag kevés rendezvényre ment el, a kollégisták meghívásának mégis eleget tett. Ennek egészen prózai oka volt: Illyés lánya, Mária a kollégium tanárához, Süpek Ottóhoz járt franciaórára, a nevelőtanár pedig megkérte diákját, hogy hívja el apját az intézménybe. Illyés attól tartott, hogy ha

[300] Uo.
[301] EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. Az Eötvös József Kollégium tanulmányi eredményei 1966/67. I. félév. 1967. február 14.
[302] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Melléklet az Eötvös József Kollégium munkájáról szóló jelentéshez. 1964. november 17.
[303] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Szabolcsi Bence professzor úrnak. 1965. október 14.

nem megy el, akkor gyermekét retorzió érheti, ezért igent mondott a meghívásra. A hallgatók nem hazudtolták meg magukat, Illyésnek is feltettek „kényes" kérdéseket, pl. a tsz-szervezésről alkotott véleményét is firtatták, de a neves alkotó kitért a válasz elől.[304] Ennek az lehetett az oka, hogy az MSZMP 1958-as, népi írókat elítélő pártállásfoglalása óta a hatalom csak azt engedélyezte a népi mozgalom tagjainak, hogy szépíróként alkossanak, de önálló politikai véleményt ne fogalmazzanak meg.[305]

A szakkollégisták száma fokozatosan gyarapodott. Az 1964/65-ös tanévben már az intézmény 30%-a szakkollégista volt.[306] A szakkollégisták több hasznos és érdekes szemináriium (vagy ahogy akkoriban nevezték: kör) közül választhattak ebben az időben. A filozófia szakos Bertalan László több éven át esztétika szemináriumot („Esztétikakört") vezetett, mely még a vizsgaidőszakban is működött, és jóval népszerűbb volt, mint az egyetemen rendíthetetlenül dogmatikus stílusban tartott Szigeti József-féle filozófiai előadás.[307] Ezen már végzett kollégisták is részt vettek (pl. Sarbu Aladár), és nagyon élvezték a hivatalos marxizmus-oktatással szembehelyezkedő órákat. Bertalan László akkoriban senior volt az intézményben, gyakran feljárt Lukács Györgyhöz, és az órákon beszámolt arról, hogy miről beszélgettek. A kurzusokon végigolvasták a marxizmus klasszikusait, a fiatal Karl Marx írásait, Hegel és Lukács, illetve a brit marxista szerző, Christopher Caudwell műveit.[308] Említettük, hogy Czine Mihály és Kiss Ferenc irodalomtörténeti szemináriumot tartottak a

304 Salamon Konrád személyes közlése (a szerző birtokában), valamint BAKOS 2011b. 890.

305 PAPP 2012. 248.

306 EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégiumban folyó nevelőmunkáról. 1964. november 12.

307 GEREBEN 2011. 846.

308 Sarbu Aladár személyes közlése (a szerző birtokában).

szakkollégistáknak (Kiss egyébként 1956-ban játszott szerepe miatt nem taníthatott az egyetemen).[309] A szemináriumokra olyan nagynevű személyek is eljöttek vendégként, mint Pilinszky János, Juhász Ferenc, Balogh Edgár vagy Jancsó Miklós.[310] Kósa László IV. és V. éves korában néprajzi kört vezetett,[311] az 1967/68-as tanév I. félévében *„Néprajzi alapfogalmak"* c. heti kétórás szakkollégiumi előadást tartott, a második félévben heti egy órában *Néprajzi kutatás módszerei* címmel vezetett kurzust.[312] Néhány évvel később Kósa közép-kelet-európai témájú szemináriumot is tartott,[313] mely több későbbi történészre – pl. Borsi-Kálmán Bélára – is inspirálólag hatott, ahogyan a Szabad György vezette történettudományi szeminárium is.[314] Szabad, aki pályáját levéltárosként kezdte, egy

309 GEREBEN 2011. 843.

310 Uo. 847. és KÓSA 2011. 886. Juhász Ferenc költőt és Balogh Edgár erdélyi publicistát Czine Mihály hozta el a szemináriumra, míg Pilinszkyt és Jancsót Gereben Ferenc bírta rá a látogatásra.

311 KÓSA 2011. 882. A kör résztvevői kéthetente találkoztak, és többek között megismerkedtek a magyar népi tájszemlélettel, a hazai népcsoportokkal és etnogenezisükkel, megbeszélték Győrffy István *Nagykunsági krónika* c. könyvét, és eredeti népzenei fölvételeket hallgattak: A Néprajzi Kör 1965/66. évi első félévi programja. Az eredeti dokumentum Kósa László tulajdonában.

312 „Néprajzi alapfogalmak" (1967. október 23.), valamint „Néprajzi kutatás módszerei" (1968. február 7.). Az eredeti dokumentumok Kósa László tulajdonában.

313 BORSI-KÁLMÁN 2002. 238. A kör résztvevői beszélgethettek Kővágó Lászlóval, a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának vezetőjével a hazai nemzetiségek helyzetéről, Sándor Lászlóval, a Gorkij Könyvtár igazgatójával a magyar–ukrán kulturális kapcsolatokról, Jócsik Lajossal a kelet-európai országok új gazdasági mechanizmusairól, és Köpeczi Bélával a kelet-európai filológia magyarországi helyzetéről: A „Kelet-Európai Kör" programja 1970/71. év első félévére. Az eredeti dokumentum Kósa László tulajdonában. 1975. december 8-án nyílt ülést tartott a kör, a vendég Jerzy Robert Nowak lengyel történész, irodalomtörténész volt: Meghívó a Kelet-Európa-kör nyílt ülésére (1975. december 8.). Az eredeti dokumentum Kósa László tulajdonában.

314 BAKOS 2011b. 890. és BORSI-KÁLMÁN 2002. 235. Szabad György az óráját nem a kollégiumban, hanem az egyetemen tartotta. Kósa László személyes közlése (a szerző birtokában).

ideig forrásismereti órát is tartott a kollégistáknak. Ezek helyszíne szombaton 10 órakor valamelyik budapesti archívumban volt: a Pest Megyei, a Fővárosi, majd végül a Magyar Országos Levéltárban. Ezen a kurzuson rendkívül alapos szakirodalmi olvasmányok alapján ismerhették meg a diákok a 19. századi társadalmi átalakulásra vonatkozó forrástípusokat.[315] 1968 és 1971 között Glatz Ferenc, a kollégium volt hallgatója is tanított történettudományt a hallgatóknak (kutatásmódszertani alapismereteket és historiográfiát).[316] Hont Ferenc, a Színháztudományi Intézet igazgatója színháztörténettel foglalkozó speciálkollégiumot vezetett, melyet nem mindenki szeretett, ugyanis sokszor nehezen emészthető marxista bizonygatásokba kezdett (pl. Brecht kapcsán), és állandóan dicsérte az állampárt 1956 utáni politikáját.[317] Emellett működött még a kollégiumban Zenebarátok Köre, Szociológiai Kör, Versesesztétikai Kör, Középkori Magyar Történeti Szakkör, Nyelvész Szakkör, továbbá a Lengyel-Magyar Baráti Társaság Köre, melyet Kovács István vezetett, és többek között Magyarországon addig még be nem mutatott Wajda-filmek megtekintését tette lehetővé. A különböző szakkörök felelőse Bollók János volt.[318] A francia nyelvet 1958 és 1965 között Süpek Ottó nevelőtanár tanította, az ELTE BTK Francia Tanszékének oktatója, Tóth Gábor egyik legközelebbi munkatársa.[319] Inotai András egy ideig németórákat tartott a kollégistáknak.[320]

A szakórák megszervezése nem volt mindig egyszerű. Az 1967/68-as tanév őszi félévében pl. a másodéves szakkollégistáknak nem tudtak szakórákat indítani. A korábbi években

[315] RESS 2010. 139.
[316] GECSÉNYI-IZSÁK 2011. 13.
[317] Salamon Konrád személyes közlése (a szerző birtokában).
[318] BOLLÓK 1965. 5. és BARANYI 1965c. 6.
[319] KAPITÁNY 2011. 375–376. és NEMES 2011. 429.
[320] BARANYI 1965c. 6.

elindított szemináriumok (körök) egy része nem kezdődött el, mert a kiköltöző kollégisták helyébe nem akadtak olyan új hallgatók, akik jártak volna a 2–3 éve elindított órákra. Nőtt az utóvizsgák száma, de nőtt a jeleseké is.[321]

A kollégium vezetősége több éves megfigyelés után arra jutott, hogy általában az I. évfolyamos hallgatók érik el a leggyengébb eredményt. Ezért 1966 őszén minden I. éves diáknak heti 2 óra kötelező nyelvgyakorlatot írtak elő az egyetemen tanult nyelvszakjából, a nem nyelvszakos hallgatók részére pedig orosz nyelvből. A szakkollégiumi nyelvórákat heti 4, illetve 6 órára emelték fel, ezzel párhuzamosan nyelvi szobát hoztak létre, ahol magnetofon és lemezjátszó állt a tanulók rendelkezésére. Az 1966/67-es tanév I. félévében 54 nyelvórát és 42 szakórát tartottak a kollégiumban. A nyelvtanulás hatékonyságának fokozása céljából a félév során közös tolmácsversenyt rendezett a Ráday utcai Földes Ferenc Kollégium az Eötvös Kollégiummal, melyen 50 hallgató vett részt, 80%-uk Eötvös-kollégista volt.[322]

A kollégium tanulmányi munkáját az 1966-tól minden év tavaszán tartott Eötvös Kollégiumi Napok keretében rendezett tudományos ülésszakok egészítették ki. A tudományos ülésszakok anyagát a benyújtott pályázatok adták. Évente a pályázatok száma 15–20-ra rúgott.[323] A diákok tudományos írásainak megjelentetésére többször volt lehetősége a kollégiumnak, a hatvanas években különböző folyóiratokban,[324] idővel önálló kötetekben.

[321] BAKOS 1994. 59.
[322] EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. Titkári beszámoló. 1967. február 16.
[323] TÓTH 1989. 143.
[324] Néhány folyóirat, melyekben kollégisták dolgozatai jelentek meg a hatvanas években: *Filozófiai Szemle, Helikon, Debreceni Tudományos Füzetek, Irodalomtörténeti Közlemények, Acta Iuvenum.* Péterffy András kollégista fotói megjelentek a *Magyarország*, a *Magyar Ifjúság*, az *Egyetemi Lapok* és a *Népművelés* c. lapokban. BAKOS 1994. 61.

Rendezvények, megemlékezések a kollégiumban (1958–1969)

Miközben az illetékes párt- és állami szervekben, valamint az ELTE döntéshozó fórumain viták zajlottak a kollégiumokról, a Ménesi úton a diákok egyre aktívabb közösségi életet kezdtek élni. Színvonalas kultúrműsorok, megemlékezések követték egymást.

Az ünnepségek, megemlékezések fontos részét képezték a kollégiumi identitás megteremtésének. Bárcsak néhány év telt el azóta, hogy a „régi" Eötvös Collegiumot bezárták, ez elég volt ahhoz, hogy az ötvenes évek közepén felsőfokú tanulmányaikat megkezdő fiatalok számára a totális diktatúra kiépülése előtti tudós-tanárképző internátus a múlt ködébe vesszen. A Collegium olyan legenda lett, melynek emlékét igényelte az új egyetemista közösség. A valahova tartozás vágya (továbbá Tóth Gábor tevékenysége!) eredményezte azt, hogy fokozatosan kialakult az „Eötvös Kollégium" kulturális emlékezete. Az ünnepek, megemlékezések a „pierre nora-i" értelemben vett emlékhelyekké váltak.[325] A kommunista diktatúra játékszabályai miatt azonban az „Eötvös Kollégium-i" hagyományt be kellett illeszteni a „szocialista kollégiumi hagyományok" közé, a „régi" collegiumi öntudatot át kellett formálni az új társadalom igényeinek megfelelő „szocialista" (vagy annak hazudott) identitássá, és ezt látványosan demonstrálni kellett az ünnepségeken. A hagyományteremtés sikerrel járt, a kollégium közélete mintaszerűen megfelelt a korszak kultúr- és oktatáspolitikájának.

A diákbizottság 1958. október 7-én kelt munkatervében már arról írtak, hogy céljuk egy olyan program összeállítása, *„mely minden mozzanatában önmagán hordja a kollégium-jelleg*

[325] Az ünnepekről mint emlékezethelyekről l. NORA 2010. 18–19., a kulturális emlékezetről pedig: KESZEI 2010. 11–12.

bélyegét".[326] De már jóval korábban is igen élénk kulturális élet bontakozott ki az intézményben. 1958. február 19-én Turóczi-Trostler József, az ELTE BTK dékánjának elnökletével Comenius-emlékestet rendeztek a kollégisták, melynek során a *Praecepta Morum* és a *Schola Ludus* című Comenius-munkákból adtak elő jeleneteket a hallgatók.[327] Március 26-án a kreatív hajlamú hallgatók szerzői estjét tartották meg, ahol verseket, műfordításokat és elbeszéléseket olvastak fel, az est fényét Schubert, Corelli, Rahmanyinov és Beethoven zenéjével emelték.[328] Október 15-én kínai estre került sor, melyet egyszerre jellemzett a politikai propaganda (itt elsősorban *A népi Kína a felemelkedés útján* című előadásra utalunk), és a távol-keleti ország kultúrájának bemutatása (az esten kínai népdalokat és táncot mutattak be, de a közönség magyar népdalokat is hallhatott).[329] Mindemellett november 29-én a diákbizottság megrendezte a kollégium hagyományos őszi bálját is.[330]

A következő nagyobb rendezvényre 1959 tavaszán került sor. Nem sokkal a Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulója után a Kollégium egy teljesen másik korra emlékezett: Hunyadi Mátyás uralkodására. Az 1959. április 15-i emlékesten másod- és harmadéves hallgatók tartottak előadásokat a nagy magyar uralkodóról és koráról. Bertényi Iván a humanizmusról és a korabeli központosítási törekvésekről beszélt,

[326] Idézi: KAPITÁNY 2011. 376.

[327] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Az Eötvös József Kollégium kulturális életéből. 1958. március 26. Comenius gondolatait Őry Károly, Király Lajos, Czaga László, Rausch János, Bozó Gyula, Mézes Lajos, Takács József, Bakonyi István, Cseh Flórián, Bollonác József, Gazdag Miklós, Kiss Kálmán és Rácz Zoltán kollégisták szólaltatták meg.

[328] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó az Eötvös Loránd Tudományegyetem Eötvös József Kollégium hallgatóinak szerzői estjére. 1958. március 26.

[329] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó. 1958. október 10.

[330] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó.

Révfy Tivadar a magyar király és Merész Károly kapcsolatáról, Tóth Gyula a Bibliotheca-Corvina néhány problémájáról, Varga Károly a reneszánsz kori újplatonizmus dialektikájáról, Láng József pedig Mátyás orosz kapcsolatairól adott elő. Baranyi Ferenc elszavalta Berzsenyi Dániel *Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás* című versét, Gyulai Tamás pedig korabeli zeneszámokat adott elő.[331] 1959 tavaszán a kollégium udvara vált fontos egyetemi rendezvény színhelyévé: az ELTE KISZ VB és az Eötvös József Kollégium Diákbizottsága május 9-én éjfélig tartó majálist szervezett a Világ Ifjúsági Találkozó tiszteletére, mely az Egyetemi Napok záró rendezvénye volt. A választás azért esett a Ménesi útra, mert az ország legnagyobb egyeteme furcsamód nem rendelkezett akkora zárt helyiséggel, mely alkalmas lett volna kb. 2000 személy befogadására, a kollégium udvara viszont megfelelt a célnak. A majális bevételét a VIT-re utazó magyar küldöttség költségeinek fedezésére kívánták fordítani. Az 1959-es VIT-nek azért volt különösen nagy jelentősége, mert *„a világ ifjúságának e nagy seregszemléjét"* először rendezték meg „kapitalista" országban, Ausztriában, amely az ellenforradalmi erők 1919-es győzelme után *„tanyája lett a magyar disszidenseknek"*, vagyis Kun Bélának s társainak.[332] Október 18-án ismét bemutatkoztak az Eötvös Kollégium ifjú költői és írói, ezúttal a Zrínyi Ilona Leánykollégium fiatal szerzőivel kiegészülve. A közös szerzői esten közreműködtek a Színművészeti Főiskola növendékei, az Egyetemi Szavalókör tagjai, valamint Selley György, a Zeneművészeti Főiskola hallgatója.[333]

Az 1960-as évtizedben is folytatódtak a különféle rendezvények. 1961. november 10-én megszervezték a Budapesten

[331] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó a Ménesi úti általános kollégium és az Eötvös József Kollégium (szakkollégium) hallgatói által rendezett Mátyás király emlékestre. 1959. április 8.

[332] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1959. április 22.

[333] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó.

tanuló Vas megyei egyetemisták és főiskolások baráti találkozóját. A műsoros ankétot az MSZMP és a KISZ Vas Megyei Bizottsága vezetőinek részvételével tartották. A zenét díjmentesen a KISZ szombathelyi Ifjúsági Háza Együttese szolgáltatta.[334] Az irodalmi estek is folytatódtak, az ifjú írók és költők rendszeresen felolvasták műveiket a társalgóban. Ezeken az alkalmakon is általában telt ház volt, a közösség kíváncsi volt a nyilvánosság elé kilépő kollégistákra, természetesen az elhangzott művek színvonala változó volt, ami számos vitára, eszmecserére adott alkalmat. A hatvanas évek elején a kollégista poéták közül kiemelkedett Buzás Andor, aki verseiben kemény kritikát mondott a kollektivizálásról. A tehetséges fiatal 1956-ban került a kollégiumba, ám 1957-ben kizárták az egyetemről, mert megemlékezett az előző évi forradalomról. Tanulmányait néhány évvel később fejezhette csak be.[335] Az őserejű népköltészet és a modern verselés eszközeit egyaránt felhasználó[336] tehetségből azonban végül mégsem lett költő, újságírásra adta a fejét, de nem szakadt el teljesen az irodalomtól, novellákat, elbeszéléseket írt.

A Szovjetunió Sztálin halála után erőteljesen támogatta a harmadik világ országainak antikolonialista harcait.[337] A szocialista tábor országainak is szolidaritásukról kellett biztosítaniuk a gyarmattartó államok ellen küzdő népeket. Az Eötvös Kollégium diáksága sem maradhatott tétlen: 1960-ban a gyarmati népek napja alkalmából rendezett nagygyűléseken a kollégisták tolmácsoltak a Külföldi Ösztöndíjasok Kollégiumában lakó algériai diákoknak. 1961. november 2-án műsoros esten emlékeztek meg a függetlenségéért harcoló algériai

[334] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1961. november 10.

[335] Salamon Konrád személyes közlése (a szerző birtokában).

[336] Baranyi 1960. 5.

[337] Németh 2006. 301.

nép szabadságharcának nyolcadik évfordulójáról.[338] A kubai diákok bevonásával kubai estre is sor került.[339] A külföldi diákok műsoros estjei hamarosan hagyománnyá váltak, a népszerű fellépések 1967-ben kiegészültek a magyar egyetemisták műsorával is. 1967. október 19-én nyolc ország képviselői szórakoztatták a „Népek Barátsága est" keretében a Kollégiumban összegyűlt nagyszámú közönséget (a rendezvény Kósa László magyar–néprajz szakos kollégista ötlete volt).[340] Először a vietnami diákok tartottak rövid ismertetést magyar nyelven hazájukról, majd vietnami népdalok, *„a hosszú harcban született őszinte dallamok"* hangzottak el, népi fúvós hangszer kíséretében. Ezután guyanai népdalok következtek, majd a Kollégium etióp diákja szavalta el nagy átéléssel versét, majd etióp színészek pantomimje következett. A külföldi egyetemisták műsorát az arab országok (Jemen, Omán) képviselői zárták. Ezt követően a magyar diákok részéről, a nem sokkal korábban alakult Eötvös kollégista Leánykórus *Balatoni népdalcsokor* című összeállítása következett Erdei Péter vezényletével.[341] 1968 novemberében megismételték a „Népek Barátsága estet", ezúttal angolai, arab, etióp, guyanai, jemeni, kameruni, kenyai, szudáni, kurd, mongol, vietnami, szovjet, lengyel, csehszlovák, román és magyar néptáncokat, verseket és népdalokat adtak elő. Emellett a külföldi Eötvös-kollégisták *A mi országunk* címmel, kiállításon mutatták be hazájuk népművészetét, hangszereit, az életüket ábrázoló fotókat. Az eseményről beszámolt az MSZMP hivatalos lapja, a *Népszabadság* is.[342]

338 EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1961. október 9.

339 EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégium 1961–1962. évi munkájáról. 1962. április 14.

340 KÓSA 2011. 881.

341 RASZLER 1967. 4.

342 NÉPSZABADSÁG 1968. 8.

A más népeket érintő rendezvények közül fontos szerepe volt a görög szolidaritási estnek. 1967. április 21-én Görögországban szélsőjobboldali katonai vezetők ragadták magukhoz a hatalmat. A junta első lépésként több ezer személy letartóztatását rendelte el a baloldal és az együttműködést megtagadó katonák soraiból. A foglyokat táborokba deportálták, betiltották a pártokat és a társadalmi szervezeteket, a parlamentet bezárták, a sajtót szigorú ellenőrzés alá vonták, s tisztogatásokba kezdtek a hadseregben, a közigazgatásban, az egyetemeken és az ortodox egyházi hierarchiában.[343] Mivel a terror rengeteg kommunistát érintett, a szocialista országok igyekeztek szolidaritásukról biztosítani a junta ellen harcoló görögöket. Így került sor a kollégium görög szolidaritási estjére is. A rendezvényt 1967. december 1-jén tartották, a műsort két Eötvös-kollégista, a bolgár, kétszeres VIT-díjas Paraskevov Emil és Erdős Ágnes állította össze. Fellépett a Görög Kultúrklub Kamarakórusa és Népi Tánccsoportja, valamint az Eötvös Irodalmi Színpad.[344] A kollégium dísztermében, melyet görög zászlóval, továbbá Mikisz Theodorákisz és Manolisz Glezosz arcképeivel, illetve egy *„Mindannyian görögök vagyunk"* felirattal ékesítettek, a 250 kollégista mellett megjelent a görögországi hatalom ellen harcoló Szolidaritási Bizottság néhány küldötte is. Tóth Gábor igazgató nyitó beszédében biztosította a megjelent görögöket az ELTE diákjainak és oktatóinak együttérzéséről az iránt a harc iránt, melyet az ellenállók a fasiszta diktatúra ellen vívtak. Utána Vaszilisz Szimu, a Szolidaritási Bizottság képviselője magyarul mondott beszédben köszönte meg a magyar nép együttérzését, és ismertette, hogy hazájában mekkora méreteket öltött a terror. Ám hangsúlyozta, hogy az erőszak tobzódása

343 HARSÁNYI 2006. 359–360.

344 EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. A Görög Szolidaritási Est programja. 1967. december 1.

ellenére Görögország népe *„önfeláldozóan küzd a fasiszta diktatúra megdöntéséért, s a haladó emberiség szolidaritása bátorítja és lelkesíti a demokrácia visszaállításáért folytatott harcban”.*[345] Beszéde után következett a kultúrműsor, melyet egy Leninről szóló dal nyitott, ezt követően görög dalokkal és tánccal szórakoztatták a közönséget. Mindemellett a magyar egyetemisták nagy sikerrel léptek fel a bebörtönzött Jannisz Ritszosz, továbbá Palamasz, Vrettákosz, Szeferisz, Kavafisz és Elitisz magyarra fordított verseivel.[346] A rendezvény végén az egybegyűltek egyhangúan megszavazták, hogy tiltakozó táviratot küldenek a budapesti görög nagykövetségre. A távirat leszögezte: *„Mi, az Eötvös József Kollégium ifjúsága tiltakozunk az európai művelődéstörténet bölcsőjének, a görög földnek jelenlegi bitorlói ellen. Követeljük a félfasiszta diktatúra megszüntetését és a görög szabadság uralmát. Követeljük a görög nép hőseinek, Mikis Teodorakisz zeneszerzőnek, Manolisz Glezosznak, a haladó görög egyetemi professzorok és diákok üldözésének megszüntetését és a görög szabadság valamennyi harcosának azonnali szabadonbocsátását. Szabadságot minden elnyomott népnek! Szabadságot a görögöknek!”*[347]

1967 tavaszán pótolhatatlan veszteség érte a magyar kultúrát: március 6-án elhunyt Budapesten Kodály Zoltán, a 20. század egyik legnagyobb magyar zeneszerzője és tudós népzenekutatója, az Eötvös Collegium talán leghíresebb diákja. 1967. május 10-én Kodály-emléknapot rendeztek a Ménesi úti intézményben, melynek során leleplezték Kisfaludi Stróbl Zsigmond Kodály Zoltánt ábrázoló mellszobrát. A mű tíz év-

[345] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. A „Mindannyian görögök vagyunk" jelmondat jegyében népünk diktatúraellenes harca iránti szolidaritás forró hangulatú megnyilvánulása a budapesti tudományegyetem Eötvös József Kollégiumában.

[346] Uo.

[347] Uo., valamint: EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 8372. távirat. 1967. december 1.

vel korábban készült, és nem sokkal később az ELTE tulajdonába került (Kodály halála előtt a szobrot nem lehetett felállítani). A kollégium 1964-ben megvásárolta az alkotást, és azt az emléknap kapcsán állították fel végső helyére, a kollégium első és második emelete közti lépcsőfordulóban.[348] Az avató beszédet Ortutay Gyula tartotta.[349]

A hatalom és az Eötvös Kollégium sajátos viszonyára világítanak rá a március 15-i ünnepségek. A Kádár-korszakban az 1848-as forradalom és szabadságharc ünnepe az állami vezetés számára igazi szellemiségétől megfosztott, mindig kicsit gyanús, veszélyes ünnep volt, amelynek szerepét igyekeztek elhalványítani a későbbi történelmi eseményeket (1919, 1945) dicsőítő felvonulások árnyékában. Az ideológiai szempontból fenntartás nélkül elfogadott kiemelt ünnepekre járt a munkaszüneti nap, a félig-meddig felejtenivalókra (így március 15-re) pedig nem.[350] Az iskolában megemlékezésekkel egybekötött aktív tanszünetet írtak elő, állami szinten azonban teljesen elsikkasztották az ünnep lényegét. Igyekeztek évről évre megfelelő kiegészítő, szalonképesítő ünnepelnivalókat beépíteni kultuszába, de társadalmi szinten nem voltak megemlékezések. A kollégiumban azonban Tóth Gábor igazgató jó pedagógusként nem akadályozta az ifjúság megemlékezéseit, ellenkezőleg: beépítette őket a hivatalos egyetemi programba, egyfajta burkot vonva a kollégium fiatal értelmiségének nagyobb igényű megnyilvánulásai köré.[351]

Mint már szó volt róla, a kollégium ifjúsága már 1957-ben is megünnepelte március 15-ét. Ekkor az egyik IV. éves hallgató tartotta az ünnepi beszédet. Akár az 1930-as években, a hatvanas években is rendre diákszónokok emlékeztek meg a

[348] LUSTRUM 2011. 96.

[349] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1967. május 10.

[350] KALMÁR 1998. 263.

[351] ARATÓ 2011. 411.

forradalomról. 1962. március 15-én Bőhm Antal III. éves hallgató mondta el beszédét.[352] Szövege a rendszer számára „ideológiailag megfelelő" volt. Beszédének elején felvázolta 1848 tavaszának nemzetközi eseményeit, amikor *„a feudalizmus rohadt gépezete Európa-szerte"* válságban vergődött, s *„az uralkodó osztályok görcsösen"*[353] ragaszkodtak kiváltságaikhoz, hiába, mert Párizsban 1848 februárjában kitört a forradalom, megnyitva ezzel az európai szabadságküzdelmek sorozatát, lángra lobbantva *„a felgyülemlett forradalmi erőket"*. A szónok kiemelte a pesti forradalom véráldozat nélküli győzelmét, s azt, hogy hónapokkal később egyedül a magyar nép küzdött még makacsul a forradalmi vívmányokért, hisz addigra a többi szabadságküzdelmet már leverte a reakció. Nem mulasztotta el idézni Karl Marx Kossuth Lajost méltató cikkét, de Bălcescu magyarokkal rokonszenvező sorait sem. A szabadságharc internacionalista, népfrontos értelmezése sem állt távol Bőhmtől: *„S ebben a harcban karöltve küzdött a magyar vörös sipkás a lengyel emigránssal, a német légionistával, a paraszt a polgárral, az értelmiség a munkással."*[354] Feltehetőleg a nemességet nem véletlenül hagyta ki a szónok a felsorolásból, azt viszont fontosnak tartotta megemlíteni, hogy később a hivatalos politika igyekezett kisajátítani '48 ünnepét: március 15. formális nemzeti ünnep lett, *„emléke elsápadt, sőt egyes esetekben nacionalista demagóg uszítássá fajult"*. Ám végső soron 1848–1849-et nem lehetett elvenni a dolgozó néptől: *„Az elnyomott tömegek, 48 örökösei, a maguk módján mindig kegyelettel adóztak 48 hőseinek. (...) A forradalmi tömegek (...) igenis megünnepelték március 15-ét, világosan látták, hogy 48 márciusa nyitotta meg hazánk előtt a haladás, a felemelkedés kapuit, s csak ez az egyetlen út, melyet követhetünk."*[355] Zárásként a 19. századi magyar történelem kiemelkedő eseményét összekapcsolta a Tanácsköztársasággal és a szovjet megszállással, melyeket 1848 egyenes folytatóinak nyilvánított, hiszen 1919-ben és 1945-ben *„a magyar nép évszázados harcok után elérte azokat a célokat, melyekért 48 harcosai bontottak először zászlót."*[356] A (párt)politikailag korrekt szövegből azonban kicsit kiérződik a szerző nemzeti büszkesége is aziránt, hogy mégiscsak hazánkban tartották magukat legtovább az új rendért küzdő harcosok, sőt Európa más népei is Magyarországra jöttek vérüket adni a szabadságért.[357]

Az 1960-ban beköltöző lányhallgatóknak is szerveztek programokat a kollégiumban. 1962. április 26-án az ELTE rektorának feleségét, Ortutay Zsuzsát látták vendégül a Ménesi úton, aki ekkor a Magyar Nők Országos Tanácsában dolgozott. A lányok több kérdéssel is készültek a kollégiumi estre: milyen célkitűzései vannak a nőmozgalomnak, milyen eredményeket ért el eddig Magyarországon, megvalósítható-e a nő mozgalmi munkája és a családi élet harmonikus összhangja, sőt, még azt a már-már provokatív kérdést is megfogalmazták a „rektori First Lady-nek", hogy megszűnt-e teljesen az új szocialista társadalomban a nők nemi kiszolgáltatottsága? Amennyiben nem, mi az oka annak, hogy él a jelenség, mi a megszüntetés leghatékonyabb eszköze?[358]

1963. március 15-én Horváth Jenő III. éves történelem–tudományos szocializmus szakos hallgató mondta el a beszédet, melynek megszövegezésében részt vettek szobatársai: Rózsa Endre magyar–történelem, Németh Imre magyar–nép-

[352] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1962. III. 15-i emlékünnepély az Eötvös József Kollégiumban.
[353] Uo.
[354] Uo.

[355] Uo.
[356] Uo.
[357] Uo.
[358] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1962. április hó 26-án megtartandó kollégiumi est programja az Eötvös József Kollégiumban (leány hallgatók részére). 1962. április 20.

rajz és Salamon Konrád magyar–történelem szakos kollégisták is. Az egy évvel korábbi ünnepi diákszónoklathoz hasonlóan Horváth is utalt a március örökségét kiforgatni, felhasználni akaró hatalomra: *„Március tavaszára az abszolutizmus csaknem húsz évig tartó korszaka következett, majd Tiszák, zsírpárnás tenyerű gyárosok öltöztek március tavaszi ruháiba. Nemzetiszín hangon prédikált egyenlőséget a milliomos a proletárnak, a földbirtokos a földnélkülinek. 14-ben a testvériség szavával küldték meghalni a román, a tót, a magyar Földnélküli Jánosokat. Utódaik túltettek rajtuk. Nemzetiszín ködbe burkolták a fasizmust, a zsidóüldözést, a területrablást, legjobbjaink kiirtását, a hazaárulást."*[359] Új elem volt azonban az, hogy ezúttal a Rákosi-korszak is kapott kritikát, amikor 1848 puszta önigazolássá vált: *„Hivatkoztunk a forradalom kirobbanásának okaira, hogy megmutassuk: azoknak az ellentéteknek minden alapja megszűnt. Kiemeltük céljait, hogy elmondhassuk, ezeket a célokat mi megvalósítottuk és eredményeink a lehető legnagyobbak, berendezkedésünk a legjobb és legproblémátlanabb. A márciusi ifjak szándékainak és tetteinek értékelése tehát visszájára fordult. Nem a becsületes és őszinte kiállást, bátor cselekvést példázták már. A társadalom belső ellentéteit és problémáit eltompító, leplező magatartás eszközeivé váltak."*[360] Ezután a szónok meglepő és bátor kijelentést tett: 1956-ban két, egymással párhuzamosan futó irányzat alakította az eseményeket. Az egyik 1848 valódi szellemiségéhez ragaszkodott, és a 19. századi forradalom tanulságait a jelenben akarta kamatoztatni, míg a másik demagóg szólamokkal nacionalista, soviniszta szónokot csinált Petőfiből, hogy politikai aprópénzre váltsa '48 szellemét. 1956 után sokan csak ezt a *„reakció által lejáratott márciust látták ebben az ünnepben"*.[361] A kádári

[359] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1963. március 15-i ünnepség az Eötvös Kollégiumban.

[360] Uo.

[361] Uo.

sortüzek, és bitófák árnyékában (az általános amnesztiát csak egy héttel később, 1963. március 22-én hirdették ki a gyilkossággal nem vádolt politikai foglyokra)[362] ez mindenképpen figyelemreméltó volt, hiszen a szocialista rendszer bukásáig 1956-ról nyilvánosan csak rosszat lehetett mondani (vagy inkább mélyen hallgatni kellett róla). Mindehhez Horváth hozzátette azt is, hogy *„A konszolidáció évei után sokszor megtépett, tiszta ünnep végre elfoglalhatná méltó helyét történelmünk piros betűs napjai között. Hivatalosan ma sem ünnepeljük rangjához méltóan, s ez nem kis részt ifjúságunk szégyene."*[363] A szónok nem tette hozzá, hogy ebben a hatalom is vétkes, de feltehetőleg ezt tudta a hallgatóság.

Egy évvel később, 1964-ben Árpássy Csaba történelem szakos kollégista a francia és a magyar forradalmat hasonlította össze. Amikor a szónok arról beszélt, hogy a magyar forradalom kicsivel sem csekélyebb értékű a franciánál, és a szabad föld és a polgári átalakulásért összefogó társadalomról emlékezett, a közönség jó része bizonyára nem(csak) 1789-re vagy 1848-ra, hanem 1956-ra is gondolt.[364] A kiváló beszéd egészen felvillanyozta a kollégistákat.[365]

1965-ben Nagy Ferenc, Izsák Lajos és Gaál Ernő hallgatók szobája fogalmazta meg a beszédet. A szónok Nagy Ferenc volt. Nála is feltűnt a szinte kötelező motívum: 1848 márciusának egyenes folytatója volt a Tanácsköztársaság, és az 1945-ös „felszabadulás": *„A 48-as forradalom hatására megindult fejlődés új típusú embert szült, aki nem maradt méltatlan szülőanyjához, a márciusi forradalomhoz. 19 márciusában újult erővel folyt tovább az 1848-ban megkezdett nagy per. Megvalósult az álom, de*

[362] Romsics 2005. 421.

[363] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1963. március 15-i ünnepség az Eötvös Kollégiumban, valamint Arató 2011. 413.

[364] Arató 2011. 413.

[365] Gereben 2011. 854.

megtartani még nem voltunk erősek. (...) Tűzzel-vassal irtották álmainkat, melyeket apáinktól örököltünk. Az elnyomatás éveiben ezek az álmok adtak erőt és bátorságot, hogy élni akarjunk. És érdemes volt élni, mert a húsz évvel ezelőtti március meghozta a százéves harc eredményét, eldöntötte az évszázadok perét, birtokunkba vehettük az országot."[366] '48 örökségének munkásmozgalmi értelmezésénél azonban sokkal fontosabb volt, hogy a beszéd szerzői erőteljesen hangsúlyozták a magyar forradalom iránti nemzeti büszkeséget: úgy gondolták, hogy 1848. március 15. *„egy egész életre meghatározta a járható utat, igaz, göröngyös út volt, sok útvesztővel tarkítva, de az első március emléke mindig elviselhetővé tette az időleges kudarcokat, mindig vissza lehetett fordulni hozzá erőt meríteni belőle. Olyan büszkeséggel tekinthetünk vissza erre a dicsőséges és alkotó hagyományokat szülő forradalomra és elkövetkezett szabadságharcra, amivel csak olyan nép dicsekedhet, amely már akkor kitűzte a helyes célt, és a bukások ellenére mindig harcba tudott szállni érte."*[367]

Bizonyára az sem volt véletlen, hogy a szerzők többször is kiemelték a márciusi ifjak meghatározó szerepét a pesti forradalom kirobbantásában: *„A társadalom minden rétege reagált az eseményekre. Döntő fontosságú volt azonban Petőfi és néhány forradalmár társa körül kialakult Fiatal Magyarország határozott fellépése, amely a mozgalom megindítója és erejének forrása volt. (...) A radikális értelmiségi fiatalok maroknyi csoportja már 1847-ben felismerte, hogy Európában forradalmi helyzet alakult ki (...). Érezték, hogy az adott nemzetközi helyzetet feltétlenül ki kell használni, mert pár nap késlekedés is lehetetlenné tette volna a megmozdulást. (...) Felbecsülhetetlen értéke volt a pesti nép megmozdulásának, kiket a fiatal pesti írók, egyetemi hallgatók mozgósítottak, rendeztek sorokba, és ha csüggedtek, saját meggyőződésüket palántálták*

366 EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1965. március 15.-ei emlékbeszéd.
367 Uo.

el a kishitűek szívében."[368] Feltehetőleg a közönség soraiban most is ültek olyanok, akik nemcsak a márciusi, hanem az októberi ifjakra, egyetemistákra gondoltak...

Az 1968-as március 15-i ünnepi műsor volt az első, melynek megrendezésében más kollégiumok diákjai is részt vettek. Ez egy több kollégium között létrejött megállapodás eredménye volt, amit később a KISZ erősen kifogásolt (minderről bővebben olvashat a Kedves Olvasó a következő alfejezetben). A *Nemzeti dalt*, Illyés Gyula *A lélek épületei* című versét, valamint Jókai Mór szavait az ünnepről a Kertészeti Főiskola Kollégiumának egy-egy hallgatója adta elő. Az *Éljen hazánk*at Erkeltől, Jókai proklamációját, Petőfi *Márciusi ifjak* című versét, továbbá két Ady-költeményt az Eötvös-kollégisták adták elő. Fellépett még a Bartók Béla Kollégium fúvósötöse is. Az ünnepi szónok Szabad György egyetemi docens volt, aki már akkor az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc egyik legkiválóbb kutatójának számított. Az ünnepi műsor után megnyitották a II. emeleti tanulóban a Képző- és Iparművészeti Főiskola kollégistáinak kiállítását. Az ünnepély felelősei a Diákbizottság mellett Nagy József és Péterffy András kollégisták voltak.[369]

Igazán különlegesre sikerült az 1969. március 15-i ünnepség. Ekkor szavalta el a fiatal költő, Utassy József *Zúg Március* című versét. Utassy a *Kilencek* nevű költői csoportba tartozott, rajta kívül tagja volt még a fiatal lírikus társaságnak Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Péntek (Molnár) Imre és Rózsa Endre. A kilenc tehetséges fiatal mind az ELTE bölcsészkarára járt, és mindegyikük Eötvös-kollégista volt. Több más fiatal bölcsészhallgatóhoz hasonlóan ők is sokat forgatták a

368 Uo.
369 EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó a Kollégium március 15-i ünnepségére. 1968. március 12., valamint: Arató 2011. 413.

népi írók műveit, az ő nyomdokaikon járva szerették volna nemzetibbé, kulturáltabbá tenni a fennálló rendszert.[370] Nem akartak a központi irodalompolitikai elképzelések végrehajtásáért felelős állami kiadók antológiájában szerepelni, ehelyett arra törekedtek, hogy saját verseskötetet adhassanak ki – a hatalomnak való engedmények nélkül. A diktatúra kultúrpolitikájáért felelős személyek természetesen igyekeztek gátolni őket ebben, még a magánkiadást sem engedélyezték nekik, így több éves kálvária várt rájuk. Tervezett kötetükhöz támogató lektori jelentést készített Kormos István, Váci Mihály, Juhász Ferenc és Nagy László, de ez sem volt elég. Végül Kiss Ferenc, az Irodalomtudományi Intézet munkatársa sietett egykori tanítványai segítségére: értesítette Darvas Józsefet, a Magyar Írószövetség elnökét a kilenc fiatal lírikus problémájáról. Darvas a fiatalok mellé állt, és hozzájárult ahhoz, hogy az Írószövetség KISZ-szervezetének kiadásában jelenhessen meg 1969 decemberében első kötetük, az azóta legendássá vált *Elérhetetlen föld*.[371] Az antológiához Nagy László írt előszót.[372] Ennek a mindössze 180 oldalas könyvecskének lett a leghíresebb verse az 1969. március 15-én elszavalt *Zúg Március*, mely provokatív rendszerkritikaként hatott.[373] A vers revelációszerű hatására így emlékezett Bakos

[370] STANDEISKY 2005. 285.

[371] SZŐNYEI 2012b. 113.

[372] BAKOS 2011a. 408. és VASY 2007. 50. Ahogyan Vasy Géza irodalomtörténész írta: „*Nagy László hajdani előszava nemcsak hitelesítő pecsét volt, hanem egy irány és magatartás jelzése is. Illyés Gyula közvetlenebb és tárgyiasabb népiessége, az alkotás mellett a közéletben is szerepet vállaló példája és Nagy László áttételesebb-mitologikusabb népisége volt az a két – nemzedékeket is összekötő – modell, amelyet a Kilencek a leginkább magukénak vallottak.*" VASY 2007. 52.

[373] Részlet a versből: „*Én szemfedőlapod lerántom: kelj föl és járj, Petőfi Sándor! (...) lopnak a bőség kosarából, / a jognak asztalánál lopnak, népek nevében! S te halott vagy?! / Holnap a szellem napvilágát roppantják ránk a hétszer gyávák. / Talpra, Petőfi! Sírodat rázom: szólj még egyszer a szabadságról!*" ELÉRHETETLEN 1986. 170.

István: „*Költeménye varázslatos erővel ragadott magával mindnyájunkat. Hallatán újjáéledtünk. Zúgott a taps! Éreztük, hogy megszületett nemzedékünk márciusi szózata. A mi üzenetünk volt ez a – Kádár-korszakon villámként átható – vers, amellyel kollégistatársunk, barátunk, Utassy József ajándékozott meg mindnyájunkat. Az egész nemzetet! Az ütemes taps közepette, elsőként ünnepi szónokunk, Szabad György professzor úr gratulált a költőnek.*"[374]

A vers a hetvenes években tiltott költeménnyé vált, s a betiltók is tudták, hogy azért, mert igazat szólt. Hivatalos helyeken folytonosan kifogásolták az Utassy-nemzedék magatartását, nem-kommunista voltát, ellenzékiségét. Az aczéli kultúrpolitika a szocialistának tartott alkotókat támogatta, a *Kilencek*et nem tekintette e kategóriába beiktathatónak, ahol tudta, korlátozta őket, hiszen erőteljes társadalomkritikájuk zavarta a pártideológiát.[375] Képzelhetjük, hogy a pártközpontban mit szólhattak Molnár Imre *Falinaptár* című verséhez, melyben a munkáscsaládok korántsem szép és könnyű életét mutatta be a költő, provokatív sorokkal zárván le alkotását: „*tisztelt szülők, ünnepélyesen közlöm/ha eddig kételkedtetek/osztályotok van hatalmon és higgyétek el/hogy mindent megtett értetek.*"[376] Utassy nemcsak a *Zúg Márciussal* provokált, hanem jelképes, *1955* című alkotásával is, melyben a második, 1955-ben indított erőszakos kollektivizálás ellen üzent: „*Csizmák fényébe bámul. / Hallgatja, mit beszélnek/a pipával parázsló / parasztok – »Nem, nem élet, / nem élet ez. Sanyargás!« / Szívük üres. Üres, mint fejük fölött a padlás. / Itt ül a suszterájban. / Gyermek. Nincs szava. / Hallgat./Mit is tehetne mást még? / Csináljon forradalmat?!*"[377] Győri László *Hűség világa* című versével sem nyerhette el a munkásosztály nevében kormányzó pártelit

[374] BAKOS 2011a. 403.

[375] VASY 2005. 286., 288. és VASY 2007. 51., 53.

[376] ELÉRHETETLEN 1986. 48–49.

[377] Uo. 156.

tetszését: *„És így élnek amott/holyban, elfeledve, / fölszabdalt, elhagyott/világon – / munkások, kik tudják, / a dolguk a munka/ s valami más, / valami súlyosabb. / A felnövő, a kitanult vágy, / ami otthonos vagy ami bújtogat. / Ti, kik fölszabadultatok, / hűségből, földből van szívetek. / Ami van, számol vagy ragyog, / de együgyű sereg. / Oldozzátok föl magatok, / ti szabadítsatok!"*[378] Az ehhez hasonló versek, amikből összeállt az antológia, sehogyan sem fértek bele a hivatalos kultúrpolitikába, megjelenésükkel a *Kilencek* egyértelműen „kiírták magukat" a támogatandó kategóriából.

Utassy híres versének elszavalása után egy ideig nem publikálhatott, költeménye viszont legendás alkotás lett, generációkra gyakorolt hatást. A *Zúg Március* 1972-ben ismét bekerült a kollégiumi ünnepség szavalatai közé,[379] és azóta is rendszeresen elhangzik március idusán. Az *Elérhetetlen föld* megjelenése pedig – Pintér Lajos szavaival – rést ütött a fiataloktól való elzárkózás kőfalán,[380] mintát szolgáltatva a tehetséges, megalkudni nem akaró fiatalabb alkotógenerációknak.

Viták, támadások a kollégiummal és a kollégistákkal szemben; az 1969-es „KISZ-lázadás"

Mint már korábban említettük, több olyan egyetemista is tanult az Eötvös Kollégiumban, aki nem támogatta a szocialista rendszert, vagy legalábbis fenntartásokkal viseltetett iránta. Előfordultak kisebb-nagyobb viták a kollégiummal, a kollégistákkal szemben, de szerencsére ezeknek nem lett súlyosabb következménye. Jelentőségében, későbbi hatásában az évtized végén zajló bölcsészkari „KISZ-lázadás" emelendő

[378] Uo. 25–26.
[379] Arató 2011. 413–414.
[380] Pintér 1989. 245.

ki, melyben tevékenyen részt vettek az Eötvös-kollégisták. A megelőző években főleg egyes személyek, esetleg csoportok ellen volt kifogása külső személyeknek, az Eötvös Kollégiumot mint intézményt viszonylag ritkán érték támadások.

Akár nagyobb konfliktusokra is okot adhatott volna a kollégiumban lakó külföldi hallgatók és a magyarok közti viszony. A hatvanas évektől egyre inkább nőtt a feszültség a Szovjetunió és Kína között, kezdett tért hódítani a maoizmus. A hivatalos kínai ideológia terjesztésében fontos szerep jutott a különböző szocialista országok felsőoktatási intézményeiben tanuló kínai ösztöndíjasoknak. Az ösztöndíjasoknak rendszeresen jelentkezniük kellett a Kínai Népköztársaság budapesti követségén, ahol szovjetellenes propagandaanyagokat kaptak, ezeket igyekeztek az ELTE-n és a kollégiumban terjeszteni. 1963. június 4-én a kollégium hallgatói jelentették az igazgatónak, hogy elutazásuk előtt a kínaiak több magyar nyelvű példányban szétosztották a Kínai Kommunista Párt június 14-i levelét, melyet a Szovjet Kommunista Párt ellen intéztek. Tóth Gábor ezt azonnal jelentette az egyetem pártbizottságának és a pártközpontban Balogh Sándornak, akinek továbbküldte a kínai diákok által a kollégiumba korábban behozott három másik levelet is. Pölöskei Ferenchez, az egyetemi pártszervezet titkárához írt levelében Tóth Gábor hangsúlyozta, hogy *„...a hallgatók politikai felfogását a levél olvasása nem zavarta meg, mert a kínai hallgatókkal korábban folytatott vitákból ismerték álláspontjukat, és tudomásom szerint minden esetben tudták képviselni az MSZMP álláspontját."*[381]

Az oroszok és a kínaiak négy–hat fős csoportot alkottak. Az oroszokat kifejezetten Magyarországra szakosított diplomatáknak képezték. Voltak, akik a moszkvai Nemzetközi Kapcsolatok Intézetéből érkeztek Budapestre nyelvgyakorlás céljából.[382] A kínaiak is jól tudtak magyarul. Az 1964/65-ös

[381] EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. 1963. június 26.
[382] Marafkó 2011. 380.

szovjet–kínai határ menti összecsapások idején a két csoport magyarul, vagyis a közös nyelven vitatkozott egymással.[383] A kollégisták többször is megtréfálták a kínai hallgatókat. Marafkó László egyszer Ho Su-ce nevű szobatársát (akit a kollégiumban „Kínai Jancsinak" hívtak; a nehezen megjegyezhető név helyett mindegyik távol-keleti hallgató kapott nem hivatalos magyar nevet is) bosszantotta fel azzal, hogy kifeszítette a szoba közepén álló ruhafogas és a szemben lévő vaságy között fürdőköpenye övét, rajta egy cédulával: „Tajvani felségterület, népi kínaiaknak a belépés tilos!" „Jancsi" bejött, elolvasta, arcát elöntötte az indulat, hatalmas lendülettel rálépett a kötélre, a fogas elbillent és fejbe vágta. Marafkót másik szobába helyezték, valószínűleg „Jancsi" értesítette a magyar külügyi szerveket arról, hogy a kollégiumban valaki „lehetetlenné teszi a kínai hallgatók életét".[384] A kínaiak megtréfálásában más kollégisták is részt vettek.[385] Bár a kínaiak próbálták népszerűsíteni a maoizmust, az távol állt a kollégistáktól, nem lettek a hívei,[386] de nem sokkal később a BTK-n felütötte a fejét ez az ideológia.

Szó volt már arról, hogy a kollégisták milyen nyíltan, adott esetben bátran vitatkoztak a politikai ankétokon, előadásokon a meghívott személyekkel. A csütörtök este tartott eseményeken még a hatvanas években nyitottabbá váló egyetemi légkörben is szokatlan szókimondás uralkodott.[387] Természetesen ennek hamar híre ment. Ahogyan Tóth Gábor írta: *„A kollégiumban rendszeresen tartottunk különböző témájú ankétokat. Nagyon sokszor tapasztaltam, hogy ezekről az ankétokról azonnal értesítés ment a »felsőbbséghez«. Ennek az volt a következménye, hogy engem már másnap berendeltek valamelyik »nagyfőnökhöz«. Ott jól »letoltak és kioktattak«, de az ügynek nem lett más következménye."*[388] A diktatúra működését ismerve, ez az állítás valószínűleg nem fedi a teljes valóságot.

Ankétokat, előadásokat olykor maguk a hallgatók szerveztek. Az egyik legnagyobb visszhangot kiváltó látogatás az ún. Kicsi ország vitához kapcsolódott. Ennek hátterét Faragó Vilmos publicista cikke biztosította, mely *Kicsi ország* címmel jelent meg az *Élet és Irodalom* 1967. január 7-i számában. A szerző 125 gimnazistát kérdezett arról, hogy mit gondolnak hazájukról, és 83%-uk azt válaszolta, hogy büszke magyarságára. Ez megdöbbentette a tollforgatót, mert szerinte *„Büszkének lenni magyarságunkra, korántsem egyértelműen pozitív érzés. Magában hordozza az elkülönülés, a magyar specifikumok abszolutizálásának, a más nemzetek iránti ellenszenv veszélyeit."*[389] Bár Faragó is elismerte, hogy módszere, a kérdőíves kikérdezés elcsépelt, és hogy a névtelenül adott válaszok mögött egészen más vélemények is lehetnek, mégis aggodalmát fejezte ki. Úgy vélte, hogy a megkérdezett tizenhét-tizennyolc éves ifjaknál egyfajta *„téves eszmerendszer dolgozik"* amit *„erejét vesztett, pacifistává szelídült nacionalizmusnak"* nevezett, mely szerinte abból a „geopolitikai alapélményből" táplálkozott, hogy Magyarország a megkérdezettek számára kis ország, ki van szolgáltatva a nagyhatalmaknak, ezért egyfajta harmadik út lenne a jó, *„valami csendben lapuló semlegesség"*. Faragó úgy vélte, hogy ez a fegyverletétel adott esetben éppen olyan veszélyes lehet, mint a „hagyományos nacionalizmus". Nem helyeselte, hogy a legtöbben büszkék voltak magyarságukra, mert szerinte magyarnak lenni nem program, hanem adottság · keret, majd Montesquieu-t idézte, aki elsősorban ember volt, és aztán francia. Faragónak azok a válaszolók voltak a legszimpatikusabbak, akik azt írták: nem büszkék

383 KÓSA 2011. 881.
384 MARAFKÓ 2011. 379–381.
385 Kozma Béla személyes közlése (a szerző birtokában).
386 MARAFKÓ 2011. 381.
387 MARAFKÓ 2011. 378.
388 TÓTH 2011. 791.
389 FARAGÓ 1967. 12.

magyarságukra, nem tartják a magyar nemzetet különbnek a többinél. *„Sajnos, az ilyenek nagyon kevesen vannak. Öten-hatan mindössze."* – írta a publicista. A többséget szerinte sportolóinkkal való büszkélkedés, harmadikutas nosztalgia, koravén eszménytelenség és sunyi pacifizmus jellemzi, *„amely legszívesebben elbújna egy »kicsi ország« nemzetiszínűre festett kerítése mögé"*.[390]

Az írás sokakat felháborított, az Eötvös-kollégisták úgy döntöttek, hogy megleckéztetik Faragót, és meghívták vitázni 1967. március 9-re a Ménesi útra. Faragó el is jött, és közölte, hogy bár ő nem szakértője a nemzeti kérdésnek, de úgy véli, hogy a Rákosi-korban túlzott nacionalizmus uralkodott mind a történet-, mind az irodalomtudományban, a népi írók mozgalmát rendkívül helytelenül, nem illették kritikával. Szerinte a kozmopolitizmus az internacionalizmussal szemben jelentkezik, fő veszélyként a polgáriasságot emelte ki, amely a nacionalizmus és a kozmopolitizmus formájában tud megjelenni. Úgy vélte, hogy a történelemoktatásban nem érvényesül *„a szerinte helyes, a történész vitában kialakult álláspont, amit Molnár Erik képviselt"*.[391] Ehhez hozzátette: a történelem tanításában még sok a nacionalista vonás és a szubjektív elem, míg *„a gazdasági vonal és az objektív folyamatok háttérben vannak. A múlt századi történelemszemlélet és történelemfelfogás érvényesül."*[392] Faragó kiállt amellett, hogy a mai történettudománynak meg kell szabadulnia az illúzióktól, nem szabad a 19. századból vennie a jelszavakat. Ezután a kollégisták, előzetesen megbeszélve és egyeztetve, kérdéseket tettek fel az újságírónak, majd szétszedték az érveit. Kovács István szerint Faragó felmérő kérdései túlságosan végletesek voltak, ezt mutatják azok a válaszok is, amiket kapott a középiskolásoktól. Anders Edit rámutatott arra, hogy Faragó kérdései nem alkalmazhatók a gimnazisták életkori sajátosságaihoz, Bartos István kifogásolta, hogy Faragó negatív előjelet tett a nemzeti büszkeség elé. Kósa László rámutatott arra, hogy a szocialista hazafiság meghatározása egyelőre olyan állapotban van, hogy azt tudjuk, mi nem tartozik bele. Faragó cikkét negatívan értékelte, amely nem a tisztulást, hanem a zűrzavart növelte. Varga Gábor kérdéseket tett fel annak bizonyítására, hogy tényleges értékeinkre se merünk büszkék lenni, felhívta a figyelmet arra, hogy Kodály Zoltán munkásságával az olasz lapok pl. sokkal nagyobb terjedelemben foglalkoztak, mint a magyarok. Marafkó László kijelentette, hogy a magyar nacionalizmussal nem lehet úgy harcolni, hogy csak mi magyarok harcolunk ellene, más népek pedig nem. Standeisky Éva szerint a fiatalságnál nem a nacionalizmus, hanem inkább a nemzeti büszkeség hiánya, a közömbösség a fő baj, azt kellene keresni, hogy ez ellen mit kellene tenni. Berkes Gábor szerint a nacionalizmus ellen nem lehet a hazafiság tagadásával harcolni, Gereben Ferenc pedig azt mondta, hogy az egyoldalú illúziórombolás dekadens jellegű.[393] A beszélgetés nem sokkal éjfél előtt ért véget, a leforrázott publicista könnyezve távozott, és panaszkodott Tóth Gábornak, hogy miért hívták, ha bántani akarták. Az igazgató kissé csóválta a fejét, de alapjában véve neki is tetszett a dolog.[394]

Faragó nem sokkal később visszaszólt az *Élet és Irodalom* egy későbbi számában *Ki zavarja a nemzeti önérzetet?* címmel. Az írásban az évek óta zajló nemzetvitát próbálta összefoglalni, de kitért az Eötvös Kollégiumban történt eseményre is. Azt írta: *„Egy ankét a budapesti Eötvös-kollégiumban valósággal bírósági tárgyalássá alakult át: a felszólaló diákok többsége pirosló hevülettel és fiatalos kíméletlenséggel olvasta fejemre egy És-cikkben*

[390] Uo.
[391] EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. Jegyzetek (1969. március 9.)
[392] Uo.

[393] Uo., továbbá Kiss Gy. 2011. 227.
[394] Kósa 2011. 882–883.

elkövetett »kozmopolita bűneimet«, s míg diadalát ülte valami dzsentroid, kálvinista-kurucos büszkeség – az ördög tudja, honnan vették –, senkinek sem tűnt fel, hogy az egyik diák a nemzet biológiai meghatározottságának primátusával érvelt az én osztályszempontú hazafiság-követelményeimmel szemben."[395] Faragó vádjait Bakos István DB-titkár utasította vissza az Eötvös Kollégium ifjúsága nevében. Válaszában kifejtette, hogy valóban volt a vita elején *„egy zavaros fölszólalás, amelyből lehetett arra következtetni, hogy az illető a nemzet biológiai meghatározottságát lényeges ismérvnek tartja,"* de ezt az illetőt a körülötte ülők erőszakkal leültették, a diákbizottság titkára pedig elhatárolódott a kollégista ifjúság nevében a felszólalótól. Bakos hozzátette ehhez, hogy nem alakulhatott ki érdemleges vita Faragó és a diákok között, mert az újságíró azzal mentegetőzött, hogy mint publicista nem ért jól a nemzeti problematikához, és nem foglalkozott vele tüzetesebben. Nem csoda, hogy a kollégisták sorra megcáfolták érveit, elvetették helytelen szociológiai módszereit és elhamarkodott általánosításait. A kollégium tagjai Faragó rosszindulatú támadását sértettségének tulajdonították.[396] A kollégista ifjúság válasza nem jelenhetett meg az *Élet és Irodalom*ban, csak októberben hozta nyilvánosságra levelezési rovatában a *Magyar Nemzet*.[397] A vita kapcsán többen támadták a kollégiumot, a kollégisták nézeteit,[398] de komolyabb következménye nem lett a polémiának. Talán azért, mert voltak még a kollégistákon kívül, akik nem értettek egyet Faragó nézeteivel: a pártközpont megbízásából a nacionalizmus helyzetével foglalkozó tudósok pl. 1968 januárjában felrótták az újságírónak, hogy cikkeiben *„mértéktelenül felnagyította a fiatalokban élő nacionalista szemléleti maradványokat"*.[399]

[395] Idézi: BAKOS 1994. 65.

[396] BAKOS 1994. 65–66.

[397] KISS GY. 2011. 227–228.

[398] Pedig a *Népszabadság* egyik szerkesztőjének 1967-es felmérése a budapesti kollégiumok ideológiai helyzetéről az Eötvös Kollégium eredményeit mutatta a legpozitívabbnak. BAKOS 1994. 60.

Az 1966-ban Veszprémben megrendezett országos kollégiumi tanácskozás előirányozta, hogy ki kell dolgozni a kollégiumi munka magasabb szintű továbbfejlesztésének feltételeit, s kitüntető címet kell alapítani ennek teljesítése jutalmazására. Az akkori tanácskozás a „szocialista kollégium" elnevezésben javasolta ezt a címet. A tanácskozás résztvevői, összhangban a pártállami vezetéssel, elhatárolták magukat az 1953 és 1957 között *„sok problémát okozó revizionista jellegű kollégiumi törekvésektől"*,[400] az 1956 után kibontakozó új mozgalmat szocialista kollégiumi mozgalomnak nevezték, mely deklarálta, hogy a kollégiumi hagyományokból mindenekelőtt a *„kommunista örökség teljességét"* folytatják. Ebbe a hagyományba nemcsak a NÉKOSZ öröksége fért bele, hanem az 1919-es diákinternátusoké is, valamint a két háború közötti illegális kommunista kollégiumi diákmozgalom valamennyi hagyománya is. Mivel 1932-ben az Eötvös Collegiumban „kommunista összeesküvést" lepleztek le, ezért a Ménesi úti intézmény is beletartozott a vállalt örökségbe,[401] bár a kommunista szervezkedésben részt vevő diákok 1932-ben csak kis részét tették ki az Eötvös Collegium akkori lakóinak (összesen öt fő ellen indult eljárást, akiket kizártak a kollégiumból).[402] A letartóztatott tanulók sem voltak kimondottan forradalmárok, hanem romantikus ifjak, akik megéreztek valamit az ekkor kétségtelenül sok helyen tapasztalható (világ)válsághangulatból, és egy maguk teremtette álom-

[399] STANDEISKY 2005. 284.

[400] Itt bizonyára a népi kollégiumi mozgalom egyoldalú, a „kommunista örökség teljességének" vállalása nélküli felélesztésére gondoltak.

[401] SZÉCHY 1970b. 88–89.

[402] Az öt kirúgott collegista: Bertók János, Jakó Géza, Mód Péter, Schöpflin Gyula és Stolte István volt. TOMBOR 1995. 129–130.

világba húzódtak vissza.[403] Tóth Gábor mindenesetre tudatosan ápolta az 1932-es szervezkedés hagyományát, hiszen ennek segítségével el lehetett mondani: még az „elitképző" Eötvös Collegiumnak is van köze a „haladó" kommunista mozgalomhoz. Igaz, Tombor András 1995-ös tanulmányának[404] megjelenéséig az 1932-es „összeesküvés" tartalmát részletesen senki sem ismerte.[405]

1967-ben az Eötvös Kollégium közössége megfogalmazta a szocialista kollégiumi cím elnyerésének feltételeit, követelményrendszerét: eszerint az a kollégium részesülhet ebben a kitüntetésben, mely a szociális funkciók mellett a nevelési és az oktatási-képzési feladatokat is magas szinten megvalósítja. Az 1968-as gödöllői, valamint az 1969-es veszprémi országos kollégiumi tanácskozásokon a kollégiumi vezetők országos fóruma elfogadta ezeket a feltételeket.[406] A „szocialista kollégium" kitüntetés neve néhány évvel később „kiváló kollégiumra" változott. A pártvezetőség egy része is támogatásáról biztosította az igényesebb kollégiumi munka fejlesztését. *„Ezek a célkitűzések továbbfolytatják pedagógiai múltunk hazánk határain is túlmutató nagyszerű hagyományait, többek között a sárospataki, debreceni, pápai kollégiumok sok évszázados örökségét, századunkban az Eötvös-kollégium európai hírű nevelési módszereit, az antifasiszta és kommunista kollégiumi kezdeményezések közéleti aktivitását, s összhangban állnak a bentlakásos nevelés előnyeit optimálisan felhasználó modern kollégiumi képzés rendszerével."* – írták a neveléstudományról szóló Agit. Prop. Bizottsági állásfoglalás megvalósításáról szóló jelentésben.[407]

[403] TOMBOR 1995. 129. Súlyos bűncselekményeket nem követtek el, röpiratokat terjesztettek, szociáldemokrata üléseket zavartak meg, illegális könyvtárat szerveztek, vörössegély-gyűléseken vettek részt, munkásfiatalok szervezeteivel találkoztak stb. TOMBOR 1995. 132.

[404] L. TOMBOR 1995.

[405] Kósa László személyes közlése (a szerző birtokában).

[406] TÓTH 1972. 173. és POLINSZKY 1980. 43.

[407] MOL M-KS 288. f. 51/115. ő. e. 58–59.

A kollégisták jelentős része akkor is vállalta a véleményét, ha tudta, hogy ez a fennálló rendszer vezetőinek nem tetszene. Ezt tanúsítják azok a válaszok, amelyeket egy argentin újságírónak adtak a kollégisták 1968. október 26-án. A tudósító saját bevallása szerint egy antikommunista lap munkatársa volt, de hangsúlyozta szabadszelleműségét, azt, hogy nem kötheti le magát egyik politikai irányzat mellett sem. Emellett azt is állította magáról, hogy ő egy Magyarországon tanuló dél-amerikai fiatal. Az újságíró – akinek tolmácsa egy IV. éves spanyol szakos egyetemista volt az ELTE BTK-ról – 12 kollégistával beszélgetett. Hamar ráterelődött a szó az 1968-as esztendő egyik legfontosabb eseményére, a „prágai tavasz" eltiprására. Az argentin újságíró kérdésére, miszerint *„Szimpatikus lépés-e a Varsói Szerződés tagállamainak segélynyújtása?"* többen nemmel feleltek. Szóba került a Szovjetunió megítélése is. Vargha Gábor ötödéves kollégista azt mondta, a Szovjetunió a szocialista tábor vezetője, *„de mi kis nép vagyunk ahhoz, hogy a szocialista táboron belül döntően beleszólhassunk a kérdések eldöntésébe, a problémák megoldásába."*[408] Ennél izgalmasabb volt a IV. éves Sipos Antal válasza, aki úgy vélte: ha azt mondja el, amit az emberek 80%-a gondol a kommunista nagyhatalomról, az sematikus, viszont ha saját véleményét fejti ki, akkor a fejére ütnek. Az újságíró megdöbbenve felelte: ezt most hallotta először szocialista országban élő fiatalembertől. Amikor arról érdeklődött, hogy létezik-e generációs probléma, a III. éves Rohonyi István úgy válaszolt, hogy ők *„bizonyos fokig elszigetelten"* élnek a nyugati ifjúságtól. A többiek humorosan elütötték a kérdést.[409]

A hatvanas évek második felében igencsak megélénkült az élet a diákok otthonaiban. Az Eötvös Kollégium a korábbi

[408] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Beszámoló a kollégium néhány hallgatója és egy argentin újságíró között lefolyt beszélgetésről (1968. október 26.).

[409] Uo.

időszakhoz képest sokkal jobban nyitott más bentlakásos felsőoktatási intézmények felé. Ebben a folyamatban kulcsszerepet játszott az 1967 februárjában az Eötvös Kollégium diákbizottságának titkárává választott Bakos István. Az 1943-ban, Baranya megyében született fiú szülei cselédek voltak. Az általános iskola befejezése után a nehéz anyagi körülmények között élő Bakos nem tanulhatott tovább, a Villányi Állami Gazdaság grécpusztai telepén szerződéses mezei gyalogmunkásként dolgozott 1959-ig, amikor a Petőfi tsz ösztöndíjasaként lehetőséget kapott, hogy a Szentlőrinci Mezőgazdasági Technikumban tanuljon tovább. Első munkahelye a magyarpeterdi Új Élet tsz volt, ahol agronómusként dolgozott, s a legjobb gazdákkal összefogva felvirágoztatta a szövetkezetet. Ám a helyi nómenklatúrának nem tetszett, hogy Bakos a gazdákkal demokratikusan leváltotta az addigi tszelnököt és embereit, így az ifjút behívták katonának, hiába kérte mentesítését az egész falu. 1964 őszén került magyar–népművelés szakosként az Eötvös Kollégiumba.[410] Itt Bakos csakhamar jó barátságba került Kósa Lászlóval és a szakkollégistákkal, így nem véletlen, hogy később ugyanazt az „irányvonalat" vitte tovább, amit ők (Kósa, Varga Lajos, Gereben Ferenc stb.) már 1–2 évvel korábban elkezdtek: egy nemzeti szempontból elkötelezett, a helyi pártszervekkel kisebb-nagyobb konfliktusokat vállaló politikát.[411] Bakos 1966-ban a Varga Lajos vezette diákbizottság kultúrfelelőse lett.[412] Nagy lelkesedéssel látott hozzá a munkához, csakhamar rosszakarói között is nevet szerzett magának, többen nacionalizmussal kezdték vádolni. Ezt a „vádat" Tóth Gábor alig tudta levakarni róla, végül úgy oldotta meg a kérdést, hogy ő lett Bakos párttag-ajánlója.[413]

[410] Bakos 1994. 8. és 54–55.
[411] Lásd Kósa 2011. 879.
[412] Bakos 2011. 890.
[413] Standeisky 2010. 271.

Ebben az időszakban a DB már rendkívül széles körű szervezési munkákat látott el, a kollégium állami vezetésével egyetértésben gyakorlatilag az ifjúsági önkormányzat intézte az intézmény belső ügyeit. A tanulmányi munkát elősegítendő 1966-ban először rendezték meg az Eötvös Kollégiumi Napokat, az 1966/67-es tanév őszi félévében két politikai ankétot szerveztek *A vidék regionális fejlesztésének problémái* és a *Kínai helyzet* címmel. Az összetartó közösség létrehozása céljából a DB rendszeres, csoportos színházlátogatásokat, múzeumi sétákat, visegrádi kirándulást, tréfás gólyaavatást és nagy sikerű teadélutánokat szervezett, melyek az I. évesek munkába kapcsolását is megoldották. Volt emellett filmkör, néprajzi kör, őszi bál, és megalakult a kollégium zenekara is. A DB mintegy önállósága elismeréseképpen tagjavaslati jogot kapott, vagyis a pártépítés egyik fontos mozzanatát gyakorolhatta.[414] Az egyre népszerűbb rendezvények szervezéséből Bakos igencsak kivette a részét: nem véletlen, hogy 1967 februárjában már őt választották meg a diákbizottság titkárának. Az igényes kulturális programok folytatódtak, de emellett új, érdekes kezdeményezések is megjelentek a DB és a Kollégium életében. Ezek közül mindenképpen kiemelkedik a fővárosi kollégiumokkal kötött szövetség.

Az ifjúsági élet kizárólagos irányítására törő KISZ-vezetők szemében szálka volt az Eötvös Kollégium, s főleg annak lelkes diákbizottsága, Bakosékkal szinte folyamatos harcban álltak (főleg azokkal a KISZ-funkcionáriusokkal voltak harcok, akik a kollégiumban laktak). Az ifjúsági szervezet és a kollégium diákönkormányzati szerve között érezhetően megnőtt a feszültség az évtized utolsó harmadára. Az ELTE lapjában 1967 novemberében olyan írás jelent meg Szép Zoltán tollából, mely a KISZ előrehaladását elemezve a következőket írta: *„A beleszólási jog, a gyakorlati ügyelőmozdítás lehetősége még*

[414] EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. Titkári beszámoló. 1967. február 16.

csekély. Sok a gátló, a formális elem, például a jelenlegi kollégiumi diákbizottságok, a hallgatói érdekképviselet szélesebb kibontakoztatását akadályozó sablonok, és még az elfogadható forma is, hogy először is az oktatási intézményeken belüli szükséges konkrét módosításokat elvégezhessük..."[415] Bakos István DB-titkár tisztázta az esetet, kiderült, hogy félreértésről volt szó. Első diákbizottság-vezetői mandátumának lejártakor mindenesetre hangsúlyozta: ő és kollégistatársai sosem láttak ellentétet a KISZ és a kollégium munkája között, ha mégis több esetben a kollégiumi szellem fontosságát emelték ki, azt csak azért tették, mert a kollégium hagyományai mint közösséget összetartó erő nagyon sokat jelent számukra, vidékről felkerült egyetemistáknak. *„Jó lenne* – tette hozzá –, *ha a KISZ vezetői jobban megértenék ilyen irányú törekvéseinket."*[416]

A pártállam ifjúsági szervezete a többi kollégium aktivitását sem nézte jó szemmel. Miután az Eötvös Kollégium diákbizottsága erre rájött, úgy döntöttek, hogy a KISZ nélkül fognak egymással szövetkezni, ezért a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom" 50. évfordulója alkalmából, 1967. október 5-én „szocialista szerződést" kötött egymással a Ménesi úton hat intézmény:[417] a Bolyai, a Földes Ferenc, az Eötvös és a Központi Katonai Kollégium, valamint a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola és a Zeneművészeti Főiskola Kollégiuma. A szövetség hivatalosan a NOSZF jubileuma méltó megünneplésének elősegítésére alakult, valójában a hasonló problémákkal küzdő intézmények egymás önkormányzatait igyekeztek segíteni, támogatni. A részt vevő intézmények vállalták, hogy fokozzák a tanulmányi munkát, és a hallgatók átlagait az elmúlt évi szinten tartják vagy emelik. Az 50. évforduló tiszteletére kispályás labdarúgás, kézilabda, asztalitenisz és sakkbajnokságokat, április 4. tiszteletére pedig fotópályázatot írtak ki, mely utóbbi szervezését a Földes Ferenc Kollégium vállalta. A Központi Katonai Kollégium március 2-ára összkollégiumi bált kívánt rendezni a Tiszti Házban, a Zeneművészeti Főiskola Kollégiuma vállalta, hogy 4 előadásból álló zenetörténeti sorozatot indít a részt vevő intézményekben. A munkák további szervezésére és koordinálására az Eötvös Kollégiumot bízták meg.[418] Az előző alfejezetben említett 1968. március 15-i megemlékezést is együtt rendezte a szerződést aláíró több kollégium. A szerződés hatására más kollégiumok is bejelentették csatlakozási szándékukat, így Bakos István – akit 1968. február 8-án, addig példátlan módon másodjára is megválasztottak a DB titkárának[419] – hozzálátott a budapesti kollégiumokat összefogó szervezet kialakításához. Az eredetileg KOMUSZ-nak (Kollégiumok Munkaszövetsége) nevezett együttműködés tervezetét 1968. szeptember 10-re készítette el. Tóth Gábor igazgató lelkesen pártfogolta javaslatát. Kicsit átírta a szövegtervezetet, és átkeresztelte a szervezetet, hogy elfogadhatóbb legyen a párt- és a KISZ-vezetés számára, így jött létre a Kollégiumok Munkabizottsága (KMB) létrehozására szolgáló javaslat. Ezt 11 intézmény írta alá. Az új szervezet tervezetéről természetesen értesült a KISZ Budapesti Bizottsága is, melynek titkára, Főcze Lajos berendelte magához Tóth Gábort, akinek 1968 decemberében igazoló levelet kellett írnia. A KMB felállítására vonatkozó szerződést átírták, ezt 1969. február 6-án küldték meg a felsőbb párt- és KISZ-szervek vezetőinek.[420] A támadások azonban folytatódtak az igazgató és a kollégisták ellen, ezért Tóth Gábor felkereste a pártközpontban Óvári Miklóst,

[415] SZÉP 1967. 2.
[416] BAKOS 1994. 62.
[417] BAKOS 1994. 61., valamint BAKOS 2012. 12.

[418] EGYETEMI LAPOK 1967. 4.
[419] Összesen 154-en szavaztak, ebből 148 volt érvényes. Bakosra 125-en voksoltak. Lásd EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. 1968. február 9.
[420] BAKOS 2012. 13–14.

a KB Tudományos és Kulturális Osztályának vezetőjét, aki 1943 és 1948 között az Eötvös Collegium hallgatója volt (akkor még eredeti nevén, Manninger Miksaként). Óvári azt javasolta Tóthnak, hogy hívja meg Kádár Jánost a kollégiumba, a látogatás majd befogja az „ágálók" és a „hőbörgők" száját.[421] 1969. február 17-én küldték el a meghívó levelet az ország első emberének, tíz nap múlva Aczél György válaszolt, hogy az MSZMP vezetője elfogadta a meghívást. Kádár látogatására azonban május végéig kellett várni, amikor már egy újabb ok, a BTK-n lévő „KISZ-lázadás" is ürügyet szolgáltatott erre.[422] A továbbiakban erről a nem mindennapi eseményről lesz szó.

Az évtized utolsó harmadában lázas tanácskozások folytak a jövőbeli egyetemi szervezeti szabályzatokról, ahogyan az 1968-as gazdaságirányítási változtatásokról is. A beszélgetések gyakran érintették emellett Nyugat-Európa újbaloldali mozgalmait, a francia diáklázadásokat. A magyar ifjúság életében megjelentek olyan eszmék (pluralizmus, eurokommunizmus, kisebb mértékben a maoizmus), amelyek ellentmondtak a létező szocializmus némely dogmájának. Ezek szokatlan és új kezdeményezéseket indítottak el, a kollégiumi élet megváltoztatását, a KISZ mozgalmi életének hasznos tartalommal való megtöltését, a közvetlen demokrácia intézményesítésének követelését. Ezeket a törekvéseket a legmarkánsabban az Eötvös Kollégium és az ELTE bizonyos karai (főleg a BTK) képviselték.[423] Hónapokig tartó, komoly visszhangot váltott ki a „Prágai tavasznak" nevezett csehszlovákiai reformfolyamat erőszakos leverése és az abban való magyar közreműködés 1968 augusztusában, a felsőoktatási intézményekben tömeges részvétellel zajló, békés vitaestekre,

421 Tóth 2011. 791.
422 Bakos 2012. 14.
423 Borsodi 2003. 365–366.

fórumokra került sor.[424] 1968 szeptemberében az Eötvös Kollégium szokásos csütörtök esti vitaestjére meghívott Óvári Miklósnak szembesülnie kellett azzal az éles és vehemens kritikával, amit a kollégisták fogalmaztak meg a katonai intervencióval szemben. Az Eötvös Kollégium mellett a másik jelentős ellenzéki csoportosulás az ELTE BTK Filozófia Tanszékén tanuló hallgatók körében alakult ki, főleg a Lukács Györgyhöz köthető budapesti iskola vagy Lukács-iskola tagjai játszottak ebben fontos szerepet.[425] A csehszlovákiai bevonulás hatására sokan elvesztették a korábban megerősödni látszó illúziójukat, hogy Kelet-Közép-Európában normális belső fejlődés útján lehetséges egy, a nyugatinál demokratikusabb, igazságosabb, szocialisztikus társadalom felépítése.[426] Kétségtelen, hogy a hatvanas évekbeli huszonévesekben volt valami a húsz évvel korábbi „fényes szelek" nemzedékéből: a népi kollégiumi mozgalom élharcosaihoz hasonlóan a hatvanas évek második felében eszmélő ifjak is hittek abban, hogy ők radikálisan különböznek az előttük járóktól.[427] Többen közülük öntudatos lázadók voltak, vagy legalábbis annak akartak látszani. Magukat tisztának, erkölcsösnek gondolták, olyanoknak, akiket nem lehet karrierrel, üres ajánlatokkal megzsarolni. Később ezt a negyvenes években (különösen a negyvenes évek második felében) született nemzedéket nevezték „nagy generációnak."[428]

Az ELTE-n egyre inkább erősödtek az ellenzéki hangok. 1966-ban két félévre kizárták az egyetemről a maoista Pór

424 Maruzsa 2009. 74.
425 Heiszler 2008. 56.
426 Szögi 1994. 66.
427 Nem véletlen, hogy Jancsó Miklós 1969-ben bemutatott filmje, a *Fényes szelek* olyan nagy sikert aratott azok körében, akik éppen a NÉKOSZ tündöklése és bukása idején születtek. Ahogyan Bakos István írta: „*A film néhány jelenetét mintha rólunk mintázta volna* (a rendező)." L. Bakos 2012. 10.
428 Borsi-Kálmán 2002. 265., 287. és Galántai 2011. 901–902.

György orosz–történelem szakos hallgatót, mert rendőrhatósági eljárás indult ellene. Pór korábban az Eötvös Kollégiumban lakott, annak ellenére, hogy nem volt kollégista: Tóth Gábor ugyanis sokszor befolyásos, párttag szülők kérésére befogadta a lázadó fővárosi kádergyerekeket, mivel a szülők naivan azt hitték, hogy a közösségi nevelés lesz képes helyes útra téríteni csemetéiket (lehetséges, hogy ez állt Földes László alias Hobo, a későbbi zenész 1966-os felvételének a hátterében is). Pórra azonban valószínűleg egyáltalán nem hatott az Eötvös Kollégium közösségi szelleme: a folyosón tüntetőleg egy Sztálin-kötetet cipelt magával, jelezvén, hogy ő nem Lenin írásait, hanem a generalisszimusz műveit tanulmányozza. Mivel a hatvanas évek második felében már nem voltak kínai diákok a Kollégiumban, ezért Pór Mao Ce-tung műveit olvasva igyekezett minél jobban megismerni a „Vörös Kína" hivatalos ideológiáját (egyszer sárgaságot is kapott, kollégistatársai csakhamar azzal vicceltek, hogy biztosan azért, mert túl sokat tanulmányozta a távol-keleti brosúrákat).[429] Pór szélsőbalról kritizálta a Kádár-rendszert, úgy gondolta, hogy az túl engedékeny, nem eléggé diktatórikus. 1964-től a Kínai Népköztársaság budapesti nagykövetségéről származó izgató tartalmú iratokat terjesztett, az MSZMP-t az osztályharc elkendőzésével, a kapitalista restaurációra irányuló politikával rágalmazta. Az ELTE-ről való kizárása után megszervezte az első illegális, magyarországi maoista csoportot, melynek tagjai 1967. május 1-jén tüntettek a görög követség előtt, konspiratív körülmények között forradalmi programot készítettek, 1967 novemberében pedig kiáltványban emlékeztek meg az 1917-es októberi forradalom ötvenedik évfordulójáról. Pórt híveivel együtt hamarosan letartóztatták, 1968 márciusában két és fél év börtönre ítélték (jó magatartása miatt

[429] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

jóval előbb szabadult),[430] három társa, Gáti Tibor, Révai Gábor és Vízl Eduárd kisebb felfüggesztett börtönbüntetést kapott. 1969. március 25-én a budapesti bölcsészkar filozófus KISZ-alapszervezete nem volt hajlandó elfogadni felettes szervének, a kari VB nyomatékos utasítását, hogy zárja ki a három említett hallgatót tagjai közül. Ehelyett a maoistákkal korántsem szimpatizáló többség a kari VB ellen fordult, és kari gyűlés létrehozását kezdeményezte, mint intézményes biztosítékot a végrehajtó hatalom önkényével szemben. Ebben minden bizonnyal szerepet játszhattak az elmúlt évek eseményei, a lengyel, francia, csehszlovák és jugoszláv diákmozgalmak, a marxizmus budapesti „reneszánsza", Csehszlovákia megszállásának sokkhatást jelentő élménye.[431]

1969. április 30-án a kari KISZ küldöttértekezlete 14 órás vita után a filozófus alapszervezet és az Eötvös Kollégium diákjainak képviselői összefogása eredményeképpen leváltotta a két éve hivatalban lévő, Balogh András vezette kari VB-t, és Bakos István vezetésével új VB-t választott, amelynek programjában a kari gyűlés létrehozása középponti célkitűzés volt.[432] Jelentős, 1956 óta bizonyosan nem tapasztalható spontán energiák szabadultak fel. A diákok arra készültek, hogy alkotmányozó diáktestületet hozzanak létre, amely megvitatja, és állást foglal a vitatott kérdésekben. A Bakos-vezette új VB célja volt a KISZ-alapszervezetek megerősítése, a VB-reszortosok melletti helyettesi funkció létrehozása, munkacsoportok felállítása, a *Kari Híradó* című lap heti megjelentetésének biztosítása, a kollégiumok helyének és jogainak tisztázása, a TDK szervezeti erősítése.[433] Az új kari KISZ VB

[430] Csizmadia 1995. 31–32. és Dénes Iván 2011. 384.
[431] Dénes Iván 2011. 384–385.
[432] Bakos 1994. 70–72., Csizmadia 1995. 486. és Dénes Iván 2011. 385.
[433] Bakos 1994. 72–75.

13 tagjából 6-an voltak Eötvös-kollégisták: Bakos mellett Szabics Imre (az egyik titkárhelyettes), Simon István (szervezőtitkár), Könczöl Csaba (agitációs és propagandatitkár), Vasy/Vasi Tamás (az egyik kultúrfelelős) és Dukkon Ágnes (gazdasági felelős).[434]

Az egyetemi vezetést megdöbbentette a választás eredménye. Először fordult elő, hogy nem az állampárt jelöltje került a kari KISZ VB élére. Ráadásul két, egymástól igencsak különböző „ellenzéki" csoport összefogása hozta létre ezt a helyzetet. Az Eötvös-kollégisták nagy része vidékről került a fővárosba, a Ménesi út egészséges, szabad szellemű légkörében rendezett vitákon nevelődött, és olyan kérdések iránt érdeklődött, amit a később megszerveződött népi-nemzeti ellenzék képviselői vállaltak fel: a határon túli magyarok problémái, a demográfiai kérdés, a regionális különbségek, a magyar nemzettudat, nemzeti identitás foglalkoztatta őket. A mezőgazdaság, a falvak problémái is igen gyakran megjelentek (vita)témáik között, hiszen a kollégisták nagy része paraszti családból származott. Az ELTE filozófushallgatói ezzel szemben jórészt a fővárosban éltek, több generációs polgári értelmiségi családban nevelkedtek, nem egy közülük zsidó felmenőkkel is rendelkezett. Mellettük ott voltak az 1945 után felemelkedő pártkáderek, a nómenklatúra tagjainak gyermekei is, akiket munkás származásuk miatt tenyerén hordott a rendszer. Ők kevésbé érdeklődtek a jellegzetes nemzeti problémák iránt, inkább a legújabb nyugat-európai filozófiai irányzatok, újbaloldali ideológiák kötötték le a figyelmüket: Lukács György, Marx, Mao és Herbert Marcuse műveit olvasták és vitatták meg. Ez a két, az Eötvös-kollégisták nép-nemzeti diáksága, és a filozófushallgatók „kozmopolita" köre fogott most össze a közös ellenfél, az MSZMP ifjúsági szervezete ellen.[435] Több visszaemlékezés is megemlíti, hogy a „népiek" és „urbánusok" összefogásával sikerült megújítani a KISZ-vezetést. A két csoport a magyar szellemi elit évtizedek óta létező két nagy áramlatát jelenítette meg, s most felsejlett a közös szövetség képe: az egymástól különböző társadalmi rétegből származó fiatalok a szorosabb összefogást tervezgették. Dalos György visszaemlékezése szerint 1969 nyarán a maoizmushoz, illetve guevarizmushoz kötődő Haraszti Miklós szabályos diplomáciai tárgyalásokat folytatott Utassy Józseffel arról, hogyan léphetnének fel *közösen* a fiatal írok lillafüredi találkozóján.[436] *„Akkor lehetne demokráciáról beszélni* – mondta a konferencián a *Zúg Március* szerzője –, *ha például édesanyám a Március 15. téren felállhatna a kissámlijára, és szidhatná a kormányt. De demokrácia nincs, és ezért valakinek vállalnia kell majd a felelősséget."*[437] Kétségtelen, hogy 1968-ban voltak jelei a budapesti egyetemisták különféle mentalitású és felfogású csoportjai közti közeledésnek: a fővárosiak keresték a közeledést a népi eredetű kollégistákhoz, akik bizonyos mértékben vonzódtak a pestiekhez.[438] (Az „urbánus-népi" ellentét feloldásának igénye megfogalmazódott az említett lillafüredi konferencián is, ahol Bata Imre irodalomtörténész ki is mondta felszólalásában, hogy ideje lenne végre eltüntetni ezt az álellentétet. A rendezvényen egyébként Utassy mellett jelen volt még Rózsa Endre, Péntek Imre, Oláh János és Kovács István is, aki felolvasta Mezey Katalin hozzászólását. A konferenciát élénk állambiztonsági figyelem

[434] Bakos 2012. 1–2.

[435] Heiszler 2008. 56–57.

[436] Csizmadia 1995. 31., valamint 468–469.

[437] Haraszti 1997. 67–68. Köszönöm Ress Imrének, hogy felhívta figyelmemet erre az írásra.

[438] Standeisky 2010. 272.

övezte.)[439] A 20. században viszonylag ritkán találta meg a közös hangot ez a két, igencsak eltérő gyökerekkel és mentalitással rendelkező fiatal értelmiségi réteg, de a hatvanas évek végén egyértelmű jelei voltak annak, hogy a különböző társadalmi örökséggel bíró huszonévesek képesek együttműködni egymással. A KISZ vezetői közül sokan úgy értelmezték Bakos István megválasztását, hogy a „népiek" összefogtak a „lipótvárosiakkal".[440] A pártvezetés ezt a „koalíciót" veszélyesnek tartotta: az állampárt irányítói úgy vélték, hogy a fiatalok szövetkezése később egy nagyobb szabású, szervezett ellenzéki mozgalommá nőheti ki magát.[441] Gyorsan kellett cselekedni, ezért májusban úgy döntött a pártvezetés, hogy sort kerít a hónapok óta halogatott kollégiumi látogatásra, hogy lecsillapítsa az indulatokat.

1969. május 28-án a rendszer első embere, Kádár János, életében először és utoljára, el is ment az Eötvös Kollégiumba, majd másnap az ELTE-re. Az MSZMP KB első titkárát, és a vele érkező politikusokat, Aczél Györgyöt, Óvári Miklóst, Ilku Pál művelődésügyi minisztert, Gosztonyi Jánost, a *Népszabadság* főszerkesztőjét, Katona Imrét, a budapesti pártbizottság titkárát, Fekete Károlyt, az V. kerületi pártbizottság

[439] SZŐNYEI 2012b. 115. A két értelmiségi „tábor" közti együttműködés később is folytatódott: a lillafüredi konferencia nyomán megalakuló Fiatal Írók Munkaközösségének élére Haraszti Miklós és köre Dalos Györgyöt jelölte volna, de ha Dalos másoknak nem felelt volna meg, akkor Utassyék jelöltjére adták volna a voksukat. Mindkét csoportnak az volt a célja, hogy ne juthassanak többséghez a hivatalos jelöltek. A választás előkészületeiről jelentő „Mészáros Tamás" fedőnevű ügynök tartótisztje gyorsan levonta a konklúziót: „*A jelentésből kitűnik a Haraszti- és az Utassy-csoport érdekszövetsége, amellyel meg akarják akadályozni a hivatalos szervek által előterjesztett javaslatot.*" Ezért riadóztatta a KISZ KB illetékesét, s végül a párt által támogatott Szabó B. István lett a Fiatal Írók Munkaközösségének első vezetője. Ld. SZŐNYEI 2012b. 120–121. A szervezetből jött létre 1973-ban a Fiatal Írók József Attila Köre.

[440] BAKOS 2012. 1.

[441] HEISZLER 2008. 57.

első titkárát, valamint Vajó Pétert, a KISZ KB titkárát Tóth Gábor igazgató és Doba László, az új DB-titkár fogadta.[442] A vendégek 18 óra körül érkeztek, az üdvözlés után másfél órás megbeszélés következett. Az igazgató megnyitóját követően Dajka Balázs beszámolt a tanulmányi munkáról, Hamvas Ferenc ismertette a hallgatók politikai helyzetét és munkáját, Péterffy András a diákok kulturális tevékenységét mutatta be, Nagy József beszélt a testvérkollégiumokkal való kapcsolatokról, Németh Mária a DB szociális munkájáról, Garami László pedig a kollégiumi sportéletről számolt be. Doba László ezután megajándékozta Kádárt a kollégiumi ifjúság életét bemutató albummal. A megbeszélést az intézmény félórás bejárása követte,[443] közben az igazgató ismertette a kollégium történetét, munkáját és jövőbeli terveit a vendégeknek, amit a diákbizottsági tagok felszólalásai egészítettek ki. A politikusok ezután megtekintették a könyvtárat, több lakószobát, majd kollégiumi közgyűlésen vettek részt.[444] Itt a hallgatók kérdéseket tehettek fel Kádárnak, beszélhettek vele, természetesen csak megszabott korlátok között, spontán nem lehetett kérdezni. A látogatás előtti napokban a kollégistáknak össze kellett írniuk, hogy milyen témákban várnának választ az első titkártól, és csak azokat vethették fel, amelyeket előzetesen jóváhagytak a pártközpontban.[445] A kollégiumi gyűlésen Kádár kijelentette: úgy jött ide, mint amikor a Ganz-Mávag gyárba vagy egy termelőszövetkezetbe látogat, „*hiszen mindenütt a szocialista építőmunka eredményeiről, a további fejlődés teendőiről kell szót ejteni, s ebből az aspektusból felmérni a tennivalókat*".[446]

[442] BAKOS 2012. 14. és MAGYAR HÍRLAP 1969. 1.

[443] EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. Javaslat Kádár János elvtárs, az MSZMP KB első titkárának kollégiumi látogatására. 1969. április 21.

[444] MAGYAR HÍRLAP 1969. 1.

[445] Ress Imre személyes közlése (A szerző birtokában).

[446] NÉPSZABADSÁG 1969a. 3.

A pártvezetőnek összesen 22 kérdést tettek fel a kollégisták, melyek nem is egyszerű kérdések voltak, hanem valóságos kis „referátumok," melyekben az érdeklődő hallgató röviden kifejtette saját álláspontját is egy adott témáról – az Eötvös Kollégiumban ennek komoly hagyománya volt. A fiatalok elsősorban az ifjúságpolitikáról és a szocialista országok kapcsolatáról érdeklődtek Kádárnál. A kérdéseket este 10 óráig kapta a pártvezető, majd két és fél órán át válaszolt.[447] Galántai Ambrus az 1968-as csehszlovákiai eseményekről érdeklődött, igen ügyesen: *„Csehszlovákiában természetesen meg kellett védeni a szocializmus vívmányait. De ha a csehekkel, szlovákokkal szembeni kölcsönös gyanakvásokra, sérelmekre, vádaskodásokra, mi több, ellenségeskedésekre gondolunk, nem merült az fel, hogy a frissen megkötött magyar–csehszlovák barátsági szerződésre tekintettel a most talán nem alaptalanul remélt jószomszédi viszony kialakítása érdekében jobb, ha mi kimaradunk az elvtársi segítségnyújtásnak ebből a változatából? A Szovjetunió egyedül is képes lett volna a szocialista rend megóvására Csehszlovákiában."*[448] Kádár gyakorlatilag nem a kérdésre válaszolt, hanem részletesen ecsetelte, hogy milyen sokszor próbálta meg a magyar vezetés Alexander Dubček figyelmét felhívni arra, hogy határozottabban lépjen fel a veszélyes jelenségekkel és csoportokkal szemben, de a csehszlovák pártvezető nem hallgatott rájuk. *„Értsék meg elvtársak, a szocializmus megvédése érdekében muszáj volt beavatkoznunk."* – mondta Kádár.[449] Az MSZMP KB első titkára más kérdéseket is igyekezett elütni, vagy gyorsan letudni. Ress Imre a KGST-államok nagyobb gazdasági integrációjáról érdeklődött, ebben a kérdésben ugyanis komoly nézetkülönbségek voltak a szocialista táboron belül: a románok a hatvanas évek második felében több olyan

[447] KISS GY. 1969a. 5.
[448] GALÁNTAI 2011. 917–918.
[449] GALÁNTAI 2011. 918.

javaslatot is megtorpedóztak, amelyek a Varsói Szerződés tagállamainak szorosabb gazdasági, politikai és katonai együttműködését célozták, nem támogatták a KGST-együttműködés fejlesztését.[450] Kádár nemigen tért ki a kérdés megválaszolására. Gergely András azt kérdezte, hogy miért nem tájékoztatják az érdeklődő közvéleményt a PB-üléseken tárgyalt témakörökről (a leendő történész szerint ezt a nyilvánosság tágításának szükségessége indokolná). Kádár erre azt felelte, hogy ami megjelenik a *Népszabadságban,* az elegendő információt ad a dolgozóknak a párt politikájáról.[451] Szóba került még a kínai kérdés, és az egyetemi oktatók fizetése is.[452] A kollégisták megkérdezték, hogy az első titkár szerint Magyarországon miért nincsenek *„az európai országokhoz hasonló diákmegmozdulások"*? Hogyan látja Kádár a KISZ szerepét a jelenlegi helyzetben? Az egyetemi ifjúságnak mint politikai tényezőnek milyen szerepe van hazánkban? Hogyan jelentkeznek az MSZMP ifjúságpolitikájában a demokratizálási törekvések?[453] A kulturális élettel, kultúrpolitikával kapcsolatos kérdések észrevehetően felkeltették a hallgatóság sorai közt helyet foglaló Ilku Pál, Aczél György és Óvári Miklós érdeklődését is.[454] Az egyik kollégista felvetette, hogy nem lehetne-e a kultúra területén egy kicsit nagyobb működési-intézkedési szabadságot biztosítani, ahhoz hasonlóan, ahogy ezt a gazdasági reformok biztosítják ipari vonalon. Kádár János erre úgy válaszolt, hogy ez a valóságban fordítva van, *„mert a kultúrában tulajdonképpen sokkal nagyobb az önállóság és a szabadság, mint a gazdasági életben".* A pártvezető hozzátette, hogy ez a kultúra belső természete és sajátos törvényei szerint van

[450] FÖLDES 2007. 79. és 84.
[451] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).
[452] NÉPSZABADSÁG 1969a. 3.
[453] EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. Javaslat Kádár János elvtárs, az MSZMP KB első titkárának kollégiumi látogatására. 1969. április 21.
[454] GERGELY 1969. 3.

így, pl. azoknál a művészeti alkotásoknál, *„amelyeket írók, festők, szobrászok hoznak létre, amelyeknek annyiban is sajátos a jellegük és természetük, amennyiben egyedek és nem kollektívák alkotásai"*.[455] A kollégisták számára hamarosan az is kiderült, hogy néhányan az új bölcsészkari KISZ VB megválasztását nemcsak az 1968-as párizsi diáklázadással, a „Prágai tavasszal," hanem az új gazdasági mechanizmussal is szoros összefüggésbe hozták, s annak ellenzői Moszkvában készültek nagy támadásra. Ehhez a kollégiumban és a bölcsészkaron lezajlott eseményeket is érvként kívánták felhasználni.[456]

Az első titkár és kísérete végül éjjel egy óra után távozott a Ménesi útról. Kádár másnap a Gólyavárban adott elő hatszáz egyetemista előtt. Beszédében többször is kitért az előző estére, és dicsérte a kollégisták politikai érettségét, bátorságát és nyíltságát, hangsúlyozva, hogy mindenféle politikai vitának ez ad igazán kedvező, jó légkört.[457] Megemlítette azt is, hogy a kollégiumban elhangzott nézetek mindegyikével nem ért egyet. Az *Egyetemi Lapok* cikkírója a látogatásról szóló tudósításában örvendetesnek találta, hogy Kádárnak nem kellett reagálnia a legszélsőségesebb nézetekre, megtették azt a jelenlévő egyetemisták.[458] Nem tudjuk, hogy mit jelentettek az említett szélsőséges nézetek, és hogy ki fogalmazta meg őket.

A Gólyavárban szóba került a KISZ is. Kádár üdvözölte azt, hogy a fiatalokban *„heves ellenkezés tapasztalható a hibákkal szemben, jelentkezzenek azok akár a KISZ vagy az egyetem munkájában, akár a legfelsőbb szervek döntésében"*.[459] Az ifjúsági szervezetet érintő kritikai észrevételekre válaszolva a pártvezető

[455] Népszabadság 1969a. 3–4.
[456] Bakos 1994. 56.
[457] Kiss Gy. 1969b. 5.
[458] Egyetemi Lapok 1969. 1.
[459] Népszabadság 1969a. 3.

megjegyezte, hogy a KISZ *„történelmileg nagy jelentőségű munkát végzett el már eddig, s folytatva a jót, megváltoztatva azt, ami az új körülmények között nem megfelelő, kell tovább dolgozni"*.[460] Közölte hallgatóival, hogy az MSZMP KB *„a nem is távoli jövőben beható vizsgálat alapján foglalkozik majd a magyar ifjúság helyzetével, s ezen belül természetesen a KISZ-el"*.[461] Volt, aki megjegyezte, hogy a KISZ-munka meglehetősen szürke és „romantikátlan". Kádár erre azt felelte, hogy *„Nem lehet hetente egy vagy két napot forradalminak nyilvánítani és akkorra hagyni a nagy tettek megoldását (...), hanem mindennap, mindenkinek a maga területén kell legjobb tudása szerint munkálkodnia."*[462] Az *Egyetemi Lapok* szerzője szerint azoknak szólt ez a válasz, akik reggeltől estig forradalmi tetteket igényelnének, de nem vesznek részt a társadalmi és tudományos technikai forradalomban.[463] Lehet, hogy a politikus így üzent a szélsőbaloldali, maoista vagy guevarista hallgatóknak, esetleg a nagyobb reformokat, változtatásokat sürgető diákoknak.

A sajtó természetesen csak jót írt az első titkár kollégiumi és gólyavári látogatásáról. *„Az egyetemek élete, a tudománypolitika, az ifjúsági mozgalom, az egyetemi KISZ-élet kérdéseiben is eleven és hasznos eszmecserének bizonyult Kádár János látogatása, hiszen a beszélgető partnerek kölcsönösen kifejtették véleményüket ezekről a dolgokról"*. – írta a *Magyar Nemzet* tudósítója, majd hozzátette: *„Sok minden szóba került a beszélgetéseken, annak ellenére, hogy Kádár János sok kérdésben a döntést a jelenlevő illetékesek dolgának mondta. A szocialista demokratizmus dialektikus értelmezésének és alkalmazásának megfelel ez a gyakorlat; bizonyítja, hogy az ország vezetői komolyan gondolják azt, hogy országos szinten az alapkérdésekben kell egyetértésre jutni, a részleteket ott kell*

[460] Uo.
[461] Népszabadság 1969a. 3.
[462] Egyetemi Lapok 1969. 1.
[463] Uo.

eldönteni, ahol ennek személyi és anyagi föltételei – közöttük a konkrét információk is – megvannak."[464] Sajátos megfogalmazása ez annak, hogy az MSZMP első embere milyen sokszor ütötte el a kérdést, válaszolt másra vagy tért ki a felelet elől. Néhány héttel később az előbb idézett tudósító azt írta, hogy az a pezsgő beszélgetés, ami létrejött az Eötvös Kollégium ifjúsága és Kádár között *„kétséget kizáró bizonysága annak, hogy a fiatalokat nemcsak érdeklik a nép közös dolgai, hanem részt is kívánnak venni megoldásukban".*[465] A *Népszabadság* 1969. június elsejei számának cikkírója bensőséges hangulatúnak nevezte a kollégiumi gyűlést, melyet felelősségtudattól áthatott légkör, fesztelen kérdések és nyílt válaszok jellemeztek.[466] A *Hétfői Hírek* tudósítója a Kádár és közönsége közti őszinte párbeszédet emelte ki.[467] A pártvezető sokszor semmitmondó, általánosító válaszait nem említették meg, mint ahogy azt sem, hogy Tóth Gábor igazgató milyen sokszor elmondta az MSZMP első titkárának, hogy a kollégium legutóbbi, 1969-es olaszországi utazására[468] százan mentek és százan jöttek vissza. Kissé komikus volt, hogy kollégistái derék viselkedésének gyakori felemlegetésével Tóth – szándékával ellentétben – a diktatúra vezetőjének érzékeny pontjára tapintott rá: a rendszerével szembeni elégedetlenséget kifejező disszidálási lehetőségre.[469]

[464] ZAY 1969a. 5.
[465] ZAY 1969b. 7.
[466] NÉPSZABADSÁG 1969a. 3–4.
[467] HÉTFŐI HÍREK 1969. 3.
[468] A hatvanas években két itáliai kirándulása volt az Eötvös Kollégiumnak. Az elsőt 1965-ben szervezték (Tóth Gábor visszaemlékezése szerint 1966-ban) Süpek Ottó vezetésével, ezen mintegy hatvanan vettek részt. A második utazásra 1969-ben került sor, ekkor Tóth Gábor tíz napra utazott el a kollégistákkal. GEREBEN 2011. 856., KÓSA 2011. 886., TÓTH 2011. 789.
[469] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

A jól sikerült Kádár-látogatás után megszűntek az éles hangú támadások a kollégiummal szemben, és a közvélemény is egyre kevésbé érdeklődött az ELTE Bölcsészettudományi Karán történt rendhagyó KISZ-választás iránt, a figyelem a kommunista és munkáspártok moszkvai találkozója felé fordult, melyen Kádár János is részt vett. Sajtótájékoztatóján megemlítette a Ménesi úton és a Gólyavárban tett látogatását is: *„Mielőtt Moszkvába érkeztem, másfél napot töltöttem a legnagyobb magyar egyetemen (...). Voltam vendégségben a fiatalok kollégiumában is. Nos, a fiatalok nyíltan kérdeztek és én nyíltan válaszoltam. Azt tartom, nekünk nincs félnivalónk senki kérdéseitől, a mi igazságunk erős. Ifjúságunk ezt érzi."* Majd hozzátette: az egyetemi ifjúság a párt biztos támasza a szocializmusért vívott harcban.[470]

Közben az újonnan megválasztott kari KISZ VB munkához látott. Az egyetemisták célja az volt, hogy a kari gyűlés egy szabályos küldöttállítási folyamattal létrehozott nyílt döntéshozatali fórummá váljon. Emellett 1/3-os hallgatói jelenlétet kívántak az egyetemi és a kari tanácsban, 51 százalékot az Eötvös Klubot működtető testületben és másként gondolkodó, nem marxista előadók meghívását tanároknak. A mozgalom arra irányult, hogy a kari gyűlés legyen nyilvános, tegyék lehetővé a szabad vitát és lehessen ott „interpellálni" az állami és pártvezetőket.[471] Ezt a vezetés nem hagyhatta: nyáron a felettes hatóság képviselője, a budapesti KISZ-bizottság titkára, Főcze Lajos nyilvánvalóvá tette, hogy a Kari Gyűlés nem hozhat döntéseket, csak tanácskozhat.[472] Az október 11-i kari gyűlésen – Prága és Párizs szellemében – a közvetlen demokrácia jelszavai fogalmazódtak meg, például az, hogy minden fontos kérdésben hallathassák hangjukat a diákképvise-

[470] NÉPSZABADSÁG 1969b. 4.
[471] RÉVÉSZ 1997. 165.
[472] DÉNES IVÁN 2011. 386.

lők.[473] Ám a gondos politikai előkészítő munkának köszönhetően Óvári Miklós elérte, hogy a kari KISZ-bizottság ne álljon ki a „túlzó" követelések mellett, és az október 11-i kari gyűlést sikerült úgy levezettetni, hogy az aggodalomra okot adó napirendi pontokra és az interpellációkra ne kerülhessen sor.[474] Két nappal a gyűlés után az ELTE pártvezetősége a kari KISZ VB-vel közös határozatot hozott, melyben biztosítani kívánták a KISZ pártirányításának fokozott érvényesítését. Ezért előírták, hogy a jövőben az alapszervezetek faliújságjaira csak a pártvezetőség által jóváhagyott cikkek kerülhetnek, továbbá a Kari Híradó anyagát a sokszorosítás előtt három nappal be kell mutatni a pártszervezetnek. Javasolták, hogy a dékán szerezzen érvényt annak a határozatnak, hogy minden egyetemen belüli rendezvény megtartásához dékáni engedély szükséges.[475] A reformkövetelésekkel fellépő KISZ-vezetőket igyekeztek lemondásra kényszeríteni: rendszeres kihallgatásokkal, a KB-tagok által tartott kötelező konzultációkkal, jelentések készíttetésével igyekezték őket kifárasztani, de nem riadtak vissza hamis vádak terjesztésétől sem, hogy lejárassák a változtatásban gondolkodó hallgatókat. Többeket katonai behívóval is zsaroltak. Az erős politikai nyomás hatására a KISZ VB-tagságának egy része lemondott. A két évre választott Bakos István hivatali idejéből valamivel több, mint egy évet kitöltött, de nem hagyták, hogy következetesen végigvigye a reformokat. Lényegében ő is felsőbb nyomásra mondott le tisztségéről.[476] A változtatni akaró egyetemisták mozgalma azonban nem volt teljesen hiábavaló: az egyetem szervezeti szabályzatába egyes követeléseket, ha módosított

[473] Csizmadia 1995. 46.
[474] Révész 1997. 165.
[475] Bakos 1994. 75.
[476] Dénes Iván 2011. 394. továbbá Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

formában is, de beépítettek,[477] ugyanis 1969 októberében egy olyan direktíva született, mely kimondta: a KISZ-alapszervezeteket kisebb létszámmal és szakmai tagozódásnak megfelelően kell megszervezni, emellett pedig minden KISZ-alapszervezet mellett egy MSZMP-alapszervezet teljesítsen irányító feladatot. Ezzel erősíthető a tanszékek, illetve szakcsoportok, az oktatók és a hallgatók, valamint a KISZ-alapszervezetek közötti kapcsolat is. Az új rend *„elősegíti az alapszervezeti pártirányítás erősödését"* – hangsúlyozta a direktíva –, szakszerűbbé és demokratikusabbá teszi a KISZ-munkát, hiszen az ügyeket ott intézik, *„ahol a legtöbb információval rendelkeznek"*, így nem válik minden ügy kari üggyé. Ismét hangsúlyozták, hogy a kollégiumi (diák)bizottság az illetékes egyetemi KISZ-Bizottság alárendelt szerve.[478]

A nyomás ellenére az Eötvös Kollégiumhoz (is) kötődő diákmozgalom nem szűnt meg. Vezetőinek és tagjainak egy része újakkal kiegészülve a már 1967-ben Bakos ötlete alapján megalakított, a hátrányos helyzetű középiskolás tanulókat segítő *Studium Generaléba*, a kisfalu és tanyakutató,[479] a cigánykutató, a munkásszállás-kutató csoportba és a tudományos diákkörökbe helyezte át tevékenységének súlypontját, és az egyetemi színpadbeliekkel, valamint az Eötvös-klubbeliekkel együtt nagy aktivitással működött.[480] A *Kilencek* verseskötetének megjelenése után pl. Bakos és csapata *„lélekerősítő"* Elérhetetlen föld estet rendezett az Egyetemi Színpadon. A népzenei kísérettel, kitűnő diák versmondók közreműködésével tartott kétórás műsor nagy sikert aratott a zsúfolásig

[477] Borsodi 2003. 367.
[478] Gergely 2008. 85.
[479] A hatalom ezeket sem nézte jó szemmel, egyesek a falukutatást elfajult narodnyikizmusnak tartották, mely károsan befolyásolja az egyetemi ifjúság arculatát. L. Standeisky 2010. 271.
[480] Dénes Iván 2011. 390.

megtelt színházteremben.[481] De a „lázadozó" KISZ-tagok és barátaik hosszú távon nem számíthattak semmiféle hivatalos támogatásra, helyette zaklatták, korlátozták őket. A Kilencekről a rendszer bukásáig jelentettek az állambiztonság ügynökei, köteteik megjelenését jelentősen megnehezítették, igyekeztek őket háttérbe szorítani.[482] Bakos Istvánnak sohasem volt lehetősége arra, hogy kiszakadjon a hivatalnoklét szorításából. A szintén Eötvös kollégista Könczöl Csabát, a júniusban megválasztott „renitens" KISZ VB agitációs és propaganda titkárát, egyik helyettesét, Kovács Andrást 1970 tavaszán beidézték a politikai rendőrség épületébe, és eljárást indítottak ellenük, mely rendőrhatósági figyelmeztetéssel zárult[483] (Könczöl 1973 és 1977 között rendőri felügyelet alatt állt). A szocializmus megreformálásában reménykedő ifjak idővel megtanulták: ha végig akarják vinni az eltervezett változtatásokat, akkor ahhoz előbb a rendszernek kell összeomlania. A hatvanas évek végén azonban ennek még nem voltak meg a feltételei.

Kádár János 1969-es kollégiumi látogatásának mindenesetre annyi pozitívuma volt az Eötvös Kollégium életében, hogy a kollégiummal mint intézménnyel szembeni támadások megszűntek, Tóth Gábort már nem rendelték be „letolásra" a politikai ankétok után.[484]

[481] BAKOS 2011a. 209.
[482] SZŐNYEI 2012b. 117–118., 121–122., 132., 239., 242., 279., 334., 354., 378., 418–419., 469–470., 476–477., 510., 763., 766., 980., 991., 1027–1028.
[483] DÉNES IVÁN 2011. 394.
[484] TÓTH 2011. 791.

A „KISZ-lázadástól" a szakkollégium teljes kiépüléséig. Az Eötvös Kollégium története 1969 és 1984 között

A kollégium pártfogói

Mint láthattuk, az újjászervezett Eötvös Kollégium és a hatalom között olykor kifejezetten feszültté vált a viszony. Szerencsére Tóth Gábor igazgatói tevékenységének kezdetétől akadtak olyan személyek, akik kiálltak a Ménesi úti intézmény mellett. Az igazgató tudatosan építette ki azt a kapcsolati hálót, amelynek tagjait bármikor mozgósíthatta az általa vezetett intézmény védelmére.

A kollégium újjászervezésének időszakában sokat jelentett az ELTE rektorának, Ortutay Gyulának támogatása, aki 1957 és 1963 között volt rektor. A néprajztudós Ortutay nem volt Eötvös-kollégista,[485] sőt naplója szerint nem is igen nyűgözte le az elit iskola tagjainak teljesítménye. Úgy vélte, az internátusban az 1930-as években *„titokban gyermekes kommunistásdit játszottak néhányan, amit Sőtér Pista stilizáltan meg is írt a Fellegjárásban. Hát nem is csináltak semmit, individualisták, s ahogy tetszelegve Szerb Tóni terminusaiban magukat nevezgették: neodandyk és neofrivolok voltak."*[486] Ortutay Szegeden végezte egyetemi tanulmányait 1928 és 1934 között magyar–latin–görög szakon, de tanult filológiát, pszichológiát és néprajzot is. Tanulmányai során barátságot kötött Radnóti Miklóssal, Buday Györggyel, Tomori Violával, Tolnai Gáborral, Baróti De-

[485] BORSODI 2003. 315. és SZŐNYEI 2012a. 87.
[486] ORTUTAY 2009. 374.

zsővel és Erdei Ferenccel, akikkel együtt részt vett az 1930-ban alakult s Bibó Istvánt, Reitzer Bélát és Hont Ferencet is a tagjai között tudó Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának alapításában és működtetésében.[487] Bár naplója szerint mélységesen gyűlölte a fennálló Horthy-rendszert, ez nem akadályozta meg abban, hogy a Magyar Távirati Irodát irányító Kozma Miklós gyermekeinek nevelője legyen az 1930-as évek második felében. A Kozma családdal kialakított jó viszonyának köszönhette, hogy 1935-től 1944-ig a Magyar Rádiónál dolgozhatott.[488] Doktori védése után három féléven át magántanárként oktatott a szegedi egyetemen (1941–1943). Egyszer bekéredzkedett az órájára a fiatal Tóth Gábor, amire mindössze hárman jártak, de Tóth agitációjának hála, felvették a kurzust még 12-en. Ortutay ezt a szervezőmunkát sosem felejtette el Tóthnak, ez a személyes motívum is hozzájárult későbbi jó kapcsolatukhoz.[489]

Ortutay ugyan már a '30-as években kapcsolatba került illegális kommunistákkal, de Bajcsy-Zsilinszky Endre hatására 1942-ben a Független Kisgazdapártba lépett be. Az 1944-es német megszállás után lemondott a Rádiónál betöltött állásáról, és csatlakozott az ellenálláshoz. 1945 márciusában a Magyar Kommunista Párt titkos tagja lett, s nemzetgyűlési (majd országgyűlési) képviselőként igyekezett elősegíteni, hogy az FKgP minél jobban kiszolgálhassa az egyeduralomra törő szélsőbaloldali pártot. 1947 és 1950 között vallás- és közoktatásügyi miniszter volt, szolgaian kiszolgálta Rákosi Mátyás pártját, hivatali ideje alatt államosították az egyházi iskolákat, és szovjet mintára átszervezték az MTA-t.[490] Naplójában sajnos nem sokat írt életének erről az időszakáról: *„államosítottam (no, nem egyedül) az iskolákat, ami Eötvös Józsefnek sem sikerült".*[491] Azt viszont rendszeresen megemlíti, hogy mennyire átadta magát a kommunizmus szolgálatának: *„a politikát is megszerettem, alkotás ez is a javából (...) Mocskolódhatik Amerika s ügynökei (...) ezt a mi világunkat már nem fordíthatja vissza. (...) szemünk láttára fordul a világ a jobb felé, a felszabaduló népek fölemelkedése felé. Milyen másként nézem most a világot, mint a második világháború kitörése előtt s a világháború évei alatt. Mennyi polgári bizonytalanság, egyéni hiúság, zavaros eszmék, együtt dolgoztam illegális kommunistákkal, s közben mennyi tétovaság, félelem, zavar volt bennem. (...) Akkor teli voltam félelemmel (...) s csak lopva szolgáltam azt, amiben igazán hittem (...). A marxi elmélet s a bolsevik taktika oly egyszerűnek és vitathatatlannak tűnik már számomra, mint a gyerekkori kiskáté."*[492] Közben tagja lett 1949-ben a Magyar Függetlenségi Népfront (1954-től Hazafias Népfront) országos tanácsának, 1950 és 1952 között pedig a Múzeumok Országos Központjának élén irányította a múzeumszervezést és a műemlékvédelem ügyeit. Azonban hiába volt befolyásos politikus, még az ő családját is meglegyintette a totális terror szele: Ilona húgát és két kislányát kis híján kitelepítették, Rákosi-titkárságát kellett felhívnia Ortutaynak ahhoz, hogy a megrémült rokonokat mentesíthessék a meghurcoltatástól.[493] Ám sem ez, sem a Sztálin halála utáni enyhülés nem ingatta meg őt hitében. Hiába kezdtek az emberek 1953 nyarától szabadabban beszélni a törvénytelenségekről, az MDP vezetősége által elkövetett bűnökről, Rákosi totális hatalmának megingásáról, Ortutay nem revideálta nézeteit, s 1953 augusztusában ezt írta naplójába: *„Érzem, hogy a párt erőit nagy csapás érte, hogy most dől el, ki hová tartozik. Én mindezek után még inkább úgy érzem, hogy nyíltan és világosan is a*

487 Uo., valamint 377–379.
488 ORTUTAY 2009. 417.
489 ORTUTAY 2009. 389.
490 BORSODI 2003. 315. és SZŐNYEI 2012a. 87.

491 ORTUTAY 2009. 374.
492 Uo., valamint 377–379.
493 ORTUTAY 2009. 389.

kommunisták közé kellene lépnem."[494] Az MDP azonban továbbra is titkos párttagként számított Ortutay szolgálataira.

A forradalom és szabadságharc leverése után újabb tisztségekkel halmozták el az ambiciózus néprajztudóst. 1957 és 1964 között a Hazafias Népfront főtitkára volt, 1958-tól az Elnöki Tanács tagja, 1964-től egyik alelnöke. Ugyanebben az évben lett a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat elnöke is. 1967-ben kinevezték az MTA Néprajzi Kutató Csoport igazgatójának is. 1946-tól tanított a budapesti tudományegyetem néprajzi tanszékén, 1957 és 1963 között pedig az ELTE rektora volt.[495] Ortutay az 1960-as évekre a magyar néprajztudomány egyik legbefolyásosabb személye lett, a politikai rendőrség „Sárdi" fedőnevű ügynöke arról tájékoztatta a Belügyminisztériumot, hogy Ortutay a néprajzot *„szinte magántulajdonaként"* kezeli, politikai magatartása pedig *„az elvtelenül alkalmazkodó dzsentrié"*.[496] Az ambíciózus Ortutaynak bizonyára nem jöhetett rosszul a híres Eötvös Kollégium „szocialista" megújításának terve, valószínűleg ezért is tett eleget régi szegedi diákja, Tóth Gábor felkéréseinek. Ahogy már korábban említettük, a rektor részt vett 1960-ban az általános kollégiummá avatás ünnepségén, Kodály Zoltán mellszobrának 1964-es avatásán, és még politikai ankétot is tartott az ifjú egyetemistáknak. Ráadásul, mint már szó volt róla, 1957-ben visszautasította a KISZ részvételét a kollégium újjászervezésekor. Rektorsága idején szabad kezet adott az igazgatónak a kollégium vezetésében. Ahogyan az igazgató írta visszaemlékezésében: Ortutay *„Hat évig volt rektor, és ez alatt az egyetemen mindenki megszokta, hogy a kollégium igazgatója vezeti a kollégium ügyeit, és nem más."* [497] Nem véletlen, hogy Ortutay az

[494] Ortutay 2009. 417.
[495] MNL 1981. 114.
[496] Szőnyei 2012. 87.
[497] Tóth 2011. 792–793.

elsők között kapta meg 1975-ben az „Eötvös Kollégiumért" emlékérmet.[498]

Székely György, egy másik egyetemi méltóság is támogatta Tóth Gábor munkáját. Az 1924-ben született középkorász 1942-ben kezdte meg tanulmányait a budapesti egyetem jog- és államtudományi karán, amit 1944-ben félbeszakított a történelem: munkaszolgálatra vitték, sikertelen szökési kísérlete után pedig a dachaui koncentrációs táborba zárták. Székely túlélte a világégést, belépett a kommunista pártba és 1946-ban folytatta tanulmányait, 1951-ben szerzett oklevelet.[499] 1949 és 1953 között az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa, majd osztályvezető-helyettese lett. Történeti kutatásai mellett idősebb professzoroknak tartott szemináriumot a marxizmus alapjairól, köztük két egykori Eötvös-kollégistának: Eckhardt Sándornak és a művészettörténész Gerevich Tibornak.[500] 1948-tól kezdett tanítani a budapesti tudományegyetemen, 1953-tól a középkori egyetemes történeti tanszék docense, 1956 és 1994 között professzora.[501] 1953-ban kettéosztották a pesti bölcsészkart Történettudományi Karra és Nyelv- és Irodalomtudományi Karra, Székelyt pedig az előbbi dékánhelyettesévé nevezték ki (a két kar 1956-ban újra egyesült). Egy 2003-ban készült interjúban Székely azt állította, hogy részt vett az Eötvös Kollégium helyreállításában.[502] 1955 és 1962 között az ELTE rektorhelyettese volt, s mivel Világhy Miklós rektor az 1956-os forradalom napjaiban nem tudott Budáról Pestre átmenni, lényegében Székely irányította az egyetemet október végén–november elején.[503]

[498] Szabó 1980. 55.
[499] Ortutay 2010. 617.
[500] Nagy 2004. 14.
[501] Ortutay 2010. 617.
[502] Nagy 2004. 15.
[503] Uo.

Kádár János hatalomra kerülése után folytatódott Székely karrierjének felívelése: 1956-tól 1994-es nyugdíjazásáig az ELTE BTK középkori egyetemes történeti tanszékének vezetője, 1958 és 1966 között pedig a Magyar Történelmi Társulat főtitkára volt. 1969 és 1975 között ő volt az ELTE BTK dékánja. Pályafutása során végig jelentős szerepet játszott az ELTE életében.[504] A mindenkori tudománypolitika kivételezetten támogatott kedvence volt, aki következetesen képviselte az aktuális pártvonalat. Tóth Gábor jó kapcsolatot alakított ki vele, így Székely sokszor segítette a kollégiumot.[505] Az Eötvös Kollégium alapításának 75. évfordulóján dékánként ő tartotta meg a rendezvénysorozatot lezáró beszédet, 1973. március 15-én részt vett a Kollégium ünnepségén, 1974-ben a bölcsészkar november 7-i megemlékezését ő nyitotta meg a Ménesi úton. Ortutayhoz hasonlóan ő is az elsők között kapta meg az „Eötvös Kollégiumért" emlékérmet.[506]

Balogh Sándor, aki 20. századi magyar történelmet tanított a kollégistáknak, szintén támogatta az intézményt. Az 1926-ban született történész származásánál fogva a „népi kommunista" vonalhoz tartozott: apja vasúti pályamunkás volt, ő maga mezőgazdasági munkásként dolgozott az iskola mellett. A világháború után családjával együtt kitelepítették felvidéki otthonából, mint érintett ezért is foglalkozott később a csehszlovák–magyar lakosságcsere történetével.[507] 1947-ben beiratkozott a budapesti tudományegyetem történelem szakára, 1948-ban belépett a kommunista pártba. 1950-ben az MDP Pártfőiskolára került. 1952-től dolgozott a pártapparátusban, 1953-ban az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztálya Egyetemi Alosztályát vezette, majd 1954-től

[504] Romsics 2011. 399. és 408.
[505] Arató 2011. 414. és Tóth 2011. 793.
[506] Szabó 1980. 55.
[507] Glatz 2005. 10.

a moszkvai Lomonoszov Egyetemen folytatott aspiránsként tanulmányokat. 1958-tól a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat tudományos titkára, 1961-től az ELTE BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékének oktatója. 1960 és 1964 között az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály alosztályvezetője volt, beosztásánál fogva tudta segíteni a kollégiumot, és több végzett hallgatónak segített elhelyezkedni: több kollégista tanítványa neki köszönhetően kapott állást az egyetemen.[508] Származása miatt elsősorban a népi (munkás, paraszt) származású kollégistákat igyekezett felkarolni. Több vezető káderrel szemben ő egyfajta „magyar nemzeti kommunizmust" szeretett volna építeni, saját embereit is inkább a munkás-paraszt származású fiatalokból válogatta ki, természetesen élesen elítélte az 1956-os „ellenforradalmat," de ez a kissé „népies" hozzáállás elegendő volt ahhoz, hogy a pártközpontból az egyetemre száműzzék.[509] 1964 és 1967 között az ELTE oktatási rektorhelyettese volt, s „kényes időszakkal," az 1945 utáni magyar történelem feltárásával foglalkozott, természetesen amennyire ezt a rendszer számára lehetővé tette, a hivatalos párttörténetírás „eredményeivel" ő sem mehetett szembe.[510] Balogh főleg az 1960-as években tartotta a kapcsolatot a Kollégiummal, miután kikerült a Kádár körüli hatalmi centrumból, egyre kevésbé foglalkozott a Ménesi úton eszmélő fiatalokkal, az 1970-es évek végére pedig gyakorlatilag már semmilyen komoly kapcsolata nem volt az intézménnyel.[511] Tóth Gábor is érzékelte, hogy Baloghnak csökkent a politikai súlya, talán az ő helyettesítésére vonta be a kollégium életébe Óvári Miklóst, aki a pártközpont egyik szürke eminenciásaként az ideológiai és a kulturális élet egyik befolyásos politikusa volt.

[508] Kozma Béla személyes közlése (a szerző birtokában).
[509] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).
[510] Rainer M. 2011. 121.
[511] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

A Manninger Miksa néven 1925-ben született Óvári neves értelmiségi családból származott, később igyekezett is elhallgatni polgári gyökereit. Apja kiugrott katolikus pap volt, anyja pedig mosónő. 1943-ban latin–olasz szakosként vették fel az Eötvös Collegiumba. 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, 1948-ban történelem szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1948-tól a pártfőiskolán tanult, majd 1949-től ugyanott tanított. 1954-től a Szovjetunióban aspiránsként képezte tovább magát, 1957-től ismét a pártfőiskolán oktatott. 1958-ban került a pártközpontba, a KB Agitációs és Propaganda Osztály alosztályvezetője, majd osztályvezető-helyettese lett, a hivatalos antirevizionista álláspontot szigorúan képviselő ideológuscsoport élére került.[512] 1961-től a KB Tudományos és Kulturális Osztály helyettes vezetője, 1966-tól a KB Tudományos, Kulturális és Közoktatási Osztály vezetője, emellett az Agitációs és Propaganda Bizottság tagja. 1970-ben ideológiai KB-titkárrá választották és a KB Agitációs és Propaganda Bizottság, továbbá a Kultúrpolitikai Munkaközösség elnöke lett. Ekkortól Aczél György mellett a kultúrpolitika második embere.[513]

Óvári gyakran segítette a kollégiumot, bár ha úgy adódott, akkor fellépett egyes kollégisták ellen (pl. a fentebb már említett 1969-es bölcsészkari „KISZ-lázadás" alatt fontos szerep jutott neki a reformkövetelők ellehetetlenítésében). Magával a kollégiummal viszont jó volt a viszonya, Tóth Gábornak ő maga tanácsolta, hogy hívja meg Kádár Jánost 1969-ben. Óvárival számos kérdésben nyugodtan beszélhetett az igazgató, *„mert azt tapasztaltam, hogy mindenben támogatja a kollégiumot és az én munkámat. Többször előfordult, hogy előre figyelmeztetett a »veszélyre«."*[514] Ő maga többször is ellátogatott

[512] Révész 1997. 86.
[513] SPBT 1989. 303–304.
[514] Tóth 2011. 791.

a Ménesi útra konzultációt tartani, KB-titkárként először 1971. március 11-én tett látogatást a kollégiumban.[515] Az ankéton Óvári áttekintést nyújtott az állampárt fő kül- és belpolitikai elveiről. Szóba került a pedagógusok várható fizetésemelése, az új választási és tanácsrendszer, a gazdasági reform, az egyetemek szociális problémái, a munkás-paraszt fiatalok csökkenő utánpótlása. Az *Egyetemi Lapok* tudósítója szerint *„érdekes vita"* bontakozott ki a KB titkára és a diákok között a „három T" fémjelezte kultúrpolitikáról, a tévé társadalmi szerepéről. Óvári átadta Kádár János személyes üdvözletét, amelyben az 1969-es *„kellemes látogatásra"* emlékeztetett és újabb sikereket kívánt a munkához.[516] Óvári 1973. április 25-én ismét hivatalos látogatást tett a kollégiumban Seres László, az V. kerületi pártbizottság titkárának társaságában,[517] 1975. december 11-én pedig újra ő tartotta a politikai ankétot.[518] Az intézménynek nyújtott segítségéért 1975-ben őt is „Eötvös Kollégiumért" emlékéremmel jutalmazták.[519] Óvári később is többször ellátogatott a Kollégiumba, jámbor ember benyomását keltette, akinek „kényes" kérdéseket is feltettek... igaz, volt arra példa, hogy nagyothallása miatt a politikus nem értette a kérdést, és egészen másra válaszolt...[520]

Meg kell még említenünk Köpeczi Bélát, aki szintén tagja volt az 1950 előtti Collegiumnak 1940 és 1946 között. A Nagyenyeden született irodalomtörténész, történész és kultúrpolitikus francia–olasz–román szakon szerzett oklevelet, 1949-től 1953-ig a Hungária, majd a Művelt Nép Könyvkiadó

[515] MOL M-KS 288. f. 5/548. ő. e. 9.
[516] Somfai 1971.
[517] Népszabadság 1973. 5.
[518] MOL M-KS 288. f. 7/491. ő. e. 9.
[519] Szabó 1980. 55.
[520] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában). Óvári nagyothallását megerősíti: Szőnyei 2012b. 913.

szerkesztője, 1953–1954-ben a Kiadói Tanács elnökhelyettese, 1954-től tíz évig a kiadás előtt álló művek cenzúrázásáért felelős Kiadói Főigazgatóság vezetője. 1964 és 1966 között az MSZMP KB kulturális osztályvezetője. 1966 után a felsőoktatás és a tudományos élet területén számított munkájára a párt: 1965-től az ELTE BTK francia tanszékének vezetője, 1967–1970-ben az egyetem rektorhelyettese, 1970–1971-ben az MTA főtitkárhelyettese, majd 1971 és 1975 között főtitkára, 1975–1982-ben ismét főtitkárhelyettese, 1982 és 1988 között művelődési miniszter. Többször részt vett kollégiumi rendezvényeken, 1975-ben „Eötvös Kollégiumért" emlékérmet kapott,[521] 1978-ban pedig a megalakuló Eötvös Kollégium Baráti Körének első elnökévé választották.[522] Minisztersége alatt is segítette a kollégiumot.[523]

A kollégium vezetősége által éveken át hangsúlyozott kép az Eötvös Kollégium „haladó hagyományairól", a hetvenes évek közepére már erősen meggyökerezett. A korszak reprezentatív munkásmozgalmi kronológiája is említést tett az 1932-es kommunista „szervezkedésről,"[524] és az abban részt vevő hallgatók elítéléséről, igaz, helytelenül azt írták, hogy 1932. október elsején *„A budapesti törvényszék letárgyalta az Eötvös Kollégium 19 kommunista tanárnövendékének és tanárának (...) ügyét."*[525] A „kommunista szervezkedésben" nem vett részt az Eötvös Collegium tanárai közül senki, 1932. június 13-án a rendőrség hét kollégiumi diákot állított elő, név szerint: Szabó Zoltánt, Szigeti Imrét, Bertók Jánost, Jakó Gézát, Mód Pétert, Schöpflin Gyulát, Stolte Istvánt. Az első két fiatalt még ugyanaznap este elengedték, mert bebizonyosodott

[521] TÓTH 1989. 149.
[522] PUSZTAI 1989. 152.
[523] TÓTH 2011. 807.
[524] SZABÓ–VÉRTES 1975. 275.
[525] Uo. 280.

róluk, hogy a mozgalom iránt csupán érdeklődtek és a „szervezkedésben" semmiféle részük nem volt. A másik öt ifjút kizárták a kollégiumból.[526] Az intézmény „munkásmozgalmi hagyományaira" viszont azért volt bajos hivatkozni, mert az „összeesküvők" közül csupán egy személy maradt meg itthon kommunistának, Mód Péter, de Rákosi alatt őt is börtönbe zárták.[527]

A hatvanas-hetvenes évek fordulóján egyre több elismerő hang szólt a kollégium és a kollégisták munkájáról. Az 1958 óta az Eötvös Kollégiumban működő szakkollégiumi rendszer (heti 2 óra szakszeminárium, heti 4 óra nyelvóra)[528] annyira eredményes volt, hogy több felsőoktatási intézmény diákotthona kezdett szakkollégiumot szervezni, bár több helyen meglehetősen hiányos volt ehhez a felszerelés. A legtöbb helyen a tanulószobák csak a kollégisták egy részét tudták befogadni, nagyon kevés helyen volt megfelelő színvonalú könyvtár.[529] Ennek ellenére a szakkollégiumi forma iránti érdeklődés nem csökkent. A hatalom számára is fontosak voltak a felsőfokú iskolák bentlakásos intézményei, az egyetemi-főiskolai hallgatók mintegy fele diákotthonokban élt,

[526] TOMBOR 1995. 127. és 129–130.
[527] Bertók János szovjet hadifogságban tűnt el, Jakó Géza Észtorszába költözött, Schöpflin Gyula Angliába emigrált. L. TOMBOR 1995. 135. Stolte Istvánt – Módhoz hasonlóan – a Rajk-per kapcsán ítélték börtönbüntetésre, 1956-ban szabadulása után az NSZK-ba távozott, ahol az amerikai hírszerzés szolgálatába állt. Módot 1954-ben rehabilitálták, 1956 decemberétől 1962-ig ő tárgyalta végig az ENSZ-ben a „magyar kérdést". 1962-től kilenc évig külügyminiszterhelyettes, 1969-től 1976-ig párizsi nagykövet, 1976-tól 1984-es nyugdíjazásáig UNESCO-nagykövet volt. L. TOMBOR 1995. 135–136.
[528] Kósa László visszaemlékezése szerint fordítva volt: heti 4 óra szakszeminárium és heti 2 óra nyelvóra volt. Kósa László személyes közlése (a szerző birtokában). 1969-ben már egy szakszeminárium és négy nyelvóra volt hetente a szakkollégiumban, mert az általános nyelvtudás nagyon gyenge volt, s nyelvórákra könnyebb volt pénzt szerezni. Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).
[529] TÓTH 1968. 333–334.

a rendszer ideológiájának szempontjából kulcsfontosságú munkás- és parasztszármazású diákok több mint kétharmada kollégista volt.[530] Az 1964/65-ös tanév óta azonban fokozatosan csökkenő tendenciát mutatott a fizikai dolgozók gyermekeinek aránya a felsőfokú oktatási intézményekben: az 1964/65-ös 45,7%-hoz képest 1969/70-ben már csak 39,0%-os volt az arányuk. Ráadásul jelentős aránytalanságokkal is számolni kellett: a magasabb képzést adó egyetemeken ugyanis a munkás- és parasztfiatalok aránya sokkal alacsonyabb volt, mint a különböző főiskolákon és felsőfokú technikumokban.[531] Az Eötvös Kollégium komoly feladatot vállalt a fizikai dolgozók gyermekeinek segítésében: 1968-ban az ELTE szervezett először nyári felvételi előkészítő tanfolyamot Veszprém megyei diákoknak a kollégiumban. Hasonló nyári tanfolyamra került sor 1969-ben több dunántúli megyével közös szervezésben ugyancsak a Ménesi úton.[532] A kollégium hallgatói nagy számban vettek részt az ELTE BTK KISZ-szervezete által irányított, 1967 óta működő *Studium Generale* vidéki és budapesti óráin, mely a fővárosi peremkerületi és a közeli vidéki középiskolákban tanuló fizikai dolgozók gyermekeinek idegen nyelvi előkészítését szolgálta az egyetemi felvételre.[533] 1969 áprilisában a Művelődésügyi Minisztérium javasolta az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottságának, hogy többek között ezeket a kezdeményezéseket is szélesítsék ki, hogy legyen szerves kapcsolat a felsőoktatási intézmények, kollégiumok, KISZ-szervezetek és középiskolák, diákotthonok és szakkörök között.[534]

[530] SZÉCHY 1970. 213.
[531] ÓVÁRI 1980. 266–267.
[532] TÓTH 1977. 173.
[533] TÓTH 1977. 172–173. és TÓTH 1980. 21.
[534] MOL M-KS 288. f. 41/114. ő. e. 16–17.

A kollégium nemcsak az egyetemi/főiskolai felvételre törekvő munkás-paraszt fiataloknak nyújtott segítséget, a már felvételt nyert hallgatókat is igyekezett istápolni. A hatvanas években a kollégiumok közül csak az Eötvös Kollégiumban folyt helyi kezdeményezés után egész évre megtervezett, heti 4 órás rendszeres segítő munka, melyek látogatását kötelezővé tették az I. évesek számára.[535] Heti két felzárkóztató nyelvórát és heti két általános, módszertani foglalkozást tartottak (itt ismertették a tanulókkal a fontosabb bibliográfiákat, lexikonokat, levéltárakat, bevezették őket a könyvtárhasználatba stb.).[536] 1972-re az MSZMP vezetőségén belül megerősödtek a konzervatív, reformellenes erők, akik gyakran léptek fel a munkás-paraszt fiatalok továbbtanulásáért, nem nélkülözve a demagóg jelszavakat sem. A reformellenes politikusokat nagyon zavarta, hogy a fizikai dolgozók gyermekeinek száma csökkent a felsőoktatásban, ezért egyre nagyobb nyomás nehezedett az oktatási intézményekre azért, hogy minél nagyobb számban elősegítsék a munkás-paraszt ifjak továbbtanulását. Ebben az ELTE-nek és az Eötvös Kollégiumnak is szerepet kellett vállalnia.

A kollégium nemcsak saját munkás-paraszt elsőéveseit segítette: az ELTE BTK-ra felvett elsőévesek év eleji előkészítő tanfolyamát a Ménesi úton bonyolították le több éven át. A Kollégium 10–12 napig, napi 6 órás tanfolyamokat tartott, a vidékieknek bentlakásos, a budapesti fizikai dolgozók gyermekei részére bejáró formában idegen nyelvből (orosz, angol, francia, német). A kis csoportokban tartott foglalkozásokon mintegy 70–100 hallgató vett részt. Az oktatásban arra törekedtek, hogy kiegészítsék a középiskolákban tanultakat, és átmenetet teremtsenek a középiskolai és az egyetemi oktatás között. Kísérletképpen az 1976-77-es tanév elején a ma-

[535] TÓTH 1968. 334.
[536] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

gyar szakosoknak is indítottak intenzív előkészítő tanfolyamot. Négy témakörből terveztek foglalkozásokat: filozófiai és társadalmi alapismeretekből, irodalomtudományi alapismeretekből, esztétikai alapismeretekből, továbbá bevezetést kaptak a hallgatók a középkori irodalom anyagából. A hallgatók szakmai segítése tovább folytatódott az első év során heti 2–2 órában. A modernnyelvi szaktárgyak mellett a történelem szakosok kollégiumi képzésében bevezették a heti 4 órás latin nyelvoktatást. A második évtől kezdve a szakkollégiumi rendszer nyújtott lehetőséget a fizikai dolgozók gyermekeinek fejlődéséhez.[537]

Ünnepségek, megemlékezések, rendezvények a kollégiumban (1970–1980)

A kollégium és a hatalom (pozitív) kapcsolatát leglátványosabban azokkal a hivatalos ünnepségekkel, megemlékezésekkel lehetett demonstrálni, amelyekre fontos pártállami tisztségviselőket is meghívtak. A hetvenes években számos jelentős ünnepre, rendezvényre került sor a Ménesi úton. A kollégium vezetése tervszerűen törekedett arra, hogy kialakuljon egy olyan kollégiumi szellem, kollégiumi tudat, amely csak az Eötvös Kollégiumra jellemző. Ebben a munkában fontos szerepet kapott a hagyományok ápolása, a kollégium múltjának felelevenítése, amire Tóth Gábor igazgató mindig is törekedett.[538]

[537] TÓTH 1977. 175.

[538] A múlt ápolását szolgálta az is, hogy az igazgató visszaszerezte a kollégiumnak az első két igazgató, Bartoniek Géza és Gombocz Zoltán festett arcképét, emellett megvásárolta a Benczúr Gyula által festett, Eötvös Józsefet ábrázoló térdképet. Tóth Gábor restauráltatta a „kollégiumi munka szimbólumát" ábrázoló, a lépcsőház falán függő *Athéni iskolát,* továbbá bekereteztette a régi kollégium kabaréplakátjait. TÓTH 2011. 792.

Az intézmény létező hagyományai mellett ugyanakkor Tóth – mint ahogy korábban említettük – törekedett egy irreális, „szocialista kollégiumi hagyomány" megteremtésére is. Ezzel egyúttal megerősíthette saját pozícióját, folyamatosan igazolhatta a hatalom előtt a Ménesi úti intézmény létjogosultságát a szocializmust építő Magyarországon.

1965-től a kollégium minden ötödik évben megemlékezett az Eötvös Collegium alapításáról. Ünnepi szónokként mindig régi kollégistákat kértek fel.[539] Az 1965-ös 70. évfordulós ünnepség volt az első olyan alkalom, amire az intézmény 1950-es föloszlatása után viszonylag nagyobb számban eljöttek a régi kollégisták is. Köztük volt Sőtér István, az akkori rektor, de Sinkovics István bölcsészkari dékán és Bárczi Géza is. Kósa László kis kiállítást rendezett a megmaradt tárgyi emlékekből és levéltári dokumentumokból.[540]

1970-ben három megemlékezést tartottak egyszerre a kollégiumban: az intézmény bekapcsolódott az ún. felszabadulás negyedszázados évfordulójára emlékező ünnepségsorozatba, a Lenin-centenárium megünneplésében is részt vett, emellett a kollégium alapításának 75. évfordulójáról is megemlékezett.[541] A „hármas" ünnepi vállalás egyszerre szolgálta a hagyományápolást és a politikai legitimációra való törekvést. A nagyszabású, többnapos ünnepségre 1970. április 23. és 26. között került sor. Az első napon sor került a kollégium névadója, Eötvös József, alapítója, Eötvös Loránd és az intézmény már elhunyt igazgatói (Bartoniek Géza, Gombocz Zoltán, Szabó Miklós, Lutter Tibor) és aligazgatója, Tomasz Jenő sírjának megkoszorúzására. (Tomasz Jenő 1944 júliusa és 1945 májusa között a Collegium megbízott igazgatója volt, és

[539] TÓTH 1989. 144.

[540] KÓSA 2011. 881.

[541] EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. Beszámoló az Eötvös József Kollégium világnézeti, politikai, ideológiai munkájáról. 1977. április 13.

elévülhetetlen érdemeket szerzett a háborús állapotok közepette az intézmény értékeinek megmentésében.) Még ugyanezen a napon megtartották a Lenin születésének 100. évfordulója tiszteletére rendezett emlékülést, melyen a kollégium egykori, 1958-ban felvett tagja, Knopp András tartott előadást *Lenin és a filozófia egyes kérdései* címmel.[542] Knopp szerepeltetése nem véletlen: az 1963-ban magyar–filozófia szakon oklevelet szerző ifjú a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Filozófia Tanszékén volt tanársegéd, majd az állampárt elméleti lapja, a *Társadalmi Szemle* filozófia rovatvezetője lett 1969-ben. 1970. novemberben került politikai munkatársként az MSZMP központjába, ahol később a Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály vezetőjének helyettese lett, s lényegében 1988-ig a kulturális és tudományos élet vezető pozícióiban dolgozott.[543] Nagy jövő előtt álló ifjú káder volt tehát, Tóth Gábor igazgató ezért is igyekezett a hetvenes években a Kollégiumhoz kötni, kevés sikerrel. Az 1970-es főelőadást nyugodtan rá lehetett bízni, hiszen a rendszer embereként nem kellett attól tartani, hogy beszédében szembe megy a hivatalos vonallal.

A felkért hozzászólók is szabályos előadásokat tartottak, köztük volt Ress Imre DB-titkár is, aki eredetileg a kollégium történetéről szóló ülésszakon adott volna elő az intézmény egykori történelemtanáráról, Lukcsics Pálról, de áttették a Lenin-ülésszakra, mert Tímár Andrással vállalata, hogy a bolsevik politikus Balkánra vonatkozó nézeteit ismertetik. Minderre azért volt szükség, mert nehéz volt kollégista referálókat találni, ezért lényegében a Dolmányos István Kelet-Európa történeti szemináriumára készült dolgozatokat

[542] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Eötvös Kollégiumi Napok. Meghívó az Eötvös József Kollégium Lenin-centenárium, hazánk felszabadulásának 25. évfordulója és a kollégium alapításának 75. évfordulója alkalmából tartandó rendezvényeire.

[543] Szőnyei 2012b. 633.

kellett átformálni a szekció ülésére, hogy legyenek kollégista előadók.[544]

Ezután a „felszabadulás" negyedszázados jubileuma előtt tisztelgő ülésszak következett Balogh Sándor elnökletével, itt Nagy József adott elő az 1945 utáni parasztpolitikáról, a nap zárásaként pedig régi kollégisták találkoztak az „új" kollégium fiatal tagjaival. Nem volt véletlen az addigra már a hatalom közvetlen közeléből kikerült Balogh Sándor szekcióelnöki meghívása, hiszen az ülésszakon történt a Bakos István kezdeményezte kollégiumi falukutató csoport első fellépése, amelynek kommunista agrárpolitikát illető kritikus hangvételű referátumai nem nyerték el Balogh tetszését. A várható negatív visszhangot ellensúlyozandó, Tóth Gábor meghívta Balogh korábbi kollégiumi tanítványát, Birta Istvánt, aki szintén reményteljes ifjú kádernek számított, de később nem futott be olyan karriert, mint Knopp.[545] Ő és Balogh aztán helyrerakta a párt számára kifogásolható referátumot tartó kollégistákat.[546]

Másnap délelőtt sor került az intézmény történetéről szóló ülésszakra, itt Sinkovics Istvánt kérték fel elnöknek. A bevezető referátumot Bertényi Iván tartotta *Történetírói egyéniségek és történelmi irányzatok a kollégiumban* címmel.[547] Az előadáshoz Eötvös-kollégista történészek munkásságára emlékező hozzászólások kapcsolódtak. Fröhlich Ida Gyóni Má-

[544] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

[545] Birta Istvánt 1958-ban vették fel a kollégiumba. Az egyetem elvégzése után az MSZMP Agitációs és Propaganda Osztályának társadalompolitikai kérdésekkel foglalkozó munkatársa lett, emellett szerzőként közreműködött több, a magyar munkásmozgalommal és a szocialista Magyarország történetével foglalkozó könyv megszületésében is.

[546] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

[547] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Eötvös Kollégiumi Napok. Meghívó az Eötvös József Kollégium Lenin-centenárium, hazánk felszabadulásának 25. évfordulója és a kollégium alapításának 75. évfordulója alkalmából tartandó rendezvényeire.

tyásnak a magyar–bizánci kapcsolatok feltárásában játszott tevékenységét dicsérte (a Rákosi-korban vallásossága miatt öngyilkosságba kergetett tudós emlegetése tabudöntögetésnek számított akkoriban!), Vissi Zsuzsanna pedig Szentpétery Imre munkásságát tekintette át. Gergely András és Dénes Iván felszólalásukban Szekfű Gyulával foglalkoztak szakszerűen, ami szintén tabudöntögetésnek számított, hiszen a két háború közti jelentős történészt sokat támadták a hatvanas évek elején. Glatz Ferenc[548] korreferátumában gyakorlatilag előadást tartott az 1950 előtti Eötvös Collegium történészképzéséről. Kiemelte, hogy a fiatal értelmiség nevelésében milyen nagy szerepet játszott az, hogy a nácik hatalomra kerülése után is megőrizte az internátus hagyományos franciás műveltségét, és biztosította a szabadgondolkodás lehetőségét.[549] Ez a szellemiség Glatz szerint arra is lehetőséget adott, hogy *„a baloldali politika és a marxista elmélet bizonyos elemei is eljussanak a kollégiumba".*[550] Ezeket az elemeket ugyan nem nevezte meg, de hozzátette, hogy a szélsőjobboldali szemléletnek a „collegiumi" történészképzésben semmi alapja nem volt, *„s a kollégista történészek ilyen irányba nem is mentek a harcos jobboldaliság korabeli Magyarországán".*[551] Az előadó természetesen egy szóval sem említette, hogy volt egy szélsőjobboldalra tévelyedett történész a második világháború alatt, aki az 1920-as évek második felében az Eötvös Collegium tagja volt. Baráth Tiborról van szó, aki számos munkát

548 Az MTA későbbi elnöke akkoriban a Történettudományi Intézet tudományos munkatársa volt. Knopp Andráshoz és Birta Istvánhoz hasonlóan őt is azért hívta meg Tóth Gábor, hogy a kollégiumnak a jövőben újabb befolyásos támogatója lehessen. Színvonalas hozzászólásának hatására az igazgató Glatzot kérte fel 1971 őszétől az Eötvös Kollégium történelem szakvezető tanárának. Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

549 GLATZ 1970. 804.

550 GLATZ 1970. 805.

551 Uo.

publikált a hungarista ideológia jegyében a magyarság faji felsőbbrendűségéről. Nyilvánvaló, hogy a nemzetiszocialista történetszemlélet hazai meghonosításán fáradozó Baráth nem a Collegiumban töltött évek hatására lett a nyilas mozgalom híve, de tény, hogy ő is ugyanazoktól tanult egyetemi évei alatt, mint a többi, később jelentős történésszé váló kollégista társa, pl. Ember Győző, Sinkovics István vagy Szilágyi Loránd. (Glatz előadása írott változatának – mely a *Századok* 1970. évi 3. számában jelent meg – egyik lábjegyzetében megemlítette Baráth Tibor nevét, de csak mint a Collegium ellen támadó hangvételű cikket író szerzőt,[552] és nem mint az intézmény egykori tagját.)[553] Érdekes vita kerekedett Glatz előadása után, mert míg Bertényi Iván egyértelműen az évtizedek óta hangoztatott francia orientációt helyezte a középpontba, addig Glatz referátumában kitért a francia mellett a német hatás fontosságára is.[554] A vita hevében aztán Glatz részegesnek nevezte Lukcsics Pált, erre Sinkovics István, akit tanított Lukcsics, azt felelte, hogy valóban szerette az egykori szakvezető a bort, de bírta is.[555]

Ezután az irodalomtörténeti szekció következett, Bodnár György elnökletével. Itt Varga László adott elő *Fontosabb irodalomtörténeti irányzatok a kollégiumban* címmel, majd bemutatták a kollégisták kisfilmjeit. Másnap, április 25-én Tálasi István, az ELTE BTK tárgyi néprajzi tanszékének vezetője megnyitotta a Kósa László által rendezett kollégiumtörténeti kiállítást, de

552 Baráth ugyanis 1944. június 16-i írásában azt követelte, hogy „Adják vissza az Eötvös Kollégiumot eredeti hivatásának!"

553 GLATZ 1970. 805.

554 Uo. 800.

555 BERTÉNYI 2009. 82–83. (Köszönöm Ress Imrének, hogy felhívta figyelmemet erre az írásra.) A hivatkozott írásban téves az az állítás, hogy Glatz akkor a Történettudományi Intézet párttitkára lett volna, fiatal kora miatt erre a pozícióra csak másfél évtized elteltével vált alkalmassá (Ress Imre észrevétele).

ezen a napon nyílt meg a Magyar Iparművészeti Főiskola hallgatóinak tárlata és Móser Zoltán fotókiállítása is.[556]

Fontos megemlíteni, hogy a konferenciasorozat első napján az „öreg kollégisták" közül Pais Dezső tartott személyes hangú ünnepi beszédet, melyben felidézte kollégiumi éveit.[557] Ezt követően Bárczi Géza felszólította az „öregeket," hogy *„Hozzuk létre a kollégium baráti körét!"* [558] A baráti kört már a kollégium újjászervezésekor meg akarták indítani, de ehhez a felsőbb hatóságok nem járultak hozzá, így kezdetben kötetlen formában találkoztak az „öregek" a fiatalokkal. Bárczi felszólítása után végre megindulhatott a szervezeti formák kialakítása is.[559] A szocialista rezsim miatt azonban évekig húzódott az egyesület létrehozásának ügye, hiszen a hatalom nem szerette az alulról jövő kezdeményezéseket. Végül az ELTE rektora 1978. május 25-én hagyta jóvá az Eötvös József Kollégium Baráti Körének Szabályzatát. A baráti kör 1979. május 29-én, Horváth János születésének 100. évfordulóját köszöntő ünnepi megemlékezéséhez kapcsolódva

[556] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Eötvös Kollégiumi Napok. Meghívó az Eötvös József Kollégium Lenin-centenárium, hazánk felszabadulásának 25. évfordulója és a kollégium alapításának 75. évfordulója alkalmából tartandó rendezvényeire.

[557] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Eötvös Kollégiumi Napok. Meghívó az Eötvös József Kollégium Lenin-centenárium, hazánk felszabadulásának 25. évfordulója és a kollégium alapításának 75. évfordulója alkalmából tartandó rendezvényeire.
Pais Dezső volt egyébként az egyik legnagyobb híve annak, hogy újjáalakuljon a kollégium, bizalma nagyon jólesett az igazgatónak. Segítségével ismerkedett meg Tóth Gábor az egyik leghíresebb kollégistával, Horváth János irodalomtörténésszel. *„Többször elvitt hozzá látogatóba. Az első látogatásom során úgy mutatott be: »itt hozom azt az embert, aki újjá akarja teremteni a kollégiumot.« Ekkora megbecsülést egy régi collegistától sem kaptam."* – írta később Tóth. TÓTH 2011. 792.

[558] TÓTH 1989. 144.

[559] TÓTH 2011. 792.

tartotta meg alakuló közgyűlését, ahol a megjelentek egyhangúlag elfogadták a szabályzatot.[560]

Az 1970-es ünnepségsorozat záró rendezvényén, április 25-én Székely György bölcsészkari dékán mondott beszédet, melyben kiemelte, hogy a régi Collegium hagyománya *„azért volt büszkén felidézhető (...) mert a kollégium a maga keretei között óvott a letűnt rendszer szélsőséges megnyilvánulásaitól, kritikai gondolkozásmódjával nem kevés tagját készítette elő a felszabadulás és szocialista építés megértésére, szolgálatára. Ehhez azért volt természetszerűen és szervesen kapcsolható a Lenin-centenárium és a felszabadulási évforduló ünneplése, mert a bár kevés legjobbak és legmélyebben gondolkodók már a 30-as években itt a kollégiumban is magukévá tették a marxizmus-leninizmus elveit, mert a kollégium újabb nemzedékei már a felszabadult országban nőttek fel, szocialista szellemben gondolkodnak és fejlődnek."*[561]

1970-ben emellett igényes kultúrműsorra is sor került. November 19-én a kollégiumban Olsvay Imre, az MTA Népzenekutató Csoportja tagjának rendezésében Bartók-emlékestet tartottak. A kollégium diákjai mellett a Zeneművészeti és a Színművészeti Főiskola tagjai adták elő a nagy zeneszerző műveit, továbbá az Egyetemi Énekkar Baross Gábor vezetésével, és fellépett Almásy László zongoraművész is.[562] Mivel Tóth Gábor igazgató 1970 végén betöltötte 50. életévét, a kollégisták tréfás kabarét, „pentenáriumot" rendeztek a tiszteletére. Mivel abban az évben, a Lenin-centenárium miatt még a csapból is a bolsevik politikus folyt, ezért a kollégisták a „marxizmus-leninizmus tudományos eszköztárával elemezték Tóth pedagógiai aranyköpéseit, különös eszmefuttatásait (pl. az egyetemi hallgató büdös zoknijáról).[563]

[560] PUSZTAI 1989. 151.

[561] SZÉKELY 1980. 35.

[562] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó. 1970. november 19.

[563] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

1975 novemberében az Eötvös Kollégiumi Napok keretében került sor az alapítás 80. évfordulójának megünneplésére. Az ünnepi beszédet ezúttal Mód Péter diplomata, az 1932-es kollégiumi „kommunista szervezkedés" egyik résztvevője tartotta. Méltató szövegében mintha sűrítetten megjelent volna mindazon kép és toposz, amit a kollégium vezetősége 1956–1957-től kezdve folyamatosan közvetített saját történetéről a kommunista hatalom felé: az alapítástól kezdve erőteljesen jelenlevő francia orientáció, a Collegium mint a demokratikus pedagógia szigete, az egykori kollégisták „nagyszámú" részvétele az 1919-es Tanácsköztársaság működtetésében, az 1932-es „kommunista összeesküvés" szerepének túlhangsúlyozása. Mód szerint, noha voltak olyan diákok, akik az elitképzőből kikerülve a tudomány „arisztokratái" és szakbarbárok lettek, a többségre a demokratikus szellem gyakorolt egész életre szóló hatást: *„A »család« szervezete gondoskodott arról, hogy mindenki volt vezetett és vezető, mindenki több »szerepben« élt. A több szerep viszonyt élménnyé tette számunkra a vezetés, a feladatvállalás felelősségét és fegyelmét, mert vezetni. parancsolni az tud, aki megtanult engedelmeskedni."*[564] A demokratikus légkör, a kritika és az önkritika, a magukkal szemben támasztott magas követelmények vezettek ahhoz, hogy többen érdeklődni kezdtek a baloldali eszmék iránt: *„Sem 1919, sem 1932, sem a fasizmus elutasítása nem volt véletlen. Következmény volt. Azok, akik kritikai szellemben nőnek fel, akik szakterületükön a leghaladóbb, legmodernebb munkamódszereket keresik és művelik, azok a társadalom problémái felé fordulva is eljutnak a leghaladóbb eszmékhez, a marxizmushoz, eljutnak az embertelenség visszautasításához."*[565] Mód ezután a Rákosi-kor bűnéül rótta fel, hogy a kollégiumban nem győzedelmeskedhetett végérvényesen a Szovjetunióban már uralomra jutott ideológia:

[564] Mód 1980. 58.
[565] Uo. 59.

„Ama 50-es évek nem tűrhették a pedagógiában és a tudományban sem a szabad és független szellemet. Így vált az Eötvös – diákszállóvá. A NÉKOSZ-kollégiumok egyidejű megszüntetésével így szakadt meg egy időre a magyar kollégiumi mozgalom. Így maradt az Eötvös – történelmileg is – sziget. Így nem telítődhetett meg marxista tartalommal független, szabad szellemisége. És ez volt az igazi tragédia. Ezért érezhették a döntést joggal helytelennek sokan a volt kollégisták közül."[566] Végezetül Mód kitért arra is, hogy az „új" kollégium a „réginek" a folytatása, de mégis más, mert a megváltozott társadalmi körülmények között megváltozott feladata is van az intézménynek. Fel lehet idézni a „régi" Collegiumot, mert az *„az akkori kor lehetőségei közt feladatát teljesítette. De a visszaemlékezés hatása alatt a mai kollégiumban ne a régit keressük és hiányoljuk, mert a mai kollégiumnak új, szélesebb feladatai is vannak."* A mai Magyarország kollégiumai *„olyan fiatalokat küldjenek ki az életbe, akiknek szakmai színvonala, tudatos társadalmi tevékenysége biztosítsa azt, hogy tanárnak lenni rangot jelentsen."*[567]

A kollégium ifjúsága elhatározta, hogy az intézmény alapításának 80. évfordulójára „Eötvös Kollégiumért" emlékérmet alapít, és ennek adományozásával köszöni meg azoknak az áldozatos munkáját, akik segítették az „új" kollégium életét. Az emlékérmet Borsos Miklós szobrászművész készítette. Az első kitüntetettek között volt Kádár János, Polinszky Károly, Óvári Miklós, Czine Mihály, Gyergyai Albert, Keresztury Dezső, Kovács István, Mód Péter, Ortutay Gyula, Sőtér István, Szabad György, Székely György és Tóth Gábor igazgató.[568]

Az alapítás 85. évfordulóját 1980 áprilisában ünnepelte a kollégium. Ismét az Eötvös Kollégiumi Napok (április 24–26) keretében került sor az ünnepi közgyűlésre. Az ünnepség

[566] Uo.
[567] Uo. 60–61.
[568] Szabó 1980. 55.

során az igazgató bejelentette, hogy a közgyűlés előtt a kollégium vezetése „Eötvös Kollégiumért" emlékérmet adott át Aczél Györgynek, a minisztertanács elnökhelyettesének, megköszönve a kollégiumi nevelésben kifejtett tevékenységét.[569] Köpeczi Béla, a Baráti Kör elnöke mondott ünnepi beszédet, melyben felidézte a „régi" Collegium légkörét: *„Sokat és sokan beszéltek a múltban a kollégisták individualizmusáról. Aki a kollégiumban, a kollégiumi családokban élt, az tudja, hogy milyen nagy volt a közösség ereje, egyszerre kényszerítő és felszabadító hatása. Igaz, hogy a kollégium az egyéniség kibontakozásának lehetőségeit megadta, de az érték jegyében s az értékről a közösség szigorúan ítélt. Most, amikor korunkban olyan sok szó van az ember önmegvalósításáról, azt hiszem, nem érdektelen felidézni a kollégiumnak ezeket a tapasztalatait."*[570]

1971-ben az ELTE BTK Dékáni Tanácsának határozata értelmében a kar november 7-i ünnepségét november 4-én a kollégiumban tartották, az intézmény biztosította a kultúrműsort. A kommunista állampárt számára kiemelten fontos volt a bolsevik hatalomátvétel évfordulójának megünneplése, ezt akármelyik intézményre nem bízhatták. Az, hogy az ország legnagyobb egyetemének bölcsészkara a kollégium mellett döntött, nyilvánvalóan annak a jele, hogy nem tartottak az ott lévő esetleges „ellenzéki légkörtől". Kádár János 1969-es látogatása nyilvánvalóan legitimálta az intézményt a „vonalasabb" párttagok számára is. Az 1971-es novemberi kollégiumi műsoron előadásra került *Gorkij börtöne a Péter-Pál erődben* (Tornai József), *A föld kapitánya* (Szergej Jeszenyin) és az *Újra Leninről* (Páskándi Géza) című művek, emellett részleteket olvastak fel Jevgenyij Jevtusenkónak *Tartsatok kommunistának!* és Leninnek *Az ifjúsági szövetségek feladatai* című írásaiból. Az ünnepségen ismét a Zeneművészeti Főiskola hallgatói zenéltek, kb. 15–20 perces műsoruk zárta az estet.[571] Egy évvel később ismét a Ménesi út 11–13. alatt rendezték meg az ünnepséget, mert a bölcsészkar abban az évben sem rendezett központi megemlékezést.[572] A bolsevik história legfontosabb ünnepére így ismét a Kollégiumban emlékezett a BTK: 1972. november 3-án Huszár Tibor egyetemi docens beszédével vette kezdetét a rendezvény. A kb. félórás műsor az előző évihez hasonló képet mutatott: ismét elhangzott a *Tartsatok kommunistának!*, de bekerült a műsorba Alekszandr Blok *Tizenketten*, Majakovszkij *Önagyonülésezők* és Ladányi Mihály *Lenin* című verse is.[573] Néhány nappal később viszont már egy valóban értékes, fontos eseményre emlékeztek a kollégisták: a nagyenyedi Bethlen Kollégium alapításának 350. évfordulójára. Az intézmény szavalócsoportja erdélyi, illetve erdélyi származású szerzők (Bethlen Miklós, Bod Péter, Sütő András, Kemény Gábor, Váró Ferenc, Ujfalvy Sándor, Áprily Lajos, Jékely Zoltán)[574] műveit adta elő.[575] 1974. november 5-én újra a kollégiumban tartotta a bölcsészkar a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom" emlékünnepségét. Az Internacionálé után Székely György dékán nyitotta meg a rendezvényt, Ancsel Éva egyetemi docens tartott beszédet. A közönség ismét hallhatott Blok-, Majakovszkij-, Jevtusenko-, és Lenin-műveket, az unalmas, kötelező megemlékezésbe csupán a bejátszott Beethoven- és Bartók-zene vitt némi változatosságot.[576] Mindez azonban nem volt elég ahhoz, hogy megtöltsék a kollégium nagy társalgóját, a részvétel *„kiábrándítóan*

[569] SZABÓ 1980. 135.
[570] KÖPECZI 1980. 137–138.

[571] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1971. november 1.
[572] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójának megünneplése. 1972. szeptember 26.
[573] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1972. október 19.
[574] Jékely Zoltán egyébként 1931 és 1935 között az Eötvös Kollégium tagja volt.
[575] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1972. november 9.
[576] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 57. évfordulója alkalmából rendezendő kari ünnepség műsora.

alacsony" volt Fazekas Tibor diákbizottsági titkár szerint.[577] 1975. november 4-én újra a kollégium adott teret a kari megemlékezésnek, a munkásmozgalomhoz, illetve kisebb részben az orosz irodalomhoz köthető kultúrműsort Muszorgszkij-, Liszt- és Chopin-művek színesítették.[578]

Mivel Tóth Gábor igazgató mindig is fontosnak tartotta a „régi" Collegium emlékének ápolását, a múlt örökségének tudatosítását a kollégistákban, 1972 őszén levélben kérte a Fővárosi Tanács IX. kerületi Tanács VB Művelődésügyi Osztályától, hogy engedélyezzék az Eötvös Collegium első épületének emléktáblával való megjelölését. Az igazgató felhívta a figyelmet arra, hogy a kerülethez tartozó Gönczy Pál u. egykor Csillag u. volt, és 2. száma alatt kezdte meg működését 1895-ben az Eötvös Loránd által alapított tanárképző internátus, ahol olyan kiemelkedő személyek nevelődtek, mint Kodály Zoltán, Novobátzky Károly, Gombocz Zoltán, Horváth János, Szekfű Gyula, Zemplén Géza, Balázs Béla, Mauritz Béla, Szabó Dezső, Kuncz Aladár, Laczkó Géza, Eckhart Ferenc, Trócsányi Zoltán, Vendl Aladár *„és még sokan mások"*. Az igazgató hozzátette: *„Úgy gondolom, hogy e néhány név bizonyítja, hogy egy olyan intézményről van szó, amely a magyar kultúra történelmében kiemelkedő szerepet vitt."*[579] A Művelődési Osztály támogatta a tervezetet, így 1972. november 3-án az Eötvös József Collegium első épületére emléktáblát avathattak a kollégisták.[580]

1973-ban nagy elismerésben részesült a kollégium. Április 28-án az Eötvös József Kollégium kapta meg először az országban a már említett „Kiváló Kollégium" címet.[581] Az erről szóló oklevelet Polinszky Károly művelődésügyi miniszterhelyettes adta át az igazgatónak. A kitüntetéssel tulajdonképpen a hatalom hivatalosan is elismerte a szakkollégium létjogosultságát. Beszédében a miniszterhelyettes méltatta a kollégium hagyományait, az elért eredményeket. Úgy vélte, a kollégium *„cselekvő, életképes közösség, amelynek tagjai szűnni nem akaró buzgalommal keresik azokat a lehetőségeket, tevékenységi területeket, ahol felkészültségük alapján a legtöbbet tehetnek országos ügyek megoldásában. A hallgatók reális életismeretének, újat akarásának, az önmegvalósításnak, a kollektív ifjúsági munkavállalásnak szép példái a Kollégiumi Napok rendezvénysorozatai, a Nemzeti Pantheon létrehozásában vállalt munka, a kerület munkáskollektíváival kötött szerződés, az 1968-ban első alkalommal megrendezett nyári bentlakásos előkészítő tanfolyam, a felvett fizikai dolgozók gyermekeinek intenzív előkészítő nyelvtanfolyama, az elsőévesek munkájának rendszeres támogatása."*[582] A szép szavak mellett az intézmény pénzt is kapott a minisztériumtól: Polinszky az ünnepségen jelentette be, hogy a művelődésügyi miniszter a „Kiváló Kollégium" cím elnyerése alkalmából 116 000 forintot adományozott az 1973-as évre a kollégiumnak.[583] Az intézmény állami elismerése hozzájárulhatott ahhoz, hogy az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály Társadalomtudományi Intézete által készített, az értelmiség helyzetéről és összetételéről szóló kutatás záró tanulmányában ezt írták: *„Vizsgálni kell (...) az ún. »elitképző« kollégiumok összetételét és munkáját. Az Eötvös Kollégium pozitív tapasztalatait a kollégiumi munka minőségének javítása érdekében hasznosítani kell."*[584]

[577] EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. A Kollégiumi Bizottság titkárának (Fazekas Tibor) beszámolója a végzett munkáról. 1975. február 20.

[578] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. A november 7-i ünnepség műsora. 1975. november 7.

[579] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1972. október 4.

[580] EJC DL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó. 1972. november 3.

[581] TÓTH 2011. 789.

[582] POLINSZKY 1980. 44–45.

[583] Uo. 46.

[584] MOL M-KS 288. f. 41/229. ő. e. 61.

A március 15-i megemlékezések sem szakadtak meg a hetvenes években. A Kollégium továbbra is színvonalas műsorokkal emlékezett meg az 1848-as forradalom kitöréséről. Az évtized elején az egyetemi ifjúság egyre nagyobb tömegben vett részt március 15-e megünneplésében, melyek többször rendszerellenes tüntetésekké alakultak. 1971 előtt csak néhány tucatnyian mertek önállóan ünnepelni: a hatvanas években még alig néhányan mentek el a Petőfi-szoborhoz koszorúzni, az évtized első felében egyébként egyszer pár Eötvös-kollégista (Salamon Konrád, Rózsa Endre, Horváth Jenő stb.) is lerótta kegyeletét a nagy költő emlékművénél, de rajtuk kívül senki sem volt ott.[585] Egy évtized múltán jelentősen megváltozott a helyzet: 1971-től az ünneplések száma százas, később ezres nagyságrendet is elért, és más városokra is átterjedt.[586] Voltak, akik az aradi vértanúk napján, október 6-án is emlékeztek. 1971. október 6-án Mehlhoffer Péter, az Országos Gumiipari Vállalat könyvtárosa és fiatal költő a Múzeumkertben spontán beszédet tartott a jelenlévő 30–35 embernek, melyben az aradi 13 emlékét méltatta, továbbá kétségbe vonta a szólás- és gyülekezési szabadság érvényesülését. Elszavalta Utassy József *Zúg Március* című versét is, mely azt bizonyítja, hogy a kollégiumon kívüli körök is ismerték és szavalták ekkoriban a rendszerellenes hangú költeményt,[587] mely valódi gyúanyagnak számított azokban az években.[588] Az ünnepségen besúgók is jelen voltak, így Mehlhoffert néhány társával együtt csakhamar letartóztatták. A férfi 2 évi szabadságvesztést kapott, társait is hónapokra ítélték

[585] Salamon Konrád személyes közlése (a szerző birtokában).
[586] TABAJDI–UNGVÁRY 2008. 364.
[587] ÁBTL 3. 1. 9. V–159297/1. 56–58. p. Határozat terheltté nyilvánításról. 1971. október 8.
[588] SZŐNYEI 2012b. 226.

garázdaságért, szervezkedésért és uszításért.[589] A szellemet azonban már nem lehetett visszatuszkolni a palackba.

1972. március 15-én Budapesten minden korábbit meghaladó tömeg ünnepelte a forradalmat. Több helyen fordult elő „rendzavarás", összesen 88 főt állítottak elő. A „Tüntetők" fedőnevű bizalmas nyomozás eredményeként 15 fő kapott börtönbüntetést, 17-en pénzbírságot, ketten rendőri felügyelet alá helyezést kaptak.[590] A megemlékezéseken egykori Eötvös-kollégisták is részt vettek, pl. Utassy József, Galántai Ambrus[591] vagy Földes László (Hobo), aki csak rövid ideig (1966–1967) volt kollégista, mert 1967-ben összeférhetetlenség és aszociális viselkedés miatt kirúgták a bölcsészkarról.[592] Az előállított gimnazisták egyikének történelemkönyvében megtalálták a *Zúg Március* kézzel írt beleírt záró sorait (*„Talpra, Petőfi! Sírodat rázom/ szólj még egyszer a szabadságról!"*). A költemény a II. kerületi irodalmi színpad *Hej, forradalmak* c. műsorán is szerepelt.[593]

A következő év március 15-i ünnepségeire komoly erőkkel készült a hatalom: a KISZ „Forradalmi Ifjúsági Napok" rendezvénysorozatával próbálta meg kifogni a szelet a vitorlákból. Egyrészt hivatalos programokat szerveztek az összes „problematikus" emlékhelyre (Múzeumkert, Batthyány örökmécses, Petőfi-szobor), másrészt pedig összekötötték március 15-e és március 21-e, a Tanácsköztársaság kikiáltásának napját április 4-ével, a „felszabadulás" emléknapjával. A kirendelt ünneplők mellett mozgósították a Munkásőrséget és 600 ifjúgárdistát, akik kordont vontak az emlékhelyek köré. Március 15-e előtt 11 személyt helyezett a rendőrség előzetes

[589] TABAJDI–UNGVÁRY 2008. 363–364.
[590] TABAJDI–UNGVÁRY 2008. 364–365.
[591] GALÁNTAI 2011. 919–920.
[592] SZŐNYEI 2005. 406.
[593] SZŐNYEI 2012b. 226.

letartóztatásba, 13 személyt szabadlábon terheltté nyilvánították, 10 főt rendőrhatósági felügyelet alá helyeztek. Ennek ellenére mégis rendszerellenes tüntetésre került sor, a Petőfi-szobornál két alkalommal is bevetették a KISZ Ifjú Gárda egységét és a Munkásőrséget a tömeggel szemben. A fővárosban 634 előállításra és személyi igazolvány bevonására került sor, a felelősségre vontak között 238 KISZ-tag, sőt négy KISZ-titkár is volt.[594] Az évtized során folytatódtak a tüntető megemlékezések, melyeken az újabb Eötvös-kollégista generációk is részt vettek: többen káposztafej nagyságú kokárdával vonultak a tömeggel végig a Váci utcán, a Duna-parton, a Lánchídon, általában Utassy Józseffel együtt.[595]

Ebben a feszült időszakban Tóth Gábor igazgató újabb elemmel akarta bővíteni az Eötvös Kollégium március 15-i ünnepségeit. 1973. január 26-án, Petőfi Sándor születésének 150. és a szabadságharc 125. évfordulója alkalmából a kollégium vezetője tervezetet nyújtott be a Ménesi úti intézményt mindig támogató Székely György bölcsészdékánhoz, hogy az egyetemi ünnepséget tartsák az Eötvös Kollégiumban.[596] Az igazgató februártól novemberig tartó ünnepségsorozatot tervezett, amelybe egy nagyszabású Petőfi-kiállítás tervét és egy emléktábla fölavatását is belevette. Ez utóbbi lett volna a Bécsi Légió emlékműve, amely a kollégisták március 15-i ünnepéből kézzel fogható szimbólummal rendelkező intézményt teremtett volna. Az emléktábla ötlete Kovács István nevelőtanártól származott. A kevésbé ismert Bécsi Légió olyan nemzetközi brigád volt, melynek tagjai a magyar szabadságharcért fogtak fegyvert. Kétszázan közülük részt vettek 1849.

594 Tabajdi–Ungváry 2008. 367.

595 Pintér 1989. 293.

596 Már korábban is volt arra példa, hogy az Eötvös Kollégium otthont adott az egyetem valamely rendezvényének, de ilyen nagy szabású programot még nem kezdeményezett. Ahogyan ifj. Arató György írta: „*Ez a kutató szemében a meggyökerezett intézményi tekintély jele.*" Arató 2011. 414.

május 21-én a budai vár visszafoglalásában is. Mivel „internacionalista" csoport voltak, emlékük méltó megörökítése az oktatáspolitikai diskurzusba is illeszkedett.

Ám a tervet nem hagyta jóvá az ELTE, valószínűleg élénken élt még a fejekben az 1972-es március 15-i tüntetés, ráadásul 1973-ban – mint már említettük – megismétlődtek a forrongások. Így az 1973. évi nagy ünnepségsorozatból kimaradt az emléktábla-avatás. A forradalomra emlékező kultúrműsor viszont a szokásos igényességgel ismét megrendezésre került a kollégiumban, Petőfi Sándor születésének 150. évfordulójával összekötve. Az ünnepi előadást ismét Szabad György tartotta, a szabadságharc költőjének verseit kollégisták szavalták, az ünnepség után pedig Székely György dékán nyitotta meg a Petőfi-emlékkiállítást.[597] A dékán segítségét öt nappal később levélben köszönte meg Tóth Gábor igazgató, kiemelve, hogy az ünnepség „*nagy hatással volt hallgatóinkra és több napon keresztül a szobaközösségekben másról sem beszéltek, mint az ünnepségről*". A kollégium vezetője úgy vélte, hogy a diákok nevelése szempontjából több hasonló megemlékezésre volna szükség.[598]

A következő évben már megvalósulhatott az emléktábla-avatás, hála az igazgató szervezőmunkájának. Az emléktábla felavatására májusban került sor, de természetesen az az évi március 15-i műsor sem maradt el a nagy társalgóban. Mivel a készülő emléktábla látszólag a magyar szabadságharc iránti nemzetközi összefogásra hívta fel a figyelmet, ezért az 1974-es műsor is kellően „internacionalista" volt: külföldi alkotók (többek között Miczkiewicz, Heine, Prus, Whitman stb.) művei hangzottak el. A beszédet a „régi Collegium" egyik tagja, Németh G. Béla irodalomtörténész, egyetemi docens tartotta.[599] A március 15-i műsor után több mint két hónap elteltével

597 EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó. 1973. március 5.

598 EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó. 1973. március 20.

vel került sor a Bécsi Légió emléktáblájának felavatására. 1974. május 21-én, az utolsó budavári roham 125. évfordulóján a Hazafias Népfront Országos Tanácsának nevében a szervezet alelnöke, Ortutay Gyula akadémikus átadta a kollégista ifjúság új, nemzetközi emlékművét a vár tövében. A közösség helyhez kötötten emlékezik, a kollégisták 1974-től olyan helyen idézhették fel 1848/1849-et, amely a valóságban is szerepet játszott a szabadságharc történetében.[600] A Bécsi Légió emléktáblája látszólag nemzetközi, internacionalista emlékmű, az Eötvös Kollégium leghaladóbb, antinacionalista hagyományainak méltó megjelenítője, valójában azonban a hatalom által megbízhatatlannak tartott ifjú értelmiségi közösség nyílt emlékezőhelyévé vált. Az emléktábla az aktuális historizálás tipikus esete. Érdekesség, hogy az emlékmű a „bécsi nemzetközi brigádokra" emlékeztet, holott ezt a kifejezést addig csak a spanyol polgárháborúban harcoló baloldali csoportokra használta a párttörténetírás.[601] Az emléktábla megkoszorúzása mindig szervezett rendben, tanári (és a visszaemlékezések szerint állambiztonsági) felügyelet alatt történt, kb. 15–30 diák részvételével.[602] A következő, 1975. évi március 15-i ünnepi beszédet a kollégium 1969-ben végzett tagja, Gergely András, az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa, Szabad György tanítványa tartotta.[603]

A hetvenes években is változatos programok, műsorok közül választhattak a hallgatók. Az 1972. április 20–22. közötti Eötvös Kollégiumi Napokon tudományos ülésszakokat rendeztek, az irodalomtudományi szekció elnöke Bodnár György volt (Nagy László, Földényi László, Merva Mária, Gedeon

[599] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Ünnepi műsor. 1974. március 15.
[600] A helyek kitüntetett szerepéről az emlékezés során: KESZEI 2010. 18–19.
[601] Köszönettel tartozom Ress Imrének az észrevételért.
[602] ARATÓ 2011. 414–417.
[603] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Ünnepi műsor. 1975. március 4.

Mária és Timafy Ildikó olvasta fel ezen dolgozatát), a történettudományi szekción Szabad György elnökölt (itt Fröhlich Ida, Kálmán Béla, Orosz Anna, Vissi Zsuzsa, Zsurka Ágnes és Simon István olvasta fel a dolgozatát). A politikai ankét vitavezetője Tőkei Ferenc volt, a kultúra és a politika kapcsolatát tárgyalták meg. Több irodalmi összeállítás is szerepet kapott a műsorban: *Fénye a szónak* címmel finn verseket adott elő a Kollégiumi Szavalókör, majd Czine Mihály előadása után Nagy László költő volt az Eötvös Kollégium vendége. Április 22-én, Kovács István bevezetője után „Ne menj messze földre lakni" címmel csángó költeményeket és népdalokat hallgathattak a kollégisták Péter Ilona és Faragó Laura előadásában.[604]

1973. október elején testnevelési tudományos konferenciát tartottak, melyre meghívták Sebes Gusztávot, az aranycsapat egykori szövetségi kapitányát is.[605] 1974. március 25-én a Magyar Rádió Irodalmi Osztálya a Kollégiumban vette fel Ratkó József költő *Magyar Múzsa – „Éneklő időt"!!!* című műsorát, melyhez Czine Mihály mondott bevezetőt. Ratkó verseit olyan kiváló színészek szavalták, mint Básti Lajos, Szabó Gyula, Szemes Mari vagy Szokolay Ottó.[606] 1977-ben a rádió ismét az intézményt választotta felvétel helyszínéül: novemberben Nemes Nagy Ágnes munkásságáról készítettek műsort, a költőnő és Mándy Iván részvételével. Nemes Nagy megzenésített gyermekverseit a Sebő-együttes adta elő.[607] 1978 márciusában a Magyar Rádió az erdélyi Szilágyi Domokosról készített műsort a kollégiumban, a bevezetőt Pintér Lajos költő, egy néhány évvel korábban végzett kollégista

[604] EÖTVÖS KOLLÉGIUMI NAPOK 1972. április 20–22. Meghívó és program. Az eredeti dokumentum Kósa László tulajdonában.
[605] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1973. szeptember 27.
[606] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó. 1974. március 25.
[607] EJCMDL 135. doboz, 255. dosszié. 854–31–32–281/77.

tartotta, Szilágyi verseit többek között Ruttkai Éva, Hegedűs D. Géza és Bálint András adta elő.[608] 1978 novemberében, az Eötvös Napokon fiatal somogyi lírikusok mutatkoztak be a Ménesi úton. A fiatal költők *Vaspróba* néven szerveződtek 1973-ban, elindulásukban kulcsszerepet játszott Fodor András, a „régi" Eötvös Kollégium egykori növendéke, és Szijártó István, az „új" Eötvös Kollégium korábbi tagja. A *Somogy* c. folyóirat irodalmi rovatát vezető Fodort 1973-ban bízta meg Szijártóval és Tüskés Tibor irodalomtörténésszel együtt a KISZ Somogy megyei bizottsága, hogy a fiatal alkotókat külön táborba gyűjtse össze. Első antológiájuk 1975-ben jelent meg, a *Vaspróba* második része 1977-ben látott napvilágot, ennek kapcsán utaztak fel a fiatal költők a kollégiumba. Szijártó István bevezetőjében kiemelte a somogyi alkotók és az Eötvös Kollégium kapcsolatát, utalva Gyergyai Albert, Fodor András és Papp Árpád munkásságára, kiknek írásai a műsorban is szerepeltek.[609] Az említett Fodor András köszöntőjében biztatta a fiatal vidéki tollforgatókat, és szerkesztőtársaival együtt reményét fejezte ki abban, hogy a kollégium közönségét is sikerül a műsorral meggyőzni arról, *„hogy Somogy nemcsak a lokálpatrióta hevület szerint ország, de csakugyan olyan vidék, ahonnét országos igénnyel, igazi tehetségek jönnek"*.[610]

1974. november 4-én *Ősz a költészetben* címmel a kollégium irodalmi színpada adott műsort, a szavalatok között szerepelt Berzsenyi Dániel, Csokonai Vitéz Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Vajda János, Ady Endre, József Attila, Tóth Árpád, Weöres Sándor, Füst Milán, Keszthelyi Zoltán és Radnóti Miklós egy-egy verse.[611] Az est az az évi Eötvös Kollégiumi Napok nyitórendezvénye volt. Másnap délután megemlékeztek a bolsevik hatalomátvételről, este viszont már Csoóri Sándor költővel beszélgethettek a hallgatók. November 6-án négy szekcióból álló tudományos ülésszak volt: történelmi, régészeti, szociológiai és irodalmi előadások hangzottak el. November 7-én megkoszorúzták a néhány hónapja felavatott Bécsi Légió emléktábláját, utána az 1848–1849-es szabadságharc nemzetközi légióiról szóló referátumokat hallhattak a diákok.[612] Az intézmény kommunista tagjai is aktivizálták magukat: a kollégiumi pártaktíva néhány héttel később irodalmi estet rendezett, melyre meghívták a *Napjaink* című Miskolcon megjelenő irodalmi és kulturális folyóirat munkatársait[613] (a lap egyébként teret adott a rendszer által egyáltalán nem kedvelt *Kilencek* költői csoport néhány tagjának, így közölte Kiss Benedek, Kovács István, Péntek Imre és Utassy József verseit is). November 29-én és december 6-án a Kollégiumi Pártaktíva meghívta Molnár Jánost, a Politikai Főiskola tanárát, hogy tartson előadást a rezsim által „ellenforradalomnak" bélyegzett 1956-os eseményekről. Első referátumában a történész október 23. okairól és előzményeiről beszélt, a második előadásán pedig a következményekről, arról, hogyan él az „ellenforradalom" a köztudatban.[614] Az elhangzottak a téma és a hatalmon lévő állampárt miatt természetesen hazugságokat, félremagyarázásokat tartalmaztak, mint ahogy Molnár János 1956-ról szóló könyve is... igaz, a benne felsorolt tények és adatok miatt mégsem volt teljesen haszontalan a mű, mert abban legalább lehetett valamit olvasni a levert forradalom eseményeiről, míg máshol a téma teljes elhallgatása volt jellemző.[615]

[608] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó. Magyar Múzsa.
[609] SZABÓ 1978b. 9.
[610] FODOR 1978. 9.
[611] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Ősz a költészetben (összeállítás magyar költők verseiből). 1973. november 4.

[612] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó az 1974. november 4–7-ig rendezett Eötvös-Kollégiumi napokra.
[613] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó az 1974. november 28-án, csütörtökön este 8 órakor az Eötvös Kollégiumban rendezendő irodalmi estre.
[614] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó.
[615] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

1975 májusának végén nyílt meg a kollégiumban Dormán László délvidéki magyar fotóművész, riporter és néprajzkutató kiállítása, mely az alkotó első önálló tárlata volt. Az újvidéki *Képes Újság* munkatársa ötven db szociofotót bocsátott az Eötvös Kollégium rendelkezésére, melyben a hetvenes évek jugoszláviai valóságát ábrázolta igen éles szemmel. Fényképeivel a vajdasági tájat s az ott küszködő emberek mindennapjait mutatta be. Az érdeklődők június 14-ig tekinthették meg a roskatag házakat, behegedt temetőket, üres csűröket, elhagyott szerszámokat, száraz földeket és földutakat ábrázoló fotókat. A műveltebb szemlélőnek joggal juthatott eszébe az 1930-as évek felrázó erejű szociofotósainak (pl. Lengyel Lajosnak vagy Haar Ferencnek) művészete eme képek láttán.[616]

1978-ban az Eötvös Kollégium jelentős feladatot vállalt az ELTE és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kapcsolatának erősítésében. Március 16-án a Ménesi úton rendezték meg a fogadással egybekötött Szabolcsi Estet, melyen részt vettek a megye vezetői, a fővárosban élő szabolcsiak, színészek, politikusok, közéleti személyiségek. Katona Béla főiskola docens előadást tartott Krúdy Gyula stílusáról, továbbá arról, hogyan jelent meg a Nyírség és a főváros a nagy író írásaiban. Az est meghívott vendége Krúdy Zsuzsa volt, az író leánya.[617] 1979. október 29-től november 2-ig Veszprémi Napokat szervezett az ELTE, ennek egy részét a kollégium nagytársalgójában tartották. A megyét képviselő tudósok a helyi tudományos-közművelődési tevékenységről, régészeti-történeti kutatásokról, és Veszprém vegyiparáról rendeztek kerekasztal-beszélgetést.[618] 1980. november 13-án a kollégisták

[616] K. Á. 1975. 6. és NÉPSZAVA 1975 6.

[617] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. „Szabolcsi Esték" forgatókönyve. 1978. február 20.

[618] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1979. október 22.

megtekintették Huszárik Zoltán *Csontváry* című filmjét, majd a rendezővel közösen elemezték. November 27-én Bethlen Gábor évfordulót tartottak a Ménesi úton Benda Kálmán, Czine Mihály és Tarnóc Márton részvételével. 1980. november 28-án a kollégiumban nyílt meg az a kiállítás, amelyet Katona József életéről, illetve *Katona József a művészetben* címmel rendeztek. Az anyagot a Bács-Kiskun megyei Tanács bocsátotta rendelkezésre. Este az említett megye vezetőivel lehetett beszélgetni a helyi távlati fejlesztési tervekről, és az értelmiség Bács-Kiskun megyei szerepéről. Az utóbbi két program az Eötvös Kollégiumi Napok keretében zajlottak le.[619] A Bács-Kiskun megyével való kapcsolat egyébként a korábbi évekre nyúlt vissza: 1974. december 5-én alakult meg a Bács-Kiskun Megyei Klub a megye tanácsa és az ELTE közös szerződése alapján. A társulás célja a főváros felsőoktatási intézményeiben tanuló Bács megyei hallgatók összefogása, valamint a megye megismertetése volt, ennek céljából számos sikeres rendezvényt szervezett. A klub révén a Ménesi úton élő egyetemisták 13 budapesti felsőoktatási intézmény kollégiumával építettek ki kapcsolatot.[620]

Mivel 1973. szeptember 11-én Augusto Pinochet megdöntötte a szocialista Salvador Allende kormányát Chilében, és a demokratikus jogokat felszámoló, az emberi jogokat súlyosan megsértő diktatúrát épített ki,[621] az Eötvös Kollégiumban 1974. október 17-én Chilei Szolidaritási Estet rendeztek, melyen Kerekes György adott elő.[622] Az 1967-es görög szolidaritási est után 1976-ban ismét a délkelet-európai nép felé fordult a kollégium figyelme. Április 30-án a kollégisták bemu-

[619] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 854–31–32–398/80. 1980. október 17.

[620] EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. A Kollégiumi Bizottság titkárának (Fazekas Tibor) beszámolója a végzett munkáról. 1975. február 20.

[621] VL 2005. 117–118.

[622] EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. A Kollégiumi Bizottság titkárának (Fazekas Tibor) beszámolója a végzett munkáról. 1975. február 20.

tatkozó estet rendeztek a magyarországi görög emigránsok irodalmi és néptánc-csoportja közreműködésével.[623] 1978. május 13-án német kulturális estet rendeztek a kollégisták, a műsort a német szakosok, az NDK-ból érkezett ösztöndíjasok és a mecseknádasdi Német Nemzetiségi Együttes közösen adta elő. A szervezésben a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége nyújtott segítséget, melynek képviselői is részt vettek az eseményen.[624] Délszláv és román nemzetiségi estre is sor került, ez utóbbit 1984-ben rendezték meg a gyulai Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének közreműködésével.[625] A hivatalos magyar–román viszony erre az időszakra már jelentősen megromlott, a kollégium több évre visszanyúló kezdeményezése a két nép kultúrájának kölcsönös megismerésére mindenképpen figyelemreméltó lépésnek tekinthető ebben az időszakban.

Az 1976-os Rákóczi-emlékév[626] egyetemi ünnepségeiből az Eötvös Kollégium igencsak kivette a részét. Április 15-én Köpeczi Béla akadémikus nyitotta meg a Rákóczi-szabadságharchoz köthető kiállítást, majd ugyanő tartott előadást a fejedelemről. Az előadás során a kollégisták II. Rákóczi Ferenc műveiből olvastak fel részleteket és korabeli zenedarabokat adtak elő.[627] A kiállítás – melyet Sipos Antal és Reisinger János rendezett – célja az volt, hogy a Rákóczival és korával kapcsolatos dokumentumok mellett a Rákóczi-kutatás tudománytörténetét is bemutassák. A könyveket az Eötvös Könyvtár, a kéziratok másolatait a Magyar Országos Levéltár bocsátotta a diákok rendelkezésére. Köpeczi előadása pedig

[623] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1976. március 10.
[624] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Német-est az Eötvös Kollégiumban. 1978. március 9.
[625] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 854–313–18/1984. 1984. január 18.
[626] Abban az esztendőben volt ugyanis a vezérlőfejedelem születésének 300. évfordulója.
[627] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1976. február 24.

egy idő után az akadémikus és az ELTE diákköri Rákóczi-ülésén már feltűnt fiatal irodalomtörténész-jelölt, Reisinger János közti beszélgetéssé alakult át.[628] A cikkíró arról nem tett említést, hogy a valóságban komoly vita bontakozott ki, mert Reisinger belekötött Köpeczi előadásába, és Rákóczi mély katolicizmusa mellett érvelt. Elképzelhető, hogy ennek szerepe volt abban, hogy Köpeczi és Aczél György elnyírta Reisinger ösztöndíját, amit egy franciaországi katolikus egyetem biztosított volna neki.[629]

Majdnem egy hónappal később ismét megrendezték a fiatal kollégista költők szerzői estjét, ezúttal három fiatal alkotóval: Baka Istvánnal, Nagy Gáspárral és Pintér Lajossal. Az est házigazdája Kovács István volt, a bevezetőt az elismert lírikus, Kormos István tartotta.[630] 1976. március 25-én *„Közép-Kelet-Európában élünk"* címmel Csoóri Sándorral rendeztek beszélgetést a Ménesi úton, főleg a népművészet és a 20. századi művészet, továbbá a magyar irodalom és történelemszemlélet összefüggéseiről. A beszélgetést Kiss Mihály kollégista indította el.[631] Csoóri ekkor már – Czine Mihályhoz, Kiss Ferenchez és másokhoz hasonlóan – a népi-nemzeti ellenzéki csoportosulás egyik emblematikus tagja volt.[632]

A „régi" Eötvös Collegium egyik legismertebb növendéke, Gombocz Zoltán születésének centenáriumát 1977. május

[628] VEREBÉLYI 1976. 1.
[629] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában). A rendkívül vallásos Reisinger korábban szintén konfliktusba kerülhetett valamelyik befolyásos párt-, vagy egyetemi vezetővel, mert 1976 februárjában megválasztása után lemondott a DB-titkári posztjáról, amire az 1965-ös Bollók-ügy óta nem volt példa a kollégium történetében. L. TÓTH 1989. 150. A hivatalos értesítés szerint Reisinger lemondására azért került sor, mert megszűnt a KISZ-tagsága: EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. 134–145/1976. Értesítés. 1976. április 12.
[630] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1976. május 13.
[631] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 1976. március 25-én, csütörtökön este vendégünk: Csoóri Sándor.
[632] STANDEISKY 2005. 270. és 325.

30–31-én ünnepelte a magyar tudományos élet. A megemlékezés-sorozatot a kollégium, az ELTE BTK, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya és a Magyar Nyelvtudományi Társaság rendezte. Május 30-án, délután az Eötvös Kollégium a XI. kerületi Tanáccsal együtt emléktáblát helyezett el a Ménesi út és a Gombocz Zoltán utca sarkán álló ház falára. Az emlékbeszédet Lőrincze Lajos tartotta.[633] Az elismert nyelvész, egykori kollégista kiemelte Gombocz és a kollégium közti kapcsolat szorosságát: *„A két név, Gombocz Zoltáné és az Eötvös Kollégiumé már régen elválaszthatatlanul összekapcsolódott; ha az egyiket kimondjuk, a másik azonnal felidéződik bennünk."*[634] Este a kollégisták irodalmi összeállításban emlékeztek meg az intézmény egykori vezetőjéről, és megnyitották az Eötvös Galéria Gombocz Zoltán emlékkiállítását. Az ünnepi beszédet Sőtér István tartotta.[635] Az akadémikus, Gombocz egykori hallgatója személyes hangon idézte meg volt igazgatójának széles körben tisztelt, legendás személyét, aki *„későn és tragikusan érezte át, hogy mit vesztett el, s az élet micsoda örömeiről és tapasztalatairól mondott le".*[636] Sőtér szerint Gombocz nem volt konzervatív, valójában megvetette a Horthy-korszak Magyarországának közviszonyait, s mélyen megrázta őt az intézmény kommunistáinak kirúgása, *„de csak elejtett megjegyzései árulták el, mennyire fájt neki a sorsuk, és mennyire aggódott a jövőjük miatt".*[637] Szólt az igazgató nevelési eszményéről is, úgy vélte, hogy az életre nevelte kollégistáit, *„s arra akart megtanítani, hogy a munka és az alkotás öröméért magunkat az élet legmélyebb örömeitől meg ne fosszuk. Munkára sarkallt, de arra is nyugtalanul felfigyelt, ha valaki a munkát, a tudományt az élet előli kibúvónak szánta."*[638] Beszéde végén elismerését fejezte ki Sőtér, hogy *„a mai Eötvös Kollégium oly tudatosan és következetesen őrzi Gombocz Zoltánnak és az egykori Eötvös Kollégiumnak hagyományát, emlékét. Megbecsülést és segítséget érdemel a mai Eötvös Kollégium vezetősége, és mindaz, amit ennek a kollégiumnak mai igazgatója, Tóth Gábor tett, a régi kollégium hagyományának ápolására, a mi legmélyebb együttérzésünkkel kell találkozzék."*[639] Reményét fejezte ki abban, hogy *„az egykori Eötvös Kollégium szervezete valamikor újból feltámad, s így ez az iskola az egyetem mellett másik s talán fontosabbik egyetemmé válhatik, olyan ráadásul, amilyenben részesülnünk életünk nagy ajándéka volt."*[640] Az ünnepség során az igazgató „Eötvös Kollégiumért" emlékérmeket adott át többek között Bakos Istvánnak és Szörényi Lászlónak, az intézmény irodalomtörténet tanárának.[641] Másnap a BTK egész napos tudományos ülésszakkal emlékezett Gomboczra, az egyetem egykori tanárára, ahol jelentős Eötvös-kollégista nyelvészek is előadtak Gombocz tudományos tevékenységéről, pl. Harmatta János, Ligeti Lajos, Kálmán Béla és Lakó György. Tóth Gábor Gombocz és a Collegium, Winkler Zsuzsa pedig a nagy tudós diákéveiről adott elő.[642]

1978. május 29-én Horváth János születésének 100. évfordulójára emlékeztek a hallgatók dolgozatokkal, emlékkiállítással és irodalmi összeállítással. A neves irodalomtörténész egykori lakóhelyén, a Bocskai út 27. sz. alatti ház falán emléktáblát avattak, a beszédet Barta János akadémikus, a „régi" Collegium egykori növendéke tartotta. Az ünnepség során került sor a „Kiváló Kollégium" cím másodszori átadására. Kádár János pártvezető levélben üdvözölte a kollégiumot a

633 Magyar Nyelv 1977. 385. és Szabó 1980. 65.
634 Lőrincze 1980. 71.
635 Szabó 1980. 65.
636 Sőtér 1980. 67.
637 Uo. 68.
638 Uo. 69.
639 Uo.
640 Uo.
641 Szabó 1980. 65.
642 Magyar Nyelv 1977. 382.

kitüntetés másodszori elnyerése alkalmából, a kitüntető oklevelet Knopp András oktatási miniszterhelyettes adta át. Ezután Tóth Gábor az intézményért kifejtett munka elismeréseként „Eötvös Kollégiumért" emlékérmet adott át többek között Bodnár Györgynek, az Irodalomtudományi Intézet főosztályvezetőjének, Bollók Jánosnak, az ELTE BTK latin tanszéke oktatójának és Szabolcsi Miklósnak, az ITI ügyvezető igazgatójának. Az est utolsó programja az Eötvös Kollégium Baráti Körének hivatalos megalakulása volt, ami úgy kapcsolódott a Horváth János-emlékesthez, hogy az „öreg kollégisták" elődszervezete, az 1921-ben alakult Volt Tagok Szövetségének maga Horváth volt az elnöke. *„Horváth úr tehát* – ahogy Tóth Gábor megjegyezte – *nemcsak tagja és nemcsak tanára volt a kollégiumnak, hanem alapítója és szervezője annak az összefogásnak, mely egybetömörítette a volt kollégistákat és szervesen kapcsolta őket az élő kollégiumhoz."* A létrejött Baráti Kör elnöke a pártvezetőséggel jó kapcsolatban álló Köpeczi Béla akadémikus lett.[643] Helyettesének Szabó Zoltánt, titkárnak Pusztai Ferencet választották. A rendes tagok közé bekerült többek között az idős népi író, Féja Géza, aki 1919-től volt az Eötvös Collegium diákja, továbbá az etnográfus Tálasi István, Margócsy József, a nyíregyházi Pedagógiai Főiskola főigazgatója, Bakos István és Óvári Miklós. Székely Györgyöt tiszteleti taggá választották. Tóth Gábor igazgató indítványozta, hogy a közgyűlés anyagi támogatásként évi minimum 1000 Ft-ot szavazzon meg a kollégiummal közös rendezvények támogatására. Ezt a jelenlévő 78 régi kollégista mind megszavazta.[644]

1979. március 21-én érdekes előadásra került sor a kollégiumban. A referátumot Bácskai Tamás, a Magyar Nemzeti

[643] Szabó 1978a. 5. és Szabó 1980. 87.

[644] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jegyzőkönyv az Eötvös József Kollégium Baráti Körének alakuló közgyűléséről. 1978. május 29.

Bank igazgatója tartotta, akit azért hívott meg Tóth Gábor, mert a hallgatók érdeklődést mutattak az ország pénzügyi helyzete iránt. Az ifjak számos kényes probléma iránt érdeklődtek, pl. könnyen kap-e a Magyar Népköztársaság nyugati kölcsönt? Mennyire KGST-érdek a konvertibilis forint? Hogy egyeztethető össze Románia saját nemzetgazdaságát előtérbe helyező politikája az internacionalista érdekekkel? Milyen mértékű Magyarország adóssága? Szükséges-e kis kihasználtságú, „HILTON-jellegű" hotelek építése, amikor nincs elég olcsó, jó szállodája az országnak? A provokatív kérdésekből látszik, hogy a kollégisták ezúttal sem hazudtolták meg önmagukat. Tóth Gábor arra kérte Bácskait, hogy a felvetett problémákat építse be előadásába, és az előadás után adjon lehetőségeket kérdezésre is.[645]

1979. november 1-jén több egykori, az Eötvös Collegiumhoz kötődő személyiségről emlékezett meg közgyűlésén a Baráti Kör. Ezen a napon a kollégium vezetősége és diáksága megkoszorúzta a Gönczy Pál utcai volt kollégiumi épületet és Bartoniek Géza sírját, majd a Ménesi úton Ligeti Lajos akadémikus beszélt az intézmény első igazgatójáról, akivel még az 1921-es felvételikor ismerkedett meg. A jeles nyelvtudós kiemelte Bartoniek Géza okos, józan bölcsességét, emberségét, és mindig jelenlévő igényességét. Ezután a tudóstanárképző internátus egyik legismertebb természettudósára, az 1916-ban az első világháborúban elesett Zemplén Győzőre, a kiváló fizikusra és tudományszervezőre emlékeztek, mert 1979-ben volt születésének 100. évfordulója. A tragikusan fiatalon elhunyt zseniális tudós életét és műveit a nagy társalgóban rendezett kiállításon mutatták be, melynek anyaga a nagykanizsai Landler Jenő Gimnázium diákjainak és Kovács László tanár gyűjtőmunkájára, illetve a kollégium levéltárában fellelhető iratanyagokra épült. Zemplén munkás-

[645] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 854–31–32–83/1979. 1979. március 14.

ságát Tarján Imre akadémikus méltatta, majd a 75 éves Keresztury Dezsőt, az Eötvös Collegium egykori igazgatóját köszöntötték. Király István irodalomtörténész, egyetemi tanár, Keresztury régi Eötvös-kollégista tanítványa beszélt az ismert költőről és tudósról. Előadásában igényébresztő egyéniségnek állította be Király Kereszturyt, olyan személynek, akinek erényei megegyeznek az Eötvös Kollégium erényeivel.[646] A dolognak csak az volt a szépséghibája, hogy maga a köszöntött nem volt jelen, ugyanis Keresztury, Kodály Zoltánhoz hasonlóan még a kollégium újjászervezésének kezdetén kijelentette Tóth Gábornak, hogy ő addig nem hajlandó belépni a Ménesi úti épületbe, amíg azt nem rehabilitálja a kormányzat. (Később mégis elment a kollégiumba, de akkor már nem Tóth volt az igazgató.)[647] Ez a magatartás érthető, Keresztury Dezső egész életét végigkísérő mély sebet kapott, amikor 1948-ban lemondásra kényszerítették igazgatói posztjáról a kommunisták.

A megemlékezések után a Baráti Kör rendezvényén Harmatta János akadémikus a tudományos utánpótlás és az egyetem kapcsolatáról beszélt. A nyelvész kritikusan szólt a szocialista Magyarország felsőoktatásáról, rámutatott arra, hogy a tudományos minősítésre várók előképzésében van a hiba, az aspirantúra jelenlegi rendszere antiszelekciót eredményez, ráadásul az ebben a formában megvalósuló egyéni képzés nélkülözi azokat az erőket, amelyek általában a tudományos csoportokban működnek. Harmatta az oktatás alapvető hibájának tartotta az alulképzési rendszert. *„A figyelem mindig a gyengébbekre irányul. Ma még az a fő feladat, hogy a mérsékeltebb szellemi képességűek ne maradjanak le a tananyag elsajátításában. De eközben sajnos nincs törekvés arra, hogy a jó színvonalúakat megfelelő képzési rendszerben képezzék."*[648] A nyelvész tehát olyan problémákra hívta fel a figyelmet, melyek évtizedek óta megoldatlanok voltak a létező szocializmus felsőoktatásában. Gondolatébresztő referátumához az Eötvös Kollégium, a modern polgári Magyarország egykori elitképzője adott méltó keretet. Harmatta után az egyetemi oktatás, a továbbképzés problémáiról beszélt Szabó Zoltán Gábor akadémikus is, aki követendő példaként említette a kollégium lépcsőházában is látható athéni iskolát, ahol a dialógus volt a tudomány elsajátításának legeredményesebb formája. Az Eötvös Kollégiumot úgy említette, mint azt az intézményt, amely *„korábbi progresszív hagyományai révén"* képes arra, hogy saját kollégiumi keretei között megvalósítsa a korszerű, igényes oktatás, tanulás formáit.[649]

1982-ben tartotta a kollégium Kodály Zoltán születésének századik évfordulóján a nagy zeneszerző és zenetanár emlékünnepélyét. Az emlékülést a Baráti Kör elnöke, Köpeczi Béla nyitotta meg, Kosáry Domokos professzor tartott ünnepi beszédet, az egyetemi énekkar Kodály-kórusműveket adott elő Baross Gábor karnagy vezényletével. A Felvidékről származó kollégista, Szvorák Katalin, aki később elismerésre méltó népdalénekesi karriert futott be, Kodály által gyűjtött dalokat énekelt, Szabó András pedig verseket szavalt. Az ünnepség során nyitották meg a Kodály és az Eötvös Collegium kapcsolatáról szóló kiállítást. 1983. április 21-én Szekfű Gyula történész születésének centenáriumát ünnepelte a kollégium. Az ülésszak elnöke a Baráti Kör vezetője, Szabó Zoltán Gábor volt, előadott Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc, Gergely András és Pamlényi Ervin. Az ülésszak az ELTE BTK tanácstermében volt, mert 1983 tavaszán még zajlott a kollégium épületének felújítása. 1983. október 20-án a Baráti Kör köz-

[646] Szabó 1979. 2.
[647] Tóth 2011. 783.

[648] Szabó 1979. 2.
[649] Uo.

gyűlésén a kollégium és a Budapesti Műszaki Egyetem közösen emlékezett Zemplén Géza kémikusra születésének 100. évfordulóján.[650]

Szakmai tevékenység a kollégiumban (1970–1984)

A hallgatók tanulmányi munkája a vizsgált időszakban egyenletesen alakult. A hetvenes években az egész kollégium tanulmányi átlaga 4,2 és 4,5 között mozgott. Általános, több éves tapasztalat alapján az I. és II. évben alacsonyabb átlagot értek el a diákok, míg a IV. és az V. tanévben az évfolyamok átlaga éveken át jeles volt. Fontos szerepe volt az I. évesek számára minden év elején megszervezett 10–12 napos (napi 6 órás) intenzív nyelvtanfolyam orosz, angol, francia és német nyelvből. A tanfolyamon az ELTE Budaörsi úti kollégiumának tagjai és a főváros fizikai dolgozóinak gyerekei is részt vehettek. A tanulmányi munkát továbbra is intenzíven segítette a rendszeres szakkollégiumi tevékenység: 1976-ban mintegy 8–10 csoportban (5–10 fő) tartottak szakmai órákat. Idegen nyelveket (angol, francia, német) 6 db 12 fős csoportban tanultak a kollégisták heti 9 órában. Az elsőéves történelem szakosoknak latin órákra kellett járniuk, a többi elsőéves a szaktárgyaknak megfelelő szemináriumokon vett részt.[651]

A nyelvoktatás fejlesztését 1971-től elősegítette a nyelvi laboratórium kialakítása. Elsősorban a beszéd- és a fordítási készséget igyekeztek fejleszteni. Az intézmény vezetősége arra törekedett, hogy kettő, kettő és fél év után állami nyelvvizsgát tehessenek a diákok.[652] Az 1980-as években nyelvvizsgázásra azzal is igyekeztek ösztönözni a kollégistákat, hogy sikeres állami vizsga esetén az intézmény kifizette a hallgató vizsgadíját.[653] 1971-től a francia nyelvet Nemes Tibor tanította, aki Tóth Gábor igazgatóságának kezdetén, 1956-tól volt a kollégium lakója. Az intézmény nyelvoktatását irányító személyként neki jutott az a feladat, hogy kialakítsa a nyelvtanítás anyagi és szervezeti feltételeit, s kidolgozza az oktatás tartalmát. Három éven át megszervezte és irányította a kollégium francia, angol és német nyelvű tanfolyamait, amelyeket kis csoportban és intenzív képzési formában szervezett meg. A kollégiumi nyelvoktatás korszerűsítése érdekében külön francia jegyzetet, illetve magnetofonanyagot készített.[654] Mellette Karakai Imre (1974–1975), Virágh Ibolya (1975–1979) és Fábián Ildikó (1976–1980) tartott még francia nyelvórát. Az angolt 1973-tól Gedeon Mária oktatta, a németet 1975 és 1980 között Rigó András, 1980-tól Horváth Géza. Szalay Ibolya 1975-től testnevelő tanárként dolgozott az Eötvös Kollégiumban.[655]

A Ménesi úton tartott szakórák elmélyítették az egyetemi anyagot, kiegészítették az ELTE-n tanultakat, de foglalkoztak az egyetemen nem tanított speciális jellegű anyaggal is. Előfordult, hogy a kollégiumban egyes csoportoknak nem tartottak órát, hanem kötelezővé tették az egyetemi speciálkollégiumok, illetve speciálszemináriumok felvételét.[656] Éveken át működő szakkollégium volt a Fábián Gyula által vezetett szeminárium a kortárs magyar irodalomról vagy az 1970-ben induló, Mezey László által a középkori művelődés-, és egyháztörténettel foglalkozó kurzus.[657] A jeles kodikológus so-

[650] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. 854–31–32–61/1983. 1983. március 8.
[651] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégium helyzetéről. 1976. február 3.
[652] TÓTH 1989. 138.
[653] N. Pál József személyes közlése (a szerző birtokában).
[654] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. 854–313–387/1984. 1984. szeptember 28.
[655] TÓTH 1989. 148.
[656] Uo. 138.
[657] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. A szakkollégiumi munka.

sem kapott egyetemi katedrát, de Tóth Gábor engedélyével az Eötvös-kollégistáknak tarthatott órát. Célja egy önálló tudományos kutatásra képes csoport létrehozása volt, amely a kézirattárakban középkori történelmünk forrásait elemezné és adná ki. 1974-ben az MTA támogatásával Mezey létrehozta a *Fragmenta codicum* kutatócsoportot, mely a magyarországi könyvtárakban lévő kódextöredékeket tárta fel. A kollégisták által készített kötet 1983-ban jelent meg *Fragmenta latina codicum in Bibliotheca Universitatis Budapestinensis* címmel, és 300 kódextöredéket dolgozott fel. Bár a kis kutatócsoport 1984-ben tragikus vonatbalesetben elvesztette vezetőjét, Mezey megkezdett munkáját lelkes kollégista tanítványai (pl. Madas Edit, Sarbak Gábor) tovább folytatták. Korompay Klára magyar nyelvészeti szakszemináriumot vezetett. 1974 őszén indítottak először szakkollégiumi órákat régészet szakos diákoknak, s mindjárt két korszakot érintve. Ugyanebben a félévben hirdették meg a történelem szakosoknak a *Németország és Dél-Kelet-Európa* című szemináriumot, mely a két világháború közötti gazdasági és politikai kérdésekkel foglalkozott.[658] Népszerű volt Szörényi László irodalmi műveket elemző szemináriuma. Tütő László filozófiatanár Karl Marx műveit elemző kurzust tartott.[659] Az 1980-as években Benda Kálmán történész, az 1930-as évek kollégiumi nemzedékének tagja tartott órákat a hallgatóknak: az 1982/83-as tanévben a Ménesi úton, majd a következő tanévtől saját Belgrád rakparti lakásán, ahova már csak egy szűk kör járt (pl. Vörös Hajnalka, Őze Sándor, Szijártó M. István). Benda kurzusain a reformáció és a 18. század vége közti időszak művelődés-, és társadalomtörténetéről esett szó, de a neves tudós sokszor saját életéről is mesélt. A hallgatók kölcsönözhettek a neves tudós hatalmas könyvtárából.[660] Szathmári István nyelvészeti bevezető órát tartott az I. éves magyar szakos kollégistáknak az ELTE BTK-n, Szigethy Gábor pedig a kollégiumban vezetett irodalomtörténeti szemináriumot. A latint Bollók János tanította a kollégistáknak.[661]

A kollégium igazgatójának munkáját számos tiszteletdíjas nevelőtanár segítette. 1972 és 1977 között a Kilencek egyik költője, Kovács István dolgozott egykori otthonában. 1972–1973-ban, valamint 1980-tól az 1967-ben felvételt nyert Nagy István, az orosz irodalom kutatója tanított orosz nyelvet. Schaffhauser Ferenc, aki 1970-ben került a kollégiumba (majd három évtizeddel később, rövid ideig igazgatója is lett) 1976 és 1980 között volt nevelőtanára az intézménynek, német nyelvet is tanított. Az 1971-ben felvett Szabó András 1976-tól hosszú éveken át dolgozott a kollégiumban, kiváló szavalóként és előadóként évtizedeken át nagyszerű irodalmi műsorokat, esteket állított össze az egyetemistáknak, a kollégium ünnepségeinek elmaradhatatlan résztvevője, előadója volt.[662] 1989-ben az intézmény saját könyvtárának lett a vezetője, az őt ismerő kollégista nemzedékek számára a minden könyvét ismerő, nagybetűs Könyvtáros megtestesítője.[663]

A kollégisták tudományos tevékenységet is kifejtettek, munkásságuk egy részét a kollégium saját kiadványaiban tudta megjelentetni, Tóth Gábor igazgató ugyanis újraindította az *Eötvös-Füzetek* című sorozatot. A sorozatban jelent meg 1971-ben a párizsi kommün és a francia irodalom kapcsolatáról szóló kötet, melynek anyagát még a hatvanas években állították össze.[664] Ez igen sajátosan mutatott rá a Ménesi

658 EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. A Kollégiumi Bizottság titkárának (Fazekas Tiborc) beszámolója a végzett munkáról. 1975. február 20.

659 Arató György személyes közlése (a szerző birtokában).

660 Őze Sándor személyes közlése (a szerző birtokában).

661 N. Pál József személyes közlése (a szerző birtokában).

662 TÓTH 1989. 148.

663 ARATÓ 2011. 417.

664 *A párizsi kommün és a francia irodalom. (A párizsi kommün centenáriumán.)* Válogatta és szerkesztette: Süpek Ottó, Fodor István. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1971. (Eötvös-Füzetek Új Folyam I. sz.)

úti intézmény hagyományos francia orientációjára. A kollégisták tanulmányainak kiadására is volt lehetőség a hetvenes években.[665] Tóth Gábor igazgató segítette a kollégisták által kezdeményezett és általuk szerkesztett *Régi Magyar Irodalmi Ritkaságok* című sorozat kiadását is,[666] melynek első kötete Huszti Péter *Aeneis* című históriás éneke volt,[667] melyet eredetileg Bártfán adtak ki 1582-ben. A kiadványsorozat a kollégium és az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának közös terve volt, a tervek szerint az egyes köteteket a kollégisták szerkesztették volna, a nyelvi jegyzetek és az utószó megírása mellett. A sorozattal az volt a cél, hogy elsősorban 16–17. századi irodalmi alkotásokat tehessenek hozzáférhetővé, és a munka során felkészíthessék az abban részt vevő kollégistákat a tudományos munkára.[668] Végül csak az említett históriás ének jelent meg a sorozatból 1979-ben, Szabó Géza és Gilicze Gáborné munkájának köszönhetően.

Mivel különböző szakos kollégisták igen komoly érdeklődést mutattak a sporttörténet iránt, 1976-ban elindították az ún. olimpiatörténeti szemináriumot, mely annyira sikeres és népszerű lett, hogy a 2 és fél éves szakmai kört még háromszor el kellett indítani az évek során. A jelentkezés feltétele volt az angol, francia vagy német nyelv ismerete.[669] A kollégium felvette a kapcsolatot Csanádi Árpáddal, a Magyar

665 *Tanulmányok 1977–79. I–II. kötet.* Szerkesztette: Mohai Lajos és Rugási Gyula. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1979. (Eötvös-Füzetek Új Folyam II–III. sz.)

666 Tóth 2011. 799.

667 Huszti Péter: *Aeneis* (1582). Szerkesztette, utószót írta és a dallamokat összeállította Szabó Géza. A szöveget gondozta és a nyelvi jegyzetet írta Gilicze Gáborné. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, [1979]. (Régi Magyar Irodalmi Ritkaságok I. sz.)

668 EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégium 1975–1976. tanévi munkájáról. 1976. május 28.

669 Tóth 1989. 142.

Olimpiai Bizottság főtitkárával is. A kurzus célja az volt, hogy a hallgatók megismerkedhessenek az olimpiák történetével, e témában önálló kutatást folytassanak, és hogy terjeszthessék az ifjúság körében az olimpiai eszmét.[670] A szeminárium ötlete az ismert sporttörténészben, Keresztényi Józsefben fogalmazódott meg még 1967-ben, de javaslata a nemzeti Olimpiai Akadémia létrehozására nem kapott kellő támogatást. Végül az ELTE BTK vezetősége (Székely György rektorhelyettes és Szathmári István bölcsészkari dékán) Tóth Gáborral együtt az ügy mellé állt, és Csanádi Árpád is támogatásáról biztosította a kezdeményezést. Így a világon először Magyarországon foglalkoztak a felsőoktatás keretén belül, szeminárium formájában az ötkarikás játékok ókori és újkori történetével, fejlődésével. Az eredményes képzés hatására Otto Szymiczek, a Nemzetközi Olimpiai Akadémia dékánjának javaslatára az általa vezetett szervezet évente két ösztöndíjat ajánlott fel a kurzus két hallgatójának, hogy vegyenek részt az akadémia tudományos ülésszakán. 1978-tól kezdve húsz kollégista utazhatott így Olümpiába. A NOA 1981-es pályázatára a szeminárium három résztvevője küldött pályamunkát, Reisinger János az elméleti, Dobor Dezső a történeti kategóriában negyedik helyet szerzett.[671] Otto Szymiczek többször volt a kollégium vendége, ennek a kapcsolatnak hála, 1986-ban a kollégistáknak tanulmányi utat szerveztek Görögországba.[672]

Az első olimpiatörténeti szeminárium 1976-ban indult Keresztényi József irányításával, ezt tizenhatan végezték el 1978-ig. 1980-ban a második kurzust az első szeminárium hallgatója, Reisinger János tartotta Dobor Dezső – szintén

670 EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégium 1975–1976. tanévi munkájáról. 1976. május 28.

671 Szakály 1989. 6–7.

672 Tóth 2011. 809.

egykori résztvevő – közreműködésével. Reisinger némileg átalakította a programot, a szűk értelemben vett sporttörténet helyett az olimpiák históriáját a művelődéstörténet egészébe ágyazta bele. A második ciklus 1982-ben fejeződött be, a harmadik – a kollégiumban folyó építési munkálatok miatt – csak 1984-ben indulhatott el, ezt Szakály Sándor vezette, aki Reisingerhez és Doborhoz hasonlóan az első, 1976–1978-as kurzus hallgatója volt. A negyedik szeminárium 1986-ban indult, szintén Szakály vezetésével.[673]

Az olimpiatörténeti szeminárium a kollégiumi oktatás egyik legsikerültebb példája volt, eredményei és hatása túlmutattak az intézmény keretein: 1985-ben részben a szeminárium ösztönözte az illetékeseket arra, hogy létrehozzák a Magyar Olimpiai Akadémiát, melynek alelnöke Keresztényi József lett, tanácsába pedig bekerült Dobor Dezső és Szakály Sándor is.[674] Voltak azonban olyan kezdeményezések, amelyek sajnos, nem valósulhattak meg: régi irodalmi emlékekből kétnyelvű (latin–magyar) kiadású könyvsorozatot is terveztek Köpeczi Béla biztatására, ám nem sikerült megoldani az anyagi fedezetet.[675]

Az igényes oktatómunkának és a hallgatók szorgalmának hála, a kollégisták jól szerepeltek számos megmérettetésen. Az 1977. áprilisban megrendezett XIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Társadalomtudományi Szekciójában három kollégista (Bilkei Irén, Kiss Mihály, Poór János) fődíjat, egy (Benkő Elek) pedig különdíjat kapott, a marxizmus-leninizmus szekcióban pedig ketten (Juhász Etelka és Tagai Imre) szintén a fődíjjal térhettek haza.[676]

[673] Szakály 1989. 10.
[674] Uo. 11.
[675] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Jelentés az Eötvös József Kollégium 1975–1976. tanévi munkájáról. 1976. május 28.
[676] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. 1977. április 27.

Az 1970-nel kezdődő évtizedben a „világnézeti-politikai nevelés" visszaszorulóban volt a szakkollégiumi tevékenységhez képest. Ez összefüggött azzal a hatvanas években már meginduló folyamattal, mely során a hivatalos pártállami kultúra bomlásnak indult. A széthullást az időnként feltűnő és gyorsan elsorvadó mérsékelt reformelképzelések, átszervezések, káderfiatalítások nem tudták feltartóztatni. A marxista-leninista ideológia ugyan továbbra is erősen jelen volt a tudományos és kulturális életben, de egyre kevésbé volt szigorú, az MSZMP-n belül is egyre kevesebben vették komolyan az ismert szocialista-kommunista frázisokat. Mindez a társadalmi méretű kompromisszum, a legitimációs próbálkozások része volt.[677] Mindez kedvezett az Eötvös Kollégium szaktudományos tevékenységének. A hangsúlyeltolódást érzékelte Tóth Gábor igazgató is, 1977-ben azt írta, hogy az *„elmúlt időszakban az alapközösségek mellett a szakkollégiumok (szakmai és nyelvcsoportok) bizonyultak a legegységesebb csoportnak"*.[678] Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra is, hogy ezek mellett nem szabad mellőzni az ideológiai tevékenység hagyományos formáit sem, a továbbra is meglévő politikai fórumokat, vitákat, ankétokat, előadásokat.[679]

Az 1976–1977-es tanév őszi félévében a kollégiumi bizottság úgy határozott, hogy a világnézeti, politikai, ideológiai tevékenységet jobban be kell építeni a szakkollégium hagyományos rendszerébe: a kurzusok során jobban kell törekedni a marxista-leninista filozófia és társadalomelmélet alkalmazására, hiszen *„enélkül hosszú távú szaktudományos eredményeket sem lehet elérni"*. Ezért a szakkollégiumi stúdiumok többségéhez egy–egy filozófiai/ideológiai kurzust is kapcsoltak: az iro-

[677] Standeisky 2005. 272–273. és 279.
[678] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Beszámoló az Eötvös József Kollégium világnézeti, politikai, ideológiai munkájáról. 1977. április 13.
[679] Uo.

dalomtörténeti órákhoz esztétikai, illetve filozófiai stúdiumot, a művelődéskutatásihoz szociológiai témájú órákat szerveztek. Létrejött egy 16. századdal foglalkozó munkacsoport is, amely a „marxista klasszikusok" elemzésének útján dolgozta fel a kort. A kelet-európai folyamatokkal foglalkozó munkacsoport 1976 őszén az Eötvös Kollégiumi Napokon lengyel, csehszlovák és román vendégek részvételével szervezett beszélgetéseket. A hallgatók természettudományos gondolkodásának elmélyítésére (az intézményben az 1980-as évekig csak bölcsészhallgatók laktak) természettudományos előadássorozatot szerveztek, ahol többek között olyan tudósok adtak elő, mint Straub Ferenc Brúnó biokémikus, Szalay Sándor magfizikus, Ponori Thewrewk Aurél csillagász vagy Marx György fizikus.[680] Szemináriumot tartottak a kollégium külföldi tagjainak marxista társadalomelméleti problémákról. Kiegészítették az I. évesek év eleji szakmai előkészítését világnézeti anyagokkal. Mindemellett folytatódtak a bel- és külpolitikai kérdéseket tárgyaló ankétok is, többek mellett Óvári Miklós, Pozsgay Imre, Romány Pál mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter vagy Huszár István miniszterelnök-helyettes vezetésével. Az ideológiai munka és a szaktudományok integrációjának jegyében az intenzív nyelvtanfolyamokon részt vevő kollégisták félévenként estet rendeztek angol, német és francia művelődéstörténeti korszak kultúr- és ideológiatörténeti bemutatásával, a német nyelvcsoport pl. a reformáció korával foglalkozott. Mindemellett a diákok aktívan

[680] Egyszer Tóth Gábor Csányi Vilmos egyetemi tanárt is elhívta, hogy tartson előadást *Az ember kulturális fejlődésének biológiai alapjai* címmel, s ennek kapcsán megjegyezte: *„A kollégium hallgatói bölcsészek, és nagy érdeklődést mutatnak a génproblémák iránt. Úgy látjuk, hogy hallgatóink érdeklődéssel fordulnak a természettudományi kérdések felé. Szeretném ezt az érdeklődést fenntartani és ezért nagyon fontosnak tartom, hogy félévenként legalább egy alkalommal az őket érdeklő természettudományi kérdésekből tájékoztatást kapjanak."* EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 854–31–32–1979/85. 1979. március 14.

segítették a munkásokat: patronálták az 1973-ban bevezetett Szakmunkás Előkészítő Tanfolyam (SZET) résztvevőit, a Jogtudományi Karra felvételizni szándékozó szakmunkásokkal közös vitaestet rendeztek, sőt a munkásmozgalmi múzeumba is elkísérték őket. A kollégisták egy csoportja az egyik szakmunkásképző intézet kollégiumában korrepetált és vezetett KISZ-foglalkozást. Egy másik csoport négy éven át, 1972 és 1976 között Szekszárdon végzett szociológiai felmérést Csanády András vezetésével, és ennek anyagát szemináriumon dolgozta fel,[681] egy másik csoport olvasásszociológiai kutatást végzett peremkerületi munkások között. S ha mindez nem lett volna elég, szinte mindegyik kollégista részt vett a KISZ-alapszervezetekben szervezett politikai képzésben, a hallgatók feldolgozták az ifjúsági szervezet IX. kongresszusának anyagát, de gazdaságpolitikai kérdésekről is vitatkoztak, a Magyarországra látogató portugál békeküldöttséggel pedig politikai, világnézeti kérdésekről beszélgettek.[682] Mindezek azonban nem változtattak azon a tényen, hogy egyre kisebb lett az ideológiai nevelés jelentősége és hatása a szakkollégiumi munka mellett.

A hallgatók számos szakmai, tudományos, vagy oktató tevékenységet fejtettek ki. 1969-ben a kollégium huszonöt tagja részt vett a Nemzeti Pantheon adatgyűjtő munkájában, mely azt a célt szolgálta, hogy megállapítsák: az elmúlt 130 év jeles személyiségei közül kik legyenek azok, akiknek hamvait továbbra is megőrizni köteles a Kerepesi temető. A diákok a sírkert mintegy 1500 halottjának életrajzi adatait gyűjtötték össze, és döntöttek a Hazafias Népfronttal együtt az elhunytak sírhelyének sorsáról. Ez az „Egyetemisták a fővárosért" mozgalomhoz kötődő tevékenység volt. A pedagó-

[681] EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. A Kollégiumi Bizottság titkárának (Fazekas Tiborc) beszámolója a végzett munkáról. 1975. február 20.

[682] Uo. EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. 854–31–32–1979/85. 1979. március 14.

gusjelöltek többször helyettesítettek budapesti iskolákban GYES-en lévő tanárnőket, a Zeneművészeti Főiskola Bartók Béla Kollégiumának és a Színház és Filmművészeti Főiskola kollégiumának lakói számára alkalomszerűen angol-, német- vagy franciaórákat tartottak a Ménesi út ifjai.[683] Többször került sor színvonalas tudományos konferenciákra. 1977 áprilisában a kollégisták pályázatából rendezett tudományos ülésszak nyelv- és irodalomtudományi szekciójában Szörényi László, a történettudományiban Szabad György elnökölt. A 11 történeti előadás közül a legtöbb (összesen 4) kora újkori témával foglalkozott.[684] Az 1982-es ülésszak történettudományi szekcióját Gergely András, az irodalomtudományit Szegedy-Maszák Mihály vezette.[685]

„Somlay Károly" és a kollégium az 1970-es évek második felében

Sajnos az 1970-es évek kollégiumot érintő állambiztonsági megfigyeléseiről eddig nagyon kevés dokumentum került elő. Ezek közül mindenképpen érdemes megemlíteni a „Haraszty Vilmos" fedőnevű[686] titkos megbízott[687] jelentését. A férfi 1974. november 7-én arról tájékoztatta a hatóságokat,

[683] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Beszámoló az Eötvös József Kollégium fővárosi kapcsolatairól.

[684] A 4 referátum címe: Bethlen Gábor török politikája 1613 és 1620 között, néhány, a törökhöz írt levele alapján; Zsidó-magyar párhuzam, toposz és reformáció; Agrárviszonyok és a mezőgazdasági népesség alakulása, életkörülményei a 17–18. században; A török veszedelem a magyarországi protestantizmus történetében. EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Értesítés. Az Eötvös Kollégiumi Napok keretében április 19-én (csütörtök) délelőtt 10 órakor tudományos ülést tartunk a hallgatók pályázataiból.

[685] EJC MDL 135. doboz, 255. dosszié. Meghívó. 1982. március 20.

[686] Sajnos az M-dossziéján kívül nincs más hálózati anyaga az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában.

hogy egy-két héttel korábban az Eötvös Kollégium Ménesi út 12. szám alatti „B" épületében járva[688] egyik hölgyismerőse, Dobosi Katalin megkérdezte tőle, hogy a katonaságnál kérték-e felettesei *„spicliskedésre"*. „Haraszty" nemmel felelt, mire Dobosi elmondta neki, hogy fiú hallgatótársai a népművelés szakon azt állították, az elhárítástól megkeresték és erre kérték őket. Sőt azt is mondták, hogy közöttük is van ilyen személy (nem nevezték meg), akivel vigyázni kell. A jelentést kapó Szekeres Péter rendőr alhadnagy a jelentést operatív értékűnek nyilvánította, azt írva, hogy az egyértelműen *„mutatja, hogy az ELTE Bölcsészkar kollégiumában a tárgyban említettek napirenden vannak, arról széles körben beszélnek. Az a megjegyzés, miszerint van egy személy, akivel »vigyázni kell« értékes adatul szolgálhat az adott évfolyamon lévő hálózati személy konspirációs helyzetének megítéléséhez."*[689]

A hetvenes évek második felére lényegesen nagyobb a rálátásunk. A kollégium lakóiról ekkor egy „Somlay Károly" fedőnevű titkos megbízott jelentett, akinek ismerjük a kilétét: Barabás Béláról van szó, akit 1977-ben vettek fel. 1975. március 13-án szervezte be a Békés megyei Rendőr-főkapitányság III/III. osztálya hazafias alapon.[690] A politikai rendőrségnek 1980-ig jelentett, ekkor dekonspirálódás miatt lezárták és irattárba helyezték dossziéját.[691] Kezdetben a Békésen élő fiatalokról tájékozatta a szerveket, majd a kollégium és az ELTE BTK hallgatóiról. Egyik első jelentését az erdélyi származású Kiss Mihály ötödéves magyar–művészettörténet–esztétika sza-

[687] Titkos megbízott (tmb.): Az állambiztonsági hálózatnak az a tagja, aki elvi meggyőződésből vett részt a titkos együttműködésben. CSEH GERGŐ 1999. 301.

[688] Az épületben akkoriban a kollégium hölgy tagjai laktak, 1983 óta a Bibó István Szakkollégiumnak ad helyet.

[689] ÁBTL 3. 1. 2. M-38014. 31–32. Jelentés. 1974. november 8.

[690] Hazafias (eszmei, politikai) alap: mint beszervezési alap a jelölt olyan eszmei, politikai beállítottsága, amely biztosítja a titkos együttműködéssel járó nagyobb leterheltséget, felelősséget és kockázatot. ÁÉK 1980. 33.

[691] ÁBTL 2. 2. 2. „Somlay Károly".

kos hallgatóról írta, aki jóban volt Czine Mihály irodalomtörténésszel, szakdolgozatát is hozzá írta, ami önmagában okot adhatott a gyanakvásra, hiszen Czine ekkor már a hatalom „népi-nemzeti" ellenzékének számító csoport tagja volt.[692] A jelentésekből megtudhatjuk, hogy *„Kiss nem vállal tevékeny szerepet a kollégium életében, inkább csak a tudományos jellegű rendezvényeken jelenik meg (pl. Ady-est) – ahol esetleg felolvassa tanulmányait (Makkai László*[693] *Ady-képe), de kerüli a konkrét állásfoglalást, vitába nem bocsátkozik."* Emellett információt adott Kissnek a *„mellveregető"* nacionalizmusról történt *„leszokásáról"* és háttérbe húzódásáról is, mint aki *„mindent elkövet azért, hogy Magyarországon maradhasson"*.[694] Kiss Mihály később is többször feltűnt Barabás jelentéseiben, pl. amikor 1978. március 31-én néhány kollégista részt vett Sára Sándor *Nyolcvan huszár* című filmjének protokoll-bemutatóján. A Szikra Filmszínházban tartott vetítésen Kiss Mihály mellett jelen volt Arató György és Hóvári János is, a jegyet a kollégium korábbi nevelőtanára Kovács István, a film dramaturgja szerezte. A vetítés után vele és feleségével beszélgettek a kollégisták, de *„említésre méltó dologról nem esett szó – csak a film formai jegyeiről folyt a vita"*.[695]

Barabás „korábbi életének" szereplői is feltűnnek a jelentésekben. Egyetemi évei előtt, előfelvételisként katonai szolgálatot teljesített Hódmezővásárhelyen (1976–1977), ahol megismerkedett Baktay Miklóssal. Baktayt bajtársai mélyen megvetették túlzott *„alkalmazkodóképessége"* és kritika nélküli tekintélytisztelete miatt. Tudását *„felszínesnek"* és *„brosúraízűnek"* tartotta „Somlay",[696] aki Terényi György rendőrhadnagy értékelése szerint *„jó képet ad"* Baktay kollégiumi magatartá-

[692] Standeisky 2005. 270. és 325.
[693] Helyesen: Makkai Sándor.
[694] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 106–107. Jelentés Kiss Mihályról. 1978. január 12.
[695] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 129. Jelentés. 1978. április 20.
[696] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 125. Jelentés Baktay Miklósról. 1978. március 14.

sáról, valamint a katonaság alatti viselkedéséről, s ez jól felhasználható annak tanulmányozásához (Baktayt beszervezés céljából figyeltették).[697]

Érdekesek Barabás jelentései a Kollégium március 15-i megemlékezéseiről. A '70-es évekre az Eötvös Kollégium az ELTE hivatalos ünnepélyeinek és megemlékezéseinek is visszatérő helyszíne lett.[698] Az ünnepi szónokok – hasonlóan az előző évtizedhez – többször merész hangot ütöttek meg, de 1978 márciusának idusa a pártállam hívei szempontjából nyugodtabb év lehetett, mert „Somlay Károly" semmi említésre méltó dolgot nem tapasztalt: *„Az ünnepi beszéd kb. 20 percig tartott, de szigorúan csak a történeti tények ismertetésére szorítkozott, sem társadalmi, sem filozófiai jellegű értékelésbe (...) nem bocsátkozott. A szép számmal megjelentek (kb. 60–70 fő) ezt – az utózöngék ismeretében – hiányolták is."*[699]

A következő évi megemlékezés is gondtalanul indult: a meghívott neves vendégelőadó, László Gyula professzor beszédében *„nagyon korrekt módon szólt 1848-ról és annak főleg nemzeti szempontokat tekintő mai kihatásairól, tanulságairól. Központi gondolatként és feladatként a határainkon kívül élő magyarság gondozását, nevelését emelte ki, de ezt nem egy szélsőséges vagy akár kissé nacionalistának nevezhető éllel, hanem a nemzet lehetőségeinek az egymás iránti kölcsönös lojalitás és segítőkészség felmérésével tette. Ami szerinte nemcsak a magyaroknak, hanem az összes Duna-völgyi népnek – az egymásrautaltságban – érdeke."* Ám a beszédet követő irodalmi műsor már megkapta azt a *„nacionalista színezetet"* amit beszédében a régészprofesszor elkerült: *„Túl sok pátosz, és a válogatásban – talán nem véletlenül – erdélyi levelek az ottani románok elleni harcokról, a székely vitézségről. A hallgatóság egy – és nagyobb – része szükségtelen álma-*

[697] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 126 és 128. Jelentés Baktay Miklósról. 1978. március 14.
[698] Arató 2011. 411–412.
[699] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 129. Jelentés. 1978. április 20.

gyarkodásnak tartja a műsort."[700] Nem tudni, hogy a közönség többsége tényleg így gondolta-e, az viszont tény, hogy március 15-e a csöndes és határozott, békés és elszánt rendszerkritika napja is volt az Eötvös Kollégiumban 1955 és 1984 között.[701] Ez alól 1978. és 1979. március 15-e sem volt kivétel.

A kollégisták azonban nemcsak nemzeti ünnepünk méltó megünneplésében tűntek ki. Sokat foglalkoztak a határon túli magyarok ügyeivel is, kiknek hatékony védelmére a magyar párt- és állami vezetők képtelenek voltak. Csiszár Mária ötödéves magyar–angol–néprajz szakos, Partiumból származó kollégista pl. lefordította 1978. júniusban Gheorghe Mihneanak, a romániai Társadalom- és Politikatudományi Akadémia elnökének egy írását, amely májusban, Illyés Gyula néhány hónappal korábbi cikkére (*Válasz Herdernek és Adynak*) reagálva jelent meg. Az említett írásában Illyés a magyarság össznemzeti felelősségéről elmélkedett. Elítélte a román állam erőszakos asszimilációs politikáját, a határon túli magyarokat pedig kitartásra ösztönözte. A cikk komoly hullámokat kavart.[702] Mihnea – teljesen alaptalanul – a Monarchia utáni nosztalgia és a Horthy-féle magyar nacionalizmus irányvonalára emlékeztető megnyilvánulásnak tekintette Illyés esszéjét.[703] Csiszár Mária ezt az írást fordította le, hogy megismerhessék hallgatótársai is. Arra is felhívta a figyelmet, hogy Pach Zsigmond Pál történész válasza Mihneanak – amely az *Élet és Irodalom* 1978. július 8-i számában jelent meg – sajnos szintén nem volt mentes tévedésektől, mivel egy pontatlan fordítás alapján készülhetett.[704] A hatás nem is maradt el: *„Az írásról általános vélemény, hogy alapvető tények téves*

[700] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 211. Jelentés. 1979. március 19.
[701] Arató 2011. 418.
[702] Földes 2007. 230–231.
[703] Uo. 235.
[704] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 139. Illyés Gyulával kapcsolatos jelentés. 1978. augusztus 8.

ismeretére, valamint az elvakult nacionalizmusra és a minden etikai érzést nélkülöző vádaskodásokra épül. (...) A kialakult vitában elfoglalt magyar álláspont[705]*egyértelműen helyeslésre talált a kollégiumon belül, de pl. Bradean-Ebinger Nelu 1978-ban végzett román ösztöndíjas – aki persze szeretne Magyarországon maradni – megpróbálkozott olyan propagandát kifejteni és terjeszteni, amely szerint »a magyarok nem válaszoltak érdemben, elhanyagolják az erdélyieket, többet kéne tenni értük stb.« de ezt barátom véleménye szerint provokatív célzattal tette."*[706] A tartótiszt utasította Barabást, hogy továbbra is kísérje figyelemmel a fordítás sorsát (pl. tudja meg, hogy azt kik olvasták el), és folyamatosan jelentsen B. E. Nelu tevékenységéről.[707]

Az Illyés-féle cikknek további következményei is voltak. 1978. december 3-án az Egyetemi Színpadon Illyés-estet rendezett Czine Mihály, a hallgatóság soraiban Eötvös-kollégisták is jelen voltak, köztük – a Belügyminisztérium megbízásából – „Somlay Károly" is. Az előadás Czine bevezetőjével kezdődött, mely a hálózati személy szerint meglehetősen szenvedélyes hangú volt: Illyést a *„magyar irodalom legnagyobb alakjának nevezte, olyannak, aki az egész nemzet gondját veszi a vállára, egyaránt figyel az országhatáron belül és kívül élő magyarok sorsára, nemzetközi tekintélyénél fogva törekszik arra, hogy minél szélesebb körben ismerjék meg a nemzetiségi sorban – elsősorban gondolva az erdélyiekre – élő magyarság (...) elnyomásának okait,*

[705] Itt minden bizonnyal Pach Zsigmond említett cikkére utal „Somlay", melyben az MTA alelnöke azt írta, hogy Illyés egyik-másik tételét lehet vitatni, de azt nem, hogy valóságos, Romániában sem ismeretlen kérdésekkel foglalkozik. A belügyekbe való be nem avatkozás – a romániai politika állandó hivatkozási alapja – címén nem söpörhető szőnyeg alá a nemzetiségi kérdés. A nemzetiségek híd szerepének érvényesülése a többségi nemzet felelőssége. Mindent meg kell tehát tenni a két nép együttműködéséért. Földes 2007. 237.
[706] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 140. Illyés Gyulával kapcsolatos jelentés. 1978. augusztus 8.
[707] Uo.

módját, mértékét."[708] Czine előadása után Illyés néhány versét, dráma-, és prózarészletét adták elő olyan ismert személyek, mint Bessenyei Ferenc vagy Sinkovits Imre, de az előadók között szerepelt Szabó András, az Eötvös Kollégium nevelőtanára is. Az állambiztonság embere szerint az előadásokat *„túlfűtött patetikus"* hang és nacionalista hang jellemezte – kivéve Szabó András és Rónaszegi Éva korrekt előadásmódját. A felolvasott, illetve elszavalt írásokból egyértelműen kiderült, hogy mi Illyés álláspontja a kisebbségi sorsba kényszerített magyarságról. Számukra az alkotmányokban deklarált alapvető emberi szabadságjogok alkalmazását követelte meg (pl. az anyanyelvi oktatást, a szabad nyelvhasználatot stb.), melyek jó részétől adminisztratív úton elzárták az erdélyi magyarságot. Úgy vélte, hogy az anyaországiaknak fel kell emelniük szavukat a határon túliak érdekében, *„s ezt, mint valami újfajta osztályharcot"* határozta meg, hiszen az Erdélyben élő magyarokat az értelmiségüktől és a szakképzett munkásaiktól akarták a románok megfosztani, azért, hogy ne legyen a magyar kisebbségnek érdekérvényesítő rétege.[709]

A műsor során lehetett kérdezni is az ismert népi írótól. Többen arról érdeklődtek, hogy mi a véleménye a szerzőnek a *Válasz Herdernek és Adynak* c. cikk hatásáról? Illyésnek a figyelemfelkeltés volt ezzel a célja, a világ közvéleményének tájékoztatása a magyarság sérelmeiről, s hogy erkölcsi erőt kölcsönözzön határon túli nemzettársainak, illetve, hogy az elnyomók céljait nagy nyilvánosság elé tárhassa, ezáltal is csökkentve az erőszakos asszimiláció mértékét. A Mihnea román akadémikus Illyést élesen támadó cikkére írt Pach Zsigmond-féle válasszal elégedett volt, csak Pach szóhasználatában talált kivetnivalót. Ezt követően személyes jellegű és a kortárs magyar irodalommal kapcsolatos kérdéseket tettek fel Illyésnek, melyekre ő ügyes kitérő válaszokat adott. „Somlay" tartótisztje úgy vélte, a jelentés *„jól tükrözi az est hangulatát, a nacionalizmus keltésére alkalmas kijelentéseket, véleményeket".* Hozzátette: „Somlay" igen jártasnak tűnik az erdélyi kérdésben és az irodalmi irányzatok terén.[710]

Hogy mennyire figyelt a Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnöksége a kollégistákra, arra jó példát szolgáltat Barabás 1979. március 19-i jelentése. Ebből arra lehet következtetni, hogy Harik Mária, aki 1974 óta tagja volt az Eötvös Kollégiumnak, leveleiben negatívan nyilatkozott a Szovjetunióról, s ez az állambiztonságiak tudomására jutott. Mivel Harik Mária ún. előzetes ellenőrzés[711] alatt állt, ezért Terényi György hadnagy utasította „Somlayt," hogy figyelje őt, aki ezt meg is tette. Beszélt Harik szobatársaival, akik szerint a lány moszkvai tartózkodása alatt – feltehetően ösztöndíjasként tanult a szovjet fővárosban Német Mária kollégistatársával együtt – többször is anyagi problémákkal küzdött, de egyébként semmi említésre méltó esemény nem történt vele. *„A kint lévő csoport munkájában a többiekhez hasonló aktivitással vett részt, nem maradt ki a közös programokból sem, bár hosszabb kirándulásokon nem vett részt. Hazatérése után (...) nem nyilatkozott elítélően a kinti viszonyokról, máskülönben mind a kollégiumban, mind az egyetemen csendes, visszahúzódó embernek ismerik. Kapcsolatot csak igen kevesekkel – főleg csoport- és évfolyamtársaival – tart, akik együtt voltak kint vele (...). A kollégiumban – tudomásom szerint – nem tartott élménybeszámolót."* Végezetül Barabás azt a következtetést vonta le, hogy a hiányos adatok azt sejtetik, hogy

[708] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 179. és 181. Jelentés. Illyés Gyula-est, 1978. dec. 3., 19 óra, Egyetemi Színpad. 1978. december 10.

[709] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 180. Jelentés. Illyés Gyula-est, 1978. dec. 3., 19 óra, Egyetemi Színpad. 1978. december 10.

[710] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 181. Jelentés. Illyés Gyula-est, 1978. dec. 3., 19 óra, Egyetemi Színpad. 1978. december 10.

[711] Előzetes ellenőrzés: A bűncselekményre utaló elsődleges információk, jelzések adatpontosító, -kiegészítő munkafolyamata. Célja az információ valószínűsítése. ÁÉK 1980. 22.

Harik Mária levelei csak egy átmeneti, rossz hangulat termékei lehetnek. „Somlay" tartója megállapította, hogy a jelentés alapján az előzetes ellenőrzés alatt álló Harik Mária nem folytat ellenséges tevékenységet.[712]

Érdemes még megemlíteni Bánszegi László esetét is. A történelem–angol szakos egyetemista 1975-ben iratkozott át a Kossuth Lajos Tudományegyetemről az ELTE-re, és „Somlay" jelentése szerint *„kapcsolatban áll vagy állhat a Közgáznál több történelem szakot végzővel és más illegális irodalmat terjesztő személyekkel."* „Somlay Károly" barátja Bánszegit Bibó István temetésén is látta. Terényi György rendőr hadnagy feladatul adta Barabásnak, hogy kíséreljen meg Bánszegitől információkat nyerni, illetve a birtokában lévő illegális anyagok egy példányát megszerezni.[713] Nem tudjuk, hogy mi lett a történet vége, mindenesetre a jelentés újabb fényt vet a Kádár-kori kollégium életére.

[712] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 207. Jelentés. 1979. március 19.
[713] ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. 220. Jelentés Bánszegi Lászlóról. 1979. július 6.

Összegzés

Mint azt a fentiekben is láthattuk, a Kollégium és a hatalom között alapvetően jó viszony alakult ki a hetvenes évekre, sőt, a pártállam vezetői idővel komoly elismerésben részesítették a Tóth Gábor vezette intézményt. Az uralmon lévők szimpátiáját különféle eszközökkel tudta biztosítani a kollégium: folyamatosan zajlott a munkás-paraszt származású fiatalok felvételi előkészítése, a már felvettek felzárkóztatása. Az oktatáspolitikusoknak imponálóak voltak a kollégisták tanulmányi eredményei: az 1982/83-as tanév II. félévében a kollégisták átlaga 4,40 volt, ebből az I. évfolyamé 4,25, az V. évfolyamé pedig 4,78. Ez a tanulmányi eredmény az átlagos egyetemi színvonal fölött volt. A 160 kollégista közül 70-en voltak ekkor szakkollégisták, a legtöbben két szakkollégiumi órát látogattak. Az intenzív nyelvtanfolyamokat 50 kollégista vette igénybe.[714] A kollégisták oroszul tanultak, a szakkollégisták az orosz után még egy idegen nyelvet, és 90%-uk záróvizsga gyanánt megszerezte a középfokú állami nyelvvizsga-bizonyítványt 4 féléves intenzív oktatás után. A történelem szakosok latin nyelvi tudását fokozandó heti 4 órás latin nyelvoktatást vezettek be, így a II. évtől kezdve hozzákezdhettek az oklevelek olvasásához.[715]

[714] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Felmérés az Eötvös-kollégisták élet- és munkakörülményeiről, valamint tanulmányi és szociális helyzetéről.
[715] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Beszámoló az Eötvös József Kollégium munkájáról és továbbfejlesztési feladatairól. 1984. március 2.

Az eredményeknek köszönhető elismerések miatt az igazgató megteremthette a feltételeket ahhoz, hogy az egész kollégiumot szakkollégiummá alakítsa át. 1983. július 1-jén az Egyetemi Tanács jóváhagyta azt a szabályzatot, amely szerint az Eötvös József Kollégium elsősorban szakkollégiumként működik, fokozatosan épül ki a BTK és a TTK hallgatói részére, ugyanakkor fokozatosan megszűnik az általános kollégium. Ez új szakaszt nyitott az intézmény életében.[716] Az 1983/84-es tanévre I. évesnek már csak szakkollégistát vettek fel, és sor került TTK-s hallgatók felvételére is. Az új rendszer azt jelentette, hogy minden I. évesnek a kollégiumban kötelező nyelv- és szakórán kellett részt vennie.[717] Az 1984/85-ös tanévben az első két évfolyam teljes egészében szakkollégiumi tevékenységben vett részt. A harmad-ötöd évfolyamok hallgatóinak egy része a régi rendszer szerint részben szakkollégista, részben általános kollégista volt. Az intézményből való kikerülésük után, az 1987/88-as tanévben teljesen megszűnt az általános kollégium, az Eötvös József Kollégium teljesen szakkollégiumként működött tovább.[718] Ekkor azonban már nem Tóth Gábor volt az igazgató. A több évtizedes megfeszített munka, az állandó stresszhelyzet kikezdte egészségét: 1980 végén agyérgörccsel és infarktussal kórházba került, s bár felépült, de az intő jel miatt kérte nyugdíjazását. Még 1984-ig megbízott igazgatóként irányította a kollégiumot,[719] így volt ideje alkalmas utódot találnia a Ménesi úti intézmény élére: Szijártó Istvánt, aki még a hatvanas években volt kollégista, és igazgatósága előtt a kaposvári Tanárképző Főiskolán oktatott. 1984-es igazgatóvá történő kinevezése elvi

[716] TÓTH 1989. 145.
[717] EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Beszámoló az Eötvös József Kollégium munkájáról és továbbfejlesztési feladatairól. 1984. március 2.
[718] TÓTH 1989. 146.
[719] TÓTH 2011. 806.

váltást jelentett a Ménesi úti intézmény életében, róla látszott, hogy egy másik generáció tagja, és nem a kommunisták embere. Vele jól együtt tudtak működni azok a hallgatók, akik nem értettek egyet az MSZMP politikájával, és adott esetben ezt ki is mondták.[720] Tóth Gábor még évekig nem szakadt el az intézménytől: 1984-től 1989-ig mint óraadó tanár oktatott a kollégiumban, és az ELTE rektorának tanácsadója volt ifjúsági és kollégiumi ügyekben.[721]

A Tóth Gábor-éra végére tovább csökkent a KISZ amúgy sem túl nagy befolyása az Eötvös Kollégiumra. A kollégiumi bizottság és a bölcsészkari KISZ-vezetés munkakapcsolata gyakorlatilag nem létezett: a kollégisták kb. 15%-a volt tagja az ifjúsági szervezetnek (a BTK-n is ez volt az arány), ami rendkívül alacsonynak számított. A kari KISZ nem tudott segíteni a Ménesi úti intézménynek, de ezt nem is igényelte a kollégiumi diákönkormányzat. 1983 novemberében ugyan ellátogatott az egyetemi KISZ Bizottság titkára a kollégiumba, de ennek legfeljebb formális szerepe lehetett, a kapcsolat nem javult lényegesen. Egy 1985-ös jelentés szerint nem érződött *„a hallgatói párt- és KISZ-tagok offenzív szerepe a kollégium mindennapjainak és jövőjének alakításában"*. Mindössze négy kollégista volt az állampárt tagja, egy ideig egyáltalán nem is működött pártaktíva az intézményben. Mindez azonban csak keveseket zavart: az említett jelentés szerzői javasolták az Eötvös József Kollégiumnak a „Kiváló Kollégium" cím harmadszori odaítélését,[722] amit az intézmény 1985-ben, fennállásának 90. évében, el is nyert.

[720] Őze Sándor személyes közlése (a szerző birtokában).
[721] TÓTH 2011. 806.
[722] EJC MDL 1985 irattár. I/1. dosszié. Jelentés az Eötvös Loránd Tudományegyetem Eötvös József Kollégiumának „Kiváló Kollégium" cím harmadszori pályázatának vizsgálatáról. 1984. december 28. A jelentés szerzői azért felszólították az intézményt, hogy *„ismételten tegyen erőfeszítéseket és hatékonyabban vállaljon részt a KISZ kari és egyetemi szervezete célkitűzéseinek megvalósításáért. A kollégiumi bizottság ehhez kérje a párt- és KISZ-tag kollégisták támogatását."*

Tóth Gábor életének főműve az Eötvös Kollégium újjászervezése és irányítása volt. A 2003-ban elhunyt igazgató évtizedeken át dolgozott azért, hogy az ország egykori elitiskoláját a diktatúra megváltozott körülményei között újjáalakíthassa, és ismét a magyar művelődés szerves részévé tegye. Ehhez saját erején és elhivatottságán kívül arra is szüksége volt, hogy a kommunista hatalomnak a sokat ócsárolt „elitképzéshez" való hozzáállása megváltozzék. Ez egy hosszú évtizedeken át tartó folyamat volt, amikor csak fokozatosan lehetett engedményeket kisajtolni a pártállami rendszerből. Gereben Ferenc visszaemlékezése szerint az igazgató elkötelezetten törekedett a Collegium óvatos felélesztésére, *„ezért minden obulust letett a rendszer asztalára, amelyet ilyen poszton akkortájt elvártak. Olyan ember volt, aki nagyon ambicionálta, hogy a régi Eötvös Collegium hagyományaiból amennyit (...) vissza lehet állítani, azt visszaállítsa. És ezt becsülni lehet és kell benne. Az öregdiákok között máig is viták folynak azonban arról, hogy ez a törekvés milyen arányban állt azokkal a bizonyos »obulusokkal«."*[723]

Tóth Gábor személye valóban megosztja az egykori diákokat. Kósa László véleménye pl. korántsem pozitív róla. Úgy véli, hogy az igazgató nagy érdeme volt, hogy *„első igazgatóként a diákotthonná lefokozott épületben létrehozta a szakkollégiumot. (...) A fennmaradásért föltehetően áldozatokat kellett hozni, bár az a benyomásom, hogy Tóth Gábor nemegyszer eléje ment a várható problémáknak, és némelykor a megelőző manővert túlteljesítette. (...) Nem vonom kétségbe, hogy utóbb előtérbe került magatartásában a segítőkészség és a jóindulat az a vonás, amelyet elismerően atyainak szokás mondani. Különben sosem lehetett rosszindulatú ember."*[724]

Mások elismerőbb hangon nyilatkoztak Tóthról. Az 1959-ben kollégiumi felvételt nyert Kozma Béla pl. *„atyaian gondoskodó"* igazgatónak nevezte,[725] aki ugyan mindenbe beleszólt, de mindig segítő szándékkal. Törődött kollégistáival, nemcsak egyetemi éveik alatt, többeknek ő szerzett állást az ELTE-n vagy más (felső)oktatási intézményekben. Voltak félreismerései (pl. kevésbé tehetséges diákok pozícióba emelésénél, támogatásánál), de alapvetően jó ember volt, aki minden közgyűlésen külön felhívta a kollégisták figyelmét a régi Collegium hagyományaira, neves tagjaira.[726] Borsi-Kálmán Béla szerint Tóth nagyon emberséges, jólelkű pedagógus benyomását keltette, olyan karakán emberét, aki harcol diákjaiért.[727] Arató György szerint bölcs igazgató volt, aki okosan, felelősen használta fel a kapcsolatait. Egyéniségét jellemzi, hogy adott a hivatalát jellemző külsőségekre: például igazgatói szobájában, ahol rendszeresen fogadta a hallgatóit, nehéz bőrbútorokra ültette le az embert, a falakon az egykori igazgatókról (Bartoniek Géza, Gombocz Zoltán), valamint Eötvös Józsefről készült, általa visszaszerzett festmények függtek, herendi porcelánban kínálta beszélgetőpartnerének a teát vagy a kávét stb.[728] Ress Imre szerint Tóth jól tudott közvetíteni a legkülönbözőbb emberek között, emellett törődött a kollégisták legkisebb, egyéni problémáival is.[729] Sarbu Aladár úgy véli, Tóth Gábor jól dolgozott, igyekezett a legjobb tanárokat megszerezni a kollégiumnak. Jó humorú ember volt, aki megtalálta a hangot a hallgatókkal.[730] Egy jóval későbbi kollégiumi generáció tagja, N. Pál József irodalomtörténész jóindulatú, joviális embernek festette le az igazgatót, akiben megvolt a jó szándék. Igyekezett óvni az ifjakat, egy idő után nem is tagadta belügyminisztériumi kapcsolatait, s előre szólt,

723 Gereben 2011. 843.
724 Kósa 2011. 877–878.
725 Kozma 2010. 64.
726 Kozma Béla személyes közlése (a szerző birtokában).
727 Borsi-Kálmán Béla személyes közlése (a szerző birtokában).
728 Arató György személyes közlése (a szerző birtokában).
729 Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).
730 Sarbu Aladár személyes közlése (a szerző birtokában).

ha jöttek onnan az Eötvös Kollégiumba. Az nem érdekelte, hogy a négy fal között hogyan gondolkodtak a diákok a fennálló rendszerről.[731] Ha az igazgató esetleg túl komolyan vette a feladatát, akkor az ellenzéki hangulatú közgyűléseken néhány kollégista direkt humorosabbra vette a figurát, és pl. megkérdezték, hogy miért nincs elég WC-papír az intézményben. Spiró György hatalmas szónoklatokat tudott e témakörben kerekíteni,[732] persze ő amúgy is élt-halt a botrányokért.[733]

Több visszaemlékező kiemeli, hogy Tóth Gáborral az volt a baj, hogy messze nem volt akkora tudós egyéniség, mint a Collegium korábbi vezetői. Kósa László szerint az igazgatónak *„nem volt sem jó, sem visszatetsző értelemben vett tekintélye. Nem volt sem olyan műveltsége vagy intellektuális súlya, sem pedig személyes attitűdje, amellyel vonzó légkört teremthetett volna maga körül. Mint tudósra sem lehetett rá fölnézni. (...) Eszünkbe se jutott Tégé úrnak hívni, ahogyan később elnevezték Bégé úr, Bartoniek Géza hajdani legendás hírű alapító igazgató mintájára. A két egyéniséget össze sem lehet mérni."*[734] Salamon Konrád pozitívnak tartja, hogy Tóth megszervezte a szakkollégiumi rendszert, de ő is kiemelte, hogy az igazgató nem tudott úgy hatni az ifjúságra, mint egy nagy tudós tekintély... igaz, ők 1956 után inkább csöndben voltak.[735] A pedagógiával foglalkozó kollégiumvezetőt többben a háta mögött csak „nagy magyar Makarenkónak" nevezték.[736] Őze Sándor szerint idegesítő volt, hogy Tóth joviális nagypapát játszott, és ki akarta rúgni azokat, akiknek nagy szája volt. Márpedig az 1980-as években, amikor egyre érzékelhetőbbé váltak a

[731] N. Pál József személyes közlése (a szerző birtokában).

[732] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

[733] GALÁNTAI 2011. 902.

[734] KÓSA 2011. 878.

[735] Salamon Konrád személyes közlése (a szerző birtokában).

[736] Ress Imre személyes közlése (a szerző birtokában).

szocialista rendszer kudarcai, már sok ifjú kollégistának volt nagy a szája.[737]

Tény, hogy a diktatúrában folyamatosan figyelni kellett a hatalom szándékait, törekvéseit, adott esetben a tudományos célokat alá kellett rendelni a politikának. A Kádár-rendszer alatt ezért voltak rendszeresek a kollégiumban a sokszor unalmas, hazugságokkal teli politikai ankétok, a filozófiai (valójában ideológiai) előadások vagy az egyetemi pártszervezet és a KISZ bizonyos igényeinek megfelelő programok. Ugyanakkor a kollégium otthont, és megfelelő körülményeket adott sok későbbi jeles tudósnak és tanárnak. Igényes, önálló kutatómunka is folyhatott falai között, valamint az egyetemi oktatást kiegészítő tanítás és nevelés. Az Eötvös Kollégium emellett menedéket nyújtott számos kisebbségi sorban élő magyar diáknak. A határon túliak a hetvenes években minimálbérért lakhattak a kollégiumban, és szabadon élhették meg magyarságukat olyan pártfogók védelmében, mint a kollégiumba bejáró Kiss Gy. Csaba, Csoóri Sándor, Kósa Ferenc filmrendező vagy Kovács István és Kósa László.[738] Az akkori magyar irodalom kiválóságai karolták fel akkoriban a kollégiumba került határon túli magyar fiatalokat.[739] A látványos eredmények évtizedek alatt értek be, a nyolcvanas évek második felére, amikor már az egész intézmény szakkollégiummá vált. Nem lehet tagadni, hogy sok olyan személy is lakott a kollégiumban, akik karrierizmusból kiszolgálták az állampárt érdekeit, mellettük azonban ott voltak azok a személyek is, akik igényes szakmai tevékenységük mellett mindig kiálltak a nemzeti kultúra értékei mellett, és nem szolgálták ki a diktatúrát.

[737] Őze Sándor személyes közlése (a szerző birtokában).

[738] TŰDŐS 2008. 193–194.

[739] A. NAGY 2009. 422.

Az intézményt megfontoltan vezető igazgató el tudta érni, hogy a létező szocializmus alatt is megmaradhasson a kollégium hagyományos szellemi függetlensége. Ezt jó személyes kapcsolatainak, ügyes politikájának köszönhette, bár a politikai rendőrség tagjai vagy az őket kiszolgáló besúgók nem mindegyike bízott meg benne. „Hargous" már említett esete mellett erre utal a „Marika" fedőnevű[740] ügynök is: „*Meglátásom szerint ez a kollégium jelentős, a gyerekek közt található politikai hibát éppen az igazgató belenyugvásának, hallgatólagos magatartásának köszönhet, Tóth Gábor véleményem szerint nem őszinte ember.*"[741] Természetesen nem állítjuk, hogy az 1956-tól újjászervezett „új" Eötvös Kollégium olyan mértékű szabadságot élvezhetett volna, mint az 1950 előtti elitintézmény, hiszen a diktatúra ezt nem tette, nem tehette lehetővé. A fennállott korlátok között azonban Tóth Gábor mégis ki tudott harcolni olyan szabadságokat, amelyekkel más iskolák akkor nemigen rendelkezhettek. Láthattuk, hogy egyetemi középvezetői létére milyen nagy mentorhálózatot épített ki a kollégium köré, Ortutay Gyula, Székely György, Óvári Miklós, Köpeczi Béla és mások támogatását is elnyerve.

Az igazgató a legnemesebb igazgatói hagyományokat okosan ötvözve a párt elvárásaival, mindig hagyott elég szabad teret a fiatal kollégista értelmiség kritikai hajlamának megnyilvánulására.[742] Így sikerült biztosítani a kollégium (viszonylagos) szellemi függetlenségét, és az „elitképzést" egy olyan történelmi korszakban, amely elvből ellenezte az elitet. Bár a hatalmon lévők egy része idővel rádöbbent, hogy elit nélkül nincs társadalmi fejlődés, nincs társadalom, nincs élet,[743] ez önmagában nem lett volna elég az egykori elitintézmény feltámasztásához. Ehhez az a kitartó szervezőerő és dacos elszántság kellett, ami megvolt Tóth Gábor igazgatóban, aki folyamatos egyensúlyozásra kényszerült az Eötvös Kollégium és a hatalom között, de sohasem felejtette el azt, hogy a jogelőd Eötvös Collegium hagyományai erősebbek a diktatúránál. Ezért lehetett ő a Kollégium/Collegium újjászervezője. Történelmi érdeme, hogy 1956-ban főszerepet vállalt abban a folyamatban, amely egy új értelmiségi eszmény kialakítását eredményezte az Eötvös Kollégiumban. Ezen eszményeket – melyek sok tekintetben az 1950 előtti világhoz nyúltak vissza – nem tették kötelezővé, de egyéni szinten lehetővé tették azok követését. Tóth Gábor elősegítette a diákönkormányzatok kialakulását, ami az ötvenes-hatvanas évek fordulóján más kollégiumokban elképzelhetetlenek voltak.[744]

Ő tudta csak igazán: nem sokra ment volna, ha nincsenek a kollégiumban azok a huszonéves fiatalok, akik képesek voltak igényes tartalommal megtölteni az adott kereteket. Nélkülük aligha jöhetett volna létre egy olyan nívós szellemi műhely, mely elérte az előbbiekben leírt számos nagyszerű eredményt. Ők, és jól felkészült tudós tanáraik voltak azok, akik minden körülmények között igyekeztek olyan intézményt teremteni, mely a megváltozott társadalmi és politikai körülmények ellenére is méltán vállalhatta a „régi" Eötvös Collegium örökségét. Visszatekintve az elért sikerekre, egyértelműen kijelenthető, hogy tevékenységük alapvetően eredményes volt.

[740] Az ügynök valódi neve Őri Viktorné (szül. Goda Mária, 1935. május 12.), akit 1960. szeptember 10-én szerveztek be. Az ELTE Rektori Hivatalában dolgozott (ÁBTL 2. 2. 2. „Marika").

[741] ÁBTL 3. 1. 2. M–22846/4. 83. Jelentés László Ernőről. 1961. január 19.

[742] ARATÓ 2011. 417.

[743] Papp Gábor Zsigmond: *A kollégium végnapjai.* Színes, magyar dokumentumfilm, 1996. Benyhe János közlése.

[744] GLATZ 1996. 112.

Utószó

Tóth Gábor több évtizedes tevékenységének meg lett az eredménye: utódja, Szijártó István szilárd alapokon építkezhetett tovább. Irányítása alatt az Eötvös Kollégium életének egyértelműen felívelő, sikeres szakaszát élte. Igazgatóságának legkiemelkedőbb pontja az volt, amikor nem sokkal a rendszerváltás után, 1990. december 20-án a kollégium visszakapta 1946-ban megszerzett, önálló főiskolai rangját. A kormányzat ezzel rehabilitálta a magyar felsőoktatás legismertebb, legjelentősebb intézményét. Sajnos, nem sokkal eme történelmi esemény után új igazgatót kellett keresni a most már ismét Eötvös Collegium nevet viselő intézmény élére. Szijártó István ugyanis 1992-ben – miután puszta jó szándékból megnövelte a kollégiumi diákönkormányzat hatáskörét – a kollégisták ellene indított bizalmi szavazásának hatására lemondott tisztségéről. Az utána következő igazgatók alatt hullámzó teljesítmény jellemezte az intézmény életét, természetesen voltak kisebb-nagyobb sikerek, de a Collegium nem talált teljesen magára, az útkeresés, a bizonytalanság jellemezte ezeket az éveket.

A szerző maga is ebben a hullámzó időszakban vált a Collegium történetének tanújává. Egyetemi éveim kezdetén (2006 őszén) még nem voltam az intézmény tagja, néhány csoporttársam hatására azonban egyre gyakrabban kezdtem feljárni a Gellért-hegy déli lejtőjén magasodó palotába. Csakhamar beszippantott az Eötvös Collegium Történész Műhelye, ahol a pezsgő szellemi légkör mellett igaz barátságokat is kötöttem. Kollégista lettem, és örömmel vettem részt az intézmény életében. A Történész Műhelyben alakult meg a Regestrator Collegium-történeti Kutatócsoport, melynek mun-

katársai az intézmény levéltárának több mint 85%-át digitalizálták, és az intézmény történetét igyekeztek feltárni, eredményeiket tudományos konferenciákon és kiadványokban ismertették. Maga a Történész Műhely 2010 és 2012 között négy önálló tanulmánykötetet jelentetett meg. Büszke vagyok arra, hogy magam is szerényen hozzájárulhattam az elért eredményekhez. Bár az intézmény életét több tekintetben is bizonytalanság jellemezte, a jelenkor iránt érdeklődő történész hallgatóként is magához láncolt az Eötvös Collegium. Szakdolgozatomat (ennek a könyvnek az alapját) is ezért írtam a Ménesi úti intézmény 1956 utáni történetéről.

Ennek a könyvnek eredetileg a kollégium saját kiadványai között kellett volna megjelennie. Ám néhány hónappal ezelőtt véget vetettek annak a pezsgő szellemi légkörnek, amely jellemezte a Történész Műhelyt az elmúlt években. A diákokra épülő színvonalas tudományos kutatásokat, a régi jó tanár–diák viszonyt ma hiába keressük az intézményben. Jelenleg a „látványpékség" az a kifejezés, amely először eszembe jut erről a nagy múltú intézményről. Ezért úgy döntöttem, hogy más, az Eötvös Collegiumtól független kiadót keresek írásom megjelentetéséhez.

Ez a könyv alapkutatás a magyar kultúrtörténet egyik meghatározó műhelyéről. Itt vegyül az intézménytörténet a társadalomtörténettel, művelődéstörténettel és politikatörténettel, mint általában a felsőoktatástörténeti munkákban. A személyes és időbeli közelség talán adhat rendelkezésre alkalmas, éles pillanatfölvételeket, de épp ez az, ami miatt teljes körű nem lehet az elemzés. A téma jelentősége ugyanakkor föltétlenül indokolja ezt az alapkutatást, amely szándékom szerint egyrészt alapja lehet a további, érzékenyebb elemzéseknek, másrészt a magyar művelődéstörténet napjainkra oly meghatározó, de kevéssé ismert korszakának föltérképezéséhez is támpontot ad.

Bibliográfia

Kiadatlan források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

ÁBTL 2. 2. 2. „Marika"	ÁBTL 2. 2. 2. Hálózati nyilvántartás. 6-os karton. „Marika"
ÁBTL 2. 2. 2. „Somlay Károly"	ÁBTL 2. 2. 2. Hálózati nyilvántartás. 6-os karton. „Somlay Károly"
ÁBTL 2. 2. 2. „Sziklai Barna"	ÁBTL 2. 2. 2. Hálózati nyilvántartás. 6-os karton. „Sziklai Barna"
ÁBTL 3. 1. 2. M–22846/4.	ÁBTL 3. 1. 2. M–22846/4. Marika
ÁBTL 3. 1. 2. M–38014.	ÁBTL 3. 1. 2. M–38014. Haraszty Vilmos
ÁBTL 3. 1. 2. M–38434.	ÁBTL 3. 1. 2. M–38434. Somlay Károly tmb.
ÁBTL 3. 1. 2. M–41884.	ÁBTL 3. 1. 2. M–41884. Sziklai Barna
ÁBTL 3. 1. 5. O–20021/1.	ÁBTL 3. 1. 5. O–20021/1. ELTE-n lévő ellenséges személyek – Jogi kar
ÁBTL 3. 1. 9. V–159297/1.	ÁBTL 3. 1. 9. V–159297/1. Mehlhoffer Péter és tsa
ÁBTL 3. 2. 1. Bt–1118.	ÁBTL 3. 2. 1. Bt–1118. „Nórápi" („Tuba") tmt.
ÁBTL 3. 2. 4. K–605.	ÁBTL 3. 2. 4. K–605. „Hargous"

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

BFL XXXV. 1. a. 4. 1957. 13. ő. e.	BFL MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottságának ülései (XXXV.1. a. 4.). 1957–1989. 1957. december 2. 13. ő. e.

Eötvös József Collegium Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár (EJC MDL)

EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié	EJC MDL 113. doboz, 204. dosszié. Diákbizottsági ügyek.
EJC MDL 114. doboz, 210. dosszié	EJC MDL 114. doboz, 210. dosszié. Hallgatói fegyelmi ügyek.
EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié	EJC MDL 117. doboz, 219. dosszié. Különféle rendelkezések, felterjesztések, javaslatok (MÜM., Rektori, Dékáni).
EJC MDL 121. doboz, 226. dosszié	EJC MDL 121. doboz, 226. dosszié. Szakkollégiumi munka I. k.
EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié	EJC MDL 131. doboz, 250. dosszié. Kapcsolatok a Társadalmi Szervezetekkel (MSZMP, Hazafias Népfront, KISZ, Szakszervezet).
EJC MDL 1985 irattár. I/1. dosszié	EJC MDL 1985 irattár. I/1. dosszié 1–100. 1985.

Magyar Országos Levéltár (MOL)

MOL M-KS 288. f. 5/548. ő. e.	MOL M-KS 288. f. 5. cs. MSZMP Központi Szervei, Politikai Bizottság (Intéző Bizottság) 1956–1989. 548. ő. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1971. március 9-én megtartott üléséről.
MOL M-KS 288. f. 7/45. ő. e.	MOL M-KS 288. f. 7. cs. MSZMP Központi szervei, Titkárság 1957–1988. 45. ő. e. Jegyzőkönyv a Titkárság 1959. február 27-én tartott üléséről.
MOL M-KS 288. f. 7/491. ő. e.	MOL M-KS 288. f. 7. cs. MSZMP Központi szervei, Titkárság 1957–1988. 491. ő. e. Jegyzőkönyv a Titkárság 1975. december 8-án tartott üléséről.
MOL M-KS 288. f. 41/114. ő. e.	MOL M-KS 288. f. 41. cs. MSZMP Központi szervei, Agitációs és Propaganda Bizottság (Társadalompolitikai Bizottság) 1962–1989. 114. ő. e. Jegyzőkönyv az Agit. Prop. Bizottság 1969. április 15-i üléséről.
MOL M-KS 288. f. 41/115. ő. e.	MOL M-KS 288. f. 41. cs. MSZMP Központi szervei, Agitációs és Propaganda Bizottság (Társadalompolitikai Bizottság) 1962–1989. 115. ő. e. Jegyzőkönyv az Agit. Prop. Bizottság 1969. április 29-i üléséről.
MOL M-KS 288. f. 41/229. ő. e.	MOL M-KS 288. f. 41. cs. MSZMP Központi szervei, Agitációs és Propaganda Bizottság (Társadalompolitikai Bizottság) 1962–1989. 229. ő. e. Jegyzőkönyv az Agitációs és Propaganda Bizottság 1974. július 23-i üléséről.
MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 19. d.	MOL XIX–I–4–f. Művelődésügyi Minisztérium – Felsőoktatási Főosztály. 3–1 tétel. 19. doboz (1958).
MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 20. d.	MOL XIX–I–4–f. Művelődésügyi Minisztérium – Felsőoktatási Főosztály. 3–1 tétel. 20. doboz (1958).
MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 57. d.	MOL XIX–I–4–f. Művelődésügyi Minisztérium – Felsőoktatási Főosztály. 3–1 tétel. 57. doboz (1959).
MOL XIX–I–4–f. 3–1 t. 155. d.	MOL XIX–I–4–f. Művelődésügyi Minisztérium – Felsőoktatási Főosztály. 3–1 tétel. 155. doboz (1961).

Kiadott források

Bozó 2000	Bozó Gyula: 1956 egyetemista szemmel. In: *A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXIV.* Szerkesztő: Szvircsek Ferenc. Salgótarján, Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2000. 181–195.
Bozó 2003–2004	Bozó Gyula: 1956 egyetemista szemmel (A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyvének XXIV. kötetében

megjelent napló folytatása). In: *A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXVII–XXVIII.* Szerkesztő: Dr. MATITS Ferenc, BAGYINSZKY Istvánné, Győriné MOJZES Anikó. Salgótarján, Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2003–2004. 315–336.

POZSÁR 2009 — POZSÁR István önvallomása az Egyetemi Forradalmi Diákbizottságban játszott szerepéről. Budapest, 1959. június 12. In: *A budapesti egyetemisták és főiskolások 1956-ban.* Szerkesztette: NÉMETHNÉ Dikán Nóra–SZABÓ Róbert–VIDA István. Budapest, Nagy Imre Alapítvány – Gondolat Kiadó, 2009. (Nagy Imre és kora V. Tanulmányok, forrásközlések) 447–558.

TÓTH 2011 — TÓTH Gábor: Az idő sodrában. A teljes anyagot közreadja és az utószót írta: SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerk.: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly, PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 709–835.

Kéziratok

BAKOS 2012 — BAKOS István: Az Eötvös Kollégium, az MSZMP és a KISZ a hatvanas évek végén. *A Magyar Egyetemi és Főiskolai egyesületek a 20. században* c. konferencián 2012. október 10-én Székesfehérváron elhangzott előadás teljes szövege. (Megjelenés alatt.)

GARAI 2012 — GARAI Imre: *Utolsó generáció.* A szerző doktori disszertációjának egyik fejezete (Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar), 2012 (megjelenés alatt).

Felhasznált irodalom

A. NAGY 2009 — A. NAGY László. In: Popély Árpád–Simon Attila (szerk.): *A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok (1989–1992).* Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2009. 411–432.

ARATÓ 2011 — ifj. ARATÓ György: „Szabadság a jelszavunk". Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 410–418.

ÁÉK 1980 — *Állambiztonsági értelmező kéziszótár.* Szerk.: GERGELY Attila. [Budapest], BM Könyvkiadó, 1980.

BAKOS 1994 — BAKOS István: *Közszolgálatban... (avagy egy „túlélő" köztisztviselő válogatott feljegyzései, írásai).* Budapest, Püski, 1994.

BAKOS 2011a — BAKOS István: Emlékeim a kollégista Kilencekről. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 401–409.

BAKOS 2011b — BAKOS István: Az Eötvös Kollégium autonómiatörekvései és Baráti Körének megalakítása. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 889–898.

BARANYI 1960 — BARANYI Ferenc: Buzás Andor. In: *Egyetemi Lapok.* 1960. május 7. 5.

BARANYI 1965a — BARANYI Ferenc: Diákbizottságot választottak az Eötvös-kollégiumban. In: *Egyetemi Lapok.* 1965. február 20. 1.

BARANYI 1965b — B. F. [BARANYI Ferenc]: Válasz a válaszra. In: *Egyetemi Lapok.* 1965. március 6. 5.

BARANYI 1965c — BARANYI Ferenc: Este az Eötvös Kollégiumban. In: *Egyetemi Lapok.* 1965. október 23. 6.

BARÁTH 2004 — BARÁTH Magdolna: Az állambiztonsági iratok selejtezése, megsemmisítése. In: *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003.* Szerk.: GYARMATI György. Budapest, 2004. 255–279.

BECK–GERMUSKA 1997 — BECK Tibor–GERMUSKA Pál: *Forradalom a Bölcsészkaron.* Budapest, 1956-os Intézet, 1997.

BERTÉNYI 2009 — BERTÉNYI Iván: Sinkovics István (1910. augusztus 19.–1990. augusztus 19.) In: *Tudós tanárok az Eötvös Collegiumban.* Szerkesztette: SEPSI Enikő és TÓTH Károly. Budapest, Ráció Kiadó, 2009.

BERTÉNYI 2010 — BERTÉNYI Iván: Visszaemlékezések a levéltár szakról. In: *„Vedd ezeket az iratokat..." Jubileumi kötet az ELTE levéltár szak alapításának hatvanadik évfordulójára.* Szerkesztette: MIHALIK Béla és ZARNÓCZKI Áron. Budapest, ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék – ELTE Egyetemi Levéltár, 2010. 59–63.

BOLLÓK 1965 — BOLLÓK János: ... és, hogy látjuk mi? (Válasz Baranyi Ferencnek) In: *Egyetemi Lapok.* 1965. március 6. 5.

BORSI-KÁLMÁN 2002 — Az ideális „asszimiláns", avagy a „feladat". Bíró Béla beszélget a szerzővel. In: BORSI-KÁLMÁN Béla: *Polgárosodott nemes avagy (meg)nemesedett polgár. Írások a „nemesi polgárisodás" témaköréből.* Pécs, Jelenkor Kiadó, 2002. 223–292.

BORSODI 2003 — BORSODI Csaba: VII. Az egyetem a XX. század második felében 1945–2002. In: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635–2002.* Szerkesztette: SZÖGI László. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2003. 305–382.

BORSODI 2009 — BORSODI Csaba: Forradalom az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1956-ban. In: *A budapesti egyetemisták és főiskolások 1956-ban.* Szerkesztette: NÉMETHNÉ Dikán Nóra – SZABÓ Róbert – VIDA István. Budapest, Nagy Imre Alapítvány – Gondolat Kiadó, 2009 (Nagy Imre és kora V. Tanulmányok, forrásközlések), 8–70.

CSÁKI–KOVÁCS 1990 — *Rejtőzködő legendárium. Fejezetek egy kultúrpolitikus sorstörténetéből.* Az interjúkat készítette és a kötetet szerkesztette CSÁKI Judit, KOVÁCS Dezső. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó – Szemtanú Kiadó, 1990.

CSEH GERGŐ 1999 — A Történeti Hivatal irataiban leggyakrabban előforduló állambiztonsági rövidítések, kódok feloldása. Összeállította: CSEH GERGŐ Bendegúz. In: *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve, 1999.* Szerk.: GYARMATI György. Budapest, 1999. 299–301.

CSIZMADIA 1995 — CSIZMADIA Ervin: *A magyar demokratikus ellenzék (1968–1988). Monográfia.* Budapest, T–Twins Kiadó, 1995.

DESSEWFFY 1999 — DESSEWFFY Tibor: *Iskola a hegyoldalban.* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 1999.

DÉNES IVÁN 2011 — DÉNES IVÁN Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 383–400.

EGYETEMI LAPOK 1967 — Szocialista szerződés. In: *Egyetemi Lapok.* 1967. november 2. 4.

EGYETEMI LAPOK 1969 — Az esztendő látogatása. In: *Egyetemi Lapok.* 1969. június 12. 1.

ELÉRHETETLEN 1986 — *Elérhetetlen föld. Kilenc költő versei.* Szerkesztette: ANGYAL János. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Közművelődési Titkársága, 1986. Második (hasonmás) kiadás.

FARAGÓ 1967 — FARAGÓ Vilmos: „Kicsi ország." In: *Élet és Irodalom.* 1967. január 7. 12.

FODOR 1978 — Fodor András köszöntője. In: *Egyetemi Lapok.* 1978. december 13. 9.

FÖLDES 2007 — FÖLDES György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989.* Budapest, 2007.

GALÁNTAI 2011 — GALÁNTAI Ambrus: Szubjektív történelem. Az Eötvös Kollégium a '60-as évek második felében. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 899–920.

GÁBOR 1960 — GÁBOR István: Kollégiumavatás a Ménesi úton. In: *Magyar Nemzet.* 1960. május 17. 5.

GECSÉNYI–IZSÁK 2011 — *Magyar történettudomány az ezredfordulón. Glatz Ferenc 70. születésnapjára.* Szerkesztette: GECSÉNYI Lajos–IZSÁK Lajos. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó – MTA Társadalomkutató Központ, 2011.

GEREBEN 2011 — GEREBEN Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967). In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 838–860.

GERGELY 1969 — GERGELY ANDRÁS: Vendégünk az Eötvös Kollégiumban. In: *Egyetemi Lapok.* 1969. június 12. 3.

GLATZ 1970 — GLATZ Ferenc: Gondolatok az Eötvös kollégiumi történészképzésről. In: *Századok.* 1970. 3. sz. 799–805.

GLATZ 1989 — GLATZ Ferenc: Történészképzés az Eötvös Kollégiumban. In: *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből.* Szerkesztette: NAGY JÓZSEF Zsigmond – SZÍJÁRTÓ István. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1989. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, X.) 41–50.

GLATZ 1996 — GLATZ Ferenc: Európaiság, nyitottság, nemzeti kultúra (A századelős Eötvös Kollégium). In: *Vissza a történelemhez... Emlékkönyv Balogh Sándor 70. születésnapjára.* Szerkesztette: IZSÁK Lajos, STEMLER Gyula. Budapest, Napvilág Kiadó, 1996. 103–117.

GLATZ 2005 — GLATZ Ferenc: Balogh Sándor (1926–2004). In: *História.* 2005. 9. sz. 10.

GORDOS 1962a — GORDOS István: A felsőoktatási intézmények diákotthonainak, kollégiumainak helyzete és problémái (Első rész). In: *Felsőoktatási Szemle.* 1962. 4. sz. 233–238.

GORDOS 1962b — GORDOS István: Felsőfokú kollégiumaink nevelőmunkája. In: *Felsőoktatási Szemle.* 1962. 5. sz. 302–307.

GYŐRI 2011 — GYŐRI Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 288–311.

HAJDUSKA 1962 — HAJDUSKA István: *Kollégiumi lányok.* Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1962.

HARASZTI 1997 — HARASZTI Miklós: 1969. In: *Beszélő.* 1997. 12. sz. 66–74.

HARSÁNYI 2006 — HARSÁNYI Iván: Görögország. In: *20. századi egyetemes történet. 1. kötet: Európa.* Szerkesztette: NÉMETH István. Budapest, Osiris Kiadó, 2006. 356–363.

HEISZLER 2008 — Vilmos HEISZLER: 1969: Die Studentenbewegung in Budapest – Eine verspätete Reaktion? In: *Evropa 1968: Protest, reforma, represe – Europa 1968: Protest, Reform, Repression.* Prága, Heinrich-Böll-Stiftung, 2008. 55–57.

HÉTFŐI HÍREK 1969 — Folytatódik a párbeszéd. In: *Hétfői Hírek.* 1969. június 2. 3.

HORVÁTH–IZSÁK 1972 — HORVÁTH Jenő–IZSÁK Lajos: Egyetemünk 25 éves fejlődése. In: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1945–1970.* Főszerkesztő: SINKOVICS István. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, [1972]. 11–68.

HORVÁTH 2008 — HORVÁTH Sándor: Erika és az Óriáskerék. Ifjúsági lázadás és új társadalmi identitások létrehozása az 1960-as években. In: *Mindennapok Rákosi és Kádár korában. Új utak a szocialista korszak kutatásában.* Szerkesztette: HORVÁTH Sándor. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2008. 321–353.

HUSZÁR 1990 — HUSZÁR Tibor: *Mit ér a szellem, ha...* Budapest, Szabad Tér Kiadó, 1990.

JELEN–NÉMETH 1962 — JELEN Lajos–NÉMETH László: A felsőoktatási intézmények kollégiumi igazgatóinak és diákbizottsági titkárainak országos értekezlete. In: *Felsőoktatási Szemle.* 1962. 12. sz. 746–750.

K. Á. 1975 — K. Á.: A tájra vetített gondolatok. Dormán László fotóművész kiállításáról. In: *Magyar Hírlap.* 1975. június 7. 6.

KALMÁR 1998 — KALMÁR Melinda: *Ennivaló és hozomány. A kora kádárizmus ideológiája.* Budapest, Magvető, 1998.

KAPITÁNY 2011 — KAPITÁNY Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 365–377.

KARDOS 1977 — *Sej, a mi lobogónkat fényes szelek fújják... Népi kollégiumok 1939–1949.* Főszerkesztő: KARDOS László. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977.

KARDOS 2007 — KARDOS József: *Iskola a politika sodrásában (1945–1993).* Budapest, Gondolat Kiadó, 2007.

KESZEI 2010 — KESZEI András: Az emlékezet rétegei. In: *Korall.* 2010. 3. sz. 5–34.

KICSI 2006 — KICSI SÁNDOR András: *Gombocz Zoltán 1877–1935. Életrajz és pályakép.* [Budapest], ELTE Eötvös József Collegium, 2006.

KISS GY. 1969a — KISS GY. János: Akik késő éjszakáig Kádár Jánossal beszélgettek... Meglátogattuk az Eötvös József Kollégium diákjait. In: *Magyar Hírlap.* 1969. május 30. 5.

KISS GY. 1969b — KISS GY. János: Érettség, érdeklődés, nyíltság. In: *Magyar Hírlap.* 1969. június 1. 5.

KISS GY. 2011 — KISS GY. Csaba: Emlékek faggatása. Örökségünk: a kádári kor. In: *Hitel.* 2011. 2. sz. 226–231.

KOSÁRY 1989 — KOSÁRY Domokos: Az Eötvös Collegium történetéből. Az első évtizedek: 1895–1927. In: *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből.* Szerkesztette: NAGY JÓZSEF Zsigmond – SZIJÁRTÓ István. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1989. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, X.) 9–40.

KOZMA 2010 — KOZMA Béla: Visszaemlékezés. In: *„Vedd ezeket az iratokat..." Jubileumi kötet az ELTE levéltár szak alapításának hatvanadik évfordulójára.* Szerkesztette: MIHALIK Béla és ZARNÓCZKI Áron. Budapest, ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék – ELTE Egyetemi Levéltár, 2010. 64–67.

KÓSA 1995 — *Szabadon szolgál a szellem. Tanulmányok és dokumentumok a száz esztendeje alapított Eötvös József Colle-*

gium történetéből 1895–1995. Szerkesztette és a dokumentumokat válogatta: KÓSA László. A válogatásban közreműködött: RESS Imre. Budapest, GIFT Kft., 1995.

KÓSA 2010 — KÓSA László: Református ifjúsági körök bomlasztása Budapesten az 1960-as évek első felében. In: SOÓS VIKTOR Attila–SZABÓ Csaba–SZIGETI László (szerk.): *Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban.* Budapest, Szent István Társulat – Luther Kiadó, 2010. 270–288.

KÓSA 2011 — KÓSA László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967). In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 861–888.

KÖPECZI 1980 — KÖPECZI Béla: 85 éve alakult az Eötvös Kollégium. In: *Eötvös Kollégiumi emlékkönyv. Ünnepségek, beszédek 1970–1980.* Szerkesztette és az összekötő szöveget írta: SZABÓ András. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1980. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, IV.) 137–138.

LEKLI 2011 — LEKLI Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 836–837.

LŐRINCZE 1980 — LŐRINCZE Lajos: Beszéd Gombocz Zoltán emléktáblájának leleplezésekor. In: *Eötvös Kollégiumi emlékkönyv. Ünnepségek, beszédek 1970–1980.* Szerkesztette és az összekötő szöveget írta: SZABÓ András. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1980. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, IV.) 71–72.

LUSTRUM 2011 — *Lustrum. Százéves az Eötvös Collegium Ménesi úti palotája. Kiállításvezető.* Szerkesztette: HORVÁTH László. Budapest, ELTE Eötvös Collegium, 2011.

MAGYAR HÍRLAP 1969 — Kádár János látogatása az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. In: *Magyar Hírlap.* 1969. május 30. 1.

MAGYAR NEMZET 1959a — A holnap értelmiségének nevelő műhelyei. In: *Magyar Nemzet.* 1959. április 1. 1.

MAGYAR NEMZET 1959b — Kollégiumokká alakulnak a diákotthonok (Gondoskodás a tudományos pályára készülőkről). In: *Magyar Nemzet.* 1959. május 28. 3.

MAGYAR NYELV 1977 — *Magyar Nyelv.* 1977. 4. sz.

MAJTÉNYI 2005 — MAJTÉNYI György: *A tudomány lajtorjája. „Társadalmi mobilitás" és „új értelmiség" Magyarországon a II. világháború után.* Budapest, Gondolat Kiadó – Magyar Országos Levéltár, 2005.

MANN 2002 — MANN Miklós: Oktatáspolitikusok és koncepciók a sajtó tükrében (1945–1990). In: *Magyar neveléstörténeti tanulmányok I. Új szempontok, új források.* Szerkesztette: SZABOLCS Éva és MANN Miklós. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2002. 76–122.

MARAFKÓ 2011 — MARAFKÓ László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 378–382.

MARKÓ 2011 — MARKÓ Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára? In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 220–235.

MARUZSA 2009 — MARUZSA Zoltán: 1968 és hatása a keleti blokk országaira. In: BARTHA Eszter–KRAUSZ Tamás (szerk.): *1968: Kelet-Európa és a világ.* H. n. [Budapest], L' Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, 2009. 61–78.

MÓD 1980 — MÓD Péter: Emlékbeszéd az Eötvös József Kollégium fennállásának 80. évfordulóján. In: *Eötvös Kollégiumi emlékkönyv. Ünnepségek, beszédek 1970–1980.* Szerkesztette és az összekötő szöveget írta: SZABÓ András. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1980. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, IV.) 57–63.

MNL 1981 — *Magyar Néprajzi Lexikon. Negyedik kötet Né–Sz.* Főszerkesztő: ORTUTAY Gyula. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981.

MTI 2008 — *MTI Ki Kicsoda 2009. Kortársaink életrajzi lexikona.* Főszerkesztő: HERMANN Péter. Budapest, MTI, 2008.

MPP 2004 — *Magyarországi pártprogramok 1944–1988.* Összeállította, szerkesztette, a bevezetőt írta, és a jegyzeteket készítette: BALOGH Sándor és IZSÁK Lajos. Budapest, ELTE – Eötvös Kiadó, 2004.

N. PÁL 2001 — N. PÁL József: *„Tisztának a tisztát őrizzük meg." Tanulmányok, kritikák a huszadik századi magyar irodalomról és történelemről.* Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 2001.

NAGY 2004 — NAGY Balázs: „A legtartósabb kétségkívül az oktatás" – Beszélgetés Székely Györggyel. 13–18. In: *Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére.* Szerkesztette: ERDEI Gyöngyi–NAGY Balázs. [Budapest], Budapesti Történeti Múzeum – ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történeti Tanszék, [2004].

NAGY 2011 — NAGY János: Keresztury Dezső. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina,

TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 126–131.

NEMES 2011 — NEMES Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 428–431.

NÉMETH 2006 — NÉMETH István: III. Nemzetközi kapcsolatok (1945–2000). In: *20. századi egyetemes történet. 2. kötet: Európán kívüli országok.* Szerkesztette: NÉMETH István. Budapest, Osiris Kiadó, 2006. 295–322.

NÉPSZABADSÁG 1968 — Népek barátsága est az Eötvös Kollégiumban. In: *Népszabadság.* 1968. november 15. 8.

NÉPSZABADSÁG 1969a — Eszmecsere fiatalokkal az ország, a világ dolgairól. Kádár János látogatása az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. In: *Népszabadság.* 1969. június 1. 3–4.

NÉPSZABADSÁG 1969b — Pártjaink erősödő egysége éreztetni fogja hatását a nemzetközi politikában. Kádár János moszkvai sajtóértekezlete. In: *Népszabadság.* 1969. június 15. 3–4.

NÉPSZABADSÁG 1973 — Óvári Miklós az ELTE kollégiumában. In: *Népszabadság.* 1973. április 25. 5.

NÉPSZAVA 1975 — [Dormán László jugoszláviai magyar fotóművész kiállítása az Eötvös Kollégiumban.] In: *Népszava.* 1975. május 30. 6.

NORA 2010 — NORA, Pierre: *Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2010.

ORTUTAY 2009 — ORTUTAY Gyula: *Napló I. 1938–1954.* Pécs, Alexandra Kiadó, 2009.

ORTUTAY 2010 — ORTUTAY Gyula: *Napló III. 1967–1977.* Pécs, Alexandra Kiadó, 2010.

ÓVÁRI 1980 — ÓVÁRI Miklós: *Történelem, ideológia, kultúra. Válogatott beszédek és cikkek.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1980.

ŐZE 2009 — ŐZE Sándor: *Nemzettudat és historiográfia.* [Budapest], Hamvas Intézet, 2009.

PAPP 2005 — PAPP István: A Nékosz legendája és valósága. In: ROMSICS Ignác (szerk.): *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről.* Budapest, Osiris Kiadó, 2005. 309–338.

PAPP 2010 — PAPP István: Borzsák István hiányzó dossziéja, avagy mit kezdhetett a politikai rendőrség egy ókortudóssal? In: *Aetas.* 2010. 3. sz. 96–128.

PAPP 2012 — PAPP István: *A magyar népi mozgalom története 1920–1990.* [Budapest], Jaffa Kiadó, 2012.

PÁL 2011a — PÁL Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerk.: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly, PÉTERFFY András. Budapest, 2011. 599–611.

PÁL 2011b — PÁL Zoltán: Lutter Tibor kapcsolata az állambiztonsággal. In: *Memoriae commendamus. Tanulmányok a XI. Eötvös Konferencia Történeti Üléséről.* Szerkesztették: KAPITÁNY Adrienn és LOCSMÁNDI Dániel. [Budapest], Eötvös Collegium Történész Műhely, 2011. (Acta Historica Collegii de Iosepho Eötvös Nominati – Series I., Nr. 2.)

PETRIKNÉ 1999 — PETRIKNÉ Vámos Ida: Iratok a Történeti Hivatalban. Vázlat a volt állambiztonsági szervek iratanyagának irattani feltárásához. In: *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve 1999.* Szerk.: GYARMATI György. Budapest, 1999. 29–60.

PINTÉR 1989 — PINTÉR Lajos: *A vadszeder útján.* Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1989.

POLINSZKY 1980 — POLINSZKY Károly: Beszéd az Eötvös Kollégium kiváló kollégiummá nyilvánítása alkalmából. In: *Eötvös Kollégiumi emlékkönyv. Ünnepségek, beszédek 1970–1980.* Szerkesztette és az összekötő szöveget írta: SZABÓ András. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1980. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, IV.) 43–46.

PUSZTAI 1989 — PUSZTAI Ferenc: Az Eötvös József Kollégium Baráti Köre. In: NAGY JÓZSEF Zsigmond–SZIJÁRTÓ István (szerk.): *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből.* Budapest, Eötvös József Kollégium, 1989. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, X.) 151–153.

RADNÓTI 1970 — RADNÓTI Györgyné: Az egyetemi és főiskolai hallgatók szociális támogatási rendszerének fejlődése. In: *Felsőoktatási Szemle.* 1970. 4. sz. 284–291.

RAINER M. 2011 — RAINER M. János: *Bevezetés a kádárizmusba.* Budapest, 1956-os Intézet – L'Harmattan Kiadó, 2011.

RASZLER 1967 — RASZLER József: Külföldi diákok műsoros estje az Eötvös Kollégiumban. In: *Egyetemi Lapok.* 1967. november 2. 4.

RESS 2010 — RESS Imre: Visszaemlékezés a hatvanéves levéltár szakra. In: *„Vedd ezeket az iratokat..." Jubileumi kötet az ELTE levéltár szak alapításának hatvanadik évfordulójára.* Szerkesztette: MIHALIK Béla és ZARNÓCZKI Áron. Budapest, ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék – ELTE Egyetemi Levéltár, 2010. 137–148.

RÉVÉSZ 1997 — RÉVÉSZ Sándor: *Aczél és korunk.* Budapest, Sík Kiadó, 1997.

ROMSICS 2005 — ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Harmadik, javított és bővített kiadás. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

ROMSICS 2011 — ROMSICS Ignác: *Clio bűvöletében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel.* Budapest, Osiris Kiadó, 2011.

SEGYEVY 2012 — SEGYEVY Dániel: „...megvédeni igazunkat minden téren..." A trianoni béke-előkészületek és a magyar földrajztudomány. In: *Helytállás. Tanulmányok a XII. Eötvös Konferencia történeti üléséről.* Szerkesztették: LÁSZLÓ Gábor és TORONYI Alexandra. [Budapest], Eötvös Collegium Történész Műhely, 2012. 411–422.

SIMON 2011 — *A Nagyboldogasszony úttól a Ménesi útig. Történetek és dokumentumok az MTA Irodalomtudományi Intézet évtizedeiből.* Írta és a dokumentumokat sajtó alá rendezte SIMON Zsuzsanna. H. n. [Budapest], Nap Kiadó, 2011.

SOMFAI 1971 — SOMFAI Balázs: Óvári Miklós az Eötvös Kollégiumban. In: *Egyetemi Lapok.* 1971. március 22. 1.

SŐTÉR 1980 — SŐTÉR István: Gombocz Zoltán. In: *Eötvös Kollégiumi emlékkönyv. Ünnepségek, beszédek 1970–1980.* Szerkesztette és az összekötő szöveget írta: SZABÓ András. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1980. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, IV.) 67–69.

SPBT 1989 — *Segédkönyv a Politikai Bizottság tanulmányozásához.* Szerkesztette: NYIRŐ András. [Budapest], Interart Stúdió, [1989].

STANDEISKY 1994 — STANDEISKY Éva: Egykorú rendőrségi jelentés a bölcsészkarról. In: *A bölcsészkar az 1956-os forradalomban (az 1992. november 25-én tartott tudományos konferencián elhangzott előadások).* Szerkesztő: VADÁSZ Sándor. Budapest, ELTE, 1994. 68–69.

STANDEISKY 2005 — STANDEISKY Éva: *Gúzsba kötve. A kulturális elit és a hatalom.* Budapest, 1956-os Intézet – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2005.

STANDEISKY 2010 — STANDEISKY Éva: Az én hatvannyolcam. In: *Kádárizmus átereszek.* Szerkesztette: KOZÁK Gyula. Budapest, 1956-os Intézet, 2010. 263–274.

SZABICS 2011 — SZABICS Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure. In: *Lustrum. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati.* Szerkesztette: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, TÓTH Károly és PÉTERFFY András. Budapest, Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011. 419–427.

SZABÓ 1978a — SZABÓ András: Másodszor „kiváló" az Eötvös Kollégium. In: *Egyetemi Lapok.* 1978. június 28. 5.

SZABÓ 1978b — SZABÓ András: 12 dolgozat – költők a csillagokból. In: *Egyetemi Lapok.* 1978. november 13. 9.

SZABÓ 1979 — SZABÓ András: Közgyűlés az Eötvös Kollégiumban. In: *Egyetemi Lapok.* 1979. november 26. 2.

SZABÓ 1980 — *Eötvös Kollégiumi emlékkönyv. Ünnepségek, beszédek 1970–1980.* Szerkesztette és az összekötő szöveget írta: SZABÓ András. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1980. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, IV.)

SZABÓ–VÉRTES 1975 — *Negyedszázados harc. A munkásmozgalom történetének kronológiája 1919. augusztus 1. – 1945. április 4.* Szerkesztők: SZABÓ Ágnes, VÉRTES Róbert. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975.

SZAKÁCS 1994 — SZAKÁCS Sándor: A (bölcsész-) „Kolhoz" ötvenhatban. In: *A bölcsészkar az 1956-os forradalomban (az 1992. november 25-én tartott tudományos konferencián elhangzott előadások).* Szerkesztő: VADÁSZ Sándor. Budapest, ELTE, 1994. 70–75.

SZAKÁLY 1989 — SZAKÁLY Ferenc: Az Olimpiatörténeti Szeminárium tíz éve (Rövid áttekintés). In: *Olimpiatörténeti tanulmányok.* Szerkesztette: Dr. SOM Ferenc és Dr. SZAKÁLY Sándor. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1989. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam V.) 6–11.

SZERENCSÉS 2010 — SZERENCSÉS Károly: *Eltékozolt évtized. Adalékok a kádári hetvenes évek történetéhez.* Budapest, Kairosz Kiadó, 2010.

SZÉCHY 1970a — SZÉCHY Éva: A nevelés korszerű rendszere kibontakoztatásának tendenciái felsőoktatásunkban. In: *Felsőoktatási Szemle.* 1970. 4. sz. 207–214.

SZÉCHY 1970b | *A felsőoktatási kollégiumok működése és nevelőmunkája.* Szerkesztette, jegyzetekkel ellátta és a bevezetőt írta: Dr. SZÉCHY Éva. Budapest, Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, 1970.

SZÉKELY 1980 | SZÉKELY György: Beszéd az Eötvös Kollégiumi Napok záróünnepségén. In: *Eötvös Kollégiumi emlékkönyv. Ünnepségek, beszédek 1970–1980.* Szerkesztette és az összekötő szöveget írta: SZABÓ András. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1980. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, IV.) 35–38.

SZÉP 1967 | SZÉP Zoltán: Az egyetemi hallgatók társadalmi, közéleti tevékenysége. In: *Egyetemi Lapok.* 1967. november 2. 2.

SZÖGI 1994 | SZÖGI László: A nemzet kertjének nevelő oskolái. A magyar felsőoktatás rövid története. In: *Hat évszázad magyar egyetemei és főiskolái.* Szerkesztette: SZÖGI László. A szerkesztésben közreműködött: HORVÁTH Ákos és KISS JÓZSEF Mihály. H. n. [Budapest], Magyar Felsőoktatás, 1994. 9–69.

SZŐNYEI 2005 | SZŐNYEI Tamás: *Nyilván tartottak. Titkos szolgák a magyar rock körül 1960–1990.* Budapest, Magyar Narancs – Tihany-Rév Kiadó, 2005.

SZŐNYEI 2012a | SZŐNYEI Tamás: *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet 1956–1990. 1. kötet.* Budapest, Noran Könyvesház, 2012.

SZŐNYEI 2012b | SZŐNYEI Tamás: *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet 1956–1990. 2. kötet.* Budapest, Noran Könyvesház, 2012.

TABAJDI–UNGVÁRY 2008 | TABAJDI Gábor–UNGVÁRY Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990.* Budapest, 1956-os Intézet – Corvina, 2008.

TAKÁCS 2008 | TAKÁCS Róbert: *A származási megkülönböztetés megszüntetése 1962–1963.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2008.

TOMBOR 1995 | TOMBOR András: Az 1932-es kommunista szervezkedés a Collegiumban. In: *Szabadon szolgál a szellem. Tanulmányok és dokumentumok a száz esztendeje alapított Eötvös József Collegium történetéből 1895–1995.* Szerkesztette és a dokumentumokat válogatta: KÓSA László. A válogatásban közreműködött: RESS Imre. Budapest, GIFT Kft., 1995. 127–137.

TÓTH 1958 | TÓTH Gábor: Útban a kollégium felé. In: *Felsőoktatási Szemle.* 1958. 7–8. szám. 477–483.

TÓTH 1962 | TÓTH Gábor: Régi és új kollégium. In: *Tanulmányok a neveléstudomány köréből. 1961.* Szerkesztette: KISS Árpád–NAGY Sándor–SZARKA József–SZOKOLSZKY István. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962. 591–625.

TÓTH 1968 | TÓTH Gábor: A kollégiumi konferencia vitáiból. In: *Felsőoktatási Szemle.* 1968. 6. sz. 332–335.

TÓTH 1972 | TÓTH Gábor: Az egyetemi kollégiumok. In: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1945–1970.* Főszerkesztő: SINKOVICS István. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, [1972]. 166–174.

TÓTH 1977 | TÓTH Gábor: A fizikai dolgozók gyermekeinek helyzete, tanulásuk feltételei. In: *Felsőoktatási Szemle.* 1977. 3. sz. 172–177.

TÓTH 1980 | TÓTH Gábor: Az új Kollégium. In: *Eötvös Kollégiumi emlékkönyv. Ünnepségek, beszédek 1970–1980.* Szerkesztette és az összekötő szöveget írta: SZABÓ András. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1980. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, IV.) 17–22.

TÓTH 1987 | *Az Eötvös József Kollégium történetének bibliográfiája és levéltári anyaga.* Összeállította: Dr. TÓTH Gábor. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1987. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, VI.)

TÓTH 1989 | TÓTH Gábor: Az Eötvös Kollégium 1957-től 1984-ig. In: NAGY JÓZSEF Zsigmond–SZIJÁRTÓ István (szerk.): *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből.* Buda-

pest, Eötvös József Kollégium, 1989. (Eötvös-Füzetek. Új Folyam, X.) 135–150.

TÓTH 1995 — TÓTH Gábor: Az Eötvös József Collegium előtörténete. In: *Szabadon szolgál a szellem. Tanulmányok és dokumentumok a száz esztendeje alapított Eötvös József Collegium történetéből 1895–1995.* Szerkesztette és a dokumentumokat válogatta: KÓSA László. A válogatásban közreműködött: RESS Imre. Budapest, GIFT Kft., 1995. 13–30.

TÜDŐS 2008 — A valóság és a fantázia mezsgyéjén éltük meg a magyarságot. Beszélgetés TÜDŐS S. Kingával. A beszélgetést készítette: PAPP Sándor. In: *Aetas.* 2008. 4. szám. 191–204.

UNGER 2004 — UNGER Gabriella: Ellenkultúra és állambiztonság. In: *Trezor 3. Az átmenet évkönyve, 2003.* Szerk.: GYARMATI György. Budapest, 2004. 165–188.

VASY 2005 — VASY Géza: *„Hol zsarnokság van." Az ötvenes évek és a magyar irodalom. (Tanulmányok, elemzések)* Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2005.

VASY 2007 — VASY Géza: *Klasszikusok és kortársak. Válogatott tanulmányok.* Budapest, Krónika Nova Kiadó, 2007.

VEREBÉLYI 1976 — VEREBÉLYI: Rákóczi. Emlékkiállítás és ünnepi ülés az Eötvös-kollégiumban. In: *Egyetemi Lapok.* 1976. május 10. 1.

VL 2005 — *Világpolitikai lexikon (1945–2005).* Szerkesztette HORVÁTH Jenő. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

ZAY 1969a — ZAY László: Szocialista passzivitás, szocialista aktivitás. In: *Magyar Nemzet.* 1969. június 1. 5.

ZAY 1969b — ZAY László: „Filiszter leszek magam is." In: *Magyar Nemzet.* 1969. június 22. 7.

Film

Papp Gábor Zsigmond: *A kollégium végnapjai.* Színes, magyar dokumentumfilm, 1996.

Életrajzi jegyzetek

- ACZÉL GYÖRGY (1917–1991)
  Kommunista politikus. Eredeti neve Appel Henrik. 1957. április 12-től művelődésügyi miniszterhelyettes, 1958. február 10-től 1967-ig a művelődésügyi miniszter első helyettese. 1967 és 1974, illetve 1982 és 1985 között az MSZMP KB kulturális ügyekkel foglalkozó titkára. 1974-től 1982-ig miniszterelnök-helyettes. 1970-től 1985-ig a PB tagja, 1967-től 1985-ig az ország kulturális életének irányítója. 1985–1989-ben az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének igazgatója.

- ARATÓ GYÖRGY (1955–)
  Kultúrdiplomata, tanár. 1974-ben magyar–népművelés–esztétika szakon lesz kollégista. 1984-től öt éven át az Eötvös Kollégium könyvtárának vezetője. 1989-től vendégoktató Sumenban, a Konsztantin Preszlavszki Egyetem Szlavisztika Tanszékén. 1990-től 1994-ig a szófiai Ohridai Szent Kelemen Tudományegyetem Magyar Filológiai Tanszékének tanára. 1994 és 1999, valamint 2004 és 2008 között a szófiai Magyar Kulturális Intézet igazgatója.

- BAKOS ISTVÁN (1943–)
  Szociológus, művelődéskutató. 1964 és 1970 között az Eötvös Kollégium tagjaként az ELTE-n tanult magyar–népművelés szakon. Az egyetem elvégzése óta tudományos kutatóként, kutatásszervezőként, köztisztviselőként dolgozik. 1980-tól részt vesz a Bethlen Gábor Alapítvány munkájában. Az MDF alapító tagja, 1994 és 1999 között a Magyarok Világszövetségének választott főtitkára. Jelenleg is több alapítvány kurátora.

- BAKTAY MIKLÓS (1957–)
  Párkapcsolati és játékterapeuta, mediátor. 1977-ben filozófia–német szakosként veszik fel az Eötvös Kollégiumba. 1985-től részt vett a Magyar

Filozófiai Társaság alapításában, melynek szervező titkára lett. Később a horkolás-terápia és a pszichoplasztika kidolgozójaként vált ismertté.

- Balázs Béla (1884–1949)
Kossuth-díjas (1949) költő, író, filmesztéta, filmrendező, filmfőiskolai tanár. Eredeti neve Bauer Herbert. 1902-től az Eötvös Collegium tagjaként a budapesti tudományegyetem magyar–német szakos hallgatója, a Collegiumban Kodály Zoltán szobatársa. 1919-ben tagja lett a Forradalmi Írók Direktóriumának, majd a Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe menekült. Több német és magyar nyelvű lap munkatársa volt, több német és magyar nyelvű kötete jelent meg. Napi- és hetilapokban színházi és filmkritikákat publikált, ezeket feldolgozva írta és jelentette meg 1925-ben filmesztétikai főművét, a *Látható embert*. 1926-tól 1930-ig Berlinben élt és dolgozott. 1932-ben Moszkvában telepedett le, ahol a Filmfőiskola tanára lett. 1938-tól egy moszkvai magyar nyelvű folyóirat, az *Új Hang* főmunkatársa volt. 1945 után tért haza Budapestre, és itt folytatta filmszervezői, tanári és szerkesztői tevékenységét. Bár Kossuth-díjat kapott, 1948 után az addig vezető ideológiai szerepet játszó Lukács György félreállításával párhuzamosan őt is éles bírálatok érték állítólagos avantgárd szemlélete miatt. Elvesztette állásait, nem taníthatott a Színművészeti Főiskolán, műveit nem jelentették meg.

- Balogh András (1944–)
Történész, egyetemi tanár, diplomata, kommunista/szocialista politikus. 1969-ben az ELTE BTK KISZ-szervezetének titkára, rendhagyó módon buktatták meg. Ezután az egyetemi KISZ VB titkára lett. 1968-tól tanít az ELTE BTK Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszékén, éveken át a tanszék vezetője volt. 1976 és 1983 között az MSZMP KB külpolitikai konzultánsa volt. 1988-ban kinevezték Magyarország újdelhi nagykövetévé, emellett akkreditálták Bangladesbe, Srí Lankára, Nepálba, Afganisztánba, Mianmarba és a Maldív-szigetekre is. 1994–1999 között a Magyar Külügyi Intézet főigazgatója. 2005-ben Magyarország bangkoki nagykövete lett, emellett akkreditálták ismét Mianmarba. 2010-ben, a Magyar Szocialista Párt őt jelölte köztársasági elnöknek, a kétharmados többséggel rendelkező kormánypárti jelölttel, Schmitt Pállal szemben, 59 szavazattal azonban már az első fordulóban vereséget szenvedett. A párt 2010-es tisztújító kongresszusán az MSZP elnökhelyettesévé választották.

- Balogh Sándor (1926–2004)
Történész. 1960 és 1964 között az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának alosztályvezetője, 1964-től az ELTE Újkori és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékén tanított, 1964 és 1967 között az egyetem oktatási rektorhelyettese. 1986 és 1991 között a Magyar Történelmi Társulat elnöke volt. 1988. augusztusban kinevezték az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének igazgatójává. A nevét 1990-ben Politikatörténeti Intézetre változtató intézményből ment nyugdíjba 1991-ben. Magyarország 1945 utáni történelmével foglalkozott.

- Banner János (1888–1972)
Régész, néprajztudós, egyetemi tanár. A szegedi Horthy Miklós Tudományegyetem Régiségtörténeti Tanszékének vezetője 1937 és 1946 között, dékán 1940–1941-ben. 1946 és 1967 között az ELTE Ősrégészeti Tanszékének vezetője volt. Kutatási területe: tárgyi néprajz, ősrégészeti kutatástörténet, újabb kőkor, rézkor, bronzkor.

- Bălcescu, Nicolae (1819–1852)
Román író, újságíró, történész és politikus, az 1848-as havasalföldi román forradalmi mozgalmak vezető személyisége. 1849-ben tárgyalásokat folytatott Kossuth Lajossal, a magyar–román közeledés híve volt.

- Baráth Tibor (1906–1992)
Történész, egyetemi tanár, nyilas politikus. Tanulmányait a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen és a Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte, az Eötvös Collegium tagja volt 1925-től. 1929-ben doktorált. 1934-ben a Nemzeti Múzeum tisztviselője lett, majd a párizsi Magyar Tanulmányi Központban dolgozott. 1940-től a kolozsvári egyetemen a magyar történelem tanára. A szélsőjobboldali hungarista mozgalom tagjaként az 1940-es években írt munkáiban kísérletet tett az új német nemzetiszocialista történetírás átvételére. 1944–1945-ben a nyilas uralom alatt a Vallás- és Közoktatási Minisztérium egyetemi ügyosztályának vezetője. A világháború után Franciaországba emigrált. 1946–

1952 közt az észak-franciaországi ipartanács dokumentációs osztályát vezette. Az 1950-es évektől a sumer-magyar rokonság alapján álló magyar őstörténeti kutatásokkal foglalkozott. 1949 és 1955 között a *Nyugati Magyarság* c. szemle szerkesztője és kiadója volt. 1952 után Kanadában élt. 1961-ben könyvtárosi képesítést szerzett, majd a montreali nyomdaipari adminisztrációs központ igazgatóhelyettese volt.

- Barta János (1901–1988)
Irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1967, rendes 1982) tagja. 1920-ban felvették az Eötvös Collegiumba. 1923-ban tanári oklevelet szerzett. Az 1920-as évek második felében a berlini Collegium Hungaricum tagja volt, később Budapesten volt felsőkereskedelmi iskolai tanár és igazgató. 1950-ben docens lett a budapesti egyetemen. 1951 őszén megbízták a debreceni egyetem II. számú magyar irodalomtörténeti tanszékének vezetésével professzori rangban. 1952-ben Debrecenbe költözött, az egyetemen a 19. század második fele magyar irodalmának előadója volt. Itt tudományos iskolát is teremtett.

- Bartoniek Géza (1854–1930)
Pedagógus, fizikus. 1879-től 1886-ig a Fizikai intézetben Eötvös Loránd tanársegéde volt. 1893 és 1896 között *A Pallas nagy lexikona* szakszerkesztő munkatársa. A Budapesti Tudományegyetem 1921-ben tiszteletbeli doktorává avatta. Az Eötvös József Collegium egyik szervezője és első igazgatója volt 1895-től 1927-ig. A Collegium vezetőjeként magas színvonalon szervezte meg a középiskolai tanárok tudományos képzését. Hallgatói „B. G. úrnak" hívták szeretve tisztelt igazgatójukat.

- Bárczi Géza (1894–1975)
Kossuth-díjas (1952) nyelvész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1939, rendes 1947) tagja. Az Eötvös Collegium tagjaként 1920-ban szerzett magyar–francia szakos tanári oklevelet. 1921-től 1941-ig Budapesten tanított középiskolában, a szegedi egyetem Francia Filológiai Intézetében magántanárként dolgozott 1932-től 1940-ig. 1941-től a Debreceni Egyetemen a Magyar- és Finnugor Nyelvészeti Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára, 1952-től az ELTE BTK II. sz. Magyar Nyelvtudományi Tanszékét vezette.

- Benda Kálmán (1913–1994)
Széchenyi-díjas (1992) történész, levéltáros, egyetemi és főiskolai tanár, az MTA (levelező 1990, rendes 1991) tagja. 1932 és 1937 között az Eötvös Collegium történelem–földrajz szakos hallgatója volt. 1936 és 1938 között a Pázmány Péter Tudományegyetem Magyar Történeti Intézete, illetve Újkori Egyetemes Történeti Intézete munkatársa volt kutatási ösztöndíjasként. 1938-ban a Tatai Népfőiskola igazgatójává nevezték ki, ahol négy évet töltött. Eközben a budapesti Református Gimnázium óraadó tanára, illetve a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium segédfogalmazója volt. 1942 és 1945 között a Teleki Pál Tudományos Intézetnél dolgozott tudományos munkatársként. A második világháború után a Történettudományi Intézetté átnevezett kutatóhely igazgatóhelyettese volt 1947-ig. Eközben 1945 és 1949 között a budapesti tudományegyetemen török kori magyar történelmet oktatott. 1947 és 1949 között a Kelet-európai Tudományos Intézet helyettes igazgatója volt, amikor állásából politikai okokból elbocsátották. 1950-től a Dunamelléki Református Egyházkerület levéltárosaként dolgozott. 1957 után rövid ideig az MTA Történettudományi Intézetének igazgatóhelyettese, majd 1958 és 1983 között munkatársa, majd főmunkatársa volt. 1983-ban osztályvezetővé nevezték ki, 1985 és 1987 között tudományos tanácsadói megbízást kapott, majd nyugállományba vonult, de tanácsadóként továbbra is részt vett az intézet munkájában. 1980-tól a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményét vezette. 1975 és 1977 között a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tanára volt. 1984-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemre címzetes egyetemi tanári címet kapott. Fő kutatási területe az újkori magyar művelődés- és politikatörténet volt, valamint sokat foglalkozott az Erdélyi Fejedelemség történetével is.

- Benkő Elek (1954–)
Régész, muzeológus. 1973-ban történelem–régész szakos hallgatóként felveszik az Eötvös Kollégiumba. 1979-től 1988-ig a Székelykeresztúri Városi Múzeum régész-muzeológusa. 1989-ben az MTA Régészeti Intézetének lesz tudományos munkatársa, majd tudományos főmunkatársa. Jelenleg az Intézet tudományos tanácsadója. Kutatási területe: Erdély középkora, a középkori fémművesség, valamint királyi udvarházak és kolostorok a Pilisben.

- Bertalan László (1941–2001)
Szociológus. 1960-ban magyar–néprajz szakosként kerül az Eötvös Kollégiumba. Egy évvel később felveszi a filozófia szakot is. 1965-ben filozófiai előadó diplomát szerez, majd az MTA Szociológiai Kutatócsoportjába kerül. A Közgazdaságtudományi Egyetemen a hetvenes évek derekától tanított, 1983-ban lett a Szociológia Tanszék főállású tanára.

- Bertényi Iván (1939–)
Történész, egyetemi tanár. 1958-ban kerül az Eötvös Kollégiumba. 1959-től szakkollégista. Először magyar–történelem, lélektan–logika, majd 1960-tól lélektan–logika helyett levéltár szakos hallgató. Az egyetem elvégzése után az ELTE Történelem Segédtudományai Tanszékén 1963-ig gyakornok, majd tanársegéd, 1968-tól 1975-ig adjunktus, 1975 és 1990 között docens, 1990-től egyetemi tanár. 2009-től (nyugdíjasként) professzor emeritus. 1987 és 1993 között Keszthelyen a Helikon Kastélymúzeum könyvtárigazgatója. 1993-tól 1996-ig az Eötvös Collegium igazgatója. Jelenleg az EC Baráti Körének és Kuratóriumának elnöke.

- Bilkei Irén (1954–)
Történész, levéltáros. Latin–régész szakos hallgatóként veszik fel az Eötvös Kollégiumba 1972-ben. Levéltár szakos 1984-től. 1983-tól a Zala megyei Levéltár főlevéltárosa. Kutatási területe Zala megye késő középkori és kora újkori története. Óraadó a Nyugat-magyarországi Egyetem szombathelyi karának történelem szakán.

- Bodnár György (1927–2008)
Széchenyi-díjas (2007) irodalomtörténész. 1947-ben magyar–angol szakosként veszik fel az Eötvös Collegiumba. 1952-ben szerzett magyar–angol szakos középiskolai tanári oklevelet. 1953-tól 1956-ig a *Társadalmi Szemle* kulturális rovatvezetője volt, s 1955–1956-ban párhuzamosan – annak megszüntetéséig – az *Új Hang* című irodalmi folyóirat felelős szerkesztői tisztét is betöltötte. 1957-ben elvállalta a Magvető Könyvkiadóban az irodalmi vezetői munkát, amelyről három hónap után lemondott, mivel programját nem engedték végrehajtani. Lemondása után 1957. október 1-jétől a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetében helyezkedett el tudományos munkatársként. 1985-től 1992-ig az Intézet igazgatóhelyettese volt, 1992-től 1997-ig pedig igazgatója. Kutatási területe a 20. századi magyar irodalom volt.

- Bollók János (1944–2001)
Ókortudós, egyetemi tanár. 1963-ban került a kollégiumba. Magyar–latin–görög szakon végzett, 1972-től tanított az ELTE latin tanszékén. Később az MTA Klasszika-filológiai Bizottságának és az ELTE ókortudományi tanszékcsoportjának lett a titkára, majd az ELTE Ókortudományi Intézetének igazgatója. 1996 és 2000 között az Eötvös Collegium igazgatója. A Collegium Klasszika-filológia Műhelye ma az ő nevét viseli.

- Borsi-Kálmán Béla (1948–)
Történész, műfordító, diplomata. 1962-ben Romániából Magyarországra települt. 1968-ban lesz kollégista, történelem–román nyelv- és irodalom szakos. 1973–1975-ben szabadfoglalkozású, segédmunkás, lektor. 1976-tól 1981-ig tanársegéd az ELTE Román Tanszékén, 1981-től az ELTE Kelet-Európa Történeti Tanszékének oktatója. 1985-től a *Nagyvilág* rovatvezetője. 1990 és 1995 között a bukaresti magyar nagykövetség tanácsosa és politikai elemzője, 1996-ban visszatért az ELTE Kelet-Európa Történeti Tanszékére. 1999 és 2003 között a párizsi magyar nagykövetség politikai tanácsosa. Történelmi és sporttörténeti tárgyú könyvek szerzője.

- Bóka László (1910–1964)
Irodalomtörténész, író, költő, az MTA levelező tagja (1953). 1947-től közoktatásügyi államtitkár, 1950-től az ELTE tanára, 1952 és 1955 között a Nyelv- és Irodalomtudományi Kar dékánja. Indulásakor főként költőként tartották számon, s tehetséges nyelvész is volt. Tanárát, Gombocz Zoltánt, az Eötvös Collegium egykori igazgatóját (1927–1935) szépirodalmi műveiben többször megörökítette. A Nyugat harmadik nemzedékéhez tartozott. Regényeiben a 20. századi magyar történelem elevenedik meg életrajzi ihletésű helyzetekkel és alakokkal. Irodalomtörténeti monográfiái (Vajda János, József Attila, Petőfi Sándor) mellett arcképvázlataival műfajt teremtett: a tudományosan értékelő és az

anekdotikusan emlékező portréét. Tankönyveket és jegyzeteket írt, az irodalomtanítás elméletével foglalkozott.

- BULLA BÉLA (1906–1962)
Földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1946). 1924-ben földrajz–történelem szakosként felvették az Eötvös Collegiumba. 1929-től a budapesti Földrajzi Intézetben kezdett el dolgozni Cholnoky Jenő tanársegédjeként, majd adjunktusaként. 1936-ban egyetemi magántanárként dolgozott, majd 1941-től nyilvános rendes tanár lett, egyben kinevezték a Földrajzi Intézet igazgatójává. 1946-tól egyetemi tanár. 1952-től volt a Magyar Földrajzi Társaság elnöke. 1954-től az MTA Földrajzi Kutató Intézet igazgatója és a *Földrajzi Értesítő* főszerkesztője.

- BUZÁS ANDOR (1938–2005)
Újságíró, író. 1956-ban került az Eötvös Kollégiumba. 1956–1957 között az ELTE BTK magyar–francia szakán kezdte meg tanulmányait, amit 1959–1963 között fejezett be, mert 1957-ben politikai okokból kizárták az egyetemről. 1962–1963 között elvégezte a MÚOSZ Újságíró Iskolát. 1963–1997 között a *Falurádió* szerkesztője volt. *Tengercseppnyi falu* c. elbeszéléskötete 2005-ben jelent meg.

- CSISZÁR MÁRIA (1953–)
Erdélyi származású tanár, író. 1973-ban lesz kollégista, magyar–angol–néprajz szakos hallgató. Tanulmányai után visszatér Erdélybe. 1982-től 1996-ig otthon neveli öt gyermekét, közben családjával Magyarországra települ. 1995-től 2005-ig iskolaigazgató a tinnyei Kossuth Lajos Általános Iskolában. Dokumentumregénye, a *Mégis élsz, Barackvirág* 1994-ben jelenik meg, betegen született kislánya életéért vívott küzdelmeiről szól.

- CSOÓRI SÁNDOR (1930–)
Kossuth-díjas (1990) költő, esszé- és prózaíró, politikus. 1953–1954-ben az *Irodalmi Újság* munkatársa, 1955-től 1956-ig az *Új Hang* versrovat-szerkesztője. Az 1960-as évek elején a Budapesti Műszaki Egyetem újságjának szerkesztői munkatársa, 1968-tól 1988-ig a MAFILM dramaturgja. A hatvanas évektől a népi-nemzeti ellenzék vezető egyénisége volt, komoly szerepet vállalt a rendszerváltás előkészítésében. 1985-ben részt vett az ellenzéki csoportok monori találkozóján. 1987-ben egyike volt a Magyar Demokrata Fórum alapítóinak, majd 1993-ig a mozgalom, később a párt elnökségi tagja. 1988-tól a *Hitel* szerkesztőbizottsági elnöke, 1992-től főszerkesztője. 1991-től 2000-ig a Magyarok Világszövetségének elnöke. 1992 nyarán kezdeményezte a Duna Televízió létrehozását, mely még az év karácsonyán megkezdte sugárzását.

- CZEBE GYULA (1887–1930)
Klasszika-filológus. Az egyemet Budapesten végezte, 1904-ben Eötvös-kollégista lett. 1912-től a fővárosban gimnáziumi tanár. 1917-től egyetemi magántanár. A Tanácsköztársaság idején a görög nyelv egyetemi tanárává nevezték ki. A proletárdiktatúra megdöntése után megfosztották állásától. Később a Magyarországi Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesületének főtitkára volt. Az ó- és középkori görög (bizánci) irodalom, nyelvtudományi zeneelmélet s a bizánci–magyar kapcsolatok kutatásában ért el jelentős eredményeket.

- CZINE MIHÁLY (1929–1999)
Széchenyi-díjas (1994) irodalomtörténész, kritikus. 1948-tól az Eötvös Collegium tagja volt. 1953-ban az ELTE magyar–történelem szakán szerzett tanári oklevelet. 1956-tól az MTA Irodalomtörténeti Intézetének munkatársa. 1964-től az ELTE docense, 1974-től egyetemi tanára. Fő kutatási területe a népi írók és Móricz Zsigmond munkássága mellett a határainkon túli magyar irodalom.

- DÉNES IVÁN (ZOLTÁN) (1946–)
Történész, egyetemi tanár. 1966-ban felvették az Eötvös Kollégiumba. Tanulmányait 1966 és 1971 között történelem és filozófia szakon folytatta, majd 1971 és 1975 között levelező tagozaton elvégezte a levéltár szakot is. 1973 és 1974, továbbá 1977 és 1997 között az MTA Filozófiai Intézetének kutatója. Közben az ELTE Társadalomfilozófia és Etika Tanszék (1983–1989) és a József Attila Tudományegyetem (1988–1989; 1992–1993) oktatója politikai filozófia és eszmetörténet tárgyban. Tanított a Századvég Politikai Iskolában (1995–1997), a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán (1996–1997) és a Maastrichti Transzatlanti Tanulmányok Központjában is 1999-ben. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Politikai Tanszékének oktatója 1997 és 2000 között, a Jog- és

Államtudományi Intézet tudományos tanácsadója 2000-től 2001-ig, 2001 óta az Állam- és Jogtudományi Kar, Társadalomelméleti, majd Politikaelméleti és Politikatörténeti Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára.

- DOBA LÁSZLÓ (1943–)
Középiskolai tanár, iskolaigazgató. Magyar–orosz szakos hallgatóként nyer felvételt az Eötvös Kollégiumba, 1965-ben. Kádár János látogatása idején a kollégium diákbizottságának titkára. A budapesti Eötvös József Gimnázium tanára, majd 1989-től 2009-ig igazgatója. A Gimnáziumok Országos Szövetségének egyik alapítója, majd első elnöke.

- DOBOR DEZSŐ (1954–)
Szerkesztő, riporter, újságíró. Az ELTE-n 1980-ban szerzett angol–történelem szakos középiskolai tanári diplomát. 1980 és 1999 között a Magyar Televízió, 1999-ben a Hungarosport, 2003 és 2005 között ismét a Magyar Televízió munkatársa. 1985 óta rendszeresen végez sajtófőnöki munkát a magyarországi világversenyeken. 1988-tól három cikluson át a Magyar Olimpiai Bizottság tagja.

- DOBROVITS ALADÁR (1909–1970)
Művészettörténész, egyiptológus, muzeológus, egyetemi tanár. 1949-től az Iparművészeti Múzeum főigazgatója, 1951-től 1952-ig megbízott tanár a debreceni tudományegyetemen. 1957–1958-ban múzeumi főosztályvezető volt a Művelődésügyi Minisztériumban. 1958-tól kezdve oktatott az ókori keleti tanszék tanáraként az ELTE-n. 1961-től az MTA Klasszika-filológiai és Orientalisztikai Bizottságainak tagja.

- DOLMÁNYOS ISTVÁN (1929–1993)
Történész, egyetemi tanár. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, ösztöndíjasként Bukarestben is tanult. 1952-től az ELTE-n tanított, 1977–1991 között egyetemi tanár volt. Fő kutatási területe Magyarország története a 20. század elején, valamint Kelet-Európa új- és jelenkori történelme.

- ECKHARDT FERENC (1885–1957)
Történész, levéltáros, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1919, rendes 1934) tagja. Eckhardt Sándor testvére. 1904-ben felvették az Eötvös Collegiumba. Egyetemi tanulmányai után 1911-ben a bécsi állami levéltárba került. 1928-ban a bécsi Magyar Történeti Intézet igazgatója lett. 1929-től a budapesti egyetem jogi karán a jog- és alkotmánytörténet tanszéket vezette. 1936–1937-ben, valamint 1946–1947-ben az Állam- és Jogtudományi Kar dékánja. 1943 és 1945 között a *Századok* szerkesztője, 1946 és 1949 között pedig a Magyar Történelmi Társulat elnöke volt. 1956-os tevékenysége miatt „szellemtörténettel" vádolták, a meghurcoltatástól halála mentette meg. Az ELTE 1986-ban rehabilitálta.

- ECKHARDT SÁNDOR (1890–1969)
Kossuth-díjas (1990) irodalomtörténész, nyelvész, egyetemi tanár, politikus, az MTA (levelező 1942, rendes 1947) tagja. Eckhardt Ferenc testvére. 1909-ben felvették az Eötvös Collegiumba. Tanulmányai után a Collegium francia nyelv- és irodalomtanára lett, 1923-tól 1958-ig a budapesti tudományegyetemen tanított. 1936-ban ő adta ki az első nagy magyar–francia szótárt és ő szerkesztette a legújabb magyar–francia és francia–magyar nagy szótárakat. 1945-ben Szekfű Gyula rábeszélésére csatlakozott a Kereszténydemokrata Néppárthoz, majd az abból lett Demokrata Néppárthoz, amelynek egyik vezéralakjává vált. 1945-ben országgyűlési képviselő lett. 1949-ben lemondott parlamenti helyéről, és visszavonult a közélettől.

- EMBER GYŐZŐ (1909–1993)
Történész, levéltáros, az MTA (levelező 1945, rendes 1961) tagja. 1927-ben történelem–latin szakosként vették fel az Eötvös Collegiumba. 1933-ban doktorált újkori magyar történelemből Szekfű Gyula tanítványaként. 1934 augusztusában lett a Magyar Országos Levéltár munkatársa. 1942-ben egyetemi magántanár lett Szekfű Gyula mellett, majd 1946-tól az újkori magyar történelmi tanszéken oktatott. 1949 és 1978 között a Magyar Országos Levéltár főigazgatója. Igazgatósága idején valósult meg a levéltári anyag manapság is érvényes egységes rendszerének kialakítása, alapleltárak készítése, és az intézmény kb. 35 000 folyóméternyi iratállományának ún. középszintű rendezése. Elképzelhetetlen lenne a mai kutatói munka a vezetősége idején keletkezett rendezési, segédletkészítési munkák nélkül. Saját maga is tevékeny művelője volt a levéltártannak, a levéltárelméleti tudományoknak, valamint forrásközléseknek. Mint történész, főként az újkori magyar köz-

igazgatás történetével, illetve gazdaság- és társadalomtörténettel foglalkozott.

- Eötvös József (1813–1871)
Politikus, író, jogász, az MTA (levelező 1835, rendes 1839) tagja. Eötvös Loránd apja. 1840-ben az országgyűlésen mint felsőházi tag szerepelt az ellenzék soraiban. Az 1843-as országgyűlésen ismét megjelent. Ekkor a magyar ellenzéknek már országos tekintélye volt, Batthyány Lajos és Teleki László grófok mellett ő volt a főrendi ellenzék egyik vezéralakja. Az 1848-as forradalom győzelme után az első felelős polgári magyar kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere lett. A szabadságharc kitörése után Münchenbe távozott, mivel az uralkodóházzal való kiegyezés híve volt. 1853-ban tért haza, s ujjászervezte a Kisfaludy Társaságot. 1861-től ismét komolyan részt vett a politikai életben, Pest városa országgyűlési képviselővé választotta. Az 1867-es kiegyezés után ismét kultuszminiszter lett. Többek között meghozta a népiskolai közoktatásról szóló törvényt, megindította a közép- és felsőiskolák reformját is.

- Eötvös Loránd (1848–1919)
Fizikus, egyetemi tanár, politikus, az MTA (levelező 1873, rendes 1883) tagja. Eötvös József fia. 1878-ban a pesti egyetem kísérleti fizikai tanszékének vezetőjévé nevezték ki, emellett ő lett a Fizikai Intézet igazgatója is. 1889 és 1905 között az MTA elnöke volt. 1894 és 1895 között vallás- és közoktatásügyi miniszter volt, négyszáz népiskolát hozott létre, és nagymértékben növelte a tanítók jutalmazására szánt összeget. 1895-ben a párizsi École Normale Supérieure mintájára megalapította a Báró Eötvös József Collegiumot.

- Eperjessy Kálmán (1893–1976)
Történész, levéltáros, főiskolai tanár. 1911-től az Eötvös Collegium tagja volt, a budapesti egyetemen történelem–latin szakos tanári diplomát szerzett 1920-ban. Utána a makói állami gimnázium tanára; két éven át József Attila osztályfőnöke volt. 1928–1958-ban a Szegedi Tanárképző Főiskola történelemtanára, közben 1945–1949-ben a főiskola igazgatója volt. Leginkább Makó és a Tisza–Maros szögének története érdekelte. Géza fia szintén collegista volt.

- Faragó Vilmos (1929–2013)
Publicista. 1953-ban szerzett középiskolai tanári diplomát az ELTE-n. 1953 és 1955 között tanársegéd a BTK újságíró tanszékén. 1955–1956 között az újpesti Kanizsai Dorottya Leánygimnázium magyar–történelem tanára, 1956-tól a Népművelési Minisztérium ismeretterjesztő osztályának főelőadója, a *Népművelés* c. folyóirat munkatársa, majd olvasószerkesztője. 1962-től az *Élet és Irodalom* munkatársa, majd főszerkesztő-helyettese.

- Féja Géza (1900–1978)
Író, újságíró, szerkesztő, tanár. 1919-ben magyar–német szakos hallgatóként felvették az Eötvös Collegiumba. 1927-től az Esztergom-tábori Fiúnevelő Intézet igazgatóhelyettese volt. Csatlakozott a népi írókhoz, egyik ösztönzője lett a falukutatók mozgalmának; munkatársa a *Válasz* című folyóiratnak. 1931-től egyik szervezője a Nemzeti Radikális Pártnak. 1933 és 1937 között Pesterzsébeten tanított a Széchenyi István Polgári Fiúiskolában. A *Magyar Írás* című lap főmunkatársa, a Kazinczy Kiadó lektora, 1934–1944 között a *Magyarország* című lap belső munkatársa volt. Részt vett Bibó Istvánnal együtt a Márciusi Front programjának kidolgozásában. 1937-ben jelent meg *Viharsarok* c. szociográfiája, amiért nemzetgyalázás címén perbe fogták, majd elítélték, tanári állásából elbocsátották. Politikai nézetei miatt 1945-től 1957-ig nem jelenhetett meg könyve. 1945–1956 között Békéscsabán élt, könyvtárosként dolgozott. Az ókígyósi Mezőgazdasági Középiskola és a békéscsabai Petőfi úti Polgári Fiúiskola tanára volt. 1956. november 1-jén visszatért Budapestre, a Petőfi Párt Irányító Testületének tagjává választották. 1956 és 1960 között a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban dolgozott mint tudományos főmunkatárs.

- Fodor András (1929–1997)
Kossuth-díjas (1992) költő, műfordító, esszéíró. 1947 és 1950 között az Eötvös Collegium tagja volt, évtizedekkel később kiadott *Naplójában* a szemtanú hitelességével örökítette meg az elitképző felszámolásának folyamatát. 1951-ben kapott könyvtáros és orosz szakos diplomát. 1949 és 1954 között műfordításai révén maradt kapcsolatban az irodalommal. Versei csak 1954-től jelentek meg újra a *Csillag* című folyóiratban.

1954 és 1956 között a folyóirat versrovatának munkatársa, 1957-től szabadfoglalkozású íróként alkotott. 1958-ban kiadott második kötetét politikai jellegű bírálat érte, emiatt 2-3 évre újra kiszorult az irodalmi életből. 1959-től az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának főmunkatársa, az *Új Könyvek* című időszaki kiadvány alapító szerkesztője. 1973-tól a kaposvári *Somogy* című folyóirat rovatvezetője, 1983-tól a *Kortárs* szerkesztője. 1981–1986 között a Magyar Írószövetség alelnöke.

- Fodor Ferenc (1887–1962)
  Geográfus, kartográfus-történész. 1910-ben a budapesti egyetemen szerzett bölcsészdoktori oklevelet, majd 1911-től 1919-ig a karánsebesi főgimnázium tanára volt. 1920-ban egyetemi magántanár és Teleki Pál mellett adjunktus volt a budapesti közgazdasági egyetemen, 1928-ban egyetemi tanár, 1940 és 1946 között pedig tankerületi főigazgató. A két világháború között az Eötvös Collegium geográfus szakvezetője. Gazdasági, tájföldrajzi, vízrajzi, kartográfia-történeti tanulmányok és monográfiák szerzője. Teleki Pál munkatársa volt gazdasági és néprajzi térképei szerkesztésében.

- Földes László (1945–)
  Közismertebb becenevén „Hobo," bluesénekes, dalszerző, színész, a Hobo Blues Band együttes alapító tagja és énekese. Édesapja, Földes László 1944-ben partizánparancsnok, 1945 után kommunista politikus, miniszterhelyettes, országgyűlési képviselő volt. Felsőfokú tanulmányait 1965-ben kezdte meg az ELTE Bölcsészkarán, magyar–történelem szakon, 1966–1967 között az Eötvös Kollégium tagja volt. Diplomáját 1983-ban szerezte meg. 1968 óta van jelen a magyar könnyűzenei életben.

- Főcze Lajos (1937–2005)
  Kémikus, kommunista politikus, szakszervezeti vezető. 1955–1960 között a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatója volt, az egyetem elvégzése után a BME Szerves Kémia Tanszékén dolgozott tanársegédként, megválasztották az egyetem KISZ-titkárának. Ezután a Budapesti KISZ Bizottság, majd a KISZ KB titkáraként dolgozott. 1976 és 1984 között a magyarországi munkavédelem irányítója volt. Az Országos Munkavédelmi Bizottság titkára, majd elnöke lett. 1988 és 1999 között a Vegyipari Dolgozók Szakszervezetének főtitkára, illetve elnöke volt.

- Fröhlich Ida (1947–)
  Történész, egyetemi tanár. 1967-ben nyer felvételt az Eötvös Kollégiumba, történelem–francia–ókori keleti történelem szakon végzett. 1972-ben a Magyar Nemzeti Bank munkatársa. 1973 és 1993 között az ELTE BTK, 1993-tól a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsésztudományi Karának oktatója. 2000 és 2006 között a PPKE BTK dékánja.

- Gaál Ernő (1941–2005)
  Egyiptológus, egyetemi tanár. 1962 és 1967 között volt kollégista. 1971-től tanított az ELTE Ókori Keleti Történeti Tanszékén, a későbbi Egyiptológia Tanszéken, melynek utóbb vezetője lett. Számos alkalommal kutatott Egyiptomban, 1983-ban tagja volt a thébai magyar régészeti expedíciónak.

- Galántai Ambrus (1945–2011)
  Tanár. Magyar–olasz szakos hallgatóként 1965-ben kerül a kollégiumba. 1970 és 1972 között olasz tolmácsként dolgozik Dunakeszin. Általános iskolai tanár, majd a művelődési ház igazgatója Dunakeszin. 1976 és 1988 között a Fóti Gyermekváros tanára. 1979-től 1983-ig az amerikai Lousiana állam egyetemeinek vendégtanára. 1988-ban és 1989-ben a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen tanít, közben óraadó a SOTE idegen nyelvi lektorátusán. Népművelés–felnőttoktatás szakon diplomázik a debreceni KLTE-n. Jogi végzettséggel az Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóságon vállal munkát. Innen kerül áthelyezéssel a Külügyminisztérium állományába. 2007-ben vonult nyugdíjba.

- Gereben Ferenc (1942–)
  Szociológus. 1963-ban magyar–könyvtár szakos hallgatóként nyer felvételt az Eötvös Kollégiumba. A könyvszakmában, a könyvtárügyben, majd a felsőoktatásban dolgozott. Művelődésszociológiával (főleg olvasás- és könyvtárszociológiával; ezek mellett tudatszociológiai jelenségek kutatásával, mindezek kisebbségszociológiai aspektusával) foglal-

kozik. 1998 óta a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) Bölcsészettudományi Kara Szociológiai Intézetének docense.

- GEREVICH TIBOR (1882–1954)
Művészettörténész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1922, rendes 1934) tagja. 1900-ban felvették az Eötvös Collegiumba, 1904-ben szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1908-tól az OSZK gyakornoka, 1911-től a budapesti tudományegyetemen az olasz műtörténet magántanára, 1924-től haláláig a művészettörténet nyilvános rendes tanára. 1925-től a Római Magyar Akadémia igazgatója, majd kurátora. Az Esztergomi Keresztény Múzeum igazgatója. A két világháború között vezető szerepet játszott a hivatalos művészetpolitika irányításában. Segítette a „római iskolának" nevezett művészeti irányzat kibontakozását, melynek képviselői az irányítása alatt álló Római Magyar Akadémia ösztöndíjasai voltak.

- GERGELY ANDRÁS (1946–)
Történész, diplomata. Történelem–filozófia szakos hallgatóként kerül az Eötvös Kollégiumba 1965-ben. 1969-től 1975-ig az MTA Történettudományi Intézetében dolgozik, jelenleg az ELTE Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszékének tanára. Az Andrássy Gyula Németnyelvű Egyetem professzora 2000 és 2007 között, 2007-től a Károli Gáspár Református Egyetem tanára. Diplomáciai szolgálatot teljesített Pretoriában (1995–1998) és Hágában (1998–2002).

- GLATZ FERENC (1941–)
Történész, politikus, az MTA (levelező 1993, rendes 2001) tagja. 1959-ben történész szakos hallgatóként lesz kollégista. 1968-ig a *Századok* szerkesztőségében dolgozik, majd 1968-tól az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa, csoportvezetője. 1976 és 1985 között a Historiográfiai és Módszertani Osztály vezetője. Igazgatóhelyettese, majd 2003-ig igazgatója az intézetnek. A *Történelmi Szemle* szerkesztője, a *História* főszerkesztője. Az ELTE BTK-n az 1970-es évek közepétől folyamatosan tanít historiográfiát, művelődéstörténetet és újkori forrástant. 1989–1990 között művelődési miniszter, 1996-tól 2002-ig az MTA elnöke.

- GYERGYAI ALBERT (1893–1981)
Irodalomtörténész, író, műfordító, egyetemi tanár. Eredeti neve: Szegő Albert. 1911-ben lett az Eötvös Collegium tagja magyar–francia–német szakon. 1914-ben ösztöndíjjal Párizsba utazott, az I. világháború kitörése után internálták, majd betegsége miatt 1917-ben engedélyezték, hogy Svájcba távozzon. 1926–1942 között a budai Kossuth Lajos Kereskedelmi Iskolában tanított, egyidejűleg 1926 és 1938 között az Eötvös Collegium franciatanára volt. Kétszer behívták munkaszolgálatra, de sikerült megszöknie. 1950-től az ELTE-n modern francia irodalmat adott elő, 1970-ben vonult nyugdíjba. 3 könyvet írt, 50 műfordításkötete és 36 általa szerkesztett antológia jelent meg. A két világháború között a legjelesebb francia írókat az ő esszéi, kiváló fordításai vezették be a magyar irodalmi köztudatba.

- GYÓNI MÁTYÁS (1913–1955)
Történész, bizantinológus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1948). 1935-ben felvették az Eötvös Collegiumba. 1939-ben tanári, 1940-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1944-ben egyetemi magántanárrá habilitálták. 1939-től az aszódi gimnázium tanára volt, 1942-től 1950-ig a Teleki Pál (1948-tól Kelet-európai) Tudományos Intézetben tanított. 1950-től intézeti tanár a budapesti tudományegyetem görög filológiai tanszékén. 1953-tól tanszékvezető docens, 1954-től tanszékvezető egyetemi tanár a középkori egyetemes történeti tanszéken. 1955-ben öngyilkos lett.

- GYŐRI LÁSZLÓ (1942–)
Költő. 1960-ban magyar–könyvtár szakos hallgatóként kerül a kollégiumba. Könyvtáros Salgótarjánban, Kaposváron, majd 1972-től Tatabányán. A tatabányai Új Forrás szerkesztőségének tagja. 1980-tól a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1981-től a Központi Sajtószolgálat munkatársa. A *Kilencek* költői csoport tagja. Verseit a nyelvi kísérletezés és a folklorisztikus érdeklődés jellemzi.

- HAHN ISTVÁN (1913–1984)
Ókortörténész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1979, rendes 1982) tagja. 1937-től 1942-ig a Pesti Izraelita Hitközség oktatási osztályán beosz-

tott tanár. 1942-től az Országos Rabbiképző Intézet Gimnáziumának tanára, 1948-tól a budapesti VIII. ker. Állami Goldziher Ignác Gimnázium megbízott igazgatója. 1949–1951-ig a VIII. kerületi Állami Fazekas Gimnázium igazgatóhelyettese. 1951-től a Zalka Máté Szakérettségis Kollégium tanára. 1952–1955-ben a budapesti Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskola adjunktusa, majd docense. 1955–1957-ben az Egri Pedagógiai Főiskola Történelem Tanszékének vezetője. 1957-től az ELTE görög-római történeti tanszékén adjunktus, 1959-től docens, 1963-tól tanszékvezető egyetemi tanár 1983. évi nyugdíjazásáig. Ezzel egy időben 1959–1962-ig félállásban vezette a szegedi JATE Ókori Történeti Tanszékét és oktatta az ókori Kelet, Hellasz és a Római Birodalom történetét.

- HAJDÚ GYULA (1886–1973)
  Jogász, egyetemi tanár. 1919-ben a 44. vörös dandár politikai biztosa, Baranya vármegye kormányzótanácsi biztosa, a Szövetséges Központi Intéző Bizottság tagja volt. A két háború között Olaszországban, Ausztriában és Franciaországban élt emigrációban. Hazatérése után, 1945-től az MKP képviselője Baranya vármegye Végrehajtó Bizottságában, nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő (1945–1953), iparügyi (1946), majd igazságügyi államtitkár (1947–1950), az Állami Ellenőrzési Központ főosztályvezetője (1950–1951). 1949-ben megbízták az ELTE jogi karán a politikai tanszék vezetésével, 1951-től 1969-ig, nyugalomba vonulásáig az ELTE-n a nemzetközi jog tanszékvezető egyetemi tanára. A háború és béke, a fegyverkezés és leszerelés, a szuverenitás jogi lehetőségeinek kérdései foglalkoztatták.

- HARASZTI MIKLÓS (1945–)
  Író, újságíró, politikus. Az ELTE-n 1964 és 1967, majd 1968 és 1970 között magyart és filozófiát hallgatott. 1969 és 1970 között a baloldali rendszerkritikus diákmozgalom egyik szervezője, 1970-ben rendőri felügyelet alá helyezték. 1970 és 1971 között a Ganz–MÁVAG és a Vörös Csillag Traktorgyár marósaként dolgozott, tapasztalataiból írta meg *Darabbér* című könyvét. A kötet kéziratát 1973-ban lefoglalta a rendőrség, és államellenes izgatás vádjával 8 hónap felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték. 1977-ben egyik megalapítója volt a szamizdat-mozgalomnak, 1981 és 1989 között a *Beszélő* című szamizdat folyóirat szerkesztője volt. 1988-ban a Szabad Kezdeményezések Hálózatának, majd a Szabad Demokraták Szövetségének (SZDSZ) alapító tagja volt, részt vett az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásaiban. 1990 és 1994 között országgyűlési képviselő, az SZDSZ-frakció sajtóügyi szóvivője. 2009. július 13-án – több másik alapító taggal együtt – kilépett a pártból.

- HARMATTA JÁNOS (1917–2004)
  Széchenyi-díjas (1990) klasszika-filológus, nyelvész, indológus, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1970, rendes 1979) tagja. 1935 és 1940 között az Eötvös Collegium tagja volt, 1940-ben szerzett magyar–latin–görög szakos diplomát. A második világháború alatt tüzérként szolgált. 1952-től az ELTE Indoeurópai Nyelvtudományi Tanszék tanára. Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának 1970-től volt a tagja, 1973–1986-ig pedig elnökhelyettese. Tudományos tevékenysége a finnugor nyelvészettől az ókortudományon keresztül az orientalisztikáig, azon belül is az iranisztikáig és az indológiáig terjedt.

- HONT FERENC (1907–1979)
  Kossuth-díjas (1949) színházi rendező, színházesztéta, színháztörténész. Eredeti nevén Holtzer Ferenc. A Szegedi Szabadtéri Játékok egyik elindítója az 1930-as évek elején. Bekapcsolódott a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának mozgalmába, melyben előadásai révén sokat tett a színházi kultúra megismertetéséért. 1944-ben behívták munkaszolgálatba, 1945 júniusában tért haza. 1945–1949-ben a Színház- és Filmművészeti Főiskola főigazgatói teendőit látta el. 1949–1950-ben a Népművelési Minisztériumba nevezték ki osztályvezetőnek, innen a Madách Színházba ment el rendezőnek (1951–1952). 1952–1957-ig az Országos Színháztörténeti Múzeum főigazgatói posztját töltötte be. 1957-től 1969-ig igazgatta a Színháztudományi Intézetet.

- HORVÁTH GÉZA (1956–)
  Német nyelvtanár, fordító és tolmács, egyetemi oktató. Magyar–német szakos hallgatóként 1975-ben felveszik az Eötvös Kollégiumba. 1980-tól 1998-ig a kollégium tanára, 1981-től 1985-ig az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Csoport oktatója. 1990 és 1998 között az Eötvös József

Collegium Deutsches Seminarjának vezetője. Meghívott vendégtanára a JATE Német Nyelv és Irodalom Tanszékének. 1998-ig, négy éven át az Eötvös Collegium igazgatóhelyettese. Az Osiris Kiadó felsőoktatási igazgatója. Jelenleg az SZTE BTK Germán Filológiai Intézet Irodalomtudományi Tanszékének vezetője. Jelentősek Nietzsche- és Hesse-fordításai.

- HORVÁTH JÁNOS (1878–1961)
  Kossuth-díjas (1948) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1919, rendes 1931) tagja. Magyar–francia szakon tanult a budapesti tudományegyetemen 1897 és 1901 között, harmadéves korától az Eötvös Collegium tagja volt. 1901–1902 folyamán az École Normale Supérieure hallgatója. 1908 és 1923 között a Collegiumban tanított magyar irodalmat, valamint francia nyelvet és irodalmat. 1923 és 1948 között a budapesti tudományegyetem nyilvános rendes tanáraként irodalomtörténetet oktatott.

- HORVÁTH JENŐ (1941–)
  Történész. 1960-ban felveszik az Eötvös Kollégiumba történelem–tudományos szocializmus szakon. 1965 és 1983 között az ELTE BTK-n tanít, 1983-tól 1989-ig a Kossuth Kiadó nemzetközi szerkesztőségének vezetője. 1989–1992-ig az ELTE BTK Új- és Legújabbkori Egyetemes Történelem Tanszékének tudományos főmunkatársa. 1992–1996 között a Tanárképző Főiskolai Kar történelem tanszékén főiskolai tanár. 1996 óta a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem nemzetközi kapcsolatok tanszékén docens.

- HÓVÁRI JÁNOS (1955–)
  Diplomata, történész. 1974-ben lesz kollégista, történelem–török szakos hallgató. 1979-től 1992-ig az MTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa. 1998 és 2000 között tel-avivi nagykövetként dolgozik. 2008-tól 2010-ig kuvaiti nagykövet.

- I. TÓTH ZOLTÁN (1911–1956)
  Történész, egyetemi tanár. Kolozsvárott végzett 1933-ban. 1941-től kutató az Erdélyi (utóbb: Teleki Pál illetve Kelet-Európai) Tudományos

Intézetben, majd az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa, osztályvezetője. 1953-tól az ELTE Népi Demokratikus Országok Története Tanszék vezetője és a Történettudományi Kar dékánja. A forradalom alatt fegyveres összecsapás áldozata lett.

- ILLYÉS GYULA (1902–1983)
  Háromszoros Kossuth-díjas (1948, 1953, 1970) költő, író, drámaíró, műfordító, lapszerkesztő, az MTA levelező tagja (1945). 1933-ig Illés Gyula. 1921 őszén beiratkozott a Budapesti Tudományegyetem magyar–francia szakára. Illegális baloldali tevékenysége miatt azonban 1921 végén Bécsbe emigrált. 1922 és 1926 között Párizsban élt, megismerkedett a francia avantgárd, szürrealista és dadaista irodalmi körök tagjaival. 1926-ban amnesztiát kapott, és hazatért. Versei a *Nyugatban* jelentek meg, több nemzedéktársával együtt az 1930-as évek közepén csatlakozott a népi írók mozgalmához, s annak egyik vezető alakja lett. Babits Mihály halálát követően, 1941-től 1944-ig a *Nyugat* örökébe lépő *Magyar Csillag* szerkesztője volt. 1945–1946-ban a Nemzeti Parasztpárt egyik vezetője, 1946 és 1949 között a *Válasz* c. folyóirat szerkesztője. Az 1956-os forradalom alatt október 31-én beválasztották a Petőfi Párt néven újjáalakított egykori Nemzeti Parasztpárt Irányító Testületébe. A Kádár-korban a népi-nemzeti értelmiség egyik legfontosabb tagja volt.

- IZSÁK LAJOS (1943–)
  Történész, egyetemi tanár. 1962-ben kerül az Eötvös Kollégiumba történelem szakosként. 1967-től tanít az ELTE BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történelem Tanszékén. 1997 és 2000 között az ELTE oktatási és tudományos, majd tudományos rektorhelyettese, 2003-tól az egyetem általános rektorhelyettese. Kutatási területe Magyarország 1944 utáni történelme.

- JÉKELY ZOLTÁN (1913–1982)
  Kossuth-díjas (1990) író, költő, műfordító. Apja Áprily Lajos költő, műfordító volt. Középiskolai tanulmányait a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban kezdte, majd a kolozsvári Református Kollégiumban folytatta és Budapesten fejezte be. 1931 és 1935 között az Eötvös Collegium tagja volt. 1935-ben a budapesti egyetemen szerzett doktori fokozatot ma-

gyar irodalomtörténetből, művészettörténetből és művészetfilozófiából. 1935 és 1941 között az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosa volt, 1941-től 1944 őszéig a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban dolgozott, 1946-ban visszatért a Széchényi Könyvtárba. 1954 után szabadfoglalkozású íróként és műfordítóként dolgozott.

- JUHÁSZ ERNŐ (1939–2004)
  Orientalista, tolmács, diplomata. 1958-ban felvették az Eötvös Kollégiumba. 1958 és 1963 között az ELTE BTK magyar–arab szakát végezte el, majd 1964-65-ben a Kairói Egyetemen tanult. 1965-től 1974-ig a Kulturális Kapcsolatok Intézetének egyiptomi, majd arab referense, később osztályvezető. 1974–1980 között a kairói nagykövetség kulturális tanácsosa, 1974-től 1977-ig a kairói Magyar Tudományos és Kulturális Központ igazgatója. 1980–1989 között a Művelődési Minisztérium Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályán osztályvezető, majd főosztályvezető-helyettes. 1989 és 1993 között ismét a kairói nagykövetség kulturális tanácsosa. 1994-től 1998-ig kairói nagykövet. 1998–1999-ben a Külügyminisztériumban a Kulturális és Tudományos Együttműködési Főosztály vezető helyettese. 1999-től 2001 novemberéig Magyarország bagdadi nagykövete, ügyvivője, majd 2002 áprilisában a Külügyminisztérium állományából ment nyugdíjba. Utolsó éveiben az ELTE Bölcsészettudományi Karán orientalisztikát tanított.

- KARDOS LÁSZLÓ (1898–1987)
  Kossuth-díjas (1953) irodalomtörténész, kritikus, műfordító, az MTA (levelező 1958, rendes 1967) tagja. Pándi Pál irodalomtörténész apja. 1922-től 1944-ig a Debreceni Zsidó Gimnáziumban tanított, ezt követően munkaszolgálatra hurcolták el Orosházára, majd az ukrán frontra. Hazatérését követően, 1945-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban vállalt tisztséget, előbb tanácsosi, majd titkári minőségben, 1947–1949-ben pedig minisztériumi osztályvezetőként dolgozott. 1950-ben kinevezést kapott a budapesti egyetemre, ahol 1953-tól a világirodalmi tanszék tanszékvezető egyetemi tanára volt. Ezzel egyidejűleg, rövid fennállása idején irányította az újságírási tanszék munkáját is. 1958–1959-ben az ELTE BTK dékánja volt.

- KARDOS LÁSZLÓ (1918–1980)
  Néprajzkutató, szociológus. 1942–1948 között a Győrffy István Kollégium igazgatója. 1946–1948 között a NÉKOSZ nevelésügyi osztályának vezetője, majd főtitkára, a népi kollégiumi nevelés szisztémájának kidolgozója. A népi kollégiumok megszervezéséért és pedagógiai munkásságáért 1948-ban Kossuth-díjat kapott. 1947–1948-ban az MKP országgyűlési képviselője. 1948-ban Tolna és Baranya megye kormánybiztosaként részt vett a földosztásban. 1948 szeptemberében leváltották a NÉKOSZ éléről, a szervezet feloszlatása után, 1948–1950 között a Vallás- és Közoktatási Minisztérium Tudományos Osztályának vezetője. 1950–1957 között a Néprajzi Múzeum osztályvezetője, majd főigazgatója. Az 1956-os forradalom idején a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága tevékenységében vett részt. A forradalom leverése után közreműködött Nagy Imre 1955–1956-os vitairatainak külföldre juttatásában. 1957-ben letartóztatták, 1958-ban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1963-as szabadulása után haláláig a Néprajzi Múzeum tudományos főmunkatársaként szociológiai, néprajzi kutatásokat végzett, és a népi kollégiumi mozgalom történetével foglalkozott.

- KÁLLAI GYULA (1910–1996)
  Kommunista politikus. 1957. május 9. és 1958. január 28. között művelődésügyi miniszter. 1965 és 1967 között miniszterelnök, 1967-től 1971-ig az országgyűlés elnöke volt. 1957-től 1989-ig a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke.

- KÁLMÁN BÉLA (1913–1997)
  Nyelvész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1973, rendes 1982) tagja. 1930-tól a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–francia szakos hallgatója, Gombocz Zoltán ajánlására az Eötvös Collegium tagjaként. Egy év észtországi tanulmányút után finnugor nyelvészetből doktorált. Érsekújvári tanárkodásból 1944-ben katonának vitték. Két és fél év orosz hadifogság után Zsirai Miklós hívására az ELTE BTK dékáni titkára. 1949-től az Akadémia Nyelvtudományi Intézetének munkatársa. 1950-től, megalakulásától tagja a *Magyar Nyelvjárások Atlasza* szerkesztőbizottságának. 1952-től a debreceni tudományegyetem finnugor tanszékének vezetője egyetemi tanárként. Majd húsz évig a debreceni

Nyári Egyetem igazgatója. Kutatási területei: obi-ugor nyelvek, magyar nyelvjárások, névtan.

- Kádár László (1908–1989)
Földrajztudós, egyetemi tanár. 1926-ban felvették az Eötvös Collegiumba. Fodor Ferenc, Cholnoky Jenő és Teleki Pál tanítványa volt. 1930-ban Budapesten szerzett doktori fokozatot, és 1932-ben természetföldrajz–földrajz szakos tanári oklevelet. Pályafutása 1931-ben a Közgazdaságtudományi Egyetem Földrajz Tanszékén kezdődött, ahol gyakornokként, tanársegédként és intézeti tanárként 11 évig dolgozott. 1938-ban a Közgazdaságtudományi Kar magántanárrá habilitálta. 1938–1942-ig a Táj-és Népkutató Intézetben is dolgozott mint földrajzi vezető, majd mint igazgató. A Győrffy Istvánról elnevezett népi kollégium tanárelnöki teendőit is ellátta. 1942 őszén az újvidéki Keleti Kereskedelmi Főiskola rendes tanárává és a főiskola Kőrösi Csoma Sándor Diákotthonának igazgatójává nevezték ki. 1945 decemberében vette át a debreceni tudományegyetem Földrajzi Intézetének vezetését. 1948-1949-ben a Bölcsészettudományi kar prodékánja, 1951–1952-ben a Természettudományi Kar dékánhelyettese, 1952 és 1954 között dékánja, 1954 és 1955 között pedig az egyetem rektora volt.

- Kelemen Elemér (1937–)
Pedagógus, történész. 1955-től lakott a Ménesi úton. A forradalom alatt tagja volt a bölcsésznemzetőrségnek. 1959-től 1963-ig gimnáziumi tanár Dombóváron. 1969 és 1983 között a Somogy Megyei Pedagógiai Továbbképző Intézet igazgatója. 1983–1984-ig az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgató-helyettese. 1984-től a Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezetője, 1989–1990-ben miniszterhelyettese. 1990–1992-ig az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgatója, 1992-től tudományos főmunkatársa.

- Kenéz Ernő (1912–1984)
Könyvtáros, nyelvtanár, irodalomtörténész. Eredeti nevén Knausz Ernő. 1932-ben lett az Eötvös Collegium hallgatója. 1939-ben doktorált francia irodalomtörténetből. 1938-tól a Collegium franciatanára, 1940-től az intézmény könyvtárának, illetve az MTA Irodalomtörténeti Intézete Eötvös Könyvtárának munkatársa. 1957-től az Akadémiai Könyvtár Szerzeményi Osztályának vezetője nyugdíjba vonulásáig, 1972-ig. Döntő szerepe volt a megújuló Akadémiai Könyvtár állományának kialakításában.

- Keresztényi József (1919–1992)
Sporttörténész, a Magyar Olimpiai Bizottság tagja, a Nemzetközi Olimpiai Akadémia tiszteletbeli tagja, a Magyar Olimpiai Akadémia alelnöke. Az Eötvös Kollégium Olimpiatörténeti Szemináriumának kezdeményezője és első tanára 1976 és 1978 között.

- Keresztury Dezső (1904–1996)
Író, költő, irodalomtörténész, kritikus, műfordító, az MTA tagja (levelező tag 1948-tól, tagsága megszűnt 1949-ben, újraválasztva levelezővé 1973-ban, rendes tag lett 1982-ben). Tanulmányait az Eötvös Collegium tagjaként a budapesti, berlini és a bécsi egyetemen végezte. 1928-ban szerzett magyar–német szakos tanári diplomát. 1936-tól az Eötvös Collegium tanára, 1945 és 1948 között igazgatója. 1945-től 1947-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter volt. 1950-től nyugdíjba vonulásáig az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa.

- Király István (1921–1989)
Kossuth-díjas (1953) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1970, rendes 1979) tagja. 1939-ben magyar–német szakosként felvették az Eötvös Collegiumba, 1944-ben szerzett tanári diplomát. 1945-ig Debrecenben tanított, ezután 1947-ig Budapesten az Országos Köznevelési Tanács titkára, majd 1948-ig könyvtáros az Országos Széchényi Könyvtárban. 1948-ban az Eötvös Collegiumban tanított az intézmény megszűnéséig. 1949-től a budapesti tudományegyetem irodalomtörténeti tanszékén dolgozott docensként. 1957 és 1959 között a szegedi egyetemen tanított. 1959-ben visszakerült az ELTE-re, a 20. századi magyar irodalomtörténeti tanszéken volt egyetemi tanár, majd tanszékvezető 1988-ig. 1953–1956 közt a *Csillag* folyóiratot szerkesztette, 1962–1969 között a *Kortárs*, 1970–1989 között pedig a *Szovjet Irodalom* című folyóiratot. 1970-től haláláig a *Világirodalmi lexikon* főszerkesztője, 1971-től országgyűlési képviselő. A korszak nagy hatású egyetemi tanára volt.

- Kiss Benedek (1943–)
Költő. Magyar–német szakos hallgatóként lesz collegista 1963-ban. Nevelőtanár, majd szabadfoglalkozású író. A *Kilencek* költői csoport tagja. Több verskötete mellett önálló fordításkötetekkel jelentkezik. Hosszabb időt tölt Bulgáriában. Utassy Józseffel és Rózsa Endrével együtt bolgárból fordít.

- Kiss Ferenc (1928–1999)
Irodalomtörténész. A debreceni egyetemen szerzett magyar–történelem szakos tanári oklevelet. Az egyetem magyar tanszékén két évig aspiráns volt. 1956-ban részt vett a forradalomban, ezért börtönbe zárták. Szabadulása után két évig nem kapott munkát. 1962-től az MTA Irodalomtörténeti Intézetének munkatársa, 1984-től a szegedi tanárképző főiskola tanára. Betegsége 1985-ben nyugdíjba kényszerítette. Kutatási területe a 20. századi magyar irodalom volt.

- (M.) Kiss Sándor (1943–)
Történész, egyetemi tanár. 1963-ban kerül a Kollégiumba, magyar–történelem szakos hallgató. 1967-től 1972-ig a Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársa. 1973 és 1990 között a Népművelési Intézet, majd annak jogutódja, a Művelődéskutató Intézet Kutatási Osztályán dolgozik. 1990 és 1991 között a Művelődési Minisztérium kabinetirodájának osztályvezetője. 1992-től öt éven át ismét a Hadtörténeti Intézet és Múzeum a munkahelye. 1997-től a PPKE Bölcsészettudományi Karának Történeti Intézetében intézetvezető egyetemi tanár. Kutatási körébe tartozik a két világháború közötti népi írói mozgalom, valamint az 1956-os forradalom.

- Klaniczay Tibor (1923–1992)
Kossuth-díjas (1955) irodalomtörténész, az MTA (levelező 1965, rendes 1979) tagja. 1945-ben Eötvös collegistaként magyar–olasz szakon szerzett diplomát. 1950 és 1955 között egyik fő szervezőként (és az MTA I. Osztálya szaktitkáraként) részt vett az MTA Irodalomtudományi Intézetének létrehozásában, melynek kezdetben (1956. január 1-jétől) igazgatóhelyettese, majd 1984-től haláláig igazgatója volt. 1956-tól a magyar irodalomtudomány minden nagy vállalkozásában kezdeményező és irányító szerepet játszott. Évtizedekig irányította a hazai medievisztikai, reneszánsz és barokk kutatásokat.

- Knopp András (1938–)
Kommunista politikus. 1958-ban felvették az Eötvös Kollégiumba. 1959–1960-ban betanított munkás a Fémáru és Szerszámgépgyárban. 1963-ban elvégezte az ELTE magyar–filozófia szakát, középiskolai tanári oklevelet szerzett. Egyetemi tanársegéd lett a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Filozófiai Tanszékén. 1969-től a *Társadalmi Szemle* filozófiai rovatvezetője volt, 1970. novemberben lett politikai munkatárs, később alosztályvezető az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályán. 1978. januártól az oktatási miniszter helyettese. 1980-ban visszakerült a pártapparátusba, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya osztályvezető-helyettese lett. 1985-től az MSZMP KB mellett működő Művelődéspolitikai Munkaközösség titkára volt, 1986-ban beválasztották a *Társadalmi Szemle* szerkesztőbizottságába. 1988. szeptemberben kinevezték a Művelődési Minisztérium államtitkárává. A rendszerváltás után a földgáz-kereskedelemmel foglalkozó Eural Trans Gas Kft. ügyvezetője lett.

- Koch Ferenc (1901–1974)
Geográfus, egyetemi tanár. 1923-ban szerzett oklevelet a budapesti egyetem közgazdaságtudományi karán földrajzból, majd ugyanott tanársegéd, Teleki Pál tanítványa volt. 1936-tól középiskolai tanárként dolgozott, a közgazdasági karon a csillagászati földrajz és a gazdasági földrajz előadója volt. 1951-től az MTA Földrajztudományi Kutatócsoportját vezette. 1952-ben részt vett a Földrajzi Társaság újjászervezésében, ennek 1958-ig főtitkára is volt. 1954-től az ELTE regionális földrajzi tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára volt 1966-os nyugalomba vonulásáig. Az Eötvös-collegista Kádár Lászlóval sajtó alá rendezte és kiegészítette Teleki Pál: *A gazdasági élet földrajzi alapjai* c. munkáját.

- Kodály Zoltán (1882–1967)
Háromszoros Kossuth-díjas (1948, 1951, 1957) zeneszerző, zenetudós, zeneoktató, népzenekutató, az MTA (levelező 1943, rendes 1945) tagja. 1900 szeptemberében kezdte meg felsőfokú tanulmányait a pesti egye-

tem magyar–német szakán, az Eötvös Collegium tagjaként. Az egyetem mellett beiratkozott az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia zeneszerző tanszakára is. 1919-ben a Zeneakadémia, új nevén a Zeneművészeti Főiskola aligazgatójává nevezték ki. A második világháborút követően Kodály meghatározó szerepet vállalt az ország szellemi újjáépítésében. Kinevezték a Zeneművészeti Főiskola igazgatósági tanácsának elnökévé. 1946 és 1949 között az MTA elnöki tisztségét töltötte be, 1956-ban a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa elnökévé választották, emellett az MTA tiszteletbeli elnöke is volt a forradalom alatt. Magyarországon ő honosította meg az összehasonlító népzenetudományt. Zenei nevelési koncepciója ma a magyar zenei köznevelés alapját jelenti, jelentős szerepe van a szakoktatásban is.

- Komoróczy Géza (1937–)
Széchenyi-díjas (2007) hebraista, assziriológus, író, történész. 1956-ban lesz collegista magyar–történelem szakon, később felveszi az ókori keleti történelem és görög szakot. Egyetemi tanulmányai után a prágai Károly Egyetem hallgatója. 1961-től 1962-ig a Magyar Helikon Könyvkiadó szerkesztője. 1962 óta az ELTE BTK-n tanít. 1985-ben létrehozta és hosszú időn át vezette az ELTE Asszirológia és Hebraisztikai Tanszékét. 1989-től a Zsidó Tudományok Nemzetközi Uniójának vezetőségi tagja. 1992-től 1998-ig a Magyar Helsinki Bizottság elnöke, 1999 óta tiszteletbeli elnöke.

- Komócsin Zoltán (1923–1974)
Kommunista politikus. 1953 és 1956 között az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának osztályvezető-helyettese, illetve osztályvezetője. 1957-től az MSZMP KB tagja, a PB-nek pót-, majd 1962-től rendes tagja. 1957 és 1961 között a KISZ KB első titkára. 1961–1965-ben a *Népszabadság* főszerkesztője, 1965 és 1974 között az MSZMP KB külügyi titkára. A párt konzervatív szárnyának képviselőjeként az új gazdasági mechanizmus ellenzői közé tartozott.

- Konczek József (1942–)
Költő, műfordító. 1960-ban magyar–orosz szakos hallgatóként felveszik az Eötvös Kollégiumba. A *Kilencek* költői csoportosulás tagja. 1965-től 1972-ig a *Vas Népe* munkatársa. 1972-től az Ifjúsági Lapkiadó Vállalatnál dolgozik. 1974 és 1981 között az *Agentszvo Pecsatyi Novosztyi* munkatársa. 1982-től a Pallas Kiadó szerkesztője. Oroszból fordít.

- Kormos István (1923–1977)
Költő, író, műfordító, dramaturg, kiadói szerkesztő. Dolgozott a *Magyar Út* szerkesztőségében, majd a háború után a Püski Kiadónál. Lektori tevékenységet folytatott a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Művészeti Tanácsának ösztöndíjasaként az Egyetemi Nyomdában, a Szikra Könyvkiadónál, majd 1948-ban az Országos Könyvhivatalban. 1949-1950 között a Magyar Filmgyártó Nemzeti Vállalat dramaturgja, majd 1950-ben a Móra Ferenc Könyvkiadó szerkesztője lett haláláig. Szerkesztette a Kozmosz-sorozatot, amely számos tehetséges költőt indított el a pályán. 1963-1965 között Párizsban élt, a Seuil és Gallimard kiadóknak lektorált. Az 1950-es években elhallgatott, két évtizeden át csak gyermekversei és műfordításai jelentek meg. 1971-ben tért vissza költőként, versei a *Népszabadságban* és az *Élet és Irodalomban* jelentek meg.

- Korompay Klára (1946–)
Nyelvtörténész, nyelvtudós, egyetemi tanár. Tanulmányait az ELTE BTK magyar–francia szakán végezte 1964 és 1970 között. 1970-től ugyanott a Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani tanszék oktatója. A párizsi Egyetemközi Hungarológiai Központ (CIEH) igazgatóhelyettese (1994–1997).

- Kosáry Domokos (1913–2007)
Széchenyi-nagydíjas (1995) történész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1982, rendes 1985) tagja. 1931-től az Eötvös Collegium tagja volt, történelem–latin szakot végzett. A Teleki Pál Tudományos Intézetben a Történettudományi Intézet igazgatóhelyettese lett, a háború után a budapesti egyetemen tanított, ám az egyre erősödő kommunista történészek (Andics Erzsébet, Mód Aladár) támadásai megbuktatták és száműzték az egyetemről. 1956-ban a Történettudományi Intézet Forradalmi Tanácsának elnöke, ezért később két évig börtönben ült, majd a Pest Megyei Levéltár munkatársa lett, később újra engedélyezték, hogy a Történettudo-

mányi Intézetben dolgozzon. Az MTA elnöke 1990 és 1996 között. Szakterülete az újabb kori magyar és európai történelem.

- Kovács István (1945–)
Történész, költő, diplomata. 1964-ben kerül a Kollégiumba, történelem–lengyel szakon végez. 1972 és 1977 között az Eötvös Kollégium nevelőtanára. 1972-től 1981-ig az MTA Kelet-európai Irodalmak kutatócsoportjában dolgozik. 1981-től az ELTE Lengyel Filológiai Tanszékén tudományos munkatárs. 1990-től kulturális attasé Varsóban, később Krakkói főkonzul. 1995 és 1999 között a PPKE, általa alapított, Lengyel Tanszékének vezetője. A lengyel-magyar kapcsolatok kutatója. A *Kilencek* költői csoportosulás tagja.

- Kozma Béla (1941–)
Történész, egyetemi tanár. Az ELTE BTK magyar–történelem (1959–1961), majd történelem–levéltár (1961–1964) szakos hallgatója az Eötvös Kollégium diákjaként. Bölcsészdoktori fokozatát 1980-ban szerezte. 1964-től az ELTE BTK oktatója, 1992–1993-ban a PPKE-n is tanított. Szakterülete a középkori egyetemes történelem

- Kósa László (1942–)
Történész, néprajztudós, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1998, rendes 2007) tagja. Magyar–néprajz szakos hallgatóként 1963-ban kerül a Kollégiumba. Az MTA Néprajzi Kutatócsoportjában dolgozik 1967-től 1981-ig. Az ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszékének docense (1981), egyetemi tanára (1990), tanszékvezetője 1987-től 2007-ig. Kutatási területe a társadalomnéprajz, a népi kultúra táji megoszlása, valamint a 19–20. századi magyar művelődéstörténet: életmód- és mentalitástörténet, tudománytörténet, egyháztörténet.

- Könczöl Csaba (1947–2004)
Esszéíró, műfordító, kritikus, szerkesztő. 1965–1970 között Eötvös kollégistaként az ELTE BTK magyar–orosz szakos hallgatója volt. 1970–1971-ben a Magvető Könyvkiadó szerkesztője, 1971-től 1975-ig a Budapesti Történeti Múzeum tudományos segédmunkatársa. 1975 és 1980 között szabadfoglalkozású fordító, 1981–1984-ben az Állami Gorkij Könyvtár könyvtárosa, 1984 és 1986 között a Lapkiadó Vállalat sajtódokumentátora. 1989-1994 között a *Hiány* című folyóirat kulturális rovatvezetője. 1990-ben a *Népszabadság* külső, 1991-1997 között belső munkatársa volt. A Szabad Demokraták Szövetségének (SZDSZ) alapító tagja.

- Köpeczi Béla (1921–2010)
Irodalomtörténész, történész, kommunista politikus, az MTA (levelező 1967, rendes 1976) tagja. 1946-ban Eötvös collegistaként szerzett francia–olasz–román szakos tanári diplomát a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1953-ban a hazai könyvkiadást koordináló, előzetes cenzorálását és engedélyezést végző Kiadói Főigazgatóság elnökhelyettesévé, 1955-ben elnökévé nevezték ki. 1963 és 1966 között az MSZMP Központi Bizottságának kulturális osztályvezetője volt. 1965–1988-ig az ELTE francia tanszékének tanára, 1967 és 1970 között tanszékvezető, ugyanebben az időszakban rektorhelyettes. 1970–1971-ben, 1975 és 1982 között az MTA főtitkárhelyettese, 1971-től 1975-ig főtitkára. 1982 és 1988 között művelődési miniszter.

- Kuncz Aladár (1885–1931)
Író, szerkesztő, kritikus és műfordító. Gyermekkorát Kolozsváron töltötte, itt érettségizett a piarista gimnáziumban. 1903-ban magyar–latin–görög szakosként felvették az Eötvös Collegiumba. 1907-ben fejezte be egyetemi tanulmányait, főgimnáziumi tanár lett, majd 1909-ben a *Nyugat* munkatársa. Az I. világháború kitörésekor Franciaországban tartózkodott, ezért az Osztrák-Magyar Monarchia állampolgáraként internálták, csak a háború után tért haza. Hazatérése után ismét tanított Budapesten, irodalmi szerkesztője lett az *Új Magyar Szemle* és az *Auróra* c. folyóiratoknak. 1923 tavaszán hazatelepedett Kolozsvárra, s előbb az *Ellenzék* irodalmi mellékletének, 1929 szeptemberétől pedig az *Erdélyi Helikonnak* lett a szerkesztője. *„Toborzó levelei"*-vel a legjobb szerzőket vonzotta maga köré, munkája nyomán emelkedett az erdélyi magyar irodalom színvonala. A francia internálása során szerzett élményei alapján írta meg legismertebb művét, a *Fekete kolostor* (1931) c. regényt.

- Laczkó Géza (1884–1953)
Író, újságíró, műfordító, lapszerkesztő. A középiskola után előbb a budapesti egyetemen tanult, 1903-tól az Eötvös Collegium tagja volt. Párizsban fejezte be tanulmányait. Itthon 1907-től Budapesten középisko-

lai tanár, utóbb iskolaigazgató. A Tanácsköztársaság után eltiltották a tanítástól, ezt követően lektorként, lapszerkesztőként (*Pesti Napló*, *Az Est*) dolgozott. 1940-től a Dante kiadó irodalmi vezetője, 1945 után a *Szivárvány* című hetilap szerkesztésében vesz részt. A *Nyugat* első nemzedékéhez tartozott, a folyóirat főmunkatársa volt. *Királyhágó* (1938) c. önéletrajzi regényében az Eötvös Collegiumban töltött éveinek, az első collegista generációnak állított emléket.

- LAKÓ GYÖRGY (1908–1996)
Nyelvész, finnugrista, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1948, rendes 1970) tagja. 1926-tól Budapesten az Eötvös Collegium tagjaként magyar–német szakon tanul, Zsirai Miklós tanítványa. 1935–1936-ban az Országos Széchényi Könyvtárban gyakornok, 1936 és 1939 között Jászapátiban, 1939–1940-ben Budapesten dolgozik gimnáziumi tanárként. 1940-ben visszatérhet a nyelvészethez, az MTA Szótári Bizottságában kap munkát. 1945 és 1949 között ismét az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozik. 1949-ben, az MTA akkor megalakuló Nyelvtudományi Intézetének Finnugor osztályára nevezik ki osztályvezetőnek. 1953-ban és 1954-ben az MTA I. Osztályának titkára. 1956-ban kinevezik az ELTE BTK Finnugor Nyelvtudományi Tanszékére tanszékvezetőnek. Az ő nevéhez fűződik az első finnugor szak megalapítása Magyarországon, 1963-ban. 1957-től 1976-ig a Magyar Nyelvtudományi Társaság finnugor szakosztályának elnöke, 1976-tól társelnöke. Munkássága szinte az összes finnugor nyelvre kiterjedt.

- LÁSZLÓ GYULA (1910–1998)
Széchenyi-díjas (1991) régész, történész, egyetemi tanár, képzőművész. 1940–1949 között Kolozsvárott volt egyetemi tanár. Miután visszatért Budapestre, a Magyar Nemzeti Múzeumban kiállítások ügyeivel foglalkozott, 1957 és 1980 között a budapesti tudományegyetem tanára, tanszékvezetője volt. 1980-ban nyugdíjba vonult. A 1960-as évek közepén dolgozta ki a kettős honfoglalás elméletét, majd a szvidéri-elméletként ismertté vált eredet-elméletet.

- LENGYEL SÁNDOR (1914–1990)
Fizikokémikus, a kémiai tudományok doktora, az ELTE Fizikai-Kémiai és Radiológiai Tanszékének vezető oktatója (1954–1965), 1958-tól egyetemi tanár, a Matematikai-Fizikai-Kémiai Kar, ill. a TTK dékánhelyettese (1955–1958), majd dékánja (1958–1961).

- LÉRÁNT FERENC (1941–1991)
Pedagógus. 1959-ben vették fel az Eötvös Kollégiumba francia-magyar szakra. Francia-magyar szakos középiskolai tanári diplomát szerzett. 1963. augusztus 1-jétől lett a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium tanára. Több éven át Vas megyei középiskolai magyar szakfelügyelői feladatkört is ellátott. Többször volt a Sorbonne magyar lektora. A Kemenesaljai Berzsenyi Asztaltársaság tagja, az *Új Kemensalja* egyik szerzője volt. Több irodalomtörténeti konferencián vett részt hivatalos tolmácsként.

- LIGETI LAJOS (1902–1987)
Kossuth-díjas (1949) orientalista, nyelvész, mongolista, turkológus, egyetemi tanár, író, műfordító, az MTA (levelező 1936, rendes 1947) tagja. 1921-ben klasszika-filológus és török szakosként felvették az Eötvös Collegiumba, 1925-ben doktorált. 1931-ben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen Közép-Ázsia történetének előadója, 1932-től a mongol filológia tanára, 1934-től az egyetem Kelet-ázsiai Intézetének adjunktusa, 1939-től 1950-ig a keleti népek történetének tanára. 1939 és 1950 között a Kelet-ázsiai Intézet, 1941–1945-ben a Magyarságtudományi Intézet igazgatója. 1950-től 1972-ig a Belső-ázsiai Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára, ezzel egyidejűleg 1942–1961-ben a Kelet-ázsiai Tanszék, 1964–1971-ig a Török Filológiai Tanszék, 1972-ig az MTA Altajisztikai Tanszéki Kutatócsoportjának vezetője.

- LŐRINCZE LAJOS (1915–1993)
Nyelvész, tanár. 1937-ben felvették az Eötvös Collegiumba, 1941-ben szerzett magyar–német szakos középiskolai tanári diplomát. 1941-től a Magyarságtudományi Intézetben kapott tanársegédi állást. 1943 és 1945 között a Pápai Református Kollégiumban, 1946–1948-ig a Kelet-európai Tudományos Intézetben tanított. 1949-től az MTA Nyelvtudományi Intézet munkatársa lett, 1959-től osztályvezetői, majd helyettes igazgatói kinevezést nyert a munkahelyén, 1971-től tanácsadói tisztet töltött be. 1952-ben Kodály Zoltán biztatására indította meg a Magyar Rádió *Édes*

anyanyelvünk című nyelvművelő műsorát, majd 1979-től a műsor szerkesztőbizottságának elnöke lett. Nevéhez fűződik a Magyar Televízió első telefonos műsora *Tessék kérdezni – a nyelvész válaszol* címmel, műsorvezetője volt ennek az adásnak. 1972-től szerkesztőbizottsági tag a *Nyelvünk és Kultúránk* c. szakfolyóiratnál, 1979-től főszerkesztője az *Édes anyanyelvünk* c. folyóiratnak, közben a Magyarok Világszövetségének is elnökségi tagjává választották. Társszerzője volt a *Nyelvművelő kézikönyvnek* és *A magyar nyelvjárások atlaszának*.

- LUKÁCS GYÖRGY (1885–1971)
Filozófus, esztéta, egyetemi tanár, kommunista politikus, az MTA (levelező 1948, rendes 1949) tagja. Eredeti nevén Löwinger György Bernát. 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején helyettes közoktatásügyi népbiztos, április 3-ától a Forradalmi Kormányzótanács népbiztosa, május–júniusban pedig a Vörös Hadsereg politikai biztosa volt. 1920-tól a magyar kommunisták Bécsben működő Ideiglenes Központi Bizottságának a tagja. 1921-ben Landler Jenővel együtt kilépett a KB-ból. 1921-ben részt vett a Komintern III. kongresszusán Moszkvában. 1924-ben „jobboldali revizionistának" bélyegezték. 1926-tól ismét KB-tag. A Marx–Engels–Lenin Intézet munkatársa lett mint tudományos kutató. 1941. június 29-én az NKVD letartóztatta, majd Taskentbe telepítette. 1945 augusztusában érkezett Budapestre. 1949-ben országgyűlési képviselő lett, amelyről 1951-ben lemondott, de 1953-tól ismét képviselő. 1945-től egyetemi tanár. 1949–1950-ben került sor az ún. *Lukács-vitára*, aminek középpontjában Lukács demokráciafelfogása állt. A támadások hatására nyilvános önkritikára kényszerült. 1956. október 26-án népművelési miniszternek nevezték ki a második Nagy Imre-kormányban. November 4-én a jugoszláv nagykövetségre menekült, majd azt november 18-án elhagyta. A szovjet hatóságok letartóztatták, és Romániába vitették. 1957. április 11-én hazatérhetett. 1965-ig belső emigrációban élt, és csak Nyugat-Európában publikált. 1967-től tagja lett az MSZMP-nek, amely a párttagságát visszamenőlegesen ismerte el. Tanítványainak egy csoportja alkotta az 1960-as években az ún. budapesti iskolát.

- LUKCSICS PÁL (1892–1936)
Történész. 1911-ben felveszik az Eötvös Collegiumba, de egyetemi tanulmányait az I. világháború miatt csak 1918-ban fejezhette be, történelem–latin szakos tanári oklevelet szerzett. 1920-tól az Eötvös Collegiumban Bartoniek Géza igazgató mellett dolgozott. A könyvárban munkálkodott 1923-ig, amikor kinevezték a Collegium történelem szakvezető tanárává. 1924–1926-ban a római Magyar Történeti Intézetben kutatott ösztöndíjasként. Leginkább a 14–16. századi magyarországi oklevelek és a veszprémi egyházmegye története foglalkoztatta.

- LUTTER TIBOR (1910–1960)
Irodalomtörténész. 1928-ban vették fel az Eötvös Collegiumba magyar–angol–francia szakra. Az egyetemen tanári (1933), majd bölcsészdoktori diplomát szerzett (1936). 1933-tól 1946-ig a IX. kerületi kereskedelmi iskolában tanított. 1943 decemberétől a Külügyminisztérium sajtóosztálya számára angol híranyagot gyűjtött és fordított. 1943 márciusától 1944 márciusáig a Német Birodalmi Gimnázium (Deutsche Reichschule) tanára volt, 1944–1945-ben részt vett az ellenállási mozgalomban. 1946-tól 1948-ig a szegedi egyetem angol tanszékének megbízott előadója volt. 1948-tól az Eötvös Collegium tanára, Keresztury Dezső lemondatása után igazgatója volt az intézmény 1950-es bezárásáig. 1948-tól az Országos Ösztöndíjtanács ügyvezető igazgatója lett. A Collegium megszüntetése után az ELTE angol tanszékét és intézetét vezette, emellett az Idegen Nyelvek Főiskoláján is tanszékvezető állást kapott. 1957-ben a világirodalmi tanszék docensévé nevezték ki. Kutatási területe az angol irodalom volt.

- MADAS EDIT (1949–)
Kodikológus, paleográfus. 1970-ben felveszik másodévesként az Eötvös Kollégiumba magyar–latin szakos hallgatóként. Kezdetektől látogatója Mezey László paleográfiai és kodikológiai kurzusának. 1976-tól az MTA Fragmenta Codicum Kutatócsoport munkatársa, jelenleg annak vezetője.

- MAKARENKO, ANTON SZEMJONOVICS (1888–1939)
Szovjet pedagógus és író. Pedagógiájának középpontjában az önigazgató kollektíva áll. Elméletét a Gorkij, majd a Dzserdzsinszkij telepeken fejlesztette ki és finomította tovább. Itteni munkájáról és pedagógiai elveinek érvényesüléséről művészi képet ad háromkötetes regénye, a *Pedagógiai hősköltemény*.

– Marafkó László (1944–)
Író, publicista. 1963-ban magyar–orosz szakosként kerül az Eötvös Kollégiumba. Az egyetem elvégzése után a Pécsi Tanárképző Főiskolán tanársegéd, a Dunántúli Napló munkatársa, a pécsi *Universitas* c. egyetemi lap felelős szerkesztője, a *Magyar Ifjúság*, a *Világ Ifjúsága* olvasószerkesztője, 1981-től 2000-ig a *Magyar Nemzet* munkatársa, főszerkesztő-helyettese, majd szerkesztője. Mint a *Heti Válasz* olvasószerkesztője vonul nyugdíjba. Mintegy húsz szépprózai, riport-, esszékötet szerzője. *Az árulás* c. kisregénye az 1960-as évek Eötvös Kollégiumát, az akkori légkört idézi meg érzékletesen.

– Margócsy József (1919–)
Főiskolai tanár, helytörténész. 1937-ben magyar–francia szakos hallgatóként felvették az Eötvös Collegiumba, 1941-től az V. kerületi Csanád utcai felsőkereskedelmi iskola tanára. 1962-től a nyíregyházi Pedagógiai Főiskola irodalmi tanszékének tanára, 1972-től 1979-ig a főiskola főigazgatója. 1993-tól a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár szaktanácsadója, Nyíregyháza történetének kutatója.

– Mauritz Béla (1881–1971)
Petrográfus, mineralógus, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1913, rendes 1923) tagja. 1898-ban vegytan-természetrajz szakosként vették fel az Eötvös Collegiumba. 1902-ben tanársegéd az ásvány- és kőzettani tanszéken. 1911-ben magántanárrá habilitálták, 1915 és 1949 között nyilvános rendes tanár a budapesti tudományegyetem ásvány- és kőzettani tanszékén, 1943–1944-ben az egyetem rektora, jelentő szerepe volt az egyetem Németországba való kitelepítésének megakadályozásában.

– Mendöl Tibor (1905–1966)
Földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1946). 1923-ban felvették az Eötvös Collegiumba. 1927-ben a Debreceni Egyetem Földrajzi Intézetében Milleker Rezső mellett lett tanársegéd. Az 1930-as évek második felétől jelentek meg a magyar városokról úttörő kutatásokat tartalmazó tanulmányai. 1940-től a Budapesti Tudományegyetem Emberföldrajzi Tanszékének tanára, a Magyar Földrajzi Társaság alelnöke. A totális kommunista diktatúra kiépülése után számos támadás érte, csak halála után, posztumusz nyerte el 1967-ben az MTA doktora címet. Az Eötvös Collegium földrajzos műhelye ma az ő nevét viseli.

– Merva Mária (1951–)
Irodalomtörténész, muzeológus, múzeumigazgató. 1970-ben magyar–francia szakosként felvették az Eötvös Kollégiumba. 1974-től 1975-ig tudományos továbbképzési ösztöndíjas az ELTE BTK 20. századi Irodalomtörténeti Tanszékén. 1975 és 1993 között muzeológus a Petőfi Irodalmi Múzeumban, a Hangtár osztályvezető-helyettese. 1993-tól múzeumigazgató a Gödöllői Városi Múzeumban.

– Mezey Katalin (1943–)
Költő. Magyar–népművelés szakos hallgatóként lesz kollégista 1961-ben. 1964-ben a zürichi egyetemen tanul. Tanít, majd a tatai faipari ktsz, 1968-tól az OKISZ népművelési előadója. Orosz, német, amerikai szerzőket fordít. Tagja a *Kilencek* költői csoportnak. Több önálló verskötet, regény szerzője. 1987-ben az ő kezdeményezésére alakul meg az Írók Szakszervezete, melynek titkára, majd főtitkára. A kilencvenes évek elején létrehozza a Széphalom Könyvműhelyt.

– Mezey László (1918–1984)
Irodalomtörténész, kodikológus, paleográfus. A budapesti tudományegyetemen magyar–történelem–olasz szakon végzett, 1944-ben avatták bölcsészdoktorrá. 1947-től az Egyetemi Könyvtár dolgozója, 1952-től az intézmény kézirattárának vezetője, 1961-re elkészítette a könyvtár latin kéziratainak katalógusát. 1956 és 1958 között az MTA Irodalomtörténeti Intézetének, 1958-tól az OSZK-ban működő Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa. 1969-től az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén akadémiai státusban tudományos tanácsadó. 1970-től rendszeresen tartott középkorral foglalkozó kurzusokat az Eötvös Kollégiumban, s itt szervezte meg 1974-ben a hazai könyvtárakban őrzött kódextöredékek feltárására a *Fragmenta codicum* akadémiai kutatócsoportot, melyet haláláig vezetett. Az ELTE címzetes professzora, vezette az MTA Könyvtártörténeti és Bibliográfiai Munkabizottságát, a Nemzetközi Paleográfiai, Diplomatikai és a Középkori

Filozófiai Bizottság tagja. Irodalom-, művelődés- és írástörténeti tanulmányok mellett forráskiadásai, liturgia- és egyháztörténeti munkássága igen jelentős.

- MÉREI FERENC (1909–1986)
Kossuth-díjas (1949) pszichológus, pedagógus. 1945-től 1948-ig a Fővárosi Lélektani Intézet vezetője, a Pedagógiai Főiskola és az Eötvös Collegium tanára, a NÉKOSZ központi szemináriumának vezetője. 1949-ben kinevezték az Országos Neveléslélektani Intézet élére, de 1950-ben az intézetet felszámolták, Méreit állásából elbocsátották. 1956-ban rehabilitálták, kiemelt tudósként került az MTA Pszichológiai Intézetébe, majd 1958-ban a Biokémiai Intézetbe. Államellenes szervezkedés vádjával 1958 októberében letartóztatták és tíz évre ítélték. 1963 márciusában amnesztia keretében szabadult. 1964 februárjában az Országos Ideg- és Elmegyógyászati Intézetben állt munkába, ahol az általa alapított Klinikai Pszichológiai Laboratórium vezetője lett. 1976-tól vezette a Magyar Pszichológiai Társaságot és a pszichodramatikus képzést.

- MOLNÁR JÁNOS (1927–1990)
Kommunista politikus, történész, egyetemi tanár. 1948-ban felvették az Eötvös Collegiumba. 1949-ben szerzett történelem szakos tanári oklevelet. A Gazdasági és Műszaki Akadémia rendes tanára lett, 1950 őszétől az MDP Pártfőiskolán oktatott. Rendes tanára, illetve főiskolai tanára 1950-tól 1956-ig, majd az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya, később a Párttörténeti Intézet tudományos munkatársa 1967-ig. 1958-ban a Budapesti Esti Egyetem igazgatóhelyettese, 1958–1959-ben az MSZMP Budapesti Pártbizottság Kulturális Osztálya vezetője, 1959-től 1970-ig művelődésügyi miniszterhelyettes. Ezután az MSZMP KB Politikai Főiskola rektorhelyettese volt, majd 1971-től 1982-ig tanára. 1982. szeptember 1-jén kinevezték a Párttörténeti Intézet igazgatóhelyettesévé, 1988-ban nyugdíjba vonult.

- MOLNÁR JÓZSEF (1930–1974)
Történész. 1953-ban történelem–levéltár–filozófia szakon végzett az ELTE BTK-n. 1953 és 1957 között az ELTE Történelem Segédtudományai Tanszék tanársegédje. 1956-ban tagja lett az Egyetemi Forradalmi Diákbizottságnak és a nemzetőrségnek. 1957-től 1961-ig Nagyrédén általános iskolai tanár, 1961-től ismét taníthatott az ELTE-n.

- MORAVCSIK GYULA (1892–1972)
Kossuth-díjas (1949) bizantinológus, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1934, rendes 1945) tagja. 1910-ben magyar–latin-görög szakosként felveszik az Eötvös Collegiumba. 1914-ben görög–latin szakos tanári szakvizsgát tett. Az orosz fronton harcolt, fogságba esett. Hazatérése után egy évig a Mária Terézia Leánygimnázium helyettes, majd 1921-től 1923-ig rendes tanáraként dolgozott. 1923 és 1936 között az Eötvös József Collegium tanára volt. 1924-ben a középkori görög filológia egyetemi magántanára, 1932-ben a görög filológia címzetes nyilvános rendkívüli, 1936-ban nyilvános rendkívüli tanára lett. 1950 és 1967 között tanszékvezetőként tevékenykedett. Bár nagy hangsúlyt fektetett a magas színvonalú tudományos utánpótlás képzésére, legtehetségesebb hallgatói vagy fiatalon elhunytak, vagy más pályát választottak végül. Oktatói pályafutása végén, 1967 nyarán – megfelelő utód hiányában – Görög Filológiai Tanszékét összevonták a Latin Filológiai Tanszékkel.

- MÓD ALADÁR (1908–1973)
Történész. Eredeti nevén Oszkó Aladár. 1945-től a *Szabad Nép* munkatársa, 1946–1953 között a Magyar Kommunista Párt (MKP) elméleti folyóirata, a *Társadalmi Szemle* felelős szerkesztője volt. 1947 őszétől az MKP Központi Vezetőség (KV) Oktatási Osztályának, 1950-től az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának helyettes vezetője lett. A Rajk-per kapcsán letartóztatták az öccsét, Mód Péter diplomatát, ezután visszavonult a közélettől, és visszatért az elméleti munkához. 1954-ben az ELTE tanára lett, 1957-ben ő alapította a Tudományos Szocializmus Tanszéket.

- MÓD PÉTER (1911–1996)
Diplomata, tanár. Mód Aladár öccse. Egyetemi évei alatt Eötvös collegista volt, de a kommunista szervezkedésben való részvétele miatt 1932-ben kirúgták a Collegiumból. 1947 és 1949 között a Külügyminisztérium tanácsosa volt. 1950-ben koncepciós perben életfogytiglani börtönre ítélték, 1954-ben szabadult. 1956 és 1961 között Magyarország

állandó ENSZ-képviselője, 1961–1968-ig a külügyminiszter első helyettese, 1968–1974-ig párizsi nagykövet, majd Magyarország UNESCO képviseletének vezetője. Az MSZMP KB tagja 1975–1988 között.

- Móser Zoltán (1946–)
  Fotóművész, etnográfus, író. Magyar–történelem szakos hallgatóként kerül a Collegiumba 1965-ben. 27 évig a budapesti Somlói úti középiskolai kollégium tanára, nevelőtanára volt. 1998-tól a PPKE Bölcsészettudományi Karán a Kommunikációs Intézetben tanított. 2006 óta nyugdíjas. Könyvei a magyar és európai néphagyomány, irodalom, zene témaköréből merítik tárgyukat.

- N. Pál József (1957–)
  Irodalomtörténész, egyetemi tanár. Magyar–történelem szakos hallgatóként 1979-ben felveszik az Eötvös Kollégiumba. 1985 óta az ELTE Bölcsészettudományi Karának Huszadik Századi Magyar Irodalmi, majd a Modern Magyar Irodalmi Tanszékének oktatója. Kötetekbe rendezett tanulmányai az irodalom élethez kötött szerepének fontosságát hangsúlyozzák. Egyéni hangvételű és szemléletű könyvben foglalkozik a magyar sporttal.

- Nagy (Ágh) István (1938–)
  Költő, író, műfordító. Nagy László öccse. 1956-ban lesz kollégista, magyar–könyvtár szakos. 1961 és 1962 között az Építők Szakszervezetének, majd 1968-ig a Népművelési Intézetnek főkönyvtárosa. 1968 és 1970 között a *Munka* szerkesztőségi tagja. 1971-től szabadfoglalkozású író. Az *Új Írás* versrovatvezetője, a *Hitel* munkatársa. Tizenhét verses-, és prózakötete jelent meg. Jelentősek lengyel, cseh, bolgár, szlovén, macedón, finn versfordításai.

- Nagy István (1947–)
  Irodalomtörténész, filológus, egyetemi tanár, diplomata. 1967-ben magyar–orosz szakos hallgatóként felveszik az Eötvös Kollégiumba. Az ELTE Orosz Filológiai Tanszékén tanít, majd 1975 és 1980 között magyar nyelvi lektor a Moszkvai Lomonoszov Egyetemen. 2000-től 2004-ig a Szentpétervári Egyetem Finnugor Tanszékének lektora. Jelenleg a

Moszkvai Magyar Kulturális Intézet igazgatója. 1972–1973-ban, majd 1980-tól az Eötvös Kollégium nevelőtanára, később a Szlavisztikai Műhely vezetője. Filológiai kutatásai a szövegértelmezés kérdéseit érintik.

- Nagy László (1925–1978)
  Kossuth-díjas (1966) költő, műfordító. Első versei az 1940-es évek második felében jelentek meg, bekerült Sőtér István híres *Négy nemzedék* című antológiájába is. 1952-ben házasságot kötött Szécsi Margit költőnővel. 1953 augusztusától 1957 februárjáig a *Kisdobos* szerkesztője, majd főszerkesztője volt. 1957 elején megszűnt irodalmi állása és évekig műfordításból élt. 1959-től haláláig az *Élet és Irodalom* képszerkesztője, majd főmunkatársa volt. Az Eötvös Kollégium kilenc költőjének verseit tartalmazó *Elérhetetlen föld* c. antológiához ő írta az előszót.

- Nagy László (később Szelestei előnévvel) (1947–)
  Irodalomtörténész. 1967-ben magyar–latin szakosként felveszik az Eötvös Kollégiumba. 1973-tól 1996-ig az OSZK Kézirattárában dolgozik. 1996-tól a PPKE Bölcsészettudomonyi Karán a régi magyarországi irodalom oktatója. Szakíró, könyvszerző.

- Nagy József Zsigmond (1946–)
  Történész, szerkesztő, tudományszervező. 1965-ben kerül a Collegiumba, történelem–filozófia szakos hallgató. 1970 őszétől az MTA Történelemtudományi Intézetének gyakornoka lesz, majd 1971-től 1991 tavaszáig tudományos munkatárs. 1984-ben megalapítja az Eötvös Kollégium Történész Műhelyét. 1987 és 1990 között a Collegium történelem-szakvezető tanára. 1991-től 2007-ig a Külügyminisztérium köztisztviselője. 1995 és 1998, illetve 2003 és 2007 között kulturális tanácsosként tevékenykedik a Bécsi Magyar Nagykövetségen. 2007-től, nyugalomba vonulásától szerkesztői és tudományszervezői megbízást lát el a Székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán. 2010 júliusától a Külügyminisztérium Dokumentációs Főosztályát és Könyvtárát vezeti.

- Nábrádi István (1930–)
  Pedagógus, főiskolai tanár. 1952 és 1967 között a Közoktatási, illetve Művelődésügyi Minisztérium munkatársa, 1967-től nyugdíjazásáig a Budapesti Tanítóképző Főiskola tanára.

- NELU, BRADEAN-EBINGER (1952–)
Egyetemi tanár. Magyar–finnugor–általános germanisztika (skandinavisztika) szakos hallgatóként 1973-ban kerül a Kollégiumba. Ma a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetében tanít.

- NEMES TIBOR (1938–2012)
Francia nyelvtanár, diplomata. 1956 és 1961 között francia-magyar szakos hallgatóként az Eötvös Kollégium tagja. Kilenc évet egy katonai főiskolán tanít, majd 1971-től 1995-ig a Kollégium főállású francia tanára és a nyelvoktatás irányítója. Feladata a nyelvoktatás anyagi és szervezeti feltételeinek kialakítása valamint tartalmának kidolgozása. 1975 és 1980 között Párizsban kulturális attasé a Magyar Intézetben, 1976-tól az Intézet igazgatóhelyettese. Négy éven át tagja volt az MSZMP Párizsban működő alapszervezete vezetőségének.

- NÉMETH G. BÉLA (1925–2008)
Széchenyi-díjas (1996) irodalomtörténész, az MTA (levelező 1982, rendes 1990) tagja. Németh Géza néven 1946-ban felveszik az Eötvös Collegiumba. Az egyetemi diploma megszerzése után az időközben államosított Izraelita Hitközség Gimnáziumának egykori Szent Domonkos utcai Általános Fiúiskolájában lett először napközis felügyelő, majd tanító. Egy évvel később a Fővárosi Könyvtár alkalmazásába került. 1953 második felében a Pedagógia Főiskolára veszik nyelvész adjunktusnak, Nagy Imre bukásával azonban föloszlatták a revizionistának bélyegzett intézményt. Ekkor a Madách Gimnázium tanára lesz. 1956 nyarán Sőtér István felveszi az MTA Irodalomtörténeti Intézetébe, innen azonban hamar eltávolítják, amikor felmerül Révai József visszatérésének híre. Tüdőbaja miatt a svábhegyi szanatóriumban kénytelen tölteni egy évet. Ezután néhány évig magyart és németet tanít a Rákóczi Gimnáziumban, közben az Arany János kritikai kiadáson dolgozik. 1963–1964-ig ismét az Irodalomtörténeti Intézet munkatársa, 1964-től a Sőtér István vezette III. sz. Irodalomtörténeti Tanszék oktatója az ELTE BTK-n, a Sőtért 1967-ben váltó Pándi Pál viszont többször feljelenti, így Király István hívására átmegy a 20. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékre. 1980 és 1995 között az ELTE Egyetemi Könyvtárának főigazgatója, 1981-ben megszervezte a Művelődéstörténeti Tanszéket. 1987-től 1995-ig az ELTE 19. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék vezetője, 1992 és 1997 közt az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársaként tevékenykedett.

- NÉMETH MIKLÓS (1924–2004)
Könyvtáros. 1943-ban vették fel az Eötvös Collegiumba. 1949 novemberében kezdett el dolgozni a Collegium könyvtárában, 1956. január 1-jétől 1986. december 31-éig, nyugdíjba meneteléig az MTA Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtárának munkatársa, 1975 és 1986 között vezetője.

- NOVOBÁTZKY KÁROLY (1884–1967)
Kétszeres Kossuth-díjas (1949, 1953) fizikus, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1947, rendes 1949) tagja. Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte matematika–fizika szakon, ahol 1906-ban szerzett diplomát. 1903-tól az Eötvös Collegium tagja volt. 1919–1945 között a fővárosi Kölcsey Ferenc Gimnáziumban tanított. A második világháború után a budapesti egyetem Elméleti Fizikai Intézetének vezetője lett, és itt dolgozott haláláig. Az MTA elnökségi tagja volt 1949–1958 között, alelnöke pedig 1958–1967 között. 1966-tól az MSZMP Központi Bizottságának tagja volt.

- OLÁH JÁNOS (1942–)
Költő. Magyar–népművelés szakos hallgatóként kerül az Eötvös Kollégiumba 1964-ben. Könyvkereskedő, majd művelődési házi propagandista. 1971–1972-ig a Testnevelési Főiskolán edzőképző szakra jár. Cselgáncsedző. A *Remetei Kéziratok* c. irodalmi és művészeti folyóirat kiadója, vezetője. 1994-től a Magyar Napló főszerkesztője. Nemcsak önálló verskötetek szerzője, drámákat is ír. A *Kilencek* költői csoport tagja.

- OROSZLÁN ZOLTÁN (1891–1971)
Régész, művészettörténész, egyetemi tanár. 1917–1919-ben a Magyar Tudományos Intézet titkára Konstantinápolyban, 1923-tól a Szépművészeti Múzeum antik osztályának, majd összes szoborgyűjteményének vezetője. 1936-tól 1945-ig Szegeden egyetemi tanár, 1945–1967 között az ELTE tanára, 1957–1959-ben dékánhelyettes, 1959-től a Magyar Ré-

gészeti és Művészettörténeti Társaság elnöke. A görög és római művészet kiváló kutatója volt.

- Ortutay Gyula (1910–1978)
Néprajzkutató, kisgazda, illetve kommunista politikus, az MTA (levelező 1945, rendes 1958) tagja. Részt vesz a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának alapításában, majd munkájában. Három féléven át magántanárként oktatott a szegedi egyetemen (1941/1942, 1943). 1942-től a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Pártban tevékenykedett, 1945 után pedig a Baloldali Blokkhoz húzó kisgazdaként tölthetett be több vezető művelődéspolitikai funkciót. 1947 és 1950 között vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1957 és 1963 között az ELTE rektora, 1957-től 1964-ig a Hazafias Népfront főtitkára, 1964-től pedig egészen haláláig a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) elnöke volt. 1958-tól haláláig tagja volt az Elnöki Tanácsnak.

- Ortutay Zsuzsa (1913–1982)
Születési neve: Kemény Zsuzsa. Mozdulatművész, táncművészeti szakíró. Ortutay Gyula felesége. Már gyermekkorától Szentpál Olga mozdulatművészeti iskolájának növendéke volt, később fellépett az isk. nyilvános bemutatóin és 1932-től oktatási feladatokat is ellátott. Ortutay Gyulával kötött házassága (1938) után abbahagyta előadói és pedagógusi tevékenységét. Az 1948-ban megalakult első Táncszövetség elnöke. A Táncszövetség átszervezése után rövid ideig a Népművelési Minisztériumban dolgozott. 1951-től a *Táncművészet* c. szaklap felelős szerkesztője a lap 1956-os megszűnéséig. 1954-től nyugdíjba vonulásáig a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének, és utódszervének, az 1957-ben létrehozott Magyar Nők Országos Tanácsának munkatársa, főként családvédelemmel foglalkozott.

- Óvári Miklós (1925–2003)
Kommunista politikus. Eredeti nevén Manninger Miksa. 1943-ban került az Eötvös Collegiumba latin–olasz szakon. 1948-ban szerzett történelem szakos középiskolai tanári oklevelet. Az 1950-es években a pártfőiskolán tanított. 1958 és 1961 között az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályán dolgozott, 1961–1966-ban a KB Tudományos és

Kulturális Osztályának helyettes vezetője, 1967–1970-ben vezetője. 1966 és 1988 között a KB tagja. 1970-től 1985-ig ideológiai, kulturális, majd ismét ideológiai KB-titkár. Aczél György mellett a kultúrpolitika második embere. 1975 és 1988 között a PB tagja.

- Őze Sándor (1963–)
Történész, egyetemi tanár. 1982-ben magyar–történelem szakosként felveszik az Eötvös Kollégiumba. Kézirattárosként dolgozik a Központi Statisztikai Hivatalban, majd régi magyar irodalmat tanít a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Hosszabb időt dolgozott muzeológusként a Magyar Nemzeti Múzeumban. Jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Intézet docense. Vendégtanár a müncheni és a lipcsei egyetemen. 1999-ben kiállítási biztosa az Europalia Hungaria központi kiállításának Brüsszelben. 2000-ben a kialakításra kerülő Terror Háza muzeológiai projekt vezetője. Kutatási területe a magyar nemzettudat alakulástörténete.

- Pach Zsigmond Pál (1919–2001)
Kossuth-díjas (1949) történész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1962, rendes 1970) tagja. 1952-től 1992-ig a Marx Károly Közgazdaság-tudományi Egyetem Gazdaságtörténeti Tanszékének professzora. 1963-tól 1967-ig az egyetem rektora. Az MTA Történettudományi Intézetének egyik alapítója, igazgatóhelyettese, majd 1967-től 1985-ig igazgatója. Fő kutatási területe a 16–17. századi gazdaságtörténet volt.

- Pais Dezső (1886–1973)
Kossuth-díjas (1951) nyelvész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1930, rendes 1941) tagja. A budapesti tudományegyetemen Eötvös-kollégistaként magyar–latin–görög szakos tanári oklevelet szerzett 1908-ban. 1924-től adott elő a budapesti tudományegyetemen. 1933–1937-ben az Eötvös Collegium tanára, 1937-től 1959-ig a Magyar Nyelvtudományi Tanszék vezetője, emellett elnöke az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának. Több mint negyven évig a *Magyar Nyelv* c. folyóirat szerkesztője, a magyar helyesírás alakítója, formálója évtizedeken át. 1956-ban az ELTE tanári forradalmi bizottságának elnöke. Tagja az 1956. november 21-én megalakult Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsának.

- PAMLÉNYI ERVIN (1919–1984)
Történész, egyetemi tanár. 1949–1954-ben a Magyar Országos Levéltárban a kamarai, majd az 1920 utáni iratok referense. 1956-tól az MTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa, 1962–1966-ban a 19. századi magyar történelemmel foglalkozó osztályának vezetője. 1957 és 1975 között a *Századok* felelős szerkesztője. 1964–1969-ben a 10 kötetes *Magyarország története* adminisztratív munkálatainak irányítója. Az 1960-as évektől a *Magyar Nemzet* külső munkatársa, egy ideig a lap kulturális rovatának vezetője is volt. 1967-től az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága történész szakbizottságának titkára. 1969-től az ELTE-n mint c. docens tanított. 1973-tól az MTA Történettudományi Intézetében az általa alapított historiográfiai kutatócsoport vezetője. 1975–1979-ben a bécsi Collegium Hungaricum igazgatója, 1979-től nyugalomba vonulásáig (1984) a Gondolat Könyvkiadó irodalmi vezetője. A két világháború közötti Magyarország politikatörténetének egyes kérdéseivel, valamint a magyar történetírás történetével foglalkozott.

- PAPP ÁRPÁD (1937–2010)
Költő, műfordító, irodalomtörténész, tanár. 1955-ben magyar–latin szakos hallgatóként került az Eötvös Kollégiumba. 1959 és 1990 között a kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium latin, olasz és irodalom tanára. 1974-től ugyanott az archív könyvtár vezetője. Az MTA aspiránsa három évig. 1985-től a Kollégium óraadó, 1991 és 1992 között rendes tanára. 1993-tól a vörösberényi Balaton Akadémia alapító tagja és tanára. A *Somogy* alapító szerkesztője (1970–1974). Kutató és vendégelőadó volt az athéni és máltai egyetemen. Újgörögből és olaszból fordított. Több mint száz könyv megjelenését segítette.

- PÁLFFY ENDRE (1908–1975)
Irodalomtörténész. Középiskoláit a marosvásárhelyi Református Kollégiumban végezte (1927), majd francia–román szakos tanári diplomát szerzett a kolozsvári I. Ferdinánd Egyetemen. Előbb a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban volt tanár (1932–1940), majd a naszódi román líceumban igazgató (1941–1944). A háború befejeztével Budapesten a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban lett előadó; 1949–1955 között a Pedagógiai Főiskola román tanszékének, 1955-től haláláig az ELTE román tanszékének vezetője. Az irodalomtudomány kandidátusa az ELTE-n (1957). Az irodalomtudományok doktora címet post mortem, 1976-ban kapta meg.

- PÁNDI PÁL (1926–1987)
Irodalomtörténész, kritikus. Eredeti nevén Kardos Pál. Felsőfokú tanulmányokat az Eötvös Collegium tagjaként folytatott magyar–német szakon. 1949-től az ELTE tanára, 1967 és 1983 között a BTK Régi Magyar Irodalom Tanszékének vezetője. 1955-től szerkesztette a *Szabad Nép* kulturális rovatát, 1956-ban e lap hasábjain méltatta az 1956-os forradalmat, de hamarosan Kádár János politikája mellé állt. 1961–1963-ban az *Új Írás* egyik alapítója és szerkesztője, 1967–1971-ig a *Népszabadság* kulturális rovatvezetője, majd ezen rovat szerkesztőbizottsági tagja 1985-ig. 1972-től a *Kritika* új folyamának alapítója és szerkesztője 1983-ig. Érdeklődése a reformkori és a modern magyar irodalomra irányult, 19. századi kutatásainak főalakja Petőfi Sándor; részt vett összes műveinek sajtó alá rendezésében. Mint kritikus a kortárs irodalmat marxista világnézettel, a pártállam művelődéspolitikájának támogatójaként értékelte. Irodalomszemléletének tengelyében a realizmus állt, az ettől eltérő, más eszmény jegyében íródott művekkel szemben türelmetlen volt.

- PÉNTEK (MOLNÁR) IMRE (1942–)
1960-ban lesz kollégista, magyar–filozófia szakos hallgató. Tagja a *Kilencek* nemzedéki költőcsoportjának. Költői munkássága mellett irodalomszervező, aki több folyóirat szerkesztésében is részt vett. 1970-től 1973-ig a *Napjaink* munkatársa, 1978-tól a *Fejér Megyei Hírlap*, majd 1979-től az *Életünk* munkatársa. 1990-től tíz éven át a székesfehérvári *Árgus* szerkesztője. 2003-tól a *Pannon Tükör* kulturális folyóirat főszerkesztője. A *Kilencek* költői közül a groteszkhez ő viszonyul legerőteljesebben.

- PÉTERFFY ANDRÁS (1946–)
Filmrendező. 1966-ban mint magyar–angol szakos hallgató kerül az Eötvös Kollégiumba. Még egyetemi éveiben elkötelezi magát a filmrendezéssel. A PPKE ITK művészeti tanára, az ELTE címzetes egyetemi

docense, az Euromozaik Alapítvány elnöke. A MAFILM rendezője, a MOVI igazgatója, az MTV főszerkesztője. Tanított vizuális kultúrát, filmtörténetet, filmrendezést Bolsanoban, a Kodolányi János Főiskolán s a kolozsvári Sapientián.

- PINTÉR LAJOS (1953–)
  Költő, író. 1971-ben veszik fel az Eötvös Kollégiumba magyar–népművelés szakos hallgatóként. 1976-ban Kecskemétre, a *Forrás* folyóirat szerkesztőségébe kerül. Azóta is ott szerkesztő. 18 kötete jelent meg.

- POGÁNY FRIGYES (1908–1976)
  Építész, művészettörténész, egyetemi és főiskolai tanár. A budapesti műemlékvédelem és műemlék-nyilvántartás egyik megszervezője. 1959 és 1968 között a BME építészmérnöki karán építészet- és művészettörténetet tanított.

- POLINSZKY KÁROLY (1922–1998)
  Vegyészmérnök, kommunista oktatáspolitikus. 1963 és 1974 között művelődésügyi miniszterhelyettes. 1974. május 13-tól június 21-ig művelődésügyi miniszter, majd a tárca szétválása után (oktatásira és kulturálisra) az oktatási tárca vezetője 1980-ig. 1982 és 1987 között a Budapesti Műszaki Egyetem rektora, 1980 és 1985 között az MTA alelnöke.

- POÓR JÁNOS (1953–)
  Történész, egyetemi tanár. 1973-ban történelem–orosz szakos hallgatóként veszik fel az Eötvös Kollégiumba. 1977-től az ELTE BTK Középkori és Koraújkori Egyetemes Történeti Tanszékének oktatója, 1997 óta vezetője. Oktatási területe a 16–18. századi egyetemes történelem, kutatási területe a Habsburg-magyar viszony a 18–19. században. Ez utóbbi tárgykörben jelentek meg könyvei.

- POZSÁR ISTVÁN (1931–)
  Közgazdász. 1950-től Szverdlovszkban joghallgató, 1952 és 1955 között a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatója. 1955-től az ELTE Politikai Gazdaságtan Tanszékén tanársegéd. 1956-ban az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság egyik vezetője. 1958-ban 12 év börtönbüntetésre ítélik. 1961 áprilisában szabadult. 1961–1963 között a Révai Nyomda korrektora, majd több helyen és munkakörben dolgozott rövidebb ideig. 1966–1970 között az Irodagép Vállalat árosztályán dolgozott, majd középvezetői állásokat töltött be kisebb vállalatoknál, leghosszabb ideig a Tanorgnál, ahol 10 évig állt alkalmazásban. 1976-ban doktori címet szerzett. Az ELTE 1996-ban rehabilitálta.

- PÓR GYÖRGY (1944–)
  Szociológus. A KISZ égisze alatt működő, 1965 nyarán alakult Vietnami Szolidaritási Bizottság vezetője. A szervezetet 1966 decemberében feloszlatták, Pórt pedig kizárták az ELTE-ről, aki ezután megszervezte az első illegális, magyarországi maoista csoportot. 1968 első felében államellenes összeesküvés vádjával perbe fogták, majd két és fél év börtönre ítélték. 1968 szeptemberétől fogdaügynökként foglalkoztatták. Harmadkedvezménnyel 1969. szeptember 23-án szabadult, néhány évig még részt vett feleségével, Kőrösi Zsuzsannával különböző ellenzéki mozgalmakban (pl. az abortusztörvény szigorítása elleni aláírásgyűjtésben), emiatt állandó rendőri megfigyelés alatt állt. 1974-ben feleségével együtt Franciaországba emigrált, 1981-ben az Egyesült Államokba költözött, húsz évvel később pedig vissza Európába. Jelenleg George Pór néven a Community Intelligence nevű közösségépítő, tanácsadó vállalkozást irányítja.

- PÖLÖSKEI FERENC (1930–)
  Történész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1987, rendes 1995) tagja. 1949-ben lett az addigra jelentősen átalakított Eötvös Collegium tagja magyar–történelem szakosként. 1953-ban szerzett tanári diplomát, utána az ELTE BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történelem Tanszékén kezdett tanítani. 1972-ben lett a tanszék vezetője. 1982 és 1990 között a BTK dékánja. Kutatási területe a 20. század agrár-, jog-, illetve politikatörténete.

- PUSZTAI FERENC (1940–)
  Nyelvész, egyetemi tanár. 1958-ban lesz collegista mint magyar–történelem szakos hallgató. 1963-tól 2005-ig az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékének (mai nevén: Magyar Nyelvtörté-

neti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék) tanára. 1963-tól 1970-ig nevelőtanár a kollégiumban. Nyelvtörténeti órákat tart ugyanitt 1992 és 1996 között. Részt vesz *A magyar nyelv történeti – etimológiai szótárának* megírásában, a *Magyar Nyelv* szerkesztő bizottságának tagja, a *Magyar Szinonimaszótár* átdolgozott kiadásának főszerkesztője, 1980 és 1990 között több politikai és közigazgatási tisztséget visel.

- RANZANO, PIETRO (1428–1492)
  Más névváltozatokban Pietro Ransano, Petrus Ranzanus, Petrus Ransanus. Dominikánus szerzetes, Lucera püspöke, humanista tudós történetíró, a Nápolyi Királyság magyarországi követe volt. *Epithoma Rerum Hungaricarum* című latin nyelvű történeti művét Beatrix királyné megbízásából írta. I. Mátyás halála után ő mondott gyászbeszédet.

- RATKÓ JÓZSEF (1936–1989)
  Költő. 1955-től közölték verseit a folyóiratok. Nyíregyházán újságíróként dolgozott, majd a nagykállói Krúdy Gyula Járási Könyvtár igazgatója lett. Az ének megmarad *(Hetek)* versantológia költői közösségéhez tartozott. *Segítsd a királyt* című színpadi művét, verses drámáját a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház mutatta be 1985-ben.

- REISINGER JÁNOS (1954–)
  Irodalomtörténész, bibliamagyarázó. 1974-ben magyar–francia szakos hallgatóként felveszik az Eötvös Kollégiumba. Az egyetem elvégzése után az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa. Érdeklődése egyre mélyebben a Biblia ismerete felé tereli. A bibliai igehelyek pontos kibontását tekinti feladatának előadásaiban, melyek megértésében a társművészeteket (zene, képzőművészet) is segítségül hívja. Megalapítja a Bibliaiskolák közösségét, az Oltalom Alapítvány létrehívója. Jelenleg a Sola Scriptura Teológiai Főiskola Ószövetségi Tanszékének vezetője.

- RESS IMRE (1947–)
  Történész, levéltáros. 1966-ban nyer felvételt az Eötvös Kollégiumba, történelem–német szakos. 1971-től 1995-ig levéltáros a Magyar Országos Levéltárban, 1995-től az MTA Történettudományi Intézet történész-munkatársa. Kutatási területe: A Habsburg Monarchia és a délszláv térség politikai és szellemi kapcsolata a 19. században, az Osztrák-Magyar Monarchia közös minisztertanácsi jegyzőkönyvek kiadása (1872–1879). A Collegium szakkollégiumi tanára (1994-2000), címzetes egyetemi docens. A Collegium Baráti Körének évtizedek óta vezetőségi tagja.

- ROMÁN KÁROLY (1933–)
  Középiskolai tanár. 1955-ben magyar–történelem szakosként került az Eötvös Kollégiumba. Egyik szervezője az 1956. október 6-i tüntetésnek. Az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság tagja volt. 1956. november 4. után az újjászerveződő Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) országos vezetőségének tagja. 1957. április 4-én letartóztatták, majd novemberben újra. Ezt követően kitiltották a főváros területéről, és fegyelmi határozattal négy félévre kizárták az egyetemről. 1959-ben fejezte be tanulmányait, majd Székesfehérváron kapott tanári állást.

- RÓZSA ENDRE (1941–1995)
  Költő, műfordító, szerkesztő. Magyar–történelem szakot végzett Eötvös kollégistaként az ELTE-n. A *Kilencek* költői csoportosulás tagja. 1979–1980-ban a Móra Ferenc Könyvkiadó szerkesztője volt. Számos verseskötete jelent meg, emellett bolgár költők verseit fordította.

- SALAMON KONRÁD (1941–)
  Történész, tankönyvíró, egyetemi tanár. Magyar–történelem szakos hallgatóként 1960-ban felvették az Eötvös Kollégiumba. 1971-től az ELTE BTK-n, majd 1978-tól az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán tanít történelmet. Kutatási területe a 20. századi magyar történelem.

- SALLAI GÉZA (1926–2012)
  Irodalomtörténész, műfordító. 1945-ben lett Eötvös-kollégista. 1950-ben kezdett tanítani az ELTE BTK Olasz Tanszékén. 1969 és 1972 között a Padovai Egyetemen magyar nyelvet és irodalmat, valamint finnugor filológiát oktatott. 1973-tól egyetemi tanár, majd az ELTE Olasz Tanszékének vezetője. 1996-ban nyugdíjba ment, de haláláig tanított az ELTE-n, 1999-től mint professor emeritus. Több mint 200 publikációja jelent meg az olasz irodalomtörténet köréből.

- SARBAK GÁBOR (1955–)
Kodikológus, történész. 1973-ban felveszik latin–történelem szakos hallgatóként az Eötvös Kollégiumba, latin–görög szakon végez. 1978 óta dolgozik a Mezey László professzor alapította *Fragmenta Codicum Kutatócsoport*ban. A magyarországi kódextöredékek feldolgozása mellett a pálos rend történetével foglalkozik. Munkahelye az MTA-OSZK *Res libraria Hungariae, Fragmenta Codicum Kutatócsoport*, Országos Széchenyi Könyvtár. A Szent István Társulat elnöke.

- SARBU ALADÁR (1940–)
Irodalomtörténész. 1958 és 1963 között tanult az ELTE magyar–angol szakán. 1963-tól tanít az ELTE BTK angol tanszékén, 1992-től egyetemi tanár. 1983–1990 között tanszékvezető volt. Kutatási területe: az angol regény, a 20. századi angol és a 19. századi amerikai irodalom.

- SCHAFFHAUSER FERENC/FRANZ (1951–)
Pedagógus, egyetemi tanár. 1970-ben filozófia–német–pedagógia szakos hallgatóként veszik fel az Eötvös Kollégiumba. 1972-től 1982-ig az ELTE BTK Pedagógia Tanszékén tanársegéd, a Kollégiumban nevelőtanár és németet tanít 1976 és 1980 között. 1982 és 1987 között filozófiát, etikát, pedagógiát, német nyelvet tanít különböző iskolákban. 1987 és 1989 között az MTA aspiránsa Moszkvában. Az 1990-es években a Kertészeti Egyetem oktatója, az ELTE Neveléstudományi Tanszékének (Intézet) tanára. 2000-től 2001-ig az Eötvös Collegium igazgatója. 2003-tól az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karának oktatója, majd 2001-től 2003-ig a Nyugat-magyarországi Egyetem Tanárképző Intézetének igazgatója. 2003 és 2006 között az ELTE PPK Neveléstudományi Intézet Neveléselméleti Tanszékének vezetője. 2007-től a Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézetének rektora, oktatója. Logoterapeutaként szerzett másoddiplomát Németországban. Neveléstfilozófia és -elmélet, pedagógiai antropológia tárgykörében jelennek meg könyvei, publikációi.

- SIMONOVITS ISTVÁN (1907–1985)
Orvos, haematológus, kommunista politikus, az MTA levelező tagja (1985). 1945 és 1963 között az Egészségügyi Minisztériumban dolgozott. 1945-től az Egészségügyi Főcsoport helyettes vezetője, 1954-től miniszterhelyettes, 1957–1963 között a miniszter első helyettese. 1960–1978 között a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Szervezési Intézetének tanára. 1964-től az Országos Vértranzfúziós Szolgálat főigazgatója.

- SINKOVICS ISTVÁN (1910–1990)
Történész, egyetemi tanár. Az Eötvös Collegium tagjaként 1933-ban szerzett tanári és bölcsészdoktori oklevelet a budapesti tudományegyetem történelem–latin szakán. 1936 és 1956 között a Magyar Országos Levéltár munkatársa, 1956-tól egyetemi tanár az ELTE BTK Történelmi Segédtudományok Tanszékén, 1969-től vezetője. 1963–1966-ban bölcsészkari dékán.

- SOÓ REZSŐ (1903–1980)
Kossuth-díjas (1951, 1954) botanikus, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1947, rendes 1951). tagja 1921-ben felvették az Eötvös Collegiumba. 1925-ben kitűnő eredménnyel tette le tanári szakvizsgáját, és doktorátust szerzett. 1927 és 1929 között a Tihanyi Biológiai Kutatóintézet adjunktusa. 1929 végén nyilvános rendkívüli tanárként elnyerte a debreceni egyetem növénytani tanszékét. Megszervezte az egyetemi növénytani intézetet és a botanikus kertet. 1940–1944 között a kolozsvári egyetemen a növényrendszertani tanszéket, a botanikus kertet és az Erdélyi Nemzeti Múzeum Növénytárát vezette. 1945-ben visszatért Debrecenbe, és újra átvette régi intézetét. 1955-ben a budapesti ELTE növényrendszertani és növényföldrajzi tanszékének vezetőjévé, valamint az egyetemi botanikus kertnek az igazgatójává nevezték ki.

- SŐTÉR ISTVÁN (1913–1988)
Kossuth-díjas (1954) irodalomtörténész, író, esszéista, az MTA (levelező 1955, rendes 1965) tagja. Egyetemi éveit az Eötvös Collegiumban töltötte, 1935-ben magyar–francia–német szakos tanári diplomát szerzett. 1935–1936 között a párizsi École Normale Supérieure ösztöndíjasa. 1936-ban az Eötvös Collegium francia előadója és könyvtárosa. Első regénye, a *Fellegjárás* a Collegiumban játszódik. 1945-ben a Teleki Pál Tudományos Intézet tanára, majd 1946. augusztus 1-jétől a Vallás- és

Közoktatásügyi Minisztérium X. főosztályának helyettes vezetője, 1947. június 1-jétől vezetője. 1948 és 1952 között a szegedi egyetem tanára, 1952-től az 1960-as évek végéig az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára, 1955-ben, majd 1963–1966 között az egyetem rektora. 1956-ban oktatásügyi miniszterhelyettes. 1957-től 1984-ig az MTA Irodalomtörténeti (majd Irodalomtudományi) Intézetének igazgatója. 1960–1969 között a Magyar PEN Club elnöke. Jelentős irodalomtörténeti monográfiákat és tanulmányokat írt, főként a 19. század nagy magyar íróiról. A magyar irodalmat a világirodalom részének tekintő Sőtér az összehasonlító irodalomtudomány budapesti iskolájának megteremtője.

- SPIRÓ GYÖRGY (1946–)
Kossuth-díjas (2006) író, költő, műfordító, irodalomtörténész. Magyar–orosz–szerb–horvát szakos hallgatóként 1965-ben felveszik az Eötvös Kollégiumba. Az egyetem elvégzése után a Magyar Rádióban, a Corvina Kiadóban, az MTA Kelet-Európai Kutatócsoportjában, az ELTE Világirodalmi, majd Esztétikai Tanszékén, a Színház és Filmművészeti Főiskolán dolgozott, tanított. Dramaturg a Nemzeti Színházban, majd Kaposvárott, színigazgató Szolnokon. Negyven dráma, hét regény, két novelláskötet szerzője. Monográfiákat, esszéket, kritikákat ír. Szerbből, lengyelből, oroszból, angolból fordít verseket, drámákat.

- STANDEISKY ÉVA (1948–)
Történész, egyetemi tanár. Történelem–orosz szakos hallgatóként 1966-ban lesz kollégista. 1971-től 1991-ig a Párttörténeti Intézet (Budapest) tudományos munkatársa. 1991 és 1993 között a Magyar Lajos Alapítvány, 1993-tól 1995-ig az 1956-os Intézet munkatársa, főmunkatársa. Az MTA-OSZK 1956-os Dokumentációs és Kutatóhely tudományos főmunkatársa 2001-ig, 2001-től a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának docense.

- SÜPEK OTTÓ (1928–1995)
Irodalomtörténész és nyelvtanár. 1951-től az ELTE BTK Francia Tanszékén Gyergyai Albert óraadó gyakornoka, majd tanársegéd 1959-től 1963-ig. 1958 és 1965 között az Eötvös Kollégium francia nyelvtanára volt. 1970-ben kinevezik a Francia Tanszék vezetőjének (1970-1990).

Kutatási területe a középkori és reneszánsz francia irodalom és művelődéstörténet volt.

- SZABAD GYÖRGY (1924–)
Széchenyi-díjas (2006) történész, egyetemi tanár, politikus, az MTA (levelező 1982, rendes 1998) tagja. 1950-ben az ELTE-n szerzett tanári és levéltárosi diplomát. 1954-től az ELTE BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történelem Tanszékének oktatója. 1956-ban az ELTE BTK Forradalmi Bizottságának tagjává választották, a forradalom leverése után zaklatták, de eljárás nem indult ellene. 1987-ben a Magyar Demokrata Fórum (MDF) alapító tagja. 1990 és 1994 között az Országgyűlés elnöke volt. Kutatási területe a magyarországi polgári átalakulás.

- SZABICS IMRE (1942–)
Irodalomtörténész. 1960-ban, francia–orosz szakosként lesz kollégista. Az 1965–66-os tanévben a francia kormány ösztöndíjasaként folytatja tanulmányait az École Normale Supérieure-ön a francia nyelv történetéről és a középkori francia irodalomról. 1966-tól 1973-ig az ELTE BTK Francia Tanszékén tanársegéd. 1996-tól egyetemi tanár. 1986 és 1990 között másodállású docensként a szegedi Francia Tanszék vezetője. 2010 óta az Eötvös Collegium Francia Műhelyét vezeti. Kutatási területe, szakszemináriumainak témája: a középkori francia irodalom, a trubadúr- és trouvére-költészet, a középkori francia udvari regény.

- SZABOLCSI BENCE (1899–1973)
Kétszeres Kossuth-díjas (1951, 1965) zenetörténész, az MTA (levelező 1948, rendes 1955) tagja. Szabolcsi Miklós nagybátyja. 1945-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zenetörténet-tanára. 1951-ben megalapította és haláláig irányította a zenetörténész-képzés legelső magyarországi műhelyét, a Zenetudományi Tanszéket. 1961-ben megalapította és 1973-ig igazgatóként irányította az MTA Bartók Archívumát.

- SZABOLCSI MIKLÓS (1921–2000)
Irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1965, rendes 1976) tagja. 1945-től középiskolai tanárként dolgozott 1953-ig. Közben két évig (1948–1950) a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium

munkatársa volt. Ezt követően 1953 és 1956 között a *Csillag* című folyóirat főszerkesztő-helyettese, 1956-ban az MTA Irodalomtörténeti Intézetébe került tudományos főmunkatársi, később osztályvezetői beosztásban. Közben 1959 és 1961 között az *Élet és Irodalom* felelős szerkesztőjeként is dolgozott. 1967-ben az ITI ügyvezető igazgatójává nevezték ki, tisztét 1980-ig töltötte be. 1981-ben átvette az Országos Pedagógiai Intézet vezetését, amelyet 1988-ig irányított. Kutatóintézeti munkáin kívül 1962 és 1965 között a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem egyetemi tanára, majd 1966-ig a párizsi Sorbonne vendégtanáraként működött. 1980-ban az ELTE BTK-n oktatott, ahol 1988 és 1994 között a 20. Századi Magyar Irodalom Tanszék egyetemi tanára, majd 1995-ig tudományos tanácsadó. 1970 és 1973 között az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának elnökhelyettese, majd 1985-ig elnöke volt. Fő kutatási területe József Attila életműve, a magyar és az európai avantgárd volt.

- SZABÓ ANDRÁS (1953–)
Irodalomtörténész, előadóművész, könyvtáros. 1971-ben, magyar–népművelés szakos hallgatóként felveszik az Eötvös Kollégiumba. Az Eötvös Klubban közművelődési előadóként, majd az *Egyetemi Lapoknál* mint újságíró dolgozik. Az Eötvös Kollégium nevelőtanára 1976-tól, majd 1989-ben az intézmény könyvtárosa lesz. 1992-ben és 1993-ban a Pozsonyi Kulturális Intézet igazgatóhelyettese. Külszolgálatából visszakerülve ismét átveszi a kollégiumi könyvtár vezetését. Mindvégig részt vállal a Collegium kulturális életének alakításában. Radnóti- és Kazinczy-díjas előadóművész, önálló irodalmi estek szerkesztője, előadója. A Magyar Katolikus Rádió irodalmi szerkesztője, műsorvezetője.

- SZABÓ ÁRPÁD (1913–2001)
Széchenyi-díjas (1993) klasszika-filológus, matematikus, tudománytörténész, az MTA (levelező 1979, rendes 1990) tagja. 1935-ben az Eötvös Collegium tagjaként szerzett görög–latin szakon oklevelet. 1940–1948-ban a debreceni egyetemen a klasszika-filológia tanára, majd 1948–1957-ben a budapesti egyetemen ismét klasszika-filológiát és ókori történelmet tanított. A forradalom idején tanúsított magatartása miatt elbocsátották az egyetemről, ezután 1958–1983-ban az MTA Matematikai Kutatóintézet munkatársa, főmunkatársa, majd tudományos tanácsadója.

- SZABÓ DEZSŐ (1879–1945)
Író, kritikus, publicista. 1900-ban magyar–francia szakosként 1900-ban vették fel az Eötvös Collegiumba, ahol összebarátkozott Kodály Zoltánnal, Horváth Jánossal és Szekfű Gyulával. 1905-ben megszerezte magyar–francia szakos tanári diplomáját, rövid ideig helyettes tanár volt a budapesti II. kerületi főreáliskolában, majd Párizsba került állami ösztöndíjjal. Hazatérése után, 1906 szeptemberétől a budapesti IX. kerületi felső kereskedelmi iskolában tanított. 1907 októberétől a székesfehérvári, 1908 áprilisától pedig a nagyváradi állami főreáliskolához helyezték át. Ezt követően tanított még Székelyudvarhelyen, Sümegen, Ungváron és Lőcsén. Az 1910-i tanármozgalomban heves vitába keveredett Tisza Istvánnal, ennek révén került a *Nyugat*, majd a *Huszadik Század* körébe. Éveken keresztül ezek munkatársa volt, első novellái a *Nyugatban* jelentek meg. 1919-ben jelent meg legismertebb regénye, *Az elsodort falu*, mely óriási ismertséget szerzett neki. Bajcsy-Zsilinszky Endrével lapot szerkesztett *Előörs* címmel. Fokozatosan szembefordult a két háború közti politikai rendszerrel, elutasította a szocializmust és a kommunizmust, de elítélte a nemzetiszocializmust és a nyilas uralmat is. A 20. századi magyar irodalom nagy hatású alkotója volt.

- SZABÓ (SZENTMÁRTONI) GÉZA (1950–)
Irodalomtörténész. 1974-ben másodévesként mint történelem–latin szakos hallgató lesz az Eötvös Kollégium tagja. Az OSZK munkatársa, közben 1983-tól 1986-ig az MTA Irodalomtudományi Intézetének ösztöndíjasa. 1987-től az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszékének oktatója. 1996-tól szerkesztője a Régi Magyar Költők Tára 16. századi sorozatának. Fő kutatási területe: Balassi Bálint életműve és a 16. század irodalma, újabban Janus Pannonius.

- SZABÓ MIKLÓS (1884–1960)
Klasszika-filológus, műfordító. 1902-ben lett az Eötvös Collegium hallgatója latin–görög–magyar szakon. 1909-től a Collegium klasszika-filológia szaktanára, az első világháború alatt frontszolgálatot teljesített,

majd ismét a Collegium tanára lett. 1929-től 1935-ig az intézmény aligazgatója, 1935-től 1945-ig pedig igazgatója volt.

- SZABÓ TIBOR (1942–2012)
  Főiskolai tanár. 1963-ban magyar–könyvtár szakos hallgatóként nyert felvételt az Eötvös Kollégiumba. Az egyetem után a győri Tanítóképző Főiskola tanára lett, majd a Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Karának docense.

- SZABÓ ZOLTÁN GÁBOR (1908–1995)
  Kétszeres Kossuth-díjas (1950, 1957) fizikokémikus, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1951, rendes 1964) tagja. 1926-ban fizika–kémia szakosként vették fel az Eötvös Collegiumba, 1930-ban szerzett középiskolai tanári oklevelet, 1935-ben doktorált. A szegedi egyetem Elméleti Fizikai Tanszékén dolgozott (1931–1939), 1938–1940-ig a szegedi Eötvös Kollégium igazgatója. 1940 és 1946 között a kolozsvári egyetemen tanított. 1946–1954-ig a szegedi egyetem Általános Fizikai Kémiai, majd 1954–1967-ig a Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára. A tanszékvezetés mellett 1946-ban dékáni, 1964–1967-ig rektori teendőket látott el. 1967-től 1979-ig az ELTE Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára.

- SZAKÁCS SÁNDOR (1936–2011)
  Gazdaságtörténész, egyetemi tanár. 1954 és 1958 között az ELTE hallgatója. A Kolhoz Kör aktív egyénisége volt. 1956 októberében mint az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság megbízottja, Sopron környékén próbálta a Nagy Imre-kormány programját népszerűsíteni. 1960-tól a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem tanársegédje, majd tanára. 1990 és 1994 között a Mezőgazdasági Múzeum főigazgatója.

- SZAKÁLY SÁNDOR (1955–)
  Történész. Történelem–könyvtár szakos hallgatóként került az Eötvös Kollégiumba 1980-ban. 1980-tól a Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos segédmunkatársa, 1991-től 1992-ig ugyanott a Legújabb- és Jelenkortörténeti Osztály vezetője, 1992-től 1997-ig az intézmény bécsi kirendeltségének vezetőhelyetteseként dolgozott. 1997 és 2000 között a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója. 2001-től 2004-ig a Duna Televízió kulturális igazgatója és alelnöke. 2004 és 2006 között a Magyar Országos Levéltár főlevéltárosa, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának tudományos kutatója. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem tudományos szaktanácsadója és tanára. 2009-től a veszprémi Pannon Egyetem oktatója.

- SZARVAS LÁSZLÓ (1941–)
  Történelem–tudományos szocializmus szakos hallgató, 1959-ben lett kollégista. KISZ-beosztásokban dolgozik (ELTE); 1968-tól 2003-ig a Corvinus Egyetem jogelődjének Tudományos szocializmus, majd Politikaelmélet, végül Politikatudományi Tanszékén volt alkalmazásban. Kandidátus; jegyzetek, tankönyvfejezetek írója. Nyugdíjas, de óraadó a Corvinus, a Nyugat-Magyarországi, valamint a Széchenyi István Egyetemen.

- SZATHMÁRI ISTVÁN (1925–)
  Nyelvész, egyetemi tanár. 1951-től 1955-ig Budapesten az Idegen Nyelvek Főiskolájának tanszékvezető tanára. 1955-től az ELTE II. sz. Magyar Nyelvészeti Tanszékének oktatója, 1970-től tanszékvezető volt. 1964–1970-ig stilisztikát oktatott a szegedi egyetemen magyar és idegen nyelv szakosoknak. 1975–1979 között az ELTE BTK dékánja. 1983–1989 között a Helsinki Egyetemre hívták meg vendégprofesszornak, ahol elindította a magyar nyelv- és irodalom szakot. 1998–2002 között Székesfehérváron tanított a Kodolányi János Főiskolán.

- SZEKFŰ GYULA (1883–1955)
  Történész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1925, rendes 1941) tagja. 1900-ban állami ösztöndíjasként vették fel az Eötvös Collegiumba. Egyetemi tanulmányait történelem, német, valamint francia nyelv és irodalom szakon végezte. 1916-ban a 16–18. századi magyar történelemből a budapesti egyetemen magántanári képesítést szerzett. 1924-ben a rendkívüli tanári címet nyerte el. Egy évvel később kinevezték egyetemi tanárnak a budapesti egyetem újkori magyar történeti tanszékére. *Három nemzedék* című, 1920-ban megjelent munkájában alapozta meg az 1918–1919-es forradalmak után hatalomra került rendszer hivatalos ideológiáját. 1927 szeptemberétől 1939 decemberéig a

Magyar Szemle szerkesztője volt, mely Bethlen István politikáját támogatta. A második világháború során mint a Bethlen-csoport tagja, csatlakozott a függetlenségi és népfrontmozgalomhoz. 1939-től 1944-ig vezető publicistája volt a németellenes, ellenzéki *Magyar Nemzetnek*. 1945. április 2-án Budapesten beválasztották az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. 1945. október 15-én rendkívüli követté és meghatározott miniszteri rangban moszkvai követté nevezték ki, 1948 májusától pedig nagykövet lett. 1948. szeptember 10-én, a Kommunista Párt hatalomátvétele után felmentették, 1949 áprilisában a Külügyminisztérium nyugállományba helyezte. Országgyűlési képviselő volt 1953 májusától, 1954 januárjától az Elnöki Tanács tagja egészen haláláig. A magyar történettudomány meghatározó alakja volt a 20. század első felében.

- Szentpétery Imre (1878–1950)
Történész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1917, rendes 1929) tagja. 1897-ben felvették az Eötvös Collegiumba, 1901-ben avatták bölcsészdoktorrá. 1902-ben tanári oklevelet nyert, majd 1907-ben a lugosi állami főgimnázium latinnyelv- és történelemtanára lett. 1914-ben egyetemi magántanári képesítést szerzett, majd 1918-tól Debrecenben tanított, 1923-tól pedig a budapesti tudományegyetemen dolgozott, ahol mint a történeti segédtudományok tanára, főleg oklevéltani kutatásokkal és forráskiadásokkal foglalkozott.

- Székely György (1924–)
Történész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1973, rendes 1985) tagja. 1953-tól az ELTE docense, 1953 és 1955 között a Történettudományi Kar dékánhelyettese, 1956-tól a Középkori Egyetemes Történeti Tanszék vezetője. 1958 és 1966 között a Magyar Történelmi Társulat főtitkára. 1955 és 1962 között az ELTE rektorhelyettese, 1969 és 1975 között a BTK dékánja. 1976 és 1982 között ismét az ELTE rektorhelyettese. 1982 és 1987 között a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója. 1994 óta az ELTE BTK professor emeritusa. Kutatási területe a középkori egyetemes és magyar történelem.

- Szigethy Gábor (1942–)
Irodalom-, és színháztörténész, rendező, egyetemi tanár. 1968 és 1971 között a Színháztudományi Intézet tudományos segédmunkatársa, 1971-től öt évig a *Kritika* főszerkesztő-helyettese. 1972–1993 között az ELTE oktatója, 1981–1989 között a *Gondolkodó magyarok* című sorozat szerkesztője. 1993–1997 között a Veszprémi Petőfi Színház rendezője, 1997 és 2004 között a Ruttkai Éva-emlékszoba igazgatója. 1999 óta a Színház- és Filmművészeti Egyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója.

- Szigeti József (1921–2012)
Filozófus, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1967, rendes 1987) tagja. Az Eötvös Collegium tagjaként 1944-ben szerzett bölcsészdiplomát. 1946-tól tanított a budapesti tudományegyetemen, 1961-től az Esztétika Tanszék tanára, 1971 és 1990 között az I. számú filozófiai tanszék vezetője. 1957 és 1959 között művelődésügyi miniszterhelyettes volt. Minisztériumi munkája során aktívan részt vett az 1956-os forradalom utáni tudományos élet forradalmat támogató szereplőinek leváltásában, menesztésében. 1959 és 1968 között az MTA Filozófiai Intézetének igazgatója volt.

- Szijártó István (1942–)
Irodalomtörténész, tanár. 1963-ban magyar–népművelés szakos hallgatóként felveszik az Eötvös Kollégiumba. Az egyetem elvégzése után a kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium, majd a helyi Tanárképző Főiskola tanára. 1984-től 1992-ig az Eötvös Collegium igazgatója. A Balaton Akadémia nevű felsőoktatási intézmény életre hívója, igazgatója 2001-ig.

- Szijártó M. István (1965–)
Történész, egyetemi tanár. Szijártó István fia. Tanulmányait a Közgazdaságtudományi Egyetem nemzetközi kapcsolatok szakán (1984–1989), valamint az ELTE történelem szakán végezte (1986–1990). 1999 és 2001 között az ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történeti Tanszékének, 2005-től a Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszék oktatója.

- Szilágyi Loránd (1908–1974)
Történész, levéltáros, az MTA levelező tagja (1941). 1926-ban felvették az Eötvös Collegiumba. 1932–1934-ben a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltára, majd a Magyar Országos Levéltár tisztviselője. 1939-ben ma-

gántanári képesítést szerzett: a budapesti egyetemen az oklevéltan és a kormányzattörténet magántanára lett. 1940–1944-ben a kolozsvári egyetemen a történelem segédtudományainak nyilvános rendkívüli tanára. 1945–1951-ben a budapesti egyetem magántanára, 1951-től 1969-ig a történelem segédtudományai tanszéken egyetemi tanár.

- SZILÁGYI DOMOKOS (1938–1976)
  Erdélyi költő, író, irodalomtörténész és műfordító. Kolozsvárott a Bolyai Tudományegyetemen 1960-ban magyar szakon végzett. Első verseskötetét (*Álom a repülőtéren*) 1962-ben adták ki. Az *Igaz Szó* és az *Előre* munkatársa volt. Betegnyugdíjat kapott 1970-ben. Az 1970-es évek elején bejárta Németországot és Skandináviát. Utolsó éveiben Kolozsvárott élt. Súlyos betegen saját kezével vetett véget az életének.

- SZÖRÉNYI LÁSZLÓ (1945–)
  Széchenyi-díjas (2011) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatója. Felsőfokú tanulmányokat az ELTE latin–görög–iranisztika szakán folytatott, 1968-ban szerezte diplomáját. 1968-ban lett az MTA Irodalomtudományi Intézetének előbb munkatársa, 1996-tól igazgatóhelyettese, majd a következő évben igazgatója. 1973-tól a szegedi tudományegyetemen dolgozott. 1997-től az olasz nyelv és irodalom, ezt követően pedig az összehasonlító irodalomtudományi tanszék egyetemi tanára. 2000-ben lett a neolatin tanszékcsoport vezetője. 1973-tól 1991-ig oktatott a 20. századi magyar regényekről az Eötvös Kollégiumban. Az 1980-as években a szegedi tudományegyetem Móra Ferenc Kollégiumában mintegy kihelyezett tanszékként a „tűrt" kategóriába tartozó magyar írók hosszú sorát látták vendégül Erdélyi Ágnes kollégiumigazgatóval. 1991–1995 között Magyarország római nagykövete, Máltára és San Marinóba is akkreditálva. Kutatási területe a magyarországi humanizmus, a magyarországi és az európai újlatin költészet, a 17–19. századi irodalom, a 20. századi regény, valamint az élő magyar irodalom. Az 1980-as évek közepétől széppprózai írásokkal is jelentkezik.

- SZVORÁK KATALIN (1958–)
  Népdalénekes, előadóművész. 1978-ban magyar–könyvtár szakos hallgatóként felveszik az Eötvös Kollégiumba. 1983-tól a Honvéd Művész

Együttes magánénekese, 1988 és 1995 között a Csámborgó, a Bekecs együttes szólóénekese. Jelenleg a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen és a szentendrei Vujicsics Zeneiskolában tanít. Harminckét év alatt több mint háromezer koncertet adott három kontinens 33 országában.

- TARJÁN IMRE (1912–2000)
  Kossuth-díjas (1961) fizikus, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1970, rendes 1976) tagja. 1950-től az Orvosi Fizikai Intézet vezetője. 1959 és 1963 között a Semmelweis Orvostudományi Egyetem orvoskarának dékánja, tudományos rektorhelyettese (1970–1973), majd 1976–1990 között az MTA Matematikai és Fizikai Tudományok Osztálya elnöke volt.

- TÁLASI ISTVÁN (1910–1984)
  Etnográfus, az MTA levelező tagja (1976). 1928-ban magyar–német szakosként vették fel az Eötvös Collegiumba. 1933-ban magyar–német szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1935–1939-ben a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban, 1940–1942-ben a budapesti Fáy András Gimnáziumban tanított. 1942-ben a szegedi tudományegyetemen magántanárrá habilitálták, és ugyanebben az évben a budapesti Teleki Pál Tudományos Intézet (a későbbi Kelet-európai Tudományos Intézet) munkatársává nevezték ki. 1949-ben az ELTE Néprajzi Intézetének tanára, 1951-től 1980-ig, nyugalomba vonulásáig a tárgyi néprajzi tanszék tanszékvezető egyetemi tanára. 1957–1963 között a BTK dékánja. 1967-től haláláig az MTA Néprajzi Bizottság elnöke.

- TÍMÁR ANDRÁS (1942–)
  Történelem–orosz–eszperantó szakos hallgató, 1966-ban lett Eötvös-kollégista.

- THEODORAKISZ, MIKISZ (1925–)
  Görög zeneszerző, politikus. 1964-ben a görög parlament tagja lett. Ugyanebben az évben komponálta a *Zorba, a görög* c. film zenéjét, mely világhírt hozott számára. 1967-ben, a katonai diktatúra létrejötte után az ezredesek dekrétummal tiltották be Theodorakisz műveinek előadását és hallgatását, őt magát pedig családjával együtt Zatunára számű-

ték, majd az oroposzi koncentrációs táborba internálták. A nemzetközi tiltakozás hatására 1970-ben szabadon engedték, ezután emigrált. 1974-ben, az ezredesek bukása után győzedelemesen tért vissza hazájába. 1981–1985 között a Görög Kommunista Párt képviselője volt, 1989-ben már függetlenként indult az Új Demokrácia listáján. 1989–1993-ban tárca nélküli miniszteri tisztséget töltött be.

- TOLNAI GÁBOR (1910–1990)
  Irodalomtörténész. 1929–1933 között magyar–német szakos hallgató Szegeden, 1933-ban doktori oklevelet szerzett. Tagja volt a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának. 1934-től az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) munkatársa, 1946–1948-ban főigazgatója. 1949–50-ben római követ. 1952-től titkára, 1963-tól 1973-ig elnöke a Tudományos Minősítő Bizottságnak. 1953–1980 között az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének volt a vezetője.

- TOMASZ JENŐ (1896–1950)
  Klasszika-filológus, tanár. 1919-ben felvették az Eötvös Collegiumba. 1923-ban doktorált, 1924-ben görög–latin szakos tanári oklevelet szerzett. 1924-től az Eötvös Collegium gazdasági és adminisztratív ügyeit irányította. 1933-ban a Collegium rendes tanárává, 1940-ben aligazgatójává nevezték ki, 1944. július 15. és 1945. május 2. között megbízott igazgató volt. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a Collegium értékeinek megmentésében Buda 1944–1945-ös ostroma idején. A Collegium megszűnése után, 1950. szeptember 1-jétől haláláig a Magyar Tudományos Akadémia Eötvös Könyvtárát vezette.

- TÓTH GÁBOR (1920–2003)
  Pedagógus, az Eötvös Kollégium újjászervezője és igazgatója 1956 és 1984 között. 1940-től a Szegedi M. Kir. Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán tanult tovább, közben a Horthy Miklós Tudományegyetemet rendkívüli hallgatóként látogatta. 1944 októberétől a háború végéig katonai szolgálatot teljesített, így csak 1945 októberében tehette le a tanári vizsgát történelem és magyar nyelv és irodalom szakon. 1946 júliusában avatták doktorrá. 1945-től 1948-ig, az államosításig vezette a budafoki Hangya Ipar Rt. Likőr és Rum Gyárát. 1948-tól a Marczibányi téri általános iskolában, majd 1948-tól 1953-ig az Ipari Szakmunkásképző Intézetben és a Műszaki Tanárképző Főiskolán tanított. 1951-től levelezőket oktatott történelemre az ELTE Bölcsészeti Karán. 1953-tól kezdve az 1956-ig működő Földes Ferenc Pedagógiai Kollégiumban, majd az ELTE BTK Neveléstudományi Tanszékén volt egyetemi oktató. 1953 őszén megbízást kapott a Ménesi úti diákotthon féléves igazgatására. 1956-tól kezdte meg az Eötvös Kollégium újjászervezését, melyet 1984-ig igazgatóként vezetett. 1984-től 1989-ig meghívott előadóként a kollégiumban pedagógiai oktatási kísérletet végzett, és az ELTE rektorának tanácsadója volt ifjúsági és kollégiumi ügyekben.

- TRÓCSÁNYI ZOLTÁN (1886–1971)
  Nyelvész, irodalomtörténész, művelődéstörténész, műfordító, egyetemi tanár. 1904-ben felvették az Eötvös Collegiumba. 1908-tól az Akadémiai Könyvtárban dolgozott, majd 1921-ig az MTA főtitkári hivatalát vezette. 1921-től újságíró, szerkesztő volt. 1939-től a budapesti egyetemen tanított. Sokat tett a magyar könyvtárügy, a könyvek védelmében. Művelődéstörténészként a magyar történelemmel kapcsolatos érdekességeket, színes képeket, furcsaságokat gyűjtötte össze és adta ki. Sokat foglalkozott a rokon népekkel is.

- UTASSY JÓZSEF (1941–2010)
  Kossuth-díjas (2008) költő, műfordító. Magyar–népművelés szakon 1964-ben lett kollégista. 1967 és 1972 között egy szakmunkásképző intézet diákotthonában volt nevelőtanár. 1969-ban a *Kilencek* költőcsoport egyik alapítója volt. 1970-től a Magyar Írószövetség tagja lett. 1972-től szellemi szabadfoglalkozású. 1995-től a Magyar Írók Egyesületének tagja. 2002-től haláláig a Magyar Művészeti Akadémia tagja. *Zúg Március* c. verse nemzedékek meghatározó költeményévé vált.

- VADÁSZ SÁNDOR (1930–)
  Történész, egyetemi tanár. Az ELTE BTK történelem–magyar szakán végzett 1952-ben, 1952 és 1957 között az Újkori Egyetemes Történeti Tanszék tanársegédje, a kari DISZ bizottságának titkára volt. 1957-ben fegyelmit indítottak ellene, áthelyezték a kari könyvtárba. 1970-től az ELTE Újkori Egyetemes Történeti Tanszékén docens, 1990-től egyetemi tanár.

- Varga János (1927–2008)
Történész, levéltáros. 1951-től tanított az ELTE-n. 1955–1956-ban a Történettudományi Kar dékánhelyettese. 1956 októberében az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság és a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának tagja. 1957-ben az egyetemről áthelyezték az MTA Történettudományi Intézetébe, ahol 1968-ig dolgozott. 1968 és 1978 között a Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Igazgatóságát, illetve Levéltári Osztályát vezette. 1978–1990 között a Magyar Országos Levéltár főigazgatója.

- Varga Lajos Márton (1942–)
Újságíró. Magyar–könyvtár szakos hallgatóként 1964-ben lesz kollégista. 1967-től az Élelmiszeripari Dolgozók Szakszervezetének közművelődési munkatársa. 1972-től aspiráns az MTA Irodalomtudományi Intézetében. 1975-től a SZOT Központi Iskola filozófiai tanszékének tanára. A Magyar Rádió irodalmi műsorainak szerkesztője, 1991-től főszerkesztő. Közben a *Népszava* (1972-től 1977-ig), majd a *Kortárs* kritikai rovatának vezetője (1986-tól 1992-ig). Négy éven át a Magyar Írószövetség kritikai szakosztályának titkára. 1992-től a *Népszabadság* kulturális rovatának helyettes vezetője. Két önálló kötete jelent meg.

- Vargha Gábor (1946–)
Diplomata. 1964-ben történelem–olasz szakos hallgatóként veszik fel az Eötvös Kollégiumba. Az egyetem elvégzése után a Pécsi Orvostudományi Egyetem Marxizmus-Leninizmus Intézetének tanársegédje, 1971-től 1981-ig. Ezt követően, 1981 és 1992 között a Budapesti Műszaki Egyetem Politikaelméleti és -történeti Tanszékén adjunktus. 1992 és 1995, illetve 1999 és 2002 között a Külügyminisztériumban, a Személyzeti ill. Konzuli Főosztályon dolgozik. 1995-től 1999-ig konzul a Milánói Főkonzulátuson, és követségi titkári, konzuli minőségben tevékenykedik a Pretoriai Nagykövetségen 2002-től 2006-ig. 2007-től nyugdíjas.

- Vendl Aladár (1886–1971)
Kossuth-díjas (1948) geológus, az MTA (levelező 1923, rendes 1931) tagja. 1904-ben felvették az Eötvös Collegiumba. Középiskolai tanári oklevelét 1909-ben szerezte meg természetrajz–kémia szaktantárgy csoportból, a bölcsészettudomány doktori oklevelet 1911-ben nyerte el. 1908-tól 1912-ig a műegyetemen tanított, 1912-ben a Földtani Intézet geológusa, majd osztálygeológusa lett. 1926-ban átvette az Ásvány- és Földtani Tanszék vezetését a műegyetemen, amelyet 1960-as nyugdíjazásáig látott el. 1943 és 1945 között az Akadémia másodelnöke volt.

- Vissi Zsuzsanna (1948–)
Történész, levéltáros. 1967-ben történelem–orosz szakosként felvették az Eötvös Kollégiumba. 1974 és 1976 között az MTA Történettudományi Intézetében, 1976–1981-ig a Semmelweis Múzeum és Levéltárban dolgozott. 1981 óta a Magyar Országos Levéltár munkatársa.

- Vörös Hajnalka (1962–)
Történész, levéltáros. 1983-ban történelem–néprajz szakos hallgatóként felveszik az Eötvös Kollégiumba. A Veszprém Megyei Levéltárba került az egyetem elvégzése után, jelenleg az intézmény igazgató-helyettese.

- Wallner Ernő (1891–1982)
Földrajztudós, egyetemi tanár. 1909 és 1913 között az Eötvös Collegium tagja volt. 1914-ben földrajz–történelem szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1922-ben a veszprémi kereskedelmi iskola tanára, 1929-től igazgatója. 1938-ban egyetemi magántanár lett, oktatott Pécsen és a Pázmány Péter Tudományegyetemen is. 1942-ben a Magyar Földrajzi Társaság választmányi tagja lett, 1943-ban kinevezték a soproni kereskedelmi iskola igazgatójának. 1952-ben az ELTE Természettudományi Karán docensi beosztást nyert a gazdaságföldrajz oktatására. 1958-ban váratlanul nyugdíjazták, ezután az MTA Földrajztudományi Kutatócsoportjában dolgozott. Haláláig – 1967-ben bekövetkezett megvakulása ellenére – a hazai geográfia aktív művelője volt.

- Zemplén Géza (1883–1956)
Kossuth-díjas (1948) vegyész, egyetemi tanár, az MTA (levelező 1923, rendes 1927) tagja. Zemplén Győző öccse. 1900-ban vették fel az Eötvös Collegiumba. 1905-ben a Selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola Erdészeti Kémiai Tanszékénél tanársegéd, majd 1906-ban adjunktus lett. Hogy az organikus kémiában tovább képezze magát, állami se-

géllyel két és fél évre Berlinbe ment, ahol Emil Fischer tanítványa lett. 1910-ben visszatért Selmecbányára, folytatni működését. 1912-ben a budapesti tudományegyetemen magántanárrá habilitálták, 1913-ban kinevezték a Királyi József Műegyetem újonnan szervezett Organikus Kémiai Tanszékére. 1915-től a Chinoin gyár tanácsadójaként dolgozott. A második világháború során is folytatta kutatásait, intézete azonban a harcok során csaknem teljesen elpusztult. 1946-ban a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja lett.

- ZEMPLÉN GYŐZŐ (1879–1916)
  Fizikus, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1908). 1896-ban felvették az Eötvös Collegiumba, 1902-ben avatták doktorrá. Eötvös Loránd mellé került gyakornoknak, majd tanársegédnek. 1905-től a budapesti tudományegyetemen, 1907-től pedig a Műegyetemen a fizika magántanáraként dolgozott, 1912-ben kinevezték a Műegyetem elméleti fizikai tanszékének rendes tanárává. Harcolt az első világháborúban, az olasz fronton esett el.

- ZSURKA ÁGNES (1949–)
  Pedagógus. 1968-ban történelem–francia szakosként felveszik az Eötvös Kollégiumba. Harmadéves korától levéltár szakos is. Az École des Chartes de Paris 9 hónapos szemeszterére nyer felvételt. Az egészségügyi szakközépiskolától a mezőgazdasági középiskoláig a pedagógia minden lépcsőfokát végigjárja. 1986 óta mint ELTE vezetőtanár az Apáczai Csere János Gyakorló Gimnáziumban tanít, itt igazgatóhelyettes is. Férje révén a külügyi szférába is belekapcsolódott, Németországban és Svájcban a külügyes kollégák gyerekei számára állít össze szöveggyűjteményt. Jelenleg a Nemzeti Erőforrás Minisztériumban a Felsőoktatásért Felelős Helyettes Államtitkárság vezetője.

A magyar kultúra történetében nem sok példa van olyan oktatási intézményre, amely végigélte a 20. századot. A Gellért-hegy déli lejtőjén magasodó, historizáló stílusban, még a Monarchia idején épült Eötvös Collegium történetét különbözőképpen szakaszolhatjuk, de minden egységben olyan személyiségekkel és kezdeményezésekkel találkozunk, akik és amelyek nemcsak indikátorai, hanem vezető erői is

voltak koruk kultúrtörténetének, a magyar szellemi valóságnak. Noha monográfiát erről a jeles iskoláról még nem írtak, 1945 előtti profilja, széles körű kapcsolatrendszere és hatása viszonylag ismert. Köztudott az is, hogy 1950-ben intézményszerűen megszüntették, igaz, sokat emlegetett szelleme tovább élt, ezért is lehetett a régi alapokon újjászervezni 1955–1956-ban.

Az újnak nevezett, valójában folytatólagos korszak már az 1956-os szabadságharc utáni pártállami kultúr- és oktatáspolitika keveset kutatott történetéhez tartozik. Az új világba sajátos, ellentmondásos módon épült be a néhány tágabb látókörű, művelt pártfunkcionárius és a fiatal, zömmel népi értelmiségiek „serege" által támogatott, épített intézmény. Pedagógiája, szellemisége, alumnusainak sorsa önmagában is érdemessé teszi részletesebb vizsgálatra; jellegénél fogva azonban a szocializmus által döntően átalakítani kívánt magyar művelődésre – és így a magyar élet teljességére – is hatott, ezért a Kádár-kori Magyarország történetének szempontjából sem érdektelen.

www.kairosz.hu

ISBN 978-963-662-643-3
9 789636 626433
3800 Ft

PÁL ZOLTÁN

AZ EÖTVÖS KOLLÉGIUM

PÁL ZOLTÁN

AZ EÖTVÖS KOLLÉGIUM

ELITKÉPZÉS A NÉPI DEMOKRÁCIÁBAN

COLLEGIUM

